Biblioteca Polirom

Isaac Babel

„Am inventat un nou gen literar: acela al tăcerii depline.“

Armata de cavalerie

Povestiri din Odesa

POLIROM

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată
de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Isaak Babel, *Konarmia. Odesskie rasskazja*

© 2012 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Richard Caton Woodville (1856-1927), *Cavaleria ușoară în ajutorul artileriei, 25 octombrie 1854*, 1897

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
BABEL, ISAAC
Armata de cavalerie; Povestiri din Odesa / Isaac Babel; trad. din lb. rusă și note de Victor Kernbach. – Iași: Polirom, 2012

ISBN print: 978-973-46-2931-2
ISBN ePub: 978-973-46-3118-6
ISBN PDF: 978-973-46-3119-3

I. Kernbach, Victor (trad.)

821.161.1-32=135.1

Printed in ROMANIA

Isaac Babel

Armata de cavalerie

Povestiri din Odesa

Traducere şi note de Victor Kernbach

Ediţia a II-a

POLIROM
2012

ISAAC BABEL (Isaac Emmanuilovici Babel, 1894-1941) s-a născut în ghetoul evreiesc din Odesa. Urmează cursurile liceului comercial din Odesa, completate în cadrul familiei cu studiul religiei şi culturii iudaice. Îşi descoperă devreme pasiunea pentru literatura franceză, limbă în care redactează, la 15 ani, primele sale încercări literare. Continuă studiile economice la Kiev, iar după ce le finalizează, se mută la Petrograd, unde se hotărăşte să devină scriitor. Respins iniţial de editori, este îndrumat de Maxim Gorki către activităţi care să-l ajute să cunoască temeinic viaţa. Babel schimbă astfel mai multe meserii, îndeplineşte diverse funcţii, este inclusiv ostaş al Armatei întîi de cavalerie conduse de S.M. Budionnîi, în războiul împotriva Poloniei. În 1926 publică volumul *Armata de cavalerie*, tradus ulterior în peste 20 de limbi. Autorul se face cunoscut şi ca scenarist şi autor dramatic; în 1931 apar *Povestirile din Odesa*, iar peste cinci ani un volum conţinînd, alături de texte deja cunoscute, alte noi nuvele. Denunţat în 1939 de Nikolai Ejov, şeful NKVD, pentru a-l fi denigrat pe Stalin, Isaac Babel este închis, torturat şi împuşcat în 1941, în urma smulgerii mărturisirii „crimelor“ săvîrşite.

Volumul de faţă grupează integral povestirile din *Armata de cavalerie*, parţial ciclul odesit şi alte cîteva texte. Prospeţimea privirii auctoriale, alături de poeticitatea textelor – Isaac Babel este un rafinat stilist –, participă la conturarea unor personaje complexe, veridice. Prin faţa cititorului se perindă cavalerişti (comandanţi, comisari, simpli soldaţi), ţărani, clerici, hoţi, negustori, cu toţii plini de viaţă, departe de orice schematism şi ostentaţie. Prin intermediul unor scrisori trimise de pe front, al unor frînturi din zilele de groază, de acalmie ori de pregătire de luptă, dar şi prin decuparea unor scene de viaţă din mediul evreiesc ori din propriul trecut, autorul se descoperă ca pictor ce poate cuprinde în cîteva trăsături de penel, subtil, comic şi tragic, destine şi înţelepciune, omenescul din om.

Armata de cavalerie

Trecerea rîului Zbruci

Comandantul Diviziei 6 raportă că Novograd Volînskul a fost ocupat azi în zori. Statul-major părăsi Krapivno şi coloana noastră de transport se întinse într-o ariergardă plină de larmă, în lungul şoselei dintre Brest şi Varşovia, construită de Nicolae I pe temelia osemintelor ţărăneşti.

În jurul nostru dau în floare cîmpuri de maci purpurii, vîntul de amiază se joacă în secara pîrguită, iar hrişca virginală se ridică la orizont aidoma zidului unei mănăstiri depărtate. Liniştitul rîu Volîn şerpuieşte, Volînul se duce de lîngă noi să se afunde în ceaţa de mărgăritar a crîngurilor de mesteceni, se strecoară printre măguri înflorite şi îşi încurcă braţele părăsite de puteri în tufele de hamei. Soarele portocaliu se rostogoleşte pe cer ca o căpăţînă retezată, o lumină dulce se aprinde în strîmtorile dintre nori, iar stindardele asfinţitului fîlfîie deasupra capetelor noastre. Mirosul sîngelui de ieri şi al cailor ucişi picură în răcoarea serii. Înnegritul Zbruci lărmuieşte şi-şi încovoaie buclele înspumate ale pragurilor. Podurile sînt dărîmate şi trecem rîul prin vad. Luna zace măreaţă pe valuri. Spinările cailor intră în apă de tot şi torente sonore mustesc printre sutele de picioare de cai. Cineva se îneacă, blestemînd de Maica Precista cu glas răsunător. Rîul e presărat cu pătratele negre ale căruţelor, e plin de vuiet, de şuier şi cîntece, care zguduie văzduhul pe deasupra şerpilor selenari şi a gropilor sclipitoare.

Noaptea tîrziu ajungem la Novograd. În locuinţa care mi se repartizează, găsesc o femeie gravidă şi doi evrei

roşcovani cu gîturi subţirele; al treilea doarme cu pătura trasă peste cap, lipit de perete: în camera unde sînt cazat găsesc dulapurile răvăşite, pe duşumea zac zdrenţe de blănuri femeieşti, fecale de om şi cioburi de veselă rituală pe care evreii o folosesc o dată pe an, la Paşti.

— Strînge toate astea! îi spun eu femeii. Murdar mai trăiţi, oameni buni...

Cei doi evrei se ridică de pe locurile lor. Saltă pe tălpile lor de pîslă şi adună cioburile de jos. Saltă în tăcere, ca maimuţele, sau ca japonezii la circ, şi gîturile lor se umflă şi se răsucesc. Întind pe jos o saltea de puf spintecată şi mă culc la perete, alături de cel de-al treilea evreu, cel care doarme. Deasupra culcuşului meu se ghemuieşte sărăcia sperioasă a casei.

Totul zace ucis de tăcere şi numai luna, apucîndu-se cu mîinile vinete de capul rotund, lucios şi nepăsător, vagabondează în dreptul ferestrei.

Îmi întind picioarele amorţite şi, culcat pe salteaua spintecată, adorm. Îl visez pe comandantul Diviziei 6. Îl văd alergînd călare pe un armăsar voinic după un comandant de brigadă, căruia îi trage două gloanţe în ochi. Gloanţele străpung capul comandantului brigăzii şi ochii lui cad amîndoi pe pămînt. „De ce ai întors brigada înapoi?“ îi strigă Savitki, comandantul Diviziei 6, celui rănit, şi în aceeaşi clipă mă deştept din somn fiindcă femeia gravidă umblă cu mîinile pe faţa mea.

— Domnule, zice ea, dumneavoastră ţipaţi în somn şi vă zbateţi. Am să vă mut aşternutul în alt colţ, ca să nu-l mai loviţi pe tata...

Femeia îşi ridică de pe duşumea picioarele slabe şi burta rotundă, şi trage pătura de pe omul adormit. Bătrînul zace acolo mort, întins pe spate. Beregata îi e sfîşiată, faţa despicată în două şi-i atîrnă în barbă un cheag de sînge vînăt, ca o bucată de plumb.

— Domnule, îmi spune evreica scuturînd salteaua, l-au tăiat polonezii. Şi el se tot ruga de dînşii şi le spunea: „Omorîţi-mă în curtea din dos, să nu mă vadă fiică-mea cum mor“. Dar ei au făcut ce-au avut nevoie să facă... şi el a murit în odaia asta şi s-a gîndit la mine... Şi aş vrea să pot şti, spuse femeia deodată cu o putere cumplită în glas, aş vrea să pot şti unde mai găsiţi pe tot pămîntul un tată ca al meu...

O biserică în Novograd

M-am dus ieri cu un raport la comisarul militar, cantonat în casa unui popă catolic fugar. La bucătărie m-a întîmpinat madam Eliza, menajera iezuitului. Mi-a dat un ceai ca de chihlimbar, cu biscuiţi. Biscuiţii miroseau a crucifix. Zăcea în ei sucul viclean şi mîna parfumată a Vaticanului.

În biserica de lîngă casă mugeau clopotele trase de un paracliser scos din minţi. Era o seară plină de stele de iulie. Scuturîndu-şi firele cărunte, madam Eliza mă tot îmbia amabilă cu biscuiţi, şi m-am desfătat din plin cu hrana iezuiţilor.

Bătrîna poloneză îmi spunea „domnule“, în prag stăteau în poziţie de drepţi nişte bătrîni cărunţi cu urechile osificate şi undeva în amurgul şerpesc se încolăcea o sutană de călugăr. Abatele fugise, dar îşi lăsase ajutorul: pe domnul Romuald.

Eunuc fonf cu trup de uriaş, Romuald ne numea „tovarăşi“. Îşi purta pe hartă degetul galben, arătîndu-ne cercurile înfrîngerii poloneze. Apucat de un extaz răguşit, număra rănile patriei sale. Fie ca blînda uitare să înghită amintirea lui Romuald, cel care ne-a trădat fără regret şi a fost împuşcat în treacăt. În seara aceea însă, sutana lui strîmtă fluturase lîngă toate portierele, măturase cu furie toate drumurile şi le zîmbise maliţios tuturor amatorilor de rachiu. În seara aceea, umbra călugărului se furişase întruna pe urmele mele. Acest pan Romuald ar fi ajuns fără îndoială episcop, de n-ar fi fost spion.

Am băut cu el rom; răsuflarea unei rînduieli nevăzute tresălta sub dărîmăturile casei abatelui şi ispitele lui, furişate hoţeşte, m-au lăsat fără puteri. O, crucifixuri mărunte ca talismanele de curtezană, ca pergamentul bulelor papale, ca atlazul scrisorilor unei femei, care au mucezit în mătasea albastră a vestei!...

Te zăresc de aici, monah sperjur în sutană liliachie, îţi văd mîinile grăsulii, îţi văd sufletul, gingaş şi neîndurător ca un suflet de pisică, văd rănile Dumnezeului tău, mustind de sămînţă, de mireasma veninului care îmbată fecioarele.

Am băut rom amîndoi, aşteptîndu-l pe comisarul militar care parcă nu mai avea de gînd să se întoarcă de la statul-major. Romuald s-a prăbuşit într-un colţ, adormind. Iată-l, doarme şi tresare, iar dincolo de geam, în parc, se revarsă o alee sub patima neagră a cerului. Trandafiri însetaţi se leagănă în beznă. În bolţi ard fulgere verzi. Sub un mal rîpos zace un cadavru despuiat. Şi luciul lunii curge ca un şipot peste picioarele moarte, desfăcute în lături.

Iată Polonia, iată durerea trufaşă a Rzeczpospolitei[1]! Şi eu, veneticul sosit prin forţă, desfac salteaua păduchioasă pe lespezile bisericii părăsite de slujitorul ei şi-mi pun drept căpătîi nişte infolii în care se află tipărite osanale pentru nobilul şi prealuminatul şef al tuturor panilor, Józef Piłsudski[2].

Hoarde sărmane împînzesc străvechile tale oraşe, o, Polonie, deasupra lor tună cîntecul unirii tuturor robilor, şi vai de tine, Rzeczpospolita, vai ţie, conte Radziwill, şi

1. *Rzeczpospolita* (în ploneză, în orig., însemnînd „republică"), numele tradiţional al statului polonez.
2. Om politic (1867-1935), şeful statului polonez (1918-1922), apoi dictator al Poloniei (1926-1935).

ţie, conte Sapieha[1], voi care v-aţi ridicat pentru răstimpul unui ceas!...

Comisarul meu tot n-a venit. Îl caut la statul-major, în parc, în biserică. Uşile bisericii sînt date de perete. Cînd intru, două cranii de argint se aprind întru întîmpinarea mea pe capacul unui sicriu sfărîmat. Înspăimîntat, mă reped jos, în subsol. De acolo, o scară de stejar duce înăuntrul altarului. Şi zăresc mulţime de flăcări alergînd în înălţimi, pe tîmpla bolţii. Îl văd pe comisar, pe şeful secţiei speciale, şi văd cazaci cu lumînări în mîini. Ei toţi răspund slabului meu strigăt şi mă scot afară din subsol.

Ţestele acelea, care nu erau decît sculpturi de catafalc bisericesc, nu mă mai înspăimîntă, şi acum, toţi laolaltă, continuăm perchiziţia, fiindcă era vorba de o perchiziţie, începută după ce în locuinţa abatelui s-au găsit mormane de echipament militar.

Risipind sclipiri din capetele de cai brodate pe mînecile vestoanelor noastre, schimbînd şoapte şi zăngănindu-ne pintenii, ne învîrtim prin clădirea sonoră, cu ceara care ni se topeşte în mîini. Precistele împodobite cu pietre preţioase ne aţin calea cu irişii lor trandafirii, ca de şoareci, văpaia se zbate între degetele noastre şi umbre pătrate se chircesc pe statuile Sfîntului Petru, Sfîntului Francisc, Sfîntului Vincenţiu, pe obrăjorii lor rumeni şi pe bărbile creţe, vopsite în carmin.

Dam tîrcoale şi căutăm. Sub degetele noastre sar bumbi de os şi se desfac icoane tăiate în două, deschizîndu-ne drum spre subsoluri şi peşteri căptuşite cu mucegai. Biserica aceasta e străveche şi plină de taine. Ascunde în zidurile

1. Radziwill şi Sapieha, familii aristocratice cu înalte funcţii în statul feudal polono-lituanian. Citînd aceste nume, scriitorul se referă la toţi apărătorii feudalităţii din Polonia.

ei lustruite uşi secrete, firide şi canaturi care se deschid larg, fără zgomot.

O, abate nerod, care ai agăţat de cuiele Mîntuitorului sutienele enoriaşelor tale! Dincolo de uşile împărăteşti, am găsit o valiză cu monede de aur, un sac de catifea cu bilete de bancă şi cutii ale giuvaiergiilor parizieni cu inele de smarald.

După aceea am numărat banii în odaia comisarului militar. Stîlpi de monede de aur, covoare de bancnote, vîntul suflînd în rafale asupra văpăii lumînărilor, demenţa din ochii de cioară ai doamnei Eliza, rîsul tunător al lui Romuald şi urletul nesfîrşit al clopotelor trase de pan Robacki, paracliserul scos din minţi.

În lături, mi-am zis mie însumi, în lături din faţa acestor madone care fac cu ochiul, amăgite de soldaţi...

Scrisoarea

Iată scrisoarea trimisă acasă, pe care mi-a dictat-o Kurdiukov, un băiat de la serviciul nostru de expediţie. Scrisoarea nu merită uitare. Am copiat-o fără să înfloresc nimic şi o reproduc textual, fără nici o schimbare.

„Dragă mamă Evdokia Feodorovna. În primele rînduri ale acestei scrisori mă grăbesc să te înştiinţez că, mulţumesc lui Dumnezeu, mă aflu sănătos-voinic, ceea ce doresc să aud acelaşi lucru şi de la dumneata. Şi tot aşa mă închin dumitale adînc cu faţa pînă-n pămînt...“

(Urmează enumerarea rudelor, naşilor, cumetrilor. Să lăsăm asta la o parte. Să trecem la alineatul al doilea.)

„Scumpă mamă Evdokia Feodorovna Kurdiukova, mă grăbesc să-ţi scriu că mă aflu în Armata Roşie de cavalerie a tovarăşului Budionnîi şi tot aici este şi cumătrul dumitale Nikon Vasilici, care este în momentul de faţă erou roşu. Dumnealui m-a luat la serviciul de expediţie al Secţiei politice, unde ducem pe poziţii broşuri şi ziare – „Izvestia“ Comitetului Executiv Central din Moscova, „Pravda“ din Moscova şi scumpa noastră gazetă necruţătoare „Cavaleristul roşu“, pe care fiecare ostaş din linia întîi doreşte a o citi, după aceea tăind cu suflet eroic ticăloasa şleahtă, şi o duc şi eu foarte excelent pe lîngă Nikon Vasilici.

Scumpă mamă Evdokia Feodorovna. Trimite-mi ce poţi după puterile şi posibilităţile dumitale. Te rog să tai porcul cel tărcat şi să-mi trimiţi un pachet la Secţia politică a tovarăşului Budionnîi, ca să-l primesc eu, Vasili Kurdiukov. În fiecare noapte mă culc să mă odihnesc pe nemîncate şi fără nici un fel de haine, astfel că mi-e tare frig. Scrie-mi o scrisoare despre Stiopa al meu, dacă-i viu ori ba, te rog să ai grijă de el şi scrie-mi despre el dacă se mai împiedică ori i-a trecut, şi tot astfel cu privire la mîncărimea de la picioarele dinainte, şi dacă l-aţi potcovit sau nu. Te rog, dragă mamă Evdokia Feodorovna, spală-i neapărat picioarele dinainte cu săpunul pe care l-am lăsat după icoană, iar dacă tata a distrus săpunul, cumpără de la Krasnodar, şi Dumnezeu n-are să te lase. Pot să vă mai descriu de asemenea că acilea ţara este foarte săracă, ţăranii se pitesc cu caii lor în păduri fugind de vulturii noştri roşii, grîul se vede că e puţin şi este tare mărunt, noi rîdem de el. Gospodarii seamănă secară şi tot astfel ovăz. Aci creşte pe araci hameiul, aşa că vine la fix; din hamei se face rachiu.

În rîndurile de-al doilea din această scrisoare mă grăbesc să-ţi scriu de tata, anume că dumnealui l-a căsăpit pe frate-meu Feodor Timofeici Kurdiukov, să tot fie un an de-atunci. Brigada noastră roşie a tovarăşului Pavlicenko înainta spre oraşul Rostov, cînd în rîndurile noastre a avut loc o trădare. Iar tata era în vremea aceea la Denikin, în calitate de comandant de companie. Oamenii care l-au văzut ziceau că dumnealui purta asupra sa dicorăţiile, ca pe timpurile vechiului regim. Şi în cazul acelei trădări, ne-au luat pe toţi prizonieri şi frate-meu Feodor Timofeici s-a nemerit faţă în faţă cu tata. Şi tata unde începu să-l căsăpească pe Fedea, zicîndu-i: pramatie, javră roşie, porc de cîine şi altele,

şi l-a căsăpit pînă s-a făcut noapte şi nu l-a lăsat pînă ce frate-meu nu şi-a dat sufletul. Eu ţi-am scris atunci o scrisoare, cum Fedea al dumitale zace fără barem o cruce la căpătîi. Dar tata m-a prins cu scrisoarea şi mi-a spus: voi sînteţi feciorii mă-tii, sînteţi carne din carnea ei, feciori de tîrfă, că eu am umflat-o pe mă-ta cu burta la nas şi-am s-o umflu şi de-acu' înainte, că viaţa mea s-a dus, am să-mi stîrpesc întru dreptate sămînţa, şi altele. Am pătimit atuncea de la dumnealui, ca Mîntuitorul Iisus Hristos. Atîta că am fugit în grabă de la tata şi m-am alipit de unitatea mea a tovarăşului Pavlicenko. Şi brigada noastră a primit ordin să meargă în oraşul Voronej să-şi completeze efectivul, şi acolo am primit completări, de asemenea cai, raniţe, nagane şi tot ce aparţinea de noi. Despre Voronej pot ca să-ţi scriu, scumpă mamă Evdokia Feodorovna, că e un orăşel foarte excelent, să tot fie niţel mai mare decît Krasnodarul, oamenii sînt acilea tare frumoşi, iar gîrla e bună pentru a face baie. Ne-au dat pîine cîte două funturi pe zi, carne jumătate de funt şi zahăr îndeajuns, astfel că la deşteptare beam ceai dulce, la cină la fel şi de foame uitam, iar la amiază mă duceam la frate-meu Semion Timofeici după clătite sau carne de gîscă şi după aia mă culcam să mă odihnesc. În vremea aceea, pe Semion Timofeici pentru corajul lui tot regimentul a dorit să-l aibă comandant şi a sosit de la tovarăşul Budionnîi astfel de ordin, şi dînsul a primit doi cai, echipament prima, o şaretă pentru boarfe şi separat de asta Ordinul Drapelul Roşu, iar eu mă socoteam pe lîngă el ca frate. Acu', care vecin s-o apuca să te jignească cu ceva, Semion Timofeici poate foarte bine să-l căsăpească. Apoi începurăm să alungăm pe generalul Denikin, am căsăpit mii dintre ei şi i-am aruncat în Marea Neagră, numai că tata nu s-a văzut nicăieri, şi Semion Timofeici l-a tot căutat pe toate poziţiile, fiindcă îi era tare dor de

frate-su Fedea. Numai că, dragă mamă, după cum ştii şi dumneata de tata ce fire încăpăţînată e, cu nerușinare şi-a vopsit barba din roşie în neagră ca pana corbului şi umbla prin oraşul Maikop în civil, aşa că nici un locuitor de acolo habar n-avea că ăsta a fost ăl mai al dracului jăndar sub vechiul regim. Atîta că de adevăr nu scapi nici în gaură de şarpe, şi cumătrul dumitale Nikon Vasilici l-a văzut din întîmplare în casa unui cetăţean şi i-a scris lui Semion Timofeici o scrisoare. Noi am sărit pe cai şi am gonit vreo două sute de verste, adică eu, frate-meu Senka şi cine a mai vrut dintre băieţii din staniţă.

Şi ce crezi că am văzut în oraşul Maikop? Am văzut că spatele frontului nu ţine deloc cu frontul şi peste tot în oraşul ăla e numa' trădare şi e plin de ovrei, ca şi sub vechiul regim... Şi Semion Timofeici s-a încontrat grozav în oraşul Maikop cu ovreii, care nu-l lăsau dintre ei pe tata şi l-au băgat la zdup, punînd lacăt la uşă, zicînd că a venit ordin să nu-i căsăpească pe prizionieri, adică o să-l judecăm noi, n-aveţi grijă, ce-i al lui e pus deoparte. Numai că, vezi, Semion Timofeici o ţinea pe-a lui şi le-a arătat că el e comandant de regiment şi are de la tovarăşul Budionnîi toate ordinele Drapelului Roşu, şi i-a amenințat că-i căsăpeşte pe toţi care se pun de-a curmezişul pentru persoana tatii şi nu-l dau în vileag, şi tot astfel au amenințat şi băieţii din staniţă. Şi numai cît a pus laba Semion Timofeici pe tata, unde n-a început să-i care în şale şi i-a rînduit în curte pe toţi ostaşii, cum scrie la regulament. Şi atunci Senka i-a zvîrlit nişte apă în barbă şi Timofei Rodionîci, adică tatii, şi din barbă a început să curgă vopseaua. Şi Senka uite ce l-a întrebat pe Timofei Rodionîci:

— Te simţi bine, tată, în mîinile mele?

— Nu, i-a răspuns tata, nu mă simt bine.

Atunci Senka l-a întrebat:

— Dar Fedea, cînd l-ai căsăpit, s-a simţit bine în mîinile dumitale?

— Nu, i-a răspuns tata, nu s-a simţit bine Fedea.

Atunci Senka l-a întrebat:

— Ia spune, tată, te-ai gîndit că n-are să fie bine nici de dumneata?

— Nu, i-a răspuns tata, nu m-am gîndit că n-are să fie bine de mine.

Atunci Senka s-a întors cu faţa la oameni şi a spus:

— Uite ce gîndesc eu, că dacă or pune ai voştri laba pe mine, n-or să mă cruţe. Aşa că, tată, acuma o să-ţi punem capăt şi dumitale...

Şi Timofei Rodionîci a prins atunci să-l ocărască pe Senka cu nerușinare şi de mamă, şi de născătoare şi să-i dea la moacă, şi Semion Timofeici m-a trimis afară din curte, aşa că, scumpă mamă Evdokia Feodorovna, nu pot să-ţi descriu cum i-au pus capăt tatii, pentru că m-au trimis afară din curte.

Dupe aia ne-a trimis în cantonament în oraşul Novorossiisk. Despre acest oraş pot ca să-ţi scriu că dincolo de el nu este nici un fel de pămînt, decît numai apă, adică Marea Neagră, şi noi am rămas acolo pînă în luna mai, cînd am pornit pe frontul polonez, şi acum tot scuturăm şleahta, de-i vai de capul ei.

Rămîn al dumitale iubitor fiu Vasili Timofeici Kurdiukov. Mamă, ia seama la Stiopka, şi Dumnezeu n-are să te lase.“

Iată scrisoarea lui Kurdiukov, în care n-am schimbat nici un cuvînt. Cînd am isprăvit, el şi-a luat foaia scrisă şi şi-a băgat-o în sîn, de-a dreptul pe piele.

— Kurdiukov, l-am întrebat eu pe flăcău, taică-tău a fost om rău?

— Tata a fost un dulău, mi-a răspuns el posomorît.

— Dar maică-ta e mai cumsecade?

— Mama, ce să zic, e femeie de treabă. Dacă vrei să vezi, uite familia noastră...

Şi mi-a întins o fotografie îndoită. În poză se afla Timofei Kurdiukov, un jandarm rural lat în spete, cu un chipiu de uniformă pe cap şi cu barba pieptănată, imobil, fălcos, cu nişte ochi spălăciţi şi lipsiţi de expresie, cu sclipiri fixe. Alături de el, într-un jilţ de bambus, şedea o ţărancă mărunţică la trup, într-o bluză largă, cu nişte trăsături şterse, ofilite şi pline de sfiiciune. Iar la perete, pe acest jalnic fundal de atelier fotografic provincial cu flori şi porumbei, se înălţau doi flăcăi, monstruos de uriaşi, cu înfăţişare neroadă, cu faţa lată, cu ochi holbaţi, încremeniţi ca la instrucţie: erau cei doi fraţi Kurdiukov – Feodor şi Semion.

Comandantul rezervei de cai

Satul e plin de vaiet. Cavaleria distruge grîul şi schimbă caii. În locul istovitelor mîrţoage, cavalerişti iau caii de muncă. Vinovat nu e nimeni. Fără cai nu poate fi nici armată.

Dar asta nu-i încălzeşte pe ţărani. Ţăranii se îngrămădesc întruna în faţa clădirii statului-major.

Ei trag de funii nişte biete animale care se împotrivesc sau alunecă, slăbite de puteri. Rămaşi fără cai, ţăranii încep să simtă în ei un aflux de îndrăzneală amară şi, ştiind că îndrăzneala aceasta nu va dura mult, se grăbesc să spună vorbe de ocară, chiar dacă fără nici o nădejde, comandanţilor, lui Dumnezeu şi soartei lor sărmane.

J., şeful statului-major, stă în prag, îmbrăcat în uniformă după toate regulile. Lăsîndu-şi în jos pleoapele inflamate, ascultă cu aparentă luare-aminte plîngerile ţăranilor. Dar atenţia lui nu e decît o metodă. Ca orice lucrător cu o bună instrucţie dar istovit, el ştie să-şi întrerupă cu desăvîrşire, în clipele sterile, orice activitate a creierului. În aceste rare clipe de fericită opacitate, şeful statului-major al nostru îşi mai pune în ordine maşina uzată.

Tot aşa şi acum, cu ţăranii.

În acompaniamentul liniştitor al rumorii lor incoerente şi deznădăjduite, J. urmăreşte ca un spectator zarva aceea plină de moliciune din creier, care prevesteşte claritatea şi energia gîndirii. Aşteptînd pauza necesară, el surprinde ultima lacrimă de ţăran, se răsteşte pe un ton autoritar şi se retrage la statul-major, să lucreze.

De astă dată nu era nevoie nici măcar să se răstească. În clipa aceea veni în galop pînă la pridvor, călare pe un cal ca focul, de rasă anglo-arabă, Diakov, un fost atlet de circ, iar acum comandant al rezervei de cai, un bărbat roşu la faţă, cu mustaţa căruntă, îmbrăcat cu o manta neagră de ploaie şi cu lampasuri argintii în lungul şalvarilor săi roşii.

— Binecuvîntare de egumen preacinstitelor tîrfe! răcni el, cabrîndu-şi calul din mers, şi în aceeaşi clipă chiar sub scările lui se prăvăli o biată iepşoară jigărită, dintre caii schimbaţi de cazaci.

— Uite, tovarăşe şef! zbieră ţăranul lovindu-şi nădragii cu palmele. Uite ce dau ai voştri la ai noştri. Văzuşi ce ne dau? Fă-ţi treaba cu mîrţoaga asta, dacă poţi...

— Păi, pentru calul ăsta, începu Diakov cu glas răspicat şi autoritar, pentru calul ăsta, stimate prietene, ai tot dreptul să capeţi la rezerva de cai cincisprezece mii de ruble, iar dacă acest cal ar fi ceva mai vioi, în cazul ăsta ai putea obţine pe el la rezerva de cai, dragă prietene, suma de douăzeci de mii de ruble. Dar că acest cal a căzut încă nu înseamnă nimic. Dacă un cal cade şi se ridică, înseamnă că-i cal; numai cînd, ca să zic aşa, nu se mai ridică, atunci nu mai poţi spune că e cal. Dar fiindcă veni vorba, iepşoara asta grozavă o fac eu acuşi să se ridice...

— Doamne, Maică preamilostivă! făcu ţăranul dînd deznădăjduit din mînă. Unde mai poate, sărmana, să se ridice... Ea, biata, e gata să piară...

— Jigneşti calul, cumetre! îi răspunse Diakov cu convingere adîncă. Huleşti pe Dumnezeu, cumetre, nu alta! mai adăugă el şi trupul lui zvelt de atlet sări îndemînatic din şa. Întinzîndu-şi picioarele superbe, prinse la genunchi cu cîte o curelușă, sprinten şi elegant, ca pe scenă, el porni spre animalul ce-şi dădea duhul. Biata făptură îşi

aţinti cu tristeţe ochii adînci asupra lui Diakov şi îi linse din palma zmeurie o poruncă nevăzută. Şi în aceeaşi clipă, iapa istovită simţi aţintindu-se asupră-i o putere de om priceput, pe care o emana acest cărunt, înfloritor şi brav Romeo. Mişcîndu-şi botul şi lunecînd cu picioarele care i se frîngeau, simţind gîdilatul nerăbdător şi autoritar al şfichiului pe burtă, mîrţoaga se ridică încet şi cu luare-aminte în picioare. Şi atunci am văzut cu toţii cum mîna subţire, ieşind din mîneca fluturîndă, începu să bată uşor coama murdară, în timp ce biciul se lipi cu suspin de şoldurile însîngerate. Tremurînd din tot trupul, mîrţoaga stătea pe cele patru picioare ale sale, neluîndu-şi de la Diakov ochii ei de cîine, sperioşi şi tot mai îndrăgostiţi.

— Prin urmare e cal! îi spuse Diakov ţăranului, apoi adăugă cu blîndeţe: Şi te mai plîngeai, iubite prietene...

Aruncîndu-i însoţitorului dîrlogii, comandantul rezervei de cai păşi dintr-o săritură peste cele patru trepte şi, fluturîndu-şi mantia de operetă, dispăru în clădirea statului-major.

Domnul Apolek

Viaţa încîntătoare şi înţeleaptă a domnului Apolek mi s-a suit la cap, ca un vin vechi. La Novograd-Volînski, în oraşul dărîmat în grabă, printre ruinele răscolite soarta mi-a aruncat la picioare o evanghelie ascunsă lumii. Şi atunci, înconjurat de strălucirea candidă a nimburilor, am făcut legămînt să urmez pilda domnului Apolek. Iar dulceaţa urii meditative, dispreţul amar faţă de cîinii şi porcii omenirii, focul tăcutei şi extaticei răzbunări le-am adus prinos noului legămînt.

În apartamentul preotului catolic fugar din Novograd, sus de tot pe perete era o icoană. Şi pe ea inscripţia: „Tăierea capului Sfîntului Ioan“. Fără să mă îndoiesc o clipă, am recunoscut în Ioan figura unui om pe care-l văzusem cîndva.

Ţin minte că între zidurile drepte şi luminoase domnea tăcerea păienjenită a unei dimineţi de vară. În partea de jos a tabloului, soarele proiectase o rază directă în care roia praful scînteietor. Din adîncul vînăt al firidei pogora asupră-mi, de-a dreptul, silueta prelungă a lui Ioan. O mantie neagră atîrna solemn pe trupul acesta neînduplecat, dezgustător de slab. În copcile rotunde ale mantiei sclipeau stropi de sînge. Capul lui Ioan era retezat pieziş de pe gîtul sfîşiat. Acest cap zăcea pe o tipsie de lut, ţinută cu putere de nişte degete mari şi galbene ale unui oştean. Faţa mortului mi s-a părut cunoscută. M-a străbătut presimţirea unei taine. Pe tipsia de lut zăcea

un cap de mort, zugrăvit după chipul domnului Romuald, ajutorul abatelui fugar. Din gura lui rînjită, sclipind de solzi vii, atîrna trupul mărunt al unui şarpe. Capul mic al şarpelui, de o culoare gingaş trandafirie, plin de însufleţire, nuanţa puternic fondul profund al mantiei.

M-am minunat de arta pictorului, de sumbra lui născocire. Cu atît mai uimitoare mi s-a părut a doua zi Maica Domnului cea cu obrajii îmbujoraţi, care atîrna deasupra patului conjugal al doamnei Eliza, menajera bătrînului abate. Ambele pînze purtau pecetea aceluiaşi penel. Faţa cărnoasă a Maicii Domnului era un portret al doamnei Eliza. Şi astfel m-am apropiat de dezlegarea tainei icoanelor din Novograd. Firul tainei ducea în bucătăria doamnei Eliza, unde se strîngeau în seri înmiresmate umbrele bătrînei Polonii a robilor, cu pictorul nebun în frunte. Dar să fi fost într-adevăr nebun acest domn Apolek, care populase cu îngeri satele din apropierea oraşului şi-l ridicase la rangul de sfînt pe şchiopul Janek, un evreu botezat?

Venise aici cu orbul Gotfried, acum treizeci de ani, într-o zi oarecare de vară. Cei doi prieteni, Apolek şi Gotfried, s-au oprit în faţa cîrciumii lui Szmerel, aflată pe şoseaua Rovno, la două verste de marginea oraşului. Apolek avea în mîna dreaptă o lădiţă cu vopsele, iar cu stînga îl conducea pe armonistul orb. Pasul cîntător al ghetelor lor nemţeşti, ferecate cu ţinte, răsuna plin de linişte sufletească şi de speranţă. Pe gîtul subţire al lui Apolek atîrna un fular de culoarea canarului, iar în pălăria tiroleză a orbului se legănau înfipte trei pene ca ciocolata.

Intrînd în cîrciumă, nou-veniţii şi-au aşezat pe tăblia ferestrei vopselele şi armonica. Pictorul şi-a desfăşurat de la gît fularul, interminabil ca panglica unui scamator

de bîlci. Apoi a ieşit în curte, s-a dezbrăcat în pielea goală şi şi-a turnat apă rece ca gheaţa pe trupul trandafiriu, slab şi pipernicit. Nevasta lui Szmerel le-a adus oaspeţilor rachiu de stafide şi o strachină de chiftele de carne cu crupe. Punîndu-şi burta la cale, Gotfried şi-a rezemat armonica de genunchii ascuţiţi. Apoi a oftat, şi-a dat capul pe spate şi şi-a mişcat degetele slăbănoage. Sunetele cîntecelor din Heidelberg au prins a răsuna între pereţii crîşmei evreului. Cu o voce tremurătoare, Apolek îi ţinea orbului isonul. Părea ca şi cînd s-ar fi adus în cîrciuma lui Szmerel orga bisericii Sfînta Indehilda şi la această orgă s-ar fi aşezat alături muzele, cu fulare pestriţe pluşate şi încălţate cu ghete nemţeşti potcovite.

Oaspeţii au cîntat pînă la apusul soarelui, apoi şi-au strîns vopselele şi armonica în nişte saci de pînză groasă, iar pan Apolek, înclinîndu-se adînc, i-a înmînat Brainei, nevasta cîrciumarului, o foaie de hîrtie.

— Stimată doamnă Braina, i-a spus el, primeşte din partea unui pictor rătăcitor, botezat cu numele creştinesc de Apolinarie, acest portret al domniei-tale, ca semn al preaplecatei noastre recunoştinţe şi drept mărturie a admirabilei dumitale ospitalităţi. Dacă Domnul nostru Iisus Hristos îmi va lungi zilele şi-mi va întări arta, mă voi întoarce spre a zugrăvi în culori portretul acesta. Părului domniei-tale îi vor sta bine mărgăritarele, iar pe piept vom adăuga un colan de smarald...

Pe foaia de hîrtie nu prea mare era desenată cu creion roşu, un creion roşu şi moale ca lutul, faţa rîzătoare a doamnei Braina, încadrată de bucle arămii.

— Banii mei! răcni Szmerel, văzînd portretul soţiei.

El înşfăcă un băţ şi se năpusti în urmărirea mustericilor. Dar pe drum Szmerel îşi aduse aminte de trupul

trandafiriu al lui Apolek, cînd îşi turnase apă rece pe trup, revăzu soarele din curtea sa şi auzi din nou sunetul discret al armonicii. Şi atunci sufletul cîrciumarului se tulbură şi, lepădîndu-şi băţul, omul se întoarse acasă.

A doua zi dimineaţa, Apolek îi înfăţişă abatelui din Novograd diploma sa de absolvire a Academiei din München şi înşiră în faţa lui douăsprezece tablouri cu subiecte luate din *Sfînta Scriptură*. Aceste tablouri erau pictate în ulei pe plăci subţiri din lemn de chiparos. Părintele văzu pe masa lui purpura arzătoare a mantiilor, strălucirea cîmpiilor de smarald şi macaturile înflorate aruncate peste şesurile Palestinei.

Sfinţii domnului Apolek, toată această adunătură de moşnegi triumfători şi săraci cu duhul, cu bărbi cărunte, cu feţe roşii, erau înghesuiţi într-un torent de mătăsuri şi de amurguri magnifice.

Domnul Apolek primi chiar în ziua aceea comanda să zugrăvească biserica cea nouă. Şi la un pahar de benedictină, părintele grăi către Apolek:

— Sancta Maria, zise el, iubite domnule Apolinarie, de pe ce tărîmuri minunate s-a pogorît printre noi atît de îmbucurătorul dumitale har?...

Apolek lucră cu osîrdie şi numai după o lună biserica cea nouă se umplu de behăitul turmelor, de aurul colbăit al asfinţiturilor şi de ugerele gălbui ale vacilor. Bivoli cu pielea roasă se mişcau greoi cu jugurile pe grumaji, cîini cu boturi trandafirii alergau în fruntea turmei, iar în leagănele atîrnate de trunchiuri drepte de palmieri se legănau prunci dolofani. Un leagăn era înconjurat de zdrenţele castanii ale franciscanilor. Mulţimea de magi era împestriţată de o puzderie de chelii lucioase şi de riduri, însîngerate ca nişte răni. În mulţimea magilor, pîlpîia într-un surîs viclean de vulpe feţişoara de babă

a lui Leon al XIII-lea[1], iar însuşi abatele din Novograd, petrecînd printr-o mînă nişte mătănii chinezeşti sculptate, cu cealaltă mînă, liberă, binecuvînta pe Iisus cel nou-născut.

Claustrat în scaunul său de lemn, Apolek s-a tîrît cinci luni de-a lungul pereţilor, cupolei şi stranelor.

— Ai o slăbiciune pentru figurile cunoscute, iubite domnule Apolek! îi spuse o dată abatele, recunoscîndu-se pe sine în chipul unuia din magi, şi pe domnul Romuald în capul tăiat al lui Ioan.

Bătrînul pater zîmbi şi-i trimise un pocal de coniac pictorului care lucra tocmai sub cupolă.

După aceea, Apolek sfîrşi Cina cea de taină şi Alungarea cu pietre a Mariei din Magdala. Într-o duminică, dezveli pereţii pictaţi. Cetăţenii de vază, invitaţi de abate, recunoscură în apostolul Pavel pe Janek, evreul şchiop convertit la creştinism, iar în Maria Magdalena pe tînăra evreică Elka, fiică a unor părinţi necunoscuţi şi mamă a mai multor copii din flori. Cetăţenii de vază porunciră să fie acoperite nelegiuitele chipuri. Abatele proferă ameninţări împotriva hulitorului de Dumnezeu. Dar Apolek nu acoperi zidurile zugrăvite.

Aşa începu nemaipomenitul război între corpul puternic al bisericii catolice, pe de o parte, şi nepăsătorul iconar, pe de alta. Războiul acesta dură trei decenii, întîmplarea fu cît pe-aci să-l ducă pe blajinul chefliu la întemeierea unei noi erezii. Iar atunci el ar fi devenit cel mai original şi hazliu luptător dintre toţi pe care i-a cunoscut vreodată vicleana şi furtunoasa istorie a bisericii romane, un luptător care străbătea într-o stare de fericită beţie pămîntul, cu doi şoareci albi în sîn şi cu un mănunchi de pensule din cele mai subţiri în buzunar.

---

1. Papa Leon al XIII-lea (1878-1913) a dus o politică de conciliere cu rînduielile laice statornicite de regimul republican din Franţa.

— Cincisprezece zloţi pentru Maica Domnului, douăzeci şi cinci pentru Sfînta familie şi cincizeci de zloţi pentru Cina cea de taină cu zugrăvirea chipului tuturor rudelor clientului. Duşmanul clientului poate fi înfăţişat în chipul lui Iuda Iscarioteanul, iar pentru asta se mai adaugă zece zloţi! aşa îi vestea Apolek pe ţăranii din împrejurimi, după ce fu alungat din biserica în construcţie.

Nu ducea lipsă de comenzi. Iar cînd peste un an de zile, răspunzînd disperatelor chemări ale abatelui din Novograd, sosi o comisie din partea episcopului de la Jitomir, ea găsi pînă şi în cele mai sărmane şi împuţite bordeie aceste monstruoase portrete de familie, nelegiuite, naive şi pitoreşti. Iosifi cu pletele cărunte pieptănate cu cărare la mijloc, Iisuşi sulemeniţi, Marii rurale, mame a mulţi copii, aşezate cu genunchii crăciţi. Toate aceste icoane erau atîrnate la loc de cinste şi înconjurate de cununi împletite din flori de hîrtie.

— El v-a trecut printre sfinţi încă din viaţă! strigă vicarul de Dubno şi Novo Konstantinov, răspunzînd gloatei care-i luase apărarea lui Apolek. El v-a înconjurat de harurile nerostite ale sfinţiei, pe voi, care aţi căzut de trei ori în păcatul neascultării, voi, tainici rachieri, cămătari fără inimă, făcători de terezii mincinoase şi vînzători ai nevinovăţiei fiicelor voastre!

— Sanctitatea Voastră, îi spuse atunci vicarului Witold cel şchiop, paznic de cimitir şi achizitor de lucruri furate, în ce află Domnul Dumnezeu cel preamilostiv adevărul şi cine-i în stare să spună asta norodului cu mintea întunecată? Nu e oare mai mult adevăr în zugrăvelile domnului Apolek, care a mulţumit mîndria noastră, decît în cuvintele Sanctităţii Voastre, pline de hulă şi de furie boierească?

Strigătele mulţimii îl puseră pe vicar pe fugă. Starea de spirit din suburbii ameninţa securitatea slujitorilor

bisericii. Pictorul invitat în locul lui Apolek nu s-a putut hotărî să șteargă imaginea Elkăi și a șchiopului Janek. Ei pot fi văzuți și acum în tinda laterală a bisericii din Novograd: Janek, înfățișat ca apostolul Pavel, un șchiop sperios cu o barbă neagră cîlțoasă, un renegat al satului, și ea, femeia desfrînată din Magdala, slăbănoagă și scoasă din minți, cu trupul dănțuitor și cu obrajii scofîlciți.

Lupta cu abatele dură trei decenii. Apoi revărsarea căzăcească îl alungă pe bătrînul călugăr din parfumatul său cuib de piatră, iar Apolek – o, vicisitudini ale soartei! – se instală în bucătăria doamnei Eliza. Și iată că eu, oaspete de o clipă, sorb în fiecare seară din vinul conversației lui.

Conversație, dar despre ce? Despre timpurile romantice ale șleahticilor, despre furia fanatismului muieresc, despre pictorul Luca della Robbia[1] și despre familia dulgherului din Betleem.

— Am ceva de spus domnului furier... îmi șopti Apolek în taină înainte de cină.

— Da, răspund eu, da, Apolek, te ascult...

Dar paracliserul bisericii, domnul Robacki, un ins aspru și cenușiu, osos și clăpăug, șade prea aproape de noi. El își întinde în fața noastră pînzele decolorate ale tăcerii și ostilității.

— Trebuie să-i spun domnului furier, rostește Apolek în șoaptă și mă trage într-un ungher, că Iisus, fiul Mariei, era însurat cu Debora, o fată din Ierusalim, de neam fără vază...

— Vai de omul acesta! strigă domnul Robacki cu deznădejde. Omul acesta nu va muri în așternutul său... Oamenii îl vor ucide pe omul acesta...

---

1. Pictor și sculptor florentin (1400-1482).

— După cină, foşneşte glasul prăbuşit al lui Apolek, după cină, dacă domnul furier va binevoi...

Firește, binevoiesc. Incendiat de începutul poveştii lui Apolek, mă plimb prin bucătărie şi aştept ora sacramentală. Iar dincolo de fereastră stă noaptea, ca o columnă neagră. Dincolo de fereastră, grădina vie şi întunecată stă împietrită. Cărarea spre biserică se scurge sub lună ca un torent strălucitor de lapte. Pământul s-a desfăşurat într-o sclipire înnegurată, iar colierele fructelor luminoase atîrnă pe tufe. Parfumul crinilor e curat şi tare ca spirtul. Veninul acesta proaspăt se infiltrează în respiraţia grasă, sporovăitoare, a plitei şi mortifică mireasma răşinoasă a lemnelor de brad, împrăştiate prin bucătărie.

Cu o lavalieră trandafirie şi cu nişte pantaloni trandafirii lustruiţi, Apolek se tot învîrte în colţişorul lui, ca un animal blînd şi graţios. Masa lui e pătată de clei şi vopsele. Moşneagul lucrează cu mişcări mărunte şi dese; din colţul lui se aude o vibraţie uşoară şi melodică. O produce bătrînul Gotfried, cu degetele sale tremurînde. Orbul şade nemişcat în lumina galbenă, uleioasă a lămpii. Plecîndu-şi fruntea pleşuvă, el ascultă nesfîrşita muzică a orbirii lui şi bolboroseala lui Apolek, eternul său prieten.

— ... Şi tot ce şi evanghelistul Marcu, şi evanghelistul Matei îi spun domnului furier şi popii nu este adevăr... Dar adevărul poate fi dezvăluit domnului furier, căruia eu sînt gata să-i fac pentru cincizeci de mărci portretul, ca să semene cu fericitul Francisc pe un fond de verdeaţă şi cer. Sfîntul Francisc n-a fost cineva de rînd. Şi dacă domnul furier are în Rusia o logodnică... Femeilor le place fericitul Francisc, deşi nu chiar tuturor femeilor, domnule...

Aşa a început acolo, în colţişorul mirosind a brad, istorisirea căsătoriei lui Iisus cu Debora. Fata, după cum zicea Apolek, ar fi avut un logodnic. Logodnicul ei era

un tînăr israelit care se îndeletnicea cu negoţul de colţi de elefant. Dar pentru Debora noaptea nunţii s-a sfîrşit cu uimire şi lacrimi. Cînd şi-a văzut bărbatul apropiindu-se de aşternutul ei, femeia a fost cuprinsă de frică. Gîtlejul i s-a zbuciumat în sughiţuri. Ea vărsă tot ce mîncase la ospăţul nupţial. Ruşinea căzu asupra Deborei, tatălui ei, mamei şi asupra întregului ei neam. Mirele o părăsi, bătîndu-şi joc de ea, şi chemă toţi oaspeţii. Atunci Iisus, văzînd chinul femeii care-şi dorea un bărbat şi se temea de el, se îmbrăcă în veşmînt de mire şi, plin de compătimire, se împreună cu Debora care zăcea în băltoaca propriei sale vărsături. Apoi ea se duse la oaspeţi, triumfînd zgomotos ca o femeie care se mîndreşte cu căderea ei. Şi doar Iisus stătu deoparte. O sudoare ca de moarte se ivi pe trupul lui, albina durerii îi înţepă inima. Nebăgat în seamă de nimeni, el ieşi din sala ospăţului şi se duse departe, într-o ţară pustie, la răsărit de Iudeea, unde-l aştepta Ioan. Şi Debora născu pe întîiul ei prunc...

— Şi unde-i el? strigai eu.

— L-au ascuns popii, rosti Apolek cu importanţă şi-şi apropie un deget uşor şi înfrigurat de nasul său de beţiv.

— Domnule pictor! strigă deodată Robacki, sculîndu-se din beznă, şi urechile lui cenuşii se mişcară. Ce tot vorbeşti? Asta este cu neputinţă...

— Ba aşa e, chiar aşa! zise Apolek chircindu-se şi înşfăcîndu-l pe Gotfried. Aşa e, aşa e, domnule...

Îl tîrî pe orb spre ieşire, dar în drum se opri o clipă şi mă îmbie cu degetul.

— Fericitul Francisc, spuse el în şoaptă, făcîndu-mi cu ochiul, cu o pasăre pe braţ, porumbel sau sticlete, cum va binevoi domnul furier...

Apoi dispăru cu orbul, eternul său prieten.

— Vai, ce prostie! rosti atunci Robacki, paracliserul. Omul acesta nu va muri în aşternutul său...

Domnul Robacki deschise gura mare, căscînd ca o mîță. Eu îmi luai rămas-bun și mă dusei să mă culc, acasă, la evreii mei zdrențăroși.

Prin oraș rătăcea, fără căpătîi, luna. Și am umblat laolaltă cu ea, încălzind în mine visuri irealizabile și cîntece difuze.

Soarele Italiei

Am stat aseară din nou în camera de serviciu, la *pani*[1] Eliza, sub o cunună caldă de ramuri de brad. Am stat lîngă soba caldă, vie, care mormăia întruna, apoi m-am întors acasă la mine, prin noaptea adîncă. Jos, în fundul rîpei, tăcutul Zbruci îşi dădea de-a dura valul de sticlă fumurie.

Oraşul ars, cu coloanele lui surpate şi cu scoabele înfipte în pămînt, ca nişte răutăcioase degete mezine de babă, mi se părea înălţat în văzduh, confortabil şi nemaipomenit, ca un vis. Luciul nud al lunii se revărsa peste el cu putere neistovită. Mucegaiul jilav al ruinelor se colora ca marmura unei bănci de operă. Şi eu aşteptam cu sufletul tulburat ieşirea din nori a lui Romeo, a unui Romeo de atlaz, care să cînte dragostea, în timp ce în culise un electrician posac ţine degetul pe întrerupătorul lunii.

Curgeau pe lîngă mine drumuri albastre, ca nişte şipote de lapte ţîşnite din mai mulţi sîni. Întorcîndu-mă acasă, mă îngrozeam la gîndul întîlnirii cu Sidorov, vecinul meu, care în toate nopţile îşi lăsa asupră-mi laba păroasă a melancoliei lui. Din fericire, în noaptea asta sfîşiată de laptele lunii, Sidorov n-a lepădat nici o vorbă. Înconjurat de cărţi, el scria. Pe masă fumega gîrbovă o lumînare – acest rug funest al visătorilor. Eu şedeam mai la o parte, moţăind, dar visele se zbenguiau în jurul meu ca nişte

1. Doamnă (în poloneză, în orig.).

pisoi. Şi abia noaptea tîrziu m-a trezit ordonanţa, venită să-l cheme pe Sidorov la comandament. Au plecat împreună. Am alergat atunci spre masa la care scrisese Sidorov şi i-am răsfoit cărţile. Era un manual pentru învăţarea limbii italiene fără profesor şi mai erau nişte imagini ale Forului Roman şi un plan al Romei, în întregime haşurat de cruci şi puncte. M-am aplecat asupra unei foi scrise şi, cu inima strînsă, frîngîndu-mi degetele, am citit scrisoarea străină. Ucigaş melancolic, Sidorov sfîşie atunci vata trandafirie a închipuirii mele şi mă cără prin coridoarele judecăţii tefere a demenţei lui. Scrisoarea începea de la pagina a doua, şi nu m-am încumetat să caut începutul:

„... un plămîn mi-e străpuns şi m-am ţicnit niţeluş sau, cum zice Serghei, mi-a cam luat-o mintea la vale. Că doar n-o să-mi ies de tot din minţi, din minţile astea tîmpite. Dar să lăsăm gluma şi să trecem la ordinea de zi, prietenă Viktoria...

Am făcut campania de trei luni de zile a lui Mahno[1], o şarlatanie obositoare şi nimic mai mult... Şi numai Volin a mai rămas acolo. Volin îşi pune odăjdii de apostol şi se caţără în sus, să ajungă un Lenin al anarhiştilor. E îngrozitor. Iar tătucul[2] îl ascultă, îşi mîngîie sîrma prăfuită a pletelor sale şi-şi strecoară printre dinţii putrezi zeflemeaua lui ţărănească. Şi nu mai ştiu acum dacă în toate astea se află şi vreun grăunte autentic de anarhie şi dacă vă vom tăia nasurile voastre satisfăcute, ceceişti improvizaţi dintr-un CC improvizat, *made in* Harkov, această capitală improvizată. Bravilor

1. N.I. Mahno (1884-1934), capul mişcării anarhiste contrarevoluţionare a păturilor înstărite din satele Ucrainei în anii 1918-1921.
2. Apelativ dat lui Mahno de către partizanii săi.

voştri flăcăi nu le mai place acum să-şi aducă aminte de păcatele tinereţii lor anarhiste şi-şi rîd de ele de la înălţimea înţelepciunii de stat, dracul să-i pieptene...

După aceea am nimerit la Moscova. Cum am nimerit eu la Moscova? Băieţii şi-au bătut joc de cineva în privinţa rechiziţiei şi în altele. Eu, ca un papă-lapte ce sînt, i-am sărit în apărare. M-au luat în răspăr, şi bine mi-au făcut. Rana era un fleac, însă la Moscova, vai, Viktoria, la Moscova nenorocirile m-au împietrit. La spital infirmierele îmi aduceau în fiecare zi cîte un strop de terci. Strînse de hamul veneraţiei, ele aduceau terciul ăsta pe o tavă mare, şi am început să urăsc terciul ăsta de şoc, ca şi aprovizionarea peste plan şi planificata Moscovă. M-am întîlnit apoi la Soviet cu o mînă de anarhişti. Sînt ori nişte sclivisiţi, ori nişte babalîci pe jumătate ţicniţi. M-am băgat şi în Kremlin, cu un plan de muncă adevărată. M-au mîngîiat pe creştet şi mi-au făgăduit să mă facă pe undeva adjunct, dacă am să mă cuminţesc. Dar nu m-am cuminţit. Şi mai departe? Mai departe, a fost frontul, Armata de cavalerie şi soldăţimea, mirosind a sînge crud şi a rămăşiţe pămînteşti de oameni.

Salvează-mă, Viktoria. Înţelepciunea politică mă scoate din minţi, urîtul mă îmbată. Dacă n-ai să mă ajuţi, am să crăp aşa, fără nici un plan. Cine ar vrea ca un oştean să crape aşa de neorganizat? Doar nu eşti dumneata aceea, Viktoria, logodnică ce n-ai să fii niciodată soţie. Uite şi sentimentalismul, dă-l în aia a mă-sii...

Şi acum să trecem la fapte. Mi s-a urît în armată. Din cauza rănii, nu pot umbla călare, prin urmare nu pot nici să lupt. Foloseşte-te de influenţa dumitale, Viktoria, ca să fiu trimis în Italia. Limba m-am şi apucat s-o învăţ şi peste două luni am să pot vorbi

italienește. În Italia pămîntul fumegă. Multe sînt gata la ei. Lipsesc doar vreo două focuri de armă. Unul din ele am să-l produc eu. Regele de-acolo trebuie trimis la strămoşi. Lucrul ăsta e foarte important. Regele lor e un nene de treabă, se joacă de-a popularitatea şi se fotografiază împreună cu socialiştii domestici pentru revistele destinate lecturii în familie.

La CC, la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe, să nu vorbeşti nici de focul de armă, nici de regi. Or să te laude şi-or să fonfăie: „E un romantic". Spune-le pur şi simplu aşa: e bolnav, furios, beat de melancolie, vrea soarele Italiei şi banane. Doar merit şi eu atîta lucru, ori poate nu merit? Să mă tratez, asta-i tot. Şi dacă nu, atunci să mă trimită la Ceka din Odesa... Acolo e foarte bine şi...

Ce tîmpit scriu, nedemn şi tîmpit, prietenă Viktoria.

Italia mi-a pătruns în inimă ca o revărsare de ape. Gîndul la ţara asta pe care n-am văzut-o niciodată e pentru mine duios ca numele unei femei, ca numele dumitale, Viktoria..."

Am citit scrisoarea, apoi m-am culcat în aşternutul meu bătucit şi murdar, dar somnul nu mi se lipea de gene. De partea cealaltă a peretelui plîngea din inimă evreica gravidă, iar huiduma ei de soţ îi răspundea cu o mormăială plină de gemete. Cei doi îşi aduceau aminte de lucrurile de care fuseseră prădaţi şi se înfuriau unul pe altul pentru lipsa lor de perspicacitate. Apoi, la revărsatul zorilor, s-a întors şi Sidorov. Pe masă se sufoca lumînarea arsă. Sidorov scoase din carîmb alt căpeţel de lumînare şi, dus pe gînduri ca niciodată, strivi cu el fitilul. Odaia noastră era întunecată şi sumbră, totul în ea răspîndea putoarea jilavă a nopţii, şi numai fereastra plină de văpaia lunii sclipea ca o mîntuire.

Vecinul meu agasant veni şi îşi ascunse scrisoarea. Apoi se gîrbovi la masă şi deschide albumul cu vederi din Roma. Cartea fastuoasă, cu margini aurite, îi privea de pe masă faţa măslinie, fără expresie. Deasupra spinării lui rotunde luceau ruinele crenelate ale Capitoliului şi arena circului, luminată de asfinţit. Tot aici era o fotografie a familiei regale, pusă ca zălog între foile mari de hîrtie cerată. Pe o filă smulsă dintr-un calendar era înfăţişat afabilul şi pirpiriul rege Victor-Emanuel împreună cu soţia lui cea cu păr negru, cu prinţul moştenitor Umberto şi cu o întreagă prăsilă de prinţese.

... Şi iată noaptea, plină de răsunete îndepărtate şi apăsătoare, iată un pătrat de lumină în întunericul jilav, şi într-însul faţa cadaverică a lui Sidorov – o mască fără viaţă, spînzurînd deasupra flăcării galbene a lumînării.

Ghidale

În fiecare ajun de sîmbătă mă chinuie tristeţea densă a amintirilor. Cîndva, în serile acestea, bunicul meu mîngîiase cu barba lui îngălbenită tomurile lui Ibn-Ezra[1]. O bătrînă cu boneţică de dantelă descînta cu degetele ei noduroase pe lîngă lumînarea sabatului şi plîngea duios. Inima mea de copil se legăna în acele seri, ca o corăbioară pe valuri vrăjite.

Rătăcesc prin Jitomir şi caut o stea sfioasă. Alături de o sinagogă străveche, lîngă zidurile ei galbene şi nepăsătoare, evrei bătrîni vînd cretă, albăstreală de rufe şi fitiluri. Sînt evrei cu bărbi de profeţi, cu zdrenţele patimilor pe piepturile lor scobite...

Iată, am dinaintea mea piaţa şi moartea pieţei. Sufletul gras al belşugului a fost ucis. Lacăte mute atîrnă în belciuge şi granitul caldarîmului e curat ca o chelie de mort. Stea sfioasă, ea clipeşte şi se stinge...

Norocul a venit la mine mai tîrziu, norocul mi-a venit chiar înainte de apusul soarelui. Dugheana lui Ghidale stătea pitită în şirurile de prăvălii închise. Spune-mi, Dickens, unde a fost umbra ta în seara aceea? Ai fi văzut în dugheana asta de antichităţi nişte pantofi aurii şi odgoane de corăbii, o busolă străveche şi un vultur împăiat, un

1. Moise Ibn-Ezra (1055-1139), poet evreu, printre creaţiile căruia un loc de seamă îl ocupau versurile cu conţinut religios, multe intrate în liturghia sinagogală.

Winchester de vînătoare cu data „1810“ gravată pe el şi o cratiţă spartă.

Bătrînul Ghidale, micul patron cu ochelari fumurii şi surtuc verde care atinge podeaua, se plimbă împrejurul comorilor sale în pustietatea trandafirie a serii. Îşi freacă mînuţele albe, îşi ciupeşte bărbuţa roşcovană şi, plecîndu-şi fruntea, ascultă glasuri tainice pogorîte asupra lui.

Dugheana asta este ca o cutiuţă a unui băieţaş curios şi grav care va deveni profesor de botanică. În dugheana aceasta sînt şi nasturi, e şi un fluture mort. Pe micul ei patron îl cheamă Ghidale. Toată lumea a plecat din piaţă, Ghidale însă a rămas. El se strecoară prin labirintul de globuri geografice, de cranii şi flori artificiale, scutură totul cu un pămătuf din pene de cocoş şi suflă praful de pe florile moarte.

Ne-am aşezat pe nişte butoaie de bere. Ghidale îşi înfăşoară pe deget şi-şi desfăşoară barba rară. Jobenul lui se clatină deasupra noastră, ca un turnuleţ negru. Şuvoaie de aer cald curg pe lîngă noi. Cerul îşi schimbă culorile. Un sînge delicat curge de-acolo, de sus, dintr-o sticlă răsturnată, şi mă simt cuprins de un miros uşor de putreziciune.

— Revoluţia?... Să-i spunem „da“, dar parcă poţi să-i spui sîmbetei „nu“? începe Ghidale şi mă strînge în curelele de mătase ale ochilor săi fumurii. „Da“ îi strig eu revoluţiei, uite, aşa îi strig – „da“, însă ea se ascunde de Ghidale şi-şi trimite înainte numai focurile de armă...

— În ochii închişi nu intră soarele, îi răspund eu bătrînului, dar noi vom descoase ochii închişi...

— Leahul mi-a închis ochii, îmi spune în şoaptă sugrumată Ghidale. Leahul e un cîine rău. El îl ia pe evreu şi-i smulge barba, ah, cîinele! Şi uite că acum e bătut cîinele cel rău. Asta-i minunat, asta-i revoluţie! Şi după aceea, cel care l-a bătut pe leah îmi zice: „Înregistrează-ţi

gramofonul, Ghidale...“, „Mie îmi place muzica, doamnă“, îi răspund eu revoluției. „Nu știi tu ce-ți place, Ghidale; eu am să trag în tine și atunci ai să afli, iar eu nu pot să nu trag, pentru că eu sînt revoluția...“

— Ea nu poate să nu tragă, Ghidale, îi spun eu moșneagului, pentru că ea este revoluția...

— Dar leahul trăgea, duiosul meu domn, pentru că el era contrarevoluția. Dumneavoastră trageți pentru că sînteți revoluția. Dar revoluția este o plăcere. Și plăcerea nu îngăduie să vadă orfani în casă. Faptele bune le face omul bun. Revoluția este o faptă bună făcută de oameni buni. Dar oamenii buni nu ucid. Prin urmare revoluția o fac oamenii răi. Dar și leșii sînt oameni răi. Atunci cine poate să-i spună lui Ghidale unde-i revoluția și unde-i contrarevoluția? Am învățat cîndva *Talmudul*; îmi plac comentariile lui Rachi[1] și cărțile lui Maimonide[2]. Și mai sînt la Jitomir oameni care pricep. Și uite noi, toți oamenii învățați, cădem cu fața la pămînt și strigăm într-un glas: amar de noi, unde-i dulcea revoluție?...

Bătrînul tăcu. Și amîndoi văzurăm întîia stea făcîndu-și loc de-a lungul Căii Laptelui.

— Răsare sabatul! rosti cu importanță Ghidale. Evreii trebuie să se ducă la sinagogă... Domnule tovarăș, adăugă el sculîndu-se, și jobenul ca un turnuleț negru i se clătină pe cap, aduceți la Jitomir olecuță de oameni buni. Vai, ăștia lipsesc din orașul nostru, vai, lipsesc! Aduceți oameni

---

1. Rabin francez (1040-1105), pe adevăratul său nume Rabbi Salomon Itzhaki, reputat comentator al *Talmudului.*
2. Moșe ben Maimon Maimonide (1135-1204), filosof și medic evreu, rabin. A sistematizat dogmele mozaismului, căutînd totodată să le clarifice cu ajutorul filosofiei aristotelice. Opera sa *Călăuza șovăielnicilor* (1190), care deține un rol important în cadrul filosofiei ebraice și arabe, a influențat scolastica tîrzie.

buni şi noi o să le dăm toate gramofoanele. Noi nu sîntem întunecaţi la minte. Internaţionala... ştim noi ce-i aia Internaţională. Şi eu vreau o Internaţională de oameni buni, vreau ca fiecare suflet să fie luat în evidenţă şi să capete cîte o raţie de categoria întîi. Uite, suflete, poftim, ia şi mănîncă, te rog, să ai plăcere de viaţa ta. Internaţionala, domnule tovarăş, nu ştiţi dumneavoastră cu ce se mănîncă...

— Se mănîncă cu praf de puşcă, i-am răspuns eu bătrînului, şi cu sîngele cel mai bun...

Şi iată că tînărul sabat s-a ridicat din genunea albastră în jilţul lui.

— Ghidale, zic eu, azi e vineri şi a înserat. Unde s-ar putea face rost de o turtă evreiască, de un pahar de ceai evreiesc, cu puţin din dumnezeul ăsta scos la pensie, în paharul de ceai?...

— Nu este aşa ceva, îmi răspunde Ghidale, agăţînd lacătul pe chiţimia lui. Nu este. Este alături un han, făceau acolo negoţ nişte oameni buni, dar acum nu se mai mănîncă la hanul acela, acum se plînge...

El îşi încheie surtucul verde cu cei trei nasturi de os. Se scutură cu pămătuful de pene de cocoş, îşi turnă apă în palmele moi şi plecă, mărunt, singuratic, visător, cu jobenul negru în cap şi cu o enormă carte de rugăciuni la subsuoară.

Vine sabatul. Ghidale, fondatorul unei Internaţionale irealizabile, s-a dus la sinagogă să se roage.

Întîia mea gîscă

Saviţki, comandantul Diviziei 6, se sculă în picioare văzîndu-mă şi mă minunai de frumuseţea corpului său gigantic. Se sculă şi apoi, cu purpura pantalonilor săi de călărie, cu şăpcuţa lui zmeurie dată pe-o sprînceană, cu decoraţiile sale bătute pe piept, tăie încăperea în două, cum taie cerul un stindard. Mirosea a parfum şi a răcoare dulceagă de săpun. Picioarele lui lungi păreau nişte fete, ferecate pînă la umeri în botfori strălucitori.

Îmi zîmbi, izbi cu cravaşa în masă şi trase mai aproape un ordin, care abia fusese dictat de şeful statului-major. Era ordinul adresat lui Ivan Cesnokov, de a porni cu regimentul ce i-a fost încredinţat în direcţia Ciugunov-Dobrîvodka şi, luînd contact cu inamicul, de a-l nimici pe acesta...

„...Care nimicire – începu să scrie comandantul diviziei, mîzgălind toată foaia – o dau ca sarcină pe răspunderea aceluiaşi Cesnokov pînă la măsura capitală, pe care îl voi şi lichida pe loc, fapt de care, tovarăşe Cesnokov, lucrînd cu mine pe front nu de azi-de ieri, puteţi fi sigur că aşa va fi...“

Comandantul Diviziei 6 îşi puse sub ordin iscălitura cu înfloriturі, aruncă hîrtia curierilor, apoi îşi îndreptă spre mine ochii cenuşii în care juca voioşia.

Îi întinsei delegaţia prin care eram trimis să lucrez la statul-major al diviziei.

— Să daţi ordin de zi! spuse comandantul diviziei. Să daţi ordin de zi şi să-l băgaţi în porţie la toate plăcerile, afară de cea din faţă. Ştii carte?

— Știu, îi răspunsei eu, pizmuind fierul și floarea acestei tinereți; sînt candidat în științe juridice de la Universitatea din Petersburg...

— Ești un soi de *kinderbalsam*, văd eu! răcni el, rîzînd. Și mai ai și ochelari pe nas. Și ce pirpiriu!... Vă tot trimite încoace, fără să ne întrebe pe noi, și-aici vă omoară din cauza ochelarilor. Rămîi cu noi, ce zici?

— Rămîn, îi răspunsei eu și, în tovărășia cartiruitorului, plecai spre sat să-mi caut un adăpost pentru noapte.

Cartiruitorul îmi ducea pe umăr lădița de campanie, în fața noastră se întindea o uliță de sat, rotundă și galbenă ca o tărtăcuță, iar soarele muribund își dădea în ceruri duhul trandafiriu.

Ne apropiarăm de o căsuță cu cununi zugrăvite pe ea; cartiruitorul se opri și-mi spuse deodată cu un zîmbet vinovat:

— Mare dandana și cu ochelarii ăștia la noi, naiba știe cum să-i mai pui capăt! Să fie omul tobă de carte, că aici îi iese toată cartea pe nas. Dar ia să-ți baţi joc de vreo cucoană, de cea mai curată, atunci toți ostașii te iau de bun...

Cum era cu lădița mea pe umăr, el se fîstîci și veni foarte aproape de mine, apoi sări în lături disperat și intră fuga în cea dintîi curte. Cazacii ședeau acolo pe fîn și se bărbiereau unul pe altul.

— Uite, băieți, zise cartiruitorul și-mi puse pe pămînt lădița de campanie, conform ordinului tovarășului Saviţki, sînteți obligați să-l primiți pe omul ăsta la voi în cantonament; și fără măgării, fiindcă omul ăsta este sinistrat din punct de vedere științific...

Roșind pînă-n vîrful urechilor, cartiruitorul plecă fără a-și mai întoarce capul. Eu îmi dusei mîna la cozoroc și-i salutai pe cazaci. Un flăcău tinerel, cu părul ca fuiorul de in atîrnîndu-i drept, și frumos la chip cum sînt oamenii din Riazan, veni lîngă lădița mea, o înșfăcă și o zvîrli

peste poartă. Apoi se întoarse cu fundul spre mine şi, cu o deprindere deosebită, începu să producă zgomote ruşinoase.

— Tun de calibru două zeruri! îi strigă un cazac ceva mai în vîrstă şi izbucni în rîs. Mai trage-i o rafală.

Flăcăul îşi consumă toată ştiinţa lui modestă, apoi se îndepărtă. După aceea, tîrîndu-mă pe pămînt, mă apucai să-mi adun manuscrisele şi rufele găurite, răsturnate din lădiţă. Le-am strîns şi mi le-am dus într-un alt colţ al curţii. Lîngă casă, pe nişte cărămizi era un cazan în care fierbea nişte carne de porc, fumegînd, aşa cum scoate fum în depărtare casa părintească din sat, amestecînd în mine foamea cu o singurătate fără seamăn. Îmi acoperii lădiţa cu fîn, îmi făcui din ea căpătîi şi mă culcai pe pămînt, să citesc în „Pravda“ cuvîntarea lui Lenin de la Congresul al doilea al Kominternului. Soarele cădea peste mine de după măgurile crenelate, cazacii umblau peste picioarele mele, flăcăul acela îşi rîdea de mine întruna, iar rîndurile dragi veneau spre mine pe un drum spinos şi nu puteau ajunge la mine. Atunci am dat la o parte ziarul şi m-am dus la gazdă, care mîna vîrtelniţa pe prispă.

— Femeie, i-am spus, trebuie să halesc ceva...

Baba îşi ridică spre mine globii lăbărţaţi ai ochilor pe jumătate orbi, apoi şi-i lăsă iarăşi în jos.

— Tovarăşe, spuse dînsa după o clipă de tăcere, toate astea mă fac să vreau să mă spînzur.

— Dumnezeul şi sufletul mă-tii! bodogănii eu cu ciudă şi-i repezii babei un pumn în piept. Nu-i chip să se înţeleagă omul cu voi...

Şi făcînd stînga-mprejur, zării o sabie a nu ştiu cui, care zăcea în apropiere. O gîscă gravă şi severă se legăna prin curte, curăţindu-şi fără grijă penele. Am ajuns-o dintr-o săritură şi am lipit-o de pămînt, iar capul gîştei trosni sub cizma mea, trosni şi se revărsă. Gîtul alb se tăvăli prin găinaţ şi aripile se ridicară deasupra păsării ucise.

— Dumnezeul şi sufletul mă-tii! spusei eu scormonind cu sabia în măruntaiele gîştei. Frige-mi gîsca asta, babo!

Bătrîna, sticlindu-şi ochii pe jumătate orbi şi ochelarii, ridică pasărea de jos, o înfăşură în şorţ şi o duse la bucătărie.

— Tovarăşe, zise ea după o clipă de tăcere, aş vrea să mă spînzur! apoi închise uşa după sine.

Iar în curte cazacii se şi aşezaseră în jurul ceaunului lor. Şedeau nemişcaţi, drepţi, ca nişte pontifi, fără să se uite la gîsca mea.

— Flăcăul ăsta e isteţ, vorbi despre mine unul dintre ei şi, făcînd cu ochiul, duse la gură o lingură de ciorbă de varză.

Cazacii începură să mănînce cu eleganţa sobră a ţăranilor care se respectă unii pe alţii, în vreme ce eu, ştergînd sabia pe nisip, ieşii pe poartă, apoi intrai din nou, tînjind. Deasupra curţii atîrna luna, ca un cercel ieftin.

— Frăţioare! îmi spuse deodată Surovkov, cel mai în vîrstă dintre cazaci, vino de mănîncă aci cu noi, pînă s-o frige gîsca ta...

Scoase din carîmbul cizmei o lingură pe care o avea de rezervă şi mi-o oferi. Sorbirăm împreună ciorba improvizată şi mîncarăm carnea de porc.

— Ce scrie la ziar? mă întrebă flăcăul cu păr ca fuiorul de in, făcîndu-mi loc.

— Lenin scrie în ziar, spusei eu scoţînd din buzunar „Pravda“, Lenin scrie că ne lipsesc multe...

Şi le-am citit cazacilor cuvîntarea lui Lenin cu voce tare, ca un surd triumfător.

Amurgul mă înveli în răcoarea înviorătoare a cearşafurilor lui vesperale, seara îşi lipi palmele materne de fruntea mea în flăcări.

Citeam şi triumfam, şi pîndeam, triumfînd, curba tainică a dreptei leniniste.

— Adevărul toate nările le gîdilă, spuse Surovkov, după ce sfîrşii de citit, numai că nu ştii cum să-l scoţi din

grămadă, pe cîtă vreme Lenin îl ciugulește de-a dreptul, ca găina grăunțele.

Iată ce a spus despre Lenin Surovkov, comandant de pluton al escadronului de gardă. După aceea ne-am dus cu toții să ne culcăm în fîn. Am dormit acolo șase inși, încălzindu-ne unul pe altul, cu picioarele încîlcite, sub acoperișul găurit prin care se scurgeau stelele.

Am visat, și am văzut femei în vis, și numai inima mea înroșită de omor mă durea și se prelingea mereu.

Rabbi

— ... Totul e supus morţii. Viaţa veşnică e sortită numai mamei. Şi cînd mama nu mai este printre cei vii, ea lasă în urma ei o amintire pe care nimeni n-a îndrăznit încă s-o întineze. Amintirea mamei hrăneşte în noi compătimirea, aşa cum oceanul, nemărginitul ocean hrăneşte rîurile care străbat universul...

Cuvintele acestea îi aparţin lui Ghidale. El le-a rostit cu importanţă. Seara care se stingea îl înconjurase cu fumul trandafiriu al tristeţii sale. Bătrînul a grăit:

— În clădirea de patimi a hasidismului[1] sînt smulse ferestrele şi uşile, dar ea este nemuritoare, ca sufletul mamei... Chiar şi cu orbitele scurse, hasidismul tot mai stă la răspîntia vînturilor istoriei.

Aşa a spus Ghidale şi apoi, după ce s-a rugat în sinagogă, m-a dus la rabbi Motală, la ultimul rabin din dinastia Cernobîlului.

Am urcat strada principală împreună cu Ghidale. Bisericile catolice albe străluciră în depărtări, ca nişte lanuri de hrişcă. După un colţ de stradă gemu roata unui tun. Două ucrainence gravide ieşiră la poartă, sunîndu-şi salbele, şi se aşezară pe bancă. O stea sfielnică se aprinse în toiul luptei portocalii a asfinţitului şi liniştea, liniştea

1. Hasidism, curent apărut în iudaism în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în rîndurile populaţiei evreieşti din Volînia, Podolia şi Galiţia.

sîmbetei, se așeză pe acoperișurile strîmbe ale ghetoului din Jitomir.

— Aici, spuse Ghidale în șoaptă, și-mi arătă o casă prelungă, cu frontonul spart.

Intrarăm într-o odaie de piatră, goală ca o morgă. Rabbi Motală ședea la o masă, înconjurat de posedați și de mincinoși. Avea pe cap o căciulă de sobol și pe trup un halat alb, încins peste mijloc cu o funie. Rabinul ședea cu ochii închiși și-și scărmăna cu degetele osoase puful galben al bărbii.

— De unde a venit evreul? întrebă el, ridicîndu-și puțin pleoapele.

— De la Odesa, răspunsei eu.

— Binecuvîntat oraș, spuse rabinul. Steaua surghiunului nostru, fîntîna robită a nenorocirilor noastre!... Cu ce se îndeletnicește evreul?

— Transpun în versuri peregrinările lui Herșală Ostropoler.

— Măreață operă, șopti rabbi și închise ochii. Șacalul geme cînd e flămînd, fiecare nerod are destulă prostie în el spre a se lăsa pradă tristeții și numai cel înțelept sfîșie cu rîsul lui perdeaua existenței... Ce a învățat evreul?

— Biblia.

— Ce caută evreul?

— Veselie.

— Reb Mordhă, spuse țadicul[1], scuturîndu-și barba, să se așeze tînărul la masă și să mănînce în seara aceasta de sîmbătă laolaltă cu ceilalți evrei, să se bucure că e viu și nu mort, să bată din palme cînd vecinii lui dănțuiesc, să bea vin dacă i se va da vin...

Și reb Mordhă veni repede lîngă mine, el, vechiul măscărici cu pleoapele întoarse pe dos, moșneguțul ghebos, înalt cît un băiat de zece ani.

---

1. Țadic – înțelept.

— Vai, dragul şi tînărul meu prieten, spuse zdrenţărosul reb Mordhă făcîndu-mi cu ochiul. Vai, cîţi nătărăi bogaţi am cunoscut la Odesa, cîţi cerşetori înţelepţi am cunoscut la Odesa! Aşază-te la masă, tinere, şi bea vinul pe care n-are să ţi-l dea nimeni...

Ne aşezarăm cu toţii alături: posedaţi, mincinoşi şi gură-cască. Într-un colţ suspinau deasupra cărţilor de rugăciuni evrei spătoşi, aducînd cu nişte pescari ori apostoli. Îmbrăcat cu surtucul său verde, Ghidale moţăia la perete, ca o păsărică pestriţă. Şi văzui deodată un tînăr la spatele lui Ghidale, un tînăr cu chipul lui Spinoza, cu fruntea magnifică a lui Spinoza şi cu o faţă veştedă de călugăriţă. Fuma şi tresărea ca un fugar readus la închisoare după goana în urma căreia a fost prins. Zdrenţărosul Mordhă se furişă la spatele lui, îi smulse ţigara din gură şi se repezi spre mine.

— Ăsta-i Ilie, fiul lui rabbi, horcăi Mordhă şi îşi apropie de mine carnea sîngerîndă a pleoapelor sale sfîşiate. E un fiu blestemat, ultimul fiu, fiul rătăcit...

Şi Mordhă îl ameninţă pe tînăr cu pumnul şi-l scuipă în faţă.

— Fie Domnul binecuvîntat! răsună atunci glasul lui rabbi Motală Braţlavski, şi bătrînul frînse pîinea cu degetele lui monahale. Binecuvîntat fie Dumnezeul lui Israel, care ne-a ales pe noi dintre toate popoarele pămîntului...

Rabinul binecuvîntă mîncarea, şi ne aşezarăm la masă. Dincolo de geam nechezau caii şi strigau cazacii. Pustietatea războiului căsca la fereastră. Fiul rabinului fuma ţigară după ţigară în liniştea din jur şi printre rugăciunile celorlalţi. Cînd cina luă sfîrşit, eu mă ridicai cel dintîi.

— Dragul meu, care eşti aşa de tînăr, murmură Mordhă la spatele meu şi mă smuci de curea, dacă n-ar fi pe lume nimeni decît bogătaşii cei răi şi cerşetorii vagabonzi, cum ar mai putea să trăiască oamenii sfinţi?

Îi dădui bani moşneagului şi ieşii pe stradă. Mă despărţii de Ghidale şi plecai acasă, la gară. Acolo, la gară, în trenul de agitaţie al Armatei 1 de cavalerie, mă aştepta luciul sutelor de lumini, luciul fermecat al staţiei de radio, fuga îndîrjită a maşinilor din tipografie şi articolul neterminat pentru „Cavaleristul roşu“.

Drum spre Brodî

Sînt trist pentru albine. Le nimicesc armatele beligerante, în Volînia nu mai sînt albine.

Noi am pîngărit stupii. I-am otrăvit cu sulf şi i-am sfărîmat cu praf de puşcă. Cîrpele fumegînde răspîndeau duhoare în sacrele republici ale albinelor. Murind, ele zburau încet şi zumzăiau abia auzit. Rămaşi fără pîine, noi ne făceam rost de miere cu săbiile. În Volînia nu mai sînt albine.

Cronica crimelor cotidiene mă sufocă neîncetat, ca o boală de inimă. Ieri a fost ziua primului măcel de la Brodî. Rătăciţi pe pămîntul albastru, noi nu bănuiam nimic, nici eu, nici Afonka Bida, prietenul meu. Cailor li se dăduseră de dimineaţă grăunţe. Secara era înaltă, soarele minunat şi sufletul, nemeritînd acest cer strălucitor care-şi lua zborul, era însetat de dureri domoale.

— Povestesc muierile prin staniţe de albine şi de simţirea lor sufletească, începu comandantul de pluton, prietenul meu. Spun fel de fel de lucruri. Că l-au supărat oamenii pe Hristos ori că nu l-or fi supărat, despre asta o să se dumirească lumea cu trecerea vremii. Numai că uite ce zic muierile prin staniţe, că Hristos se întristează de urît pe cruce. Şi că vin la el tot soiul de gîze, ca să-l chinuiască! Şi Hristos se uită la ele cu ochii lui şi i se întristează sufletul. Atîta că gîzele astea fără număr nu-i zăresc ochii. Şi tot aşa mai zboară şi albina în jurul lui Hristos. „Dă-i la cap, îi strigă albinei gîzele, dă-i la cap pe răspunderea

noastră!...“ „Nu pot, zice albina ridicîndu-şi aripile deasupra lui Hristos, nu pot, că el e din clasa dulgherilor!...“ Trebuie s-o înţelegi pe albină! încheie Afonka, comandantul meu de pluton. Să mai rabde ea niţel, albina. Că doar şi pentru ea ne batem...

Şi dînd din mînă, Afonka prinse a cînta. Era un cîntec cu un armăsar şarg; şi opt cazaci – plutonul lui Afonka – începură să-i ţină isonul.

— Armăsarul şarg, pe nume Djighit, era al esaulului[1] care s-a îmbătat cu votcă de ziua Tăierii capului Sfîntului Ioan. – Aşa cînta Afonka, întinzîndu-şi vocea ca o strună şi luptînd cu somnul. – Djighit era un cal credincios, iar esaulul, în zilele de sărbătoare, nu cunoştea margini în dorinţele sale. De ziua Tăierii capului primiseră cinci ocale. După a patra oca, esaulul încălecă şi se porni să mîne calul spre cer. Urcuşul a fost greu, lung, dar Djighit era un cal credincios. Ajunseră ei în cer, şi acolo esaulul vru să bea şi cea de-a cincea oca. Dar aceea rămăsese pe pămînt. Atunci esaulul plînse pentru zădărnicia sforţărilor lui. El plîngea, iar Djighit dădea din urechi, privindu-şi stăpînul...

Astfel cînta Afonka, aci zăngănindu-şi vocea, aci aţipind. Cîntecul plutea ca fumul. Şi noi ne îndreptam în întîmpinarea asfinţitului. Rîurile lui în clocot se scurgeau pe ştergarele înflorate ale ogoarelor ţărăneşti. Tăcerea se făcea trandafirie.

Pămîntul zăcea tolănit ca o spinare de pisică, împăroşată de blana luminescentă a grînelor. Pe un deal se cocîrja cătunul Klekotov, cu casele lui de lut. Dincolo de măgură ne aştepta vedenia cadavericului şi crenelatului Brodî. Dar la Klekotov o detunătură plesni văzduhul cu răsunet, drept în faţa noastră. De după o casă scoaseră

1. Grad în trupele de cazaci, înainte de Revoluţie.

capul doi soldaţi polonezi. Caii lor erau legaţi de stîlpi. Pe coama dealului urca în grabă o baterie uşoară a inamicului. Gloanţele împînziră drumul.

— Galop! spuse Afonka.

Şi pornirăm în goană.

Vai, Brodî! Mumiile patimilor tale strivite au suflat asupră-mi veninul lor imbatabil. Am şi simţit răceala morţii în orbitele inundate de lacrimile care se răceau. Şi iată că galopul săltăreţ mă duce departe de piatra ştirbită a sinagogilor tale...

Lecție despre taceankă[1]

Mi-a fost trimis de la statul-major un vizitiu sau, după cum se obișnuiește a se spune la noi, un conductor de căruță. Îl cheamă Grișciuk. Are treizeci și nouă de ani.

A stat cinci ani prizonier la nemți, iar acum cîteva luni a evadat, a străbătut Lituania, nord-vestul Rusiei, a ajuns în Volînia și la Belevo a fost prins de cea mai stupidă comisie de mobilizare din lume și trimis să-și facă serviciul militar. Pînă în județul Kremeneț, unde s-a născut, Grișciuk mai avea doar cincizeci de verste, în județul Kremeneț are nevastă și copii. N-a mai fost pe-acasă de cinci ani și două luni. Comisia de mobilizare l-a făcut conductor de căruță la mine, și am încetat să mai fiu un paria printre cazaci.

Sînt posesorul unei astfel de briști și al unui vizitiu în ea. Taceanka! Acest cuvînt a devenit baza triunghiului pe care se bizuie obiceiul nostru: a tăia cu sabia – taceanka – sîngele...

Cea mai ordinară brișcă popească, brișcă de asesor, dobîndind celebritate dintr-un capriciu al războiului civil, a ajuns să fie un cumplit mijloc mobil de luptă, a dat naștere unei noi strategii și unei noi tactici, a schimbat chipul obișnuit al războiului și a născut eroi și genii de taceankă. Așa e bunăoară Mahno, care a făcut din taceankă axul strategiei lui viclene și misterioase, desființînd infanteria,

1. În timpul războiului civil, căruță ușoară, cu arcuri, pe care era montată o mitralieră.

artileria, ba chiar şi cavaleria, şi care, în locul tuturor acestor namile greoaie, a montat pe briştile lui trei sute de mitraliere. Aşa e Mahno, multilateral ca natura. Căruţele cu fîn, rînduite în dispozitiv de luptă, pun stăpînire pe oraşe. Un cortegiu de nuntă, ajungînd în faţa unui comitet executiv de plasă, deschide un foc concentric şi un popă pirpiriu, care a desfăşurat deasupra capului său steagul negru al anarhiei, cere autorităţilor să-i fie predaţi burghezii, să-i fie predaţi proletarii, să i se dea vin şi muzică.

Armata de brişti are o nemaipomenită capacitate de manevră.

Budionnîi a demonstrat acelaşi lucru nu mai rău decît Mahno. O astfel de armată e greu de decimat şi e absurd să te gîndeşti la a o prinde. Mitraliera îngropată sub o claie de fîn, taceanka dusă sub un şopron ţărănesc încetează a mai fi unităţi militare. Aceste elemente bine ascunse, termeni bănuiţi, dar insesizabili ai totalului, indică în ultima analiză structura satului ucrainean de pînă mai ieri – fioros, rebel şi hrăpăreţ. O atare armată, cu muniţia vîrîtă prin colţuri, Mahno e în stare s-o pună într-o singură oră pe picior de război; iar pentru a o demobiliza îi trebuie şi mai puţin timp.

La noi, în cavaleria regulată a lui Budionnîi, taceanka nu domneşte cu atîta exclusivitate, dar toate grupele noastre de mitraliori nu se deplasează decît cu briştile. Spiritul inventiv al cazacilor deosebeşte două genuri de brişti: coloniste şi asesoriale. De fapt, nici nu e născocire, ci o diviziune cu existenţă reală.

În briştile asesoriale – aceste căruţe hodorogite, înjghebate fără dragoste şi fără spirit inventiv – se hurducase prin stepele bogate în grîu ale Kubanului funcţionărimea mizeră cu nasuri stacojii, o mînă de oameni cu ochii cîrpiţi de nesomn, grăbindu-se la autopsii şi instrucţii, iar briştile coloniste au venit la noi din cîmpiile Volgăi, de prin părţile

Samarei şi ale Uralului, din coloniile germane. Spetezele largi de stejar ale briştilor coloniste sînt împestriţate de o pictură gospodărească, înfăţişînd puhave ghirlande trandafirii de flori nemţeşti. Fundul solid al briştilor este ferecat în fier. Trăsurica e aşezată pe neuitatele ei arcuri. În arcurile acestea simt ardoarea multor generaţii care acum se zbat pe lungile drumuri de ţară ale Volîniei.

Încerc simţămîntul de extaz al omului căruia îi aparţine un lucru întîia oară. În fiecare zi, după-amiază, înhămăm. Grişciuk scoate caii din grajd. Caii se îngraşă de la o zi la alta. Descopăr acum, cu bucurie şi mîndrie, un luciu mat pe crupa lor ţesălată. Le masăm cailor picioarele umflate, le tundem coamele şi le aruncăm pe spinări hamurile căzăceşti, adică o reţea încurcată şi scorojită de curele subţiri, după care ieşim din curte la trap. Grişciuk şade pe capră pieziş; scaunul meu e acoperit cu o scoarţă colorată şi cu fîn mirosind a parfum şi a seninătate. Roţile mari scîrţîie pe albul nisip grăunţos. Pătrate de maci înfloriţi colorează pămîntul, iar pe măguri sclipesc biserici catolice în ruină. Sus, deasupra drumului, într-o firidă spartă de o ghiulea, se înalţă statuia cafenie a Sfintei Ursula, cu braţele rotunde şi goale. Şi străvechile slove înguste împletesc un lanţ strîmb pe aurul înnegrit al frontonului... „Întru slava lui Iisus şi a Maicii Domnului...“

Tîrguşoare evreieşti fără viaţă stau lipite pe lîngă conacele panilor. Pe zidurile împrejmuitoare de cărămidă sclipeşte profeticul păun, spectru impasibil al spaţiilor albastre. Pitită după cocioabele risipite în jur, s-a proptit în pămîntul sărman o sinagogă, oarbă, ştirbă, rotundă ca o pălărie de hasid. Evrei cu umeri înguşti stau melancolici la răspîntii. Şi în amintire prinde contur imaginea evreilor din sud, burtoşi, joviali, spumegoşi ca un vin ieftin. Nici o asemănare cu trufia amară a acestor spinări deşirate şi osoase, a acestor bărbi galbene şi tragice. În

trăsăturile lor strădalnice, tăiate chinuit, nu este nici grăsime, nici pulsaţie caldă a sîngelui. Mişcările evreului galiţian sau ale celui din Volînia sînt nestăpînite, violente, jignesc bunul gust, dar forţa durerii lor e plină de măreţie sumbră şi dispreţul ascuns pentru pani nu are margini. Privindu-i, am înţeles istoria pătimaşă a acestui ţinut mărginaş, am priceput povestirile despre talmudiştii care ţineau cîrciumi în arendă, despre rabinii care se îndeletniceau cu camătă, despre fetele pe care le siluiau soldaţii polonezi şi din pricina cărora se împuşcau magnaţii Poloniei.

Moartea lui Dolgușov

Perdeaua de foc a bătăliei se apropia de oraș. La amiază trecu în zbor pe lîngă noi în dulama lui neagră Koroceaev, comandantul Diviziei 4, cel căzut în dizgrație și care lupta acum de unul singur, căutîndu-și moartea. Îmi strigă din fugă:

— Comunicațiile noastre sînt rupte, Radziwillow și Brodî sînt în flăcări!...

Și plecă în galop mai departe, cu dulama în vînt, negru tot, cu ochi de tăciune.

Pe cîmpia netedă ca o scîndură, avea loc regruparea brigăzilor. Soarele se rostogolea într-un nor de pulbere stacojie. Răniții mîncau prin șanțuri. Surorile de caritate stăteau tolănite în iarbă și cîntau în surdină. Cercetașii lui Afonka răscoleau cîmpul, căutînd morți și echipament militar. Afonka trecu la doi pași de mine și-mi spuse fără a mai întoarce capul:

— Ne-au dat la moacă. E clar ca bună ziua. S-ar zice că de la comandantul diviziei se trage; acu-l schimbă. Ostașii cam au îndoieli...

Polonezii ajunseseră la liziera pădurii, la vreo trei verste de noi, și-și instalaseră mitralierele pe undeva pe-aproape. Acum scheaună și scîncesc gloanțele. Tînguirea lor crește și ajunge insuportabilă. Gloanțele se reped în țărînă și o răscolesc, tremurînd de nerăbdare. Comandantul de regiment Vîtiagaicenko, sforăind în arșița amiezii, a strigat deodată prin somn și s-a trezit. A sărit apoi pe cal și s-a

dus la escadronul din capul coloanei. Avea faţa boţită, toată numai dungi roşii de pe urma somnului incomod, iar buzunarele îi erau pline de prune.

— Drăcia dracului! se răsti el scuipînd un sîmbure. Porcăria naibii. Timoşka, dă drumul la steag!

— O luăm din loc, sau cum? îl întrebă Timoşka scoţînd lancea steagului din scări şi desfăşurînd apoi drapelul pe care era desenată o stea şi scria ceva despre Internaţionala a III-a.

— Om vedea noi mai încolo! spuse Vîtiagaicenko, apoi răcni sălbatic: Fetelor, sus pe cai! Comandanţi de escadroane, adunaţi oamenii!...

Gorniştii sunară alarma. Escadroanele se rînduiră în coloană de marş. Un rănit se tîrî afară din şanţ şi, acoperindu-şi faţa cu palma, îi spuse lui Vîtiagaicenko:

— Taras Grigorievici, eu sînt delegat. Se vede treaba, cum s-ar spune, că rămînem aici...

— Las' că vă descurcaţi voi... bolborosi Vîtiagaicenko făcîndu-şi calul să cabreze.

— Ne cam bate gîndul, Taras Grigorievici, că n-o să ne prea descurcăm, îi strigă din urmă rănitul.

— Nu te mai tîngui! răspunse Vîtiagaicenko peste umăr. Nu vă las eu... – şi dădu comanda de marş.

În aceeaşi clipă răsună glasul plîngăreţ, ca de muiere, al lui Afonka Bida, prietenul meu.

— Nu ne trece de pe loc de-a dreptul la trap, Taras Grigorievici, că pînă acolo sînt cinci verste de alergat. Cum mai şarjăm cînd avem caii obosiţi?... N-are rost asta! Las' că apuci s-ajungi la scuturat perele de Sîntămărie...

— La pas! comandă Vîtiagaicenko fără să-şi ridice privirea.

Regimentul plecă.

— Dacă povestea cu comandantul diviziei e aşa cum s-a auzit, spuse Afonka în şoaptă, începînd pasul, dacă l-or debarca, s-a zis cu el, parapanghelos. Aia e!

Îi dădură lacrimile. M-am uitat uimit la Afonka. Flăcăul se răsuci ca o sfîrlează, îşi luă căciula, îşi drese glasul, chiui şi plecă în goană.

Grişciuk cu taceanka lui absurdă şi cu mine am rămas singuri şi ne-am tot învîrtit de colo-ncoace pînă seara între zidurile arzînde. Statul-major al diviziei dispăruse. Unităţile străine nu ne primeau. Regimentele intrară în Brodî şi fură respinse în urma unui contraatac. Ajunserăm lîngă cimitirul oraşului. Un detaşament polonez sări dintre morminte şi, ducînd puştile la ochi, începu să tragă în noi. Grişciuk întoarse caii. Taceanka porni să urle din tuspatru roţile ei.

— Grişciuk! am strigat eu prin şuier şi vînt.

— Ce mai joacă, îmi răspunse el trist.

— S-a zis cu noi! am exclamat eu, cuprins de extazul morţii. S-a zis cu noi, taică!

— La ce s-or mai fi ostenind muierile? răspunse el cu şi mai multă tristeţe. La ce se mai peţesc oamenii şi se cunună, pentru ce mai joacă pe la nunţi cumetrii...

O coadă trandafirie străluci pe cer şi se stinse. Calea Laptelui îşi făcu loc printre stele.

— Mă umflă rîsul, spuse Grişciuk cu amărăciune şi arătă cu biciul înspre un om aşezat la marginea drumului, mă umflă rîsul cînd mă gîndesc pentru ce se ostenesc muierile.

Omul care şedea la marginea drumului era Dolguşov, telefonistul. Şedea cu picioarele răşchirate şi se uita ţintă la noi.

— Uite ce, zise Dolguşov cînd ne-am apropiat de el, eu sînt pe ducă... Pricepi?

— Pricep, răspunse Grişciuk oprind caii.

— Trebuie să prăpădiţi un cartuş cu mine, mai spuse Dolguşov.

Şedea sprijinit de un copac. Cizmele îi stăteau ţepene, aruncate în lături. Fără să-şi ia ochii de la mine, îşi ridică

grijuliu cămaşa. Pîntecele îi era sfîşiat, maţele îi cădeau pe genunchi şi i se vedeau bătăile inimii.

— Dacă vine şleahta, îşi bate joc de mine. Uite actele, scrie-i maică-mii ce şi cum...

— Ba nu, îi răspunsei eu şi dădui pinteni calului.

Dolguşov îşi întinse pe pămînt palmele vinete şi le examina cu neîncredere...

— Fugi? mormăi el, alunecînd în jos. Fugi, cîine...

Simţeam cum îmi curge sudoarea pe trup. Mitralierele ţăcăneau tot mai repede, cu îndărătnicie isterică. Afonka Bida galopa spre noi, înconjurat de nimbul asfinţitului.

— Îi scărmănăm şi noi cît putem, ne strigă el vesel. Ce-i cu bîlciul ăsta la voi?

I l-am arătat pe Dolguşov şi m-am depărtat.

Cei doi au vorbit scurt. N-am auzit ce şi-au spus. Dolguşov îi întinse comandantului de pluton carnetul. Afonka şi-l vîrî în carîmbul cizmei şi-l împuşcă pe Dolguşov în gură.

— Afonea, am spus eu zîmbind jalnic şi mi-am adus calul lîngă cazac, uite, vezi, eu n-am fost în stare.

— Pleacă de-aici, îmi răspunse el pălind, te omor! Vă doare de-ai noştri pe voi ăştia, ochelariştii, cum o doare pe mîţă de şoarece...

Şi armă trăgaciul.

Am pornit la pas, fără să mă uit înapoi, simţind pe şira spinării fiorul rece al morţii.

— Ia vezi! răcni în spatele meu Grişciuk. Lasă prostiile!

Şi-l apucă pe Afonka de mînă.

— Neam de stîrpitură! strigă Afonka. Las' că nu scapă el de mîinile mele...

Grişciuk mă ajunse la cotitură. Afonka nu mai era cu el. Plecase în altă parte.

— Vezi, Grişciuk, i-am spus eu, azi l-am pierdut pe Afonka, primul meu prieten...

Grişciuk scoase de sub şa un măr cu coaja încreţită.

— Mănîncă, îmi zise. Ia şi mănîncă, te rog...

Comandantul Brigăzii 2

Budionnîi, cu pantalonii lui roşii cu lampasuri argintii, stătea lîngă un copac. Adineaori fusese ucis comandantul Brigăzii 2. În locul lui, comandantul armatei îl numise pe Kolesnikov.

Cu o oră înainte, Kolesnikov era comandant de regiment. Cu o săptămînă înainte, Kolesnikov fusese comandant de escadron.

Noul comandant de brigadă era chemat la Budionnîi. Comandantul armatei îl aştepta lîngă un copac. Kolesnikov veni însoţit de Almazov, comisarul său.

— Ne încolţesc javrele, spuse comandantul armatei, cu surîsul său sclipitor. Învingem sau crăpăm. Altminteri nu se poate. Ai înţeles?

— Am înţeles, răspunse Kolesnikov, holbînd ochii.

— Şi dacă fugi, te împuşc, mai spuse comandantul armatei, zîmbi şi apoi îşi mută privirea spre şeful secţiei speciale.

— Ordonaţi! spuse şeful secţiei speciale.

— Învîrte-te, Roată[1]! strigă vioi un cazac.

Budionnîi se întoarse brusc pe călcîie şi-l salută pe noul comandant de brigadă. Acesta îşi răşchiră în dreptul cozoroculuicele cinci degete roşii de copilandru, îl trecură sudorile, apoi plecă peste pămîntul arat de curînd. Caii îl aşteptau la o depărtare de o sută de stînjeni. Omul

1. Joc de cuvinte, întemeiat pe rădăcina numelui Kolesnikov: *koleso* înseamnă roată.

merse cu capul în jos, mişcîndu-şi enervant de încet picioarele lungi şi strîmbe. Văpăile asfinţitului se revărsaseră deasupra lui, zmeurii şi neverosimile, ca apropierea morţii.

Şi deodată, pe pămîntul întins, pe cîmpiile răscolite, arătîndu-şi toată goliciunea lor galbenă, nu mai văzurăm nimic, decît spinarea îngustă a lui Kolesnikov, braţele lui legănîndu-se şi capul cu bărbia în piept, acoperit de o caschetă cenuşie.

Însoţitorul îi aduse calul.

Sări în şa şi galopă spre brigada lui, fără să se mai uite îndărăt. Escadroanele îl aşteptau în şosea, lîngă şleaul spre Brodî.

La urechile noastre ajunseră nişte urale ca un geamăt, sfîşiate de vînt.

Ducîndu-mi binoclul la ochi, l-am văzut pe comandantul brigăzii răsucindu-se în şa în norii deşi de praf.

— Kolesnikov şi-a dus brigada la atac, spuse observatorul care şedea în copac, deasupra capetelor noastre.

— E-n regulă! făcu Budionnîi, apoi îşi aprinse o ţigară şi închise ochii.

Uralele încetară. Canonada se sufocă şi ea. Un şrapnel se sparse fără nici un rost deasupra pădurii. Şi apoi auzirăm tăcerea măreaţă a şarjei de cavalerie.

— E băiat inimos, spuse comandantul armatei sculîndu-se în picioare. Caută glorie. Cred că are s-o scoată la capăt.

Şi ordonînd să-i fie aduşi caii, Budionnîi plecă spre locul unde se dădea lupta. Statul-major porni după el.

Am avut prilejul să-l văd pe Kolesnikov în aceeaşi seară, o oră după ce polonezii fuseseră zdrobiţi. Mergea în fruntea brigăzii lui, singur, pe un armăsar şarg, şi moţăia în şa. Mîna dreaptă îi atîrna într-o eşarfă. La zece paşi depărtare de el, un cazac călare ducea drapelul desfăşurat. Escadronul din capul coloanei cînta alene cuplete deşănţate. Prăfuită şi interminabilă, brigada se tîra ca

un șir de care țărănești ce se duc la tîrg. În coadă gîfîiau fanfarele obosite.

În seara aceea, am văzut în ținuta lui Kolesnikov nepăsarea lui de han tătar atotputernic și am recunoscut școala vestitului Kniga, a autoritarului Pavlicenko și a fermecătorului Savițki.

Saşka Hristos

Îl chema Saşka şi îl porecliseră Hristos pentru blîndeţea lui. Era ciobanul obştei din staniţă şi nu mai făcuse munci grele de la paisprezece ani, adică de cînd se îmbolnăvise de o boală lumească. Lucrurile s-au petrecut astfel:

Tarakanîci, tatăl vitreg al lui Saşka, plecase să ierneze în oraşul Groznîi şi acolo se alăturase unui artel. Artelul se alcătuise cu spor din nişte ţărani de prin părţile Riazanului. Tarakanîci lucra pentru ei dulgherie, aşa că nu ducea lipsă de nimic. Cum nu mai prididea cu lucrul, îi scrise băiatului chemîndu-l la sine, să-i fie ucenic: staniţa avea să se descurce o iarnă şi fără Saşka. Saşka lucră pe lîngă tată-său vitreg o săptămînă. Cînd veni sîmbăta, lăsară lucrul şi se aşezară să bea ceai. Era în octombrie, aerul era însă călduţ. Deschiseră fereastra şi încălziră a doua oară samovarul. O cerşetoare tot dădea tîrcoale pe la ferestre. Ea bătu în cercevea şi le spuse:

— Bună ziua, ţărani venetici. Ia cătaţi la starea în care mă aflu.

— Ce stare? zise Tarakanîci. Intră, sărmano.

Cerşetoarea se mai foi pe după perete, apoi năvăli în casă. Veni lîngă masă şi li se închină pînă la pămînt. Tarakanîci îi smulse basmaua din cap, aruncă basmaua asta în lături şi o scărpină pe femeie în cap. Cerşetoarea avea părul sur, cărunt, încîlcit tot şi plin de colb.

— Ptiu, ce mai ţăran dat naibii şi ce voinic! zise ea. Parcă-ai fi la bîlci... Rogu-vă, nu vă fie scîrbă de o biată bătrînă! adăugă ea în şoaptă grăbită şi se cocoţă pe laviţă.

Tarakanîci se culcă cu ea. Cerşetoarea îşi tot lăsa capul pe umăr şi rîdea.

— Dete şi biata babă de ploaia norocului! rîdea dînsa. Am să scot două sute de puduri de pe-o desetină...

Spunînd acestea, îl zări pe Saşka; băiatul şedea la masă şi bea ceai, fără să ridice ochii la faţa lumii acesteia.

— E flăcăul tău? îl întrebă ea pe Tarakanîci.

— Ca şi al meu, îi răspunse Tarakanîci. E al nevestei.

— Uite ce ochişori a holbat băieţaşul, zise muierea. Ei, hai, vino-ncoa'.

Saşka veni lîngă ea şi se alese cu o boală lumească. Dar nu se gîndi atunci la boala lumească. Tarakanîci îi dete cerşetoarei oasele rămase de la masă şi un pitac de argint, foarte lucios.

— Să-l freci cu nisip, cuvioaso, îi spuse Tarakanîci, că are să lucească şi mai tare. De-l vei hărăzi bunului Dumnezeu într-o noapte întunecoasă, are să-ţi lumineze calea în loc de lună.

Cerşetoarea îşi legă basmaua, îşi luă ciolanele şi se duse. Iar după două săptămîni ţăranii pricepură limpede totul. Boala lumească îi chinui mult. Toată iarna se căzniră cu ea, încercînd să şi-o tămăduiască cu buruieni. Şi primăvara plecară în staniţă, la munca lor ţărănească.

Staniţa era departe, cale de nouă verste de drumul de fier. Tarakanîci şi Saşka trecură peste cîmpuri. Pămîntul zăcea îmbibat de umezeala lunii aprilie. În gropile negre sclipeau smaralde. Fîşiile verzi însăilaseră ţărîna cu îndemînatice cusături. Pămîntul mirosea acru, ca o muiere de soldat în zori de zi. Întîile turme coborau de pe gorgane, iar mînjii se zbenguiau în lărgimile albastre ale zării.

Tarakanîci şi Saşka mergeau pe cărări furişate.

— Lasă-mă, Tarakanîci, să mă bag cioban la obşte, zise Saşka.

— Ce-ţi veni?

— Nu mai pot răbda să văd că ciobanii au parte de-o viaţă aşa de bună.

— Nu-ţi dau voie, spuse Tarakanîci.

— Lasă-mă, Tarakanîci, pentru numele lui Dumnezeu, repetă Saşka. Toţi sfinţii s-au ridicat dintre păstori.

— Saşka-sfîntul, izbucni în rîs tată-său vitreg, s-a pricopsit cu un sifilis de la născătoarea de Dumnezeu.

Trecură cotul rîului la Podul Roşu, străbătură un crîng, o pajişte şi văzură crucea bisericii din staniţă.

Muierile se mai învîrteau prin grădinile de zarzavat, iar cazacii, aşezaţi între nişte tufe de liliac, beau votcă şi cîntau. Pînă la casa lui Tarakanîci mai rămăsese ca la o jumătate de verstă.

— Dă, Doamne, să fie totul bine, spuse el şi-şi făcu cruce.

Se apropiară amîndoi de casă şi se uitară pe fereastră. În casă nu era nimeni. Mama lui Saşka mulgea vaca în grajd. Cei doi se strecurară tiptil. Tarakanîci începu să rîdă şi strigă drept în spatele femeii:

— Motia, Înălţimea Voastră, pune de cină pentru oaspeţi...

Femeia se întoarse, tresări, apoi fugi din grajd şi începu să alerge prin curte. După aceea veni înapoi la locul ei şi se aruncă la pieptul lui Tarakanîci plîngînd şi zbătîndu-se.

— Uite-o cum dă buzna, toanta! zise Tarakanîci şi o îndepărtă cu un gest gingaş. Adă copiii să-i văd...

— Au plecat copiii din ograda noastră, răspunse femeia, albă ca varul, apoi prinse a alerga din nou prin curte pînă căzu jos. Aoleu, Alioşenka, răcni ea sălbatic, s-au dus copilaşii noştri cu picioarele înainte...

Tarakanîci făcu un semn de lehamite cu mîna şi se duse pe la vecini. Vecinii îi povestiră că Dumnezeu luase şi băiatul, şi fata săptămîna trecută, după ce au zăcut de tifos. Motia i-a scris, însă pesemne că el n-a apucat să primească scrisoarea. Tarakanîci se întoarse în casă. Muierea lui făcea focul în sobă.

— O făcuşi, Motia! spuse Tarakanîci. Bucăţi ar trebui să te tai.

Bărbatul se aşează la masă şi se întristă adînc; rămase astfel trist mîncînd carne şi bînd votcă, pînă-l apucă somnul, fără să se mai ducă să-şi vadă gospodăria... Sforăia la masă, se trezea, apoi începea din nou să sforăie. Motia făcu patul pentru ea şi pentru bărbatu-său, iar aşternutul lui Saşka îl puse mai la o parte. Suflă în lampă şi se culcă cu bărbatu-său. Saşka se tot răsuci în aşternutul de paie din ungherul său; ochii îi ţinea deschişi, nu dormea, şi vedea ca prin vis odaia, o stea la geam, marginea mesei şi hamurile de sub patul maică-sii. Silnica nălucire îl biruia şi băiatul se supunea gîndurilor, bucurîndu-se de acest vis petrecut aievea. I se năzărea că atîrnau din cer două şnururi de argint, răsucite într-o funie groasă, de care era agăţat un leagăn, un leagăn de lemn de trandafir, cu înfloriturі. Îl vedea legănîndu-se sus deasupra pămîntului şi totodată departe de cer, iar şnururile de argint se mişcau strălucind. Saşka stătea lungit în leagăn, şi aerul adia în jurul lui. Sonor ca o muzică, aerul venea de pe cîmpii şi în grînele necoapte înflorea curcubeul.

Saşka se bucura de visul său văzut aievea, şi închise ochii ca să nu mai zărească hamurile de sub patul maică-sii. Auzi apoi un gîfîit în aşternutul ei şi se gîndi că Tarakanîci frămînta carnea Motiei.

— Tarakanîci, zise el cu glas tare, am o treabă cu dumneata.

— Ce treburi poţi avea noaptea? răspunse Tarakanîci supărat. Dormi, pacoste!...

— Pe crucea mea că am o treabă, răspunse Saşka. Ieşi puţin pînă afară.

Iar în curte, sub steaua aceea nestinsă, Saşka îi spuse lui taică-său vitreg:

— Nu-ţi bate joc de mama, Tarakanîci, că dumneata ai sîngele stricat.

— Da' firea mi-o cunoşti tu mie, hai? îl întrebă Tarakanîci.

— Firea ţi-o ştiu eu, da' ia spune, n-ai văzut dumneata ce trup are mama? Şi picioarele i-s curate, şi pieptul îi e curat. Nu-ţi bate joc de ea, Tarakanîci. Sîngele nostru-i stricat.

— Băiete dragă, îi răspunse tată-său vitreg, fugi mai bine de vărsare de sînge şi de firea mea. Ţine gologanul ăsta şi dormi pînă dimineaţă, ca să te trezeşti...

— Gologanul dumitale nu-mi ţine de cald, bolborosi Saşka, lasă-mă să mă bag cioban la obşte...

— Asta nu-ţi dau voie s-o faci, spuse Tarakanîci.

— Lasă-mă să mă fac cioban, îngăimă Saşka, altminteri îi spun mamei ce-i cu noi. De ce să sufere ea cu trupul ei care-l vezi cum e...

Tarakanîci îi întoarse spatele, se duse în magazie şi aduse toporul.

— Preasfinte, rosti el în şoaptă, nu-i trebuie omului mult... Ascultă, Saşka, bucăţi te fac...

— N-ai să mă faci bucăţi pentru o muiere, spuse băiatul cu glas abia şoptit şi se aplecă spre tată-său vitreg. Ştiu că ţi-e milă de mine, aşa că lasă-mă să mă fac cioban...

— Du-te dracului! spuse Tarakanîci şi zvîrli toporul. Du-te şi fă-te cioban.

Se întoarse în casă şi dormi cu nevastă-sa pînă în zori.

Dimineaţa, Saşka se duse la cazaci să se bage cioban la ei şi de-atunci trăi pe seama obştii. Îi merse vestea în tot ţinutul pentru curăţia lui sufletească, iar stănicerii îl porecliră „Saşka Hristos". Astfel, trăi liniştit ca păstor pînă-i veni sorocul să-l ia la armată. Ţăranii bătrîni, care erau mai răi de gură, veneau la el pe pajişte să pălăvrăgească, iar muierile alergau la Saşka să mai răsufle după aprigele apucături ale bărbaţilor, fără să se supere pe Saşka pentru dragostea şi pentru boala lui. Ordinul

de chemare îi veni lui Saşka în cel dintîi an de război. Flăcăul stătu la război patru ani şi se întoarse în staniţă tocmai în răstimpul cînd albii îşi făceau acolo de cap. Saşka fu îmboldit să se ducă în staniţa Platovskaia, unde se forma un detaşament împotriva albilor. Un vagmistru înaintat în grad pentru meritele sale, anume Semion Mihailovici Budionnîi, conducea treburile în detaşamentul acesta şi mai erau pe lîngă el trei fraţi: Emelian, Lukian şi Denis. Saşka se duse la Platovskaia, iar acolo i se hotărî soarta. Făcu parte, pe rînd, din regimentul lui Budionnîi, din brigada, din divizia lui şi din Armata 1 de cavalerie. El luă parte la luptele pentru salvarea eroicului Tariţîn, se uni cu Armata 10 a lui Voroşilov, se bătu la Voronej, lîngă Kastornaia şi la Podul Generalilor de pe Doneţ. La campania poloneză Saşka luă parte ca vizitiu, pentru că fusese rănit şi era considerat invalid.

Aşa s-au petrecut lucrurile. Nu demult am legat cunoştinţă cu Saşka Hristos şi mi-am mutat lădiţa în căruţa lui. Nu o dată am întîmpinat zorile amîndoi şi am însoţit pe drumul lor asfinţiturile. Şi cînd voia întîmplării din lupte ne aducea pe unul alături de celălalt, ne aşezam seara pe cîte o prispă strălucind în razele lunii ori fierbeam ceaiuri în codri, într-o gamelă murdară de funingine sau dormeam alături pe cîmpiile cosite, legîndu-ne de picior calul flămînd.

Povestea vieții lui Pavlicenko Matvei Rodionîci

Concetățeni, tovarăși, frații mei de sînge! Luați cunoștință, în numele omenirii, de povestea vieții generalului roșu Matvei Pavlicenko. A fost cioban generalul acesta, cioban la conacul Lidino, la boierul Nikitinski, și păștea porcii boierului pînă cînd i-a dat viața o tresă pe epoleți, iar de-aci încolo, avînd acea tresă, Matiuşka începu să ducă la păscut vitele cornute. Și, cine știe, de s-ar fi născut Matvei Rodionîci al nostru în Australia, lucru foarte cu putință, dacă nu s-ar fi ridicat și pînă la elefanți, dacă n-ar fi păscut elefanții Matiuşka, să nu fi fost necazul acesta al meu că n-au de unde să se ivească elefanți în gubernia noastră Stavropol. Prin părțile acestea ale noastre, întinse cum sînt, ale Stavropolului, drept să vă spun, altă vită mai mare decît bivolul nu se află. Iar pentru omul sărac, bivolul nu-i mare scofală, că rusului îi e lehamite să-și bată joc de bivoli; nouă, sărmanilor, să ne dai un căluț chiar cu tărășenie fără capăt, un căluț, ca să-i iasă sufletul pe brazdă odată cu coastele.

Și așa, vasăzică, îmi pasc eu vitele mele cornute, m-am înconjurat din toate părțile de vaci, duhnesc tot a lapte, put ca un uger ciopîrțit, în jurul meu umblă, după rînduială, tăurașii, niște tăurași cenușii, de culoarea șoarecelui. De jur-împrejurul meu totu-i slobod peste cîmpuri, iarba foșnește cît e lumea de largă, cerul se deschide deasupra mea, e ca o armonică întinsă, iar cerul în gubernia Stavropol,

măi băieţi, e uneori cît se poate de albastru. Şi-mi pasc, care vasăzică, vitele în felul ăsta, stau de mă întrec cu vîntul zicînd din fluier ca să mă aflu în treabă, pînă ce-mi spune un moşneag aşa:

— Ia să te înfăţişezi tu, Matvei, zice, la Nastia.

— De ce? zic. Ori poate dumneata, moşule, mă cam iei peste picior?...

— Ba înfăţişează-te, zice, că te doreşte.

Şi aşa, vasăzică, mă înfăţişez la ea.

— Nastia! zic eu şi parcă mi se întunecă sîngele în vine. Nastia, zic, nu cumva dumneata mă iei în rîs?

Nastia însă nu mă lasă nici s-o aud ce mi-ar spune şi se pune pe fugă şi fuge de mine din răsputeri, şi alerg şi eu după ea pînă ajungem amîndoi pe pajişte, mai mult morţi decît vii, roşii la faţă şi cu sufletul la gură.

— Matvei, îmi spune atunci Nastia, e a treia duminică de cînd au fost viiturile de primăvară, de s-au dus pescăriţele spre mal, atunci te-ai dus şi dumneata cu ele şi mergeai cu capul în jos. Spune, Matvei, de ce umblai cu capul în jos, ori poate ţi se strînge inima de la vreun gînd? Răspunde la ce te-ntreb...

Şi uite ce-i răspund eu:

— Nastia, zic, n-am ce să-ţi răspund, capul meu nu-i puşcă, n-are nici cătare, nici înălţător, pe cîtă vreme inima mea, cum ştii şi dumneata, Nastia, e pustie, nu-i nimic într-însa, decît că-i îmbibată de lapte, şi-i cumplit lucru cum duhnesc eu a lapte...

Şi văd că Nastia se prăpădeşte de rîs la auzul spuselor mele.

— Pe crucea mea, îşi dă ea drumul şi rîde cu hohote, rîde cît o ţine gura, de răsună stepa, ca şi cînd ar bate-n tobă. Pe crucea mea, zice, dumneata faci cu ochiul la domnişoare...

Şi vorbind cîtăva vreme tot prostii de-alde astea, în scurt timp ne-am căsătorit. Şi aşa Nastia şi cu mine am

prins a trăi laolaltă, cum ne-a dus capul şi pe noi, că de dus ne ducea capul. Ardeam amîndoi de dogoare cît era noaptea de mare, ne era cald şi iarna, şi umblam despuiaţi în nopţile cele lungi de iarnă şi ne sfîşiam pielea unul de pe altul. O duceam grozav de bine, pînă cînd a venit într-o zi moşneagul a doua oară.

— Matvei, zice el, deunăzi boierul ţi-a pipăit nevasta prin toate părţile, aşa că să ştii că are să-şi facă el, boierul, cheful cu ea...

Da' eu de colo:

— Nu se poate, zic, nu, şi să mă ierţi, moşule, dacă aici îţi rămîne pielea.

Aşa că moşneagul, bun înţeles, şi-a luat numaidecît tălpăşiţa de lîngă mine, iar eu am străbătut cu picioarele mele în ziua aia douăzeci de verste de pămînt, şi către seară m-am înfiinţat la conacul Lidino, la Nikitinski, boierul meu cel vesel. El şedea într-o odaie, şi era bătrîn tare; şedea acolo şi-şi desfăcea trei şei, una englezească, una de dragon şi alta de cazac. Iar eu stam înfipt în uşa lui, şi am stat aşa un ceas de vreme, ca o buruiană netrebuincioasă, şi degeaba. În cele din urmă îmi aruncă şi el o privire.

— Ce pofteşti? zice.

— Vreau să mă socotesc.

— Ai temei împotriva mea?

— Temei n-am, însă vreau să mă socotesc.

Atunci, el îşi abătu ochii aiurea, adică o-ntoarse din uliţă în hudiţă, aşternu pe duşumea nişte cioltare[1] zmeurii, şi erau mai zmeurii cioltarele lui decît steagurile ţarului; apoi se ridică moşneagul în picioare pe ele şi se umflă în pene ca un cocoş.

— Cine vrea să fie slobod, slobod să fie! zice şi se tot umflă în pene. Pe mumele voastre, creştini pravoslavnici,

1. Cioltar – pătură care se pune peste cal.

eu pe toate le-am aranjat, aşa că poţi să-ţi primeşti socoteala, atîta numai să-mi spui, Mitiuşa prietene, n-oi fi avînd tu vreun fleac de datorie la mine?

— Hă-hă, răspund eu, năstruşnic mai eşti dumneata, boierule, să mă trăsnească Dumnezeu dacă nu-i aşa, zău, tare năstruşnic! Eu s-ar cuveni să mai primesc de la dumneata...

— Tu să primeşti? mîrîie boierul meu şi-mi dă brînci de cad în genunchi, şi mă frămîntă cu picioarele, şi mă atinge la moacă în numele Tatălui, al Fiului şi-al Sfîntului Duh. Tu să primeşti? zice. Da' de jug ţi-ai uitat, că anul trecut mi-ai spart jugul de la tauri? Spune-mi, unde se află jugul meu?

— Jugul am să-l dau îndărăt, îi răspund eu boierului şi-mi ridic ochii mei curaţi către el şi stau în faţa lui în genunchi mai jos decît tot pămîntul. Am să dau jugul, dar nici dumneata nu mă sugruma cu datoriile, moşnege, ci mai păsuieşte-mă niţel...

Şi ce să vedeţi, măi flăcăi din Stavropol, consătenii mei, tovarăşi, fraţilor, cinci ani de zile a aşteptat boierul să-mi plătesc datoriile, cinci ani prăpădiţi degeaba m-au prăpădit pe mine, pînă cînd a venit oaspete în casa mea, a prăpăditului, anul nouă sute opşpe. Şi a venit călare pe armăsari vioi, pe căluţii lui cabardini. Ducea după el un şir lung de căruţe şi fel de fel de cîntece. Şi, ce să vă spun, ce mai an fu şi anul ăla nouă sute opşpe!... Oare să nu mai petrec cu tine încă o dată, sîngele meu, tu, an o mie nouă sute opşpe?... Ţi-am cîntat cîntecele, ţi-am băut vinul, ţi-am înscăunat dreptatea; şi nu ne-au rămas de la tine decît furieri. Şi, of, of, ce să mai spun! Nu furierii erau cei care zburau în zilele acelea prin Kuban şi slobozeau la ceruri sufletul generalilor numai de la un pas distanţă. Matvei Rodionîci zăcuse atunci scăldat în sînge lîngă Prikumsk şi n-avea Matvei Rodionîci decît

cinci verste, ultima etapă, pînă la conacul Lidino. Şi m-am dus acolo singur, fără detaşament, şi cînd am intrat în odaie, am intrat liniştit. Comisia pentru pămînturi şedea acolo şi Nikitinski îi tot servea cu ceai şi se gudura pe lîngă oameni, dar, văzîndu-mă pe mine, făcu feţe-feţe, eu însă mi-am scos căciula.

— Bună ziua, le spusei eu oamenilor, bună ziua. Bucuros de oaspeţi, boierule, sau cum alta are să fie?

— Are să fie bine, civilizat, îmi răspunse atunci unul din oameni care, cum am băgat de seamă după vorbă, era hotarnic; are să fie bine, civilizat, numai că dumneata, tovarăşe Pavlicenko, ai venit în goană, după cum se vede, de departe, şi aspectul îţi este plin de noroi. Noi, comisia pentru pămînturi, ne îngrozim pentru un astfel de aspect. Ce s-a întîmplat cu dumneata?

— Uite ce, le răspunsei eu, voi sînteţi comisie pentru pămînturi şi aveţi inimă de piatră: aşa este aspectul meu pentru că un obraz îmi arde de cinci anişori, arde în tranşee, arde pe lîngă muiere, are să ardă şi la Judecata de Apoi. La Judecata de Apoi, le zisei eu şi mă uitai la Nikitinski ca şi cînd m-aş fi înveselit, da' lui i se întunecase şi văzul, numai bulbii ochilor i se vedeau la mijlocul feţei, ca şi cînd l-ar fi ţintit cineva cu nişte bile, acolo, pe poziţii, şi cu bilele alea ale lui de cristal îmi tot făcea cu ochiul, parcă vesel şi el, da' tare cumplit.

— Matiuşa, zise el, noi doi ne cunoaştem nu de azi, de ieri, şi uite şi soţia mea, Nadejda Vasilievna, care după urma vremurilor ce-au venit şi-a ieşit din minţi, s-a purtat bine cu tine, dintre toţi tu, Matiuşa, o respectai pe ea mai tare, pe Nadejda Vasilievna, şi oare n-ai dori tu s-o vezi, de cînd nu se mai bucură, biata, de lumina minţii?

— Se poate, zic eu şi am intrat amîndoi într-altă odaie, şi acolo el a început să-mi tot ia mîinile în mîinile lui, ba mîna dreaptă, ba pe cea stîngă.

— Matiușa, zice el, se află soarta mea în mîinile tale ori ba?

— Ba nu, zic eu, şi mai lasă-te de vorbele astea. Dumnezeu s-a lepădat de noi, slugoii; ursita ne ia cu arcanul, viaţa ne fuge ca gologanul, aşa că mai lasă-te de iordane şi ascultă ici, dacă vrei, scrisoarea lui Lenin.

— O scrisoare pentru mine, pentru Nikitinski? face el.

— Pentru dumneata, zic eu şi scot cartea cu decretele şi citesc de pe-o foaie albă, măcar că nu ştiu carte neam. „În numele poporului, citesc eu, şi pentru întemeierea vieţii luminoase din viitor, ordon lui Pavlicenko Matvei Rodionîci să suprime viaţa la diferiţi oameni, conform cu hotărîrea dînsului...“ Uite, zic, vezi, asta e scrisoarea lui Lenin către dumneata...

Da' el de colo: nu!

— Nu, zice, nu, Matiușa, o fi ea viaţa noastră dată în seama dracului şi s-o fi ieftinit el, sîngele, în statul pravoslavnic al Rusiei, da' tu, cît sînge ţi se cuvine să capeţi, tot ai să capeţi, şi ochii mei muritori ai să-i uiţi, şi n-ar fi mai bine să-ţi arăt tainiţa mea?

— Arat-o, zic, poate are să fie mai bine.

Şi iarăşi ne-am dus amîndoi prin odaie şi am coborît în pivniţa de vinuri şi acolo el a tras la o parte o cărămidă şi a scos de sub cărămida aia un sipeţel. Erau acolo inele, în sipeţelul ăla, erau salbe, dicorăţii şi o icoană bătută în mărgăritare. El mi-a aruncat sipeţelul în braţe şi a încremenit.

— Al tău e, zice, stăpîneşte tu, Matvei, sfînta sfintelor lui Nikitinski şi du-te de-aici în vizuina ta de prin părţile Prikumskului.

Atuncea l-am luat de piept, l-am apucat de beregată, l-am tras de păr.

— Ce să fac eu cu obrazul meu, zic, cum rămîne cu obrazul meu, oameni buni?

Şi-atunci a început să rîdă el singur de sine, da' cam tare, şi n-a mai căutat să se smulgă din mîinile mele.

— Suflet de şacal, zice şi nu cată să se apere, eu vorbesc cu tine ca şi cu un ofiţer al Imperiului Rus, şi voi, mîrlanilor, aţi supt lapte de lupoaică. Haide, împuşcă-mă, porc de cîine ce eşti...

Da' eu n-am stat să trag în el, că nu eram deloc dator să trag într-însul, doar că l-am tîrît sus, în salon. Acolo în salon Nadejda Vasilievna, cu totul ieşită din minţi, se plimba cu sabia goală şi se uita în oglindă. Şi cînd l-am tîrît pe Nikitinski în salon, Nadejda Vasilievna s-a repezit să se aşeze în jilţ, şi avea în cap o coroană de catifea împodobită cu pene, şi numaidecît s-a aşezat vioaie în jilţ şi mi-a dat onorul cu sabia. Şi atunci l-am călcat în picioare pe boierul meu Nikitinski. O oră l-am tot călcat, ori poate că mai bine de-o oră, şi în răstimpul acela am aflat de-a binelea ce-i şi viaţa asta. Cu arma, ca să spun aşa, poţi doar să scapi de-un om; să-l împuşti înseamnă să-l ierţi, şi pe tine să te uşurezi de povară ca un ticălos, că focul de armă n-ajunge la suflet, unde-o fi în om şi sufletul ăla şi cum o fi arătînd. Eu însă de multe ori nu mă cruţ pe mine, şi pe vrăjmaş îl calc în picioare cîte o oră şi mai bine de-o oră, că am dorinţa să aflu cum e viaţa şi cam cum se arată a fi...

Cimitirul din Kozin

Un cimitir într-un tîrguşor evreiesc. Asiria şi descompunerea enigmatică a Orientului, pe cîmpiile năpădite de buruieni ale Volîniei.

Pietre cenuşii roase de vreme, cu inscripţii vechi de trei secole. Tăietură grosolană de altoreliefuri săpate în granit. Imaginea unui peşte şi a unei oi deasupra unui cap de mort. Chipuri de rabini cu căciuli de blană. Rabinii sînt încinşi cu cîte o curea peste şoldurile înguste. Sub feţele fără ochi, liniile vălurite, de piatră, ale bărbilor creţe. Mai la o parte, sub un stejar despicat de trăsnet se află cavoul rabinului Azriel, ucis de cazacii lui Bogdan Hmelniţki[1]. Patru generaţii zac în această criptă, sărmană ca locuinţa unui sacagiu, şi lespezile, înverzitele lespezi, le cîntă amintirea într-o rugăciune de beduin:

„Azriel, fiul lui Anania, gura lui Iehova.

Ilie, fiul Iui Azriel, creierul care s-a luat la luptă cu uitarea.

Volf, fiul lui Ilie, prinţul răpit Torei într-a nouăsprezecea primăvară.

Iuda, fiul lui Volf, rabin al Cracoviei şi al Pragăi.

O, moarte, o, hrăpăreaţo, o, furule lacom, de ce nu ne-ai cruţat măcar o dată?“

1. Zinovi Bogdan Mihailovici Hmelniţki (1595-1657), om de stat şi diplomat, hatman al Ucrainei (1648-1657). Sub conducerea sa, armatele căzăceşti au înfrînt la Apele Galbene, la Corsun (1648), la Batog (1652) şi în alte bătălii armatele panilor polonezi.

Prișcepa

Mă strecor spre Leșniuv, unde se află statul-major al diviziei. Însoțitorul meu, ca și pînă acum, e tot Prișcepa, un tînăr din Kuban, un mitocan care nu te obosește, un fost comunist exclus din partid, un viitor negustor de boarfe vechi, un sifilitic nepăsător și un palavragiu domol. Poartă o haină cercheză de culoarea zmeurei, făcută din postav subțire, și o glugă pufoasă, dată pe spate. Pe drum îmi povestește despre el...

Acum un an, Prișcepa fugise de la albi. Drept răzbunare, albii îi luaseră în locul lui, ca ostatici, părinții, pe care îi uciseră la serviciul lor de contraspionaj. Pe avere puseseră mîna vecinii. După ce albii au fost alungați din Kuban, Prișcepa s-a întors în stanița lui de baștină.

Era dimineață, în zori; somnul țărănesc ofta în zăpușeala acrită. Prișcepa pregăti căruța militară și se duse prin staniță să-și adune gramofoanele, donițele pentru cvas și ștergarele brodate de maică-sa. Ieși în uliță într-o bundă neagră, cu un pumnal cu lama curbă vîrît la brîu; căruța se tîra după el. Prișcepa umbla de la un vecin la altul și amprentele însîngerate ale tălpilor lui se înșirau pe urmele sale. În casele în care cazacul găsea lucrurile maică-sii sau vreun ciubuc de-al lui tată-său, lăsa babe înjunghiate, cîini spînzurați deasupra fîntînilor, icoane mînjite cu găinaț. Fumîndu-și lulelele, stănicerii îi urmăreau posomorîți calea. Cazacii tineri se împrăștiaseră prin stepă și țineau război. Războjul sporea, dar stanița tăcea deocamdată.

Isprăvind, Prişcepa se întoarse în casa părintească pustiită. Aşeză pe la locurile ei mobila spartă, aşa cum ţinea minte că stătuse în copilăria lui, apoi trimise pe cineva după votcă. Încuiat în casă, bău două zile şi două nopţi, cîntă, plînse şi tăie mesele cu sabia.

În noaptea a treia, toată staniţa văzu fum deasupra casei lui Prişcepa. Ars şi zdrenţăros, clătinîndu-se din picioare, el scoase vaca din staul, îi băgă ţeava revolverului în bot şi trase. Pămîntul fumega sub el, un rotogol albăstrui de flăcări izbucni pe horn şi se topi în văzduh, iar în grajd mugi jalnic un juncan părăsit. Incendiul strălucea ca o înviere. Prişcepa dezlegă calul, sări în şa, aruncă în foc o şuviţă din părul său şi se făcu nevăzut.

Istoria unui cal

Saviţki, comandantul diviziei noastre, îi luase cîndva lui Hlebnikov, comandantul escadronului unu, armăsarul lui alb. Era un cal arătos, însă cu forme crude, care mi se păruseră atunci cam greoaie. Hlebnikov căpătase în schimb o iapă murgă de rasă destul de bună, cu trap lin. Totuşi, el n-avea ochi să vadă iapa. Însetat de răzbunare, îşi aştepta ceasul, care într-o bună zi veni.

După insuccesele din iulie, cînd Saviţki fu înlocuit şi trimis la rezerva din spatele frontului, Hlebnikov scrise la statul-major al armatei o cerere să-i fie restituit calul. Şeful de stat-major puse pe cerere această rezoluţie: „A se reîntoarce sus-arătatul armăsar în situaţia iniţială“, iar Hlebnikov, triumfător, străbătu atunci o sută de verste pentru a-l găsi pe Saviţki, care se afla pe atunci la Radziwillow, în orăşelul acela schilodit ce aducea cu o mahalagioaică în zdrenţe. Trăia în singurătate comandantul de divizie scos din funcţie, pe care lingăii din statele-majore se făceau că nu-l mai recunosc. Lingăii din statele-majore vînau orice surîs al comandantului armatei, ca şi cînd ar fi găsit în el pui fripţi, şi acum, căciulindu-se pe la alţii, îi întorceau spatele gloriosului comandant de divizie.

Stropit din belşug cu parfum şi semănînd cu Petru cel Mare, trăia în dizgraţie, cu căzăciţa Pavla, pe care i-o suflase unui intendent evreu, împreună cu douăzeci de cai pursînge, pe care noi îi socoteam drept proprietatea lui personală. În curtea lui, soarele se încorda şi se chinuia

din pricina razelor sale oarbe, mînjii din curtea lui sugeau vijelios la ţîţa mamelor, iar grăjdarii cu spinările ude vînturau ovăzul în vînturători decolorate. Rănit de adevăr şi călăuzit de dorul răzbunării, Hlebnikov venea spre curtea baricadată.

— Persoana mea vă este cunoscută? îl întrebă el pe Saviţki, care stătea culcat în fîn.

— Parcă te-am mai văzut, îi răspunse Saviţki căscînd.

— Atunci primiţi rezoluţia şefului de stat-major, rosti Hlebnikov cu fermitate, şi vă rog, tovarăşe rezervist, să vă uitaţi la mine oficial...

— Se poate, mormăi Saviţki împăciuitor, apoi luă hîrtia şi se porni s-o citească fără grabă. După aceea o chemă pe căzăciţa Pavla, care tocmai se pieptăna la umbră, sub şopron.

— Pavla, spuse el, văd că te piepteni, dragă Doamne, de cum ai făcut ochi... Mai bine te-ai îngriji de samovar...

Căzăciţa îşi puse pieptenele deoparte şi, luîndu-şi cu mîinile părul, şi-l azvîrli pe spate.

— Văd că azi te legi de mine întruna, Konstantin Vasilievici, rosti ea cu un zîmbet leneş, însă autoritar. Ba-ţi trebuie cutare, ba cutare...

Şi se îndreptă spre comandantul diviziei, călcînd cu ghetele-i înalte şi purtîndu-şi sînii ridicaţi, care se mişcau ca un animal într-un sac.

— Toată ziua te legi de mine, repetă femeia radiind, şi-i încheie comandantului de divizie cămaşa pe piept.

— Ba cutare vreau, ba cutare! rîse comandantul de divizie sculîndu-se, apoi îi cuprinse Pavlei umerii moi şi-şi întoarse spre Hlebnikov faţa brusc încremenită.

— Sînt încă viu, Hlebnikov, spuse el îmbrăţişîndu-şi căzăciţa. Mai mă ascultă picioarele şi caii mei mai fug, mîinile mele or să te găsească şi tunul meu se încălzeşte de la trupul meu...

Și luînd revolverul ce-l avea vîrît în pantaloni de-a dreptul pe pîntecul gol, se apropie de comandantul escadronului unu.

Acesta se întoarse pe călcîie, pintenii lui suspinară și el ieși din curte ca un curier căruia i s-a înmînat o ștafetă, străbătînd din nou o sută de verste ca să-l găsească pe șeful statului-major, care însă îl alungă zicînd:

— Chestiunea dumitale, comandante, s-a rezolvat. Eu ți-am restituit armăsarul, și apoi am destulă bătaie de cap și fără dumneata...

Șeful de stat-major nu mai stătu să-l asculte pe Hlebnikov și în cele din urmă i l-a redat escadronului unu pe comandantul fugit. Hlebnikov lipsise o săptămînă încheiată. Între timp, noi am fost mutați în bivuac, prin pădurile din jurul orașului Dubno. Ne-am întins corturile acolo și am dus-o bine. Hlebnikov s-a întors, mi-aduc aminte, într-o duminică dimineața, pe data de douăsprezece. Mi-a cerut hîrtie mai multă și cerneală. Cazacii i-au netezit o buturugă, iar el își puse revolverul și hîrtiile pe buturuga aceea și scrise pînă seara, mîzgălind o mulțime de foi.

— Curat Karl Marx, îi spuse seara comisarul militar al escadronului. Ce tot scrii acolo, naiba să te ia?

— Descriu fel de fel de idei conform cu jurămîntul, răspunse Hlebnikov și-i întinse comisarului militar o declarație prin care anunța că iese din partidul comunist al bolșevicilor.

„Partidul comunist – scria în această declarație – a fost întemeiat, cum bănuiesc, întru bucurie și pentru dreptate fără margini și de asemenea trebuie să cate și la cei mai mici. Acum am să mă refer la armăsarul alb pe care l-am luat de la niște țărani neînchipuit de plini de spirit contrarevoluționar, avînd el aspect slăbănog, și mulți tovarăși rîdeau fără sfială de acest aspect, dar eu

am avut forță să rabd rîsul plin de cruzime și, cu dinții strînși pentru cauza comună, am îngrijit armăsarul pînă la dorita schimbare, deoarece eu sînt iubitor, tovarăși, de cai suri, și am depus pentru ei forțele mele rămase în mică cantitate după urma războiului imperialist și civil, și sus-arătații armăsari simt cînd sînt pe mîna mea, și eu de asemenea pot să simt nevoia lui necuvîntătoare și ce altele îi mai trebuie, dar nejusta iapă murgă nu-mi face trebuință, eu nu pot s-o simt și nu pot s-o suport, ceea ce pot confirma toți tovarășii, numai de n-ar ieși dintr-asta vreo nenorocire. Și iată că partidul nu-mi poate reîntoarce, conform cu rizoluția, ceea ce-i al meu, astfel că n-am altă ieșire decît ca să scriu această declarație cu lacrimi în ochi, care nu cadrează la un ostaș, însă curg fără încetare și-mi frig inima, biciuindu-mi această inimă pînă la sînge...“

Iată ce scria Hlebnikov în declarația lui, pe lîngă multe altele. A scris la declarația aceea toată ziua și a făcut-o peste măsură de lungă. Comisarul militar și cu mine ne-am spart capul cu ea mai bine de un ceas și, în cele din urmă, am descifrat-o pînă la sfîrșit.

— Ce mai dobitoc, spuse comisarul militar, rupînd hîrtia. Vino la noi după cină și ai să ai cu mine o discuție.

— N-am eu nevoie de discuția ta, răspunse Hlebnikov tresărind; m-ai jucat cum ai vrut, comisare!

Stătea cu palmele întinse pe vipușcă, tremurînd, fără să se clintească din loc, și se uita în toate părțile ca și cînd ar fi ales pe care drum s-o ia la fugă. Comisarul militar se apropie de el piept în piept, dar îl scăpă. Hlebnikov se smuci și o luă la fugă din răsputeri.

— M-ai jucat! răcni el sălbatic și, cocoțîndu-se pe buturugă, începu să-și rupă haina de pe el și să-și zgîrie pieptul. Dă-i, Saviţki, zbieră el căzînd la pămînt, trage pe loc!

L-am tîrît cu toţii în cort, ajutaţi de cazaci. I-am făcut un ceai şi i-am răsucit nişte ţigări. Omul fuma, dar tremura din tot corpul. Şi abia către seară s-a potolit comandantul nostru. De aiurita sa declaraţie n-a mai pomenit nimic, dar peste o săptămînă a plecat la Rovno, şi-a făcut rost de un certificat de la comisia medicală şi a fost lăsat la vatră, ca invalid rănit de şase ori.

Aşa am rămas noi fără Hlebnikov. Am fost foarte întristat, fiindcă Hlebnikov era un om liniştit, semănînd la fire cu mine. În escadronul nostru numai el avea samovar. În zilele de acalmie beam amîndoi ceai. Ne tulburau aceleaşi patimi. Priveam amîndoi lumea ca pe o luncă în mai, ca pe o luncă prin care trec cai şi femei.

Konkin

Noi fărîmiţam şleahta dincolo de Belaia Ţerkov. Loveam în ea cum se cuvine, de se îndoiau şi copacii. Eu m-am ales de dimineaţă cu un semn, dar mă dezlănţuiam mai departe, binişor, ca să zic aşa. Mi-aduc aminte că ziua dădea spre amurg. Mă rătăcisem de comandantul brigăzii, din proletariat se luaseră după mine ca la cinci căzăcei mari şi laţi. Jur-împrejur, se tăiau unii pe alţii piept la piept, ca popa cu preoteasa; din mine picura sîngele, niţel cîte niţel, calul meu se scăpa pe el... Într-un cuvînt, ce mai la deal la vale, aia era.

Eu şi cu Spirka Zabutîi am ieşit dincolo de pădurice, mai depărtişor, cînd colo, ce să vezi, o aritmetică pe cinste... La vreo trei sute de stînjeni, să nu fi fost mai mult, parcă-parcă se zărea în nori de praf statul-major, ori poate că era o coloană de căruţe. Dacă era statul-major, foarte bine, iar de căruţe nici să nu mai vorbim! Că zdrenţele de pe băieţi nu mai erau bune de nimic, aveau nişte cămăşi, mamă-mamă, de li se vedeau toate alea.

— Zabutîi, îi spun eu lui Spirka, mama ta aşa şi pe dincolo, îţi dau cuvîntul ca la un vorbitor înscris la cuvînt, vezi tu, ăsta-i statul-major al lor care se cară...

— Mare scofală că-i statul-major, zice Spirka, nu vezi, noi sîntem doi şi ei opt...

— Mi se fîlfîie de ei, mă Spirka, zic eu, că tot am să le spurc odăjdiile... Să murim pentru un castravete murat şi pentru revoluţia mondială...

Și dă-i drumul. Erau opt săbii, ăia. Pe doi i-am luat din zbor, de la rădăcină. Pe-al treilea văd că Spirka îl duce la statul-major al lui Duhonin[1] să-i controleze actele. Iar eu ochesc asul. Avea lampasuri zmeurii, măi băieți, asul ăla, ceas de aur cu lanț la brîu. L-am împins spre fermă. Și ferma aia de-acolo era plină de meri și de vișini. Calul de sub asul ăla al meu, taman ca fata negustorului, da' tot a obosit și s-a oprit. Atunci domnul general aruncă dîrlogii și unde începe să mă măsoare cu mauserul pînă-mi face o gaură în picior.

„Bine, zic eu, ai să fii al meu cu cracii în lături..."

Și unde mă înfurii odată și-l aranjez pe căluț cu două gloanțe unul după altul. Păcat de bietul cal. Era bolșevic calul ăsta, adevărat bolșevic. Roșcovan, ca gologanul, coada înfoiată și piciorul încordat ca o strună. Mă gîndeam eu să i-l duc de viu lui Lenin, da' n-am izbutit. Am lichidat căluțul. S-a prăbușit bietul cal ca o mireasă și s-a deplasat și asul meu din șa. A apucat-o în lături, apoi s-a mai întors o dată și mi-a mai străpuns talia cu un glonț. Am, carevasăzică, trei destincții pentru faptele mele în contra inamicului.

„Doamne Iisuse, zic eu în gîndul meu, ăsta e-n stare să mă și omoare de tot, așa, ca din greșeală..."

Și numaidecît am și fost lîngă el, da' ăla își și scosese sabia și obrajii i se scăldau în lacrimi, niște lacrimi albe, ca laptele de femeie.

— Al meu e ordinul Drapelul Roșu! zbier eu. Predă-te, luminăția-ta, cîtă vreme mai sînt eu viu!...

---

1. N.N. Duhonin (1876-1917), general țarist, contrarevoluționar; în timpul Guvernului provizoriu, a fost șeful statului-major al comandantului suprem al armatei. După căderea Guvernului provizoriu, a încercat să organizeze o rebeliune împotriva Puterii sovietice. A fost ucis de soldații răsculați împotriva lui. Expresia „a duce la statul-major al lui Duhonin" echivalează aici cu condamnarea la moarte.

— Nu pot, domnule, răspunde bătrînul, că ai să mă spinteci...

Iar Spiridon tocmai atuncea iese şi el în faţa mea, ca din pămînt. Faţa lui era toată numai spumă şi ochii îi atîrnau din mutră ca pe nişte aţe.

— Vasea, îmi strigă el, te-apucă groaza să afli cîţi oameni am achitat eu! Pe cîtă vreme al tău e general, uite ce de fireturi, şi aş avea mare dorinţă să-l achit eu şi pe ăsta.

— Du-te la naiba, îi spun eu lui Zabutîi şi mă înfurii. Fireturile lui mă costă sînge.

Şi-l împing pe general cu iapa mea într-un şopron, unde era nişte fîn sau aşa ceva. Şi era o linişte, şi-un întuneric, şi-o răcoare acolo!...

— Domnule, zic eu, astîmpără-ţi bătrîneţile, predă-te pentru numele lui Dumnezeu, şi avem să ne odihnim amîndoi, auzi, domnule!...

Iar el gîfîie cu pieptul lipit de perete şi-şi tot freacă fruntea cu un deget stacojiu.

— Nu poci, zice, că tu ai să mă spinteci, sabia mea n-am să i-o dau decît lui Budionnîi...

Îl vrea pe Budionnîi şi pace bună! Vai de mine, măiculiţă! Şi mă uit şi văd că se prăpădeşte bătrînul.

— Domnule, îi strig eu şi plîng şi scrîşnesc din dinţi, pe cuvîntul meu de proletar că sînt şi eu comandant superior. Nu căta că n-am fireturi, da' titlu am. Titlul meu, uite cum îi zice: excentric muzical şi ventriloc de salon din oraşul Nijni... Oraşul Nijni de pe fluviul Volga...

Şi atunci a intrat dracul în mine. Ochii generalului au clipit în faţa mea ca nişte felinare. Şi s-a revărsat dinaintea mea o mare roşie. Ciuda mi-a pătruns cu toată sărătura ei în rană, că vedeam că moşneagul nu mă crede. Am strîns din dinţi atunci, mă băieţi, mi-am supt burta, am tras aer în piept şi i-am dat drumul cum s-a pomenit

pe la noi din bătrîni, după obice'ul nostru ostăşesc, ca la Nijni-Novgorod, i-am arătat şleahtei ce vasăzică aia că sînt ventriloc.

Bătrînul s-a făcut alb ca varul, s-a luat cu mîna de inimă şi s-a aşezat în ţărînă.

— Acu' îi dai crezare lui Vaska-excentricul, comisarul Brigăzii 3 neînvinse...

— Comisar? zbiară el.

— Comisar, zic eu.

— Comunist? zbiară el.

— Comunist, zic eu.

— Spune-mi în ceasul morţii mele, urlă el, acuma la cea din urmă suflare a mea, prietene cazac, eşti cu adevărat comunist ori mă minţi?

— Sînt comunist, îi spun.

Atunci unde nu-l văd odată pe moşneagul meu că se aşază pe pămînt, că pupă nu ştiu ce iconiţă, îşi frînge sabia în două şi-şi aprinde în ochi două opaiţe, ca două felinare în stepa întunecată.

— Iartă-mă, zice, dar nu pot să mă predau unui comunist! şi-mi strînge mîna. Iartă-mă, zice, şi taie-mă ostăşeşte...

Povestea asta ne-a istorisit-o cîndva, la o haltă, cu hazul lui dintotdeauna, Konkin, comisarul politic al Brigăzii X de cavalerie, de trei ori cavaler al ordinului Drapelul Roşu.

— Spune, Vaska, şi cum te-ai înţeles pînă la urmă cu panul ăla?

— Cum să mă înţeleg cu el... Era tare îngîmfat. M-am mai rugat de el, dar degeaba. Atunci i-am luat actele, cîte le avea, i-am luat mauserul, iar şaua lui şade pînă în ziua de azi sub mine. Şi pe urmă odată văd că mă moleşesc tot mai mult, că dă să mă cuprindă un somn cumplit, cizmele mi-erau pline de sînge, aşa că, de, nu-mi mai ardea mie de el!...

— Prin urmare l-aţi uşurat pe bătrîn?

— Păi, cam aşa.

Beresteciko

Ne deplasam de la Hotin la Beresteciko. Ostaşii moţăiau în şeile înalte. Cîntecul susura ca un pîrîu care seacă. Leşuri monstruoase zăceau pe milenarele gorgane. Ţărani în cămăşi albe îşi scoteau căciulile dinaintea noastră. Dulama comandantului de divizie Pavlicenko flutura deasupra statului-major, ca un steag sumbru. Gluga lui pufoasă era aruncată peste dulamă, iar sabia încovoiată stătea alături.

Trecurăm de gorganele căzăceşti şi de măgura lui Bogdan Hmelniţki. De după o lespede funerară ieşi la iveală un moşneag cu o bandură[1]. Cu glas de copil, moşneagul cîntă despre trecuta slavă căzăcească. Ascultarăm cîntecul tăcuţi, apoi ne desfăşurarăm stindardele şi, în sunetele unui marş tunător, năvălirăm în Beresteciko. Locuitorii tîrgului îşi zăvorîseră obloanele cu drugi de fier şi liniştea, o linişte stăpînă, se aşeză pe tronul tîrgului.

S-a nimerit să fiu cartiruit la o văduvă roşcovană, îmbibată de acrul durerii de vădană. Mă spălai după drum şi ieşii în stradă. Pe stîlpi erau lipite anunţuri aducînd la cunoştinţă că Vinogradov, comandantul militar al diviziei, va prezenta seara un raport asupra Congresului al doilea al Kominternului. Chiar în dreptul ferestrelor mele, nişte cazaci tocmai îl împuşcau pentru spionaj pe un evreu bătrîn cu barbă de argint. Bătrînul ţipa strident şi căuta să se smulgă din mîinile lor. Atunci Kudrea, din

1. Instrument muzical cu coarde, folosit în Ucraina.

grupa de mitraliori, îi apucă evreului capul și și-l vîrî la subsuoară. Evreul amuți și-și întinse picioarele. Cu mîna dreaptă Kudrea scoase pumnalul și-l înjunghie pe bătrîn cu grijă, ca să nu se stropească. Apoi ciocăni într-un oblon închis.

— Dacă interesează pe cineva, poate să-l ia de-aici, zise el. E voie...

Și cazacii cotiră după colț. M-am luat după ei și am prins a rătăci prin Beresteciko. Populația e alcătuită mai ales din evrei, iar pe la margini s-au așezat niște tăbăcari ruși. Aceștia trăiesc în case curate, albe, cu obloane verzi. În loc de votcă, beau bere sau mied, cultivă tutun în grădinițele de lîngă casă și îl fumează în ciubuce lungi și încovoiate, la fel ca țăranii galițieni.

Tradițiile de viață la Beresteciko se spulberaseră, altădată însă aveau temelii solide aici. Lăstarii copacilor bătrîni de peste trei veacuri tot mai înverzeau prin Volînia, ca un putregai cald al trecutului. Evreii legau aici cu firele profitului pe țăranul rus de panul polonez și pe colonistul ceh de fabrica din Lodz. Erau contrabandiști, cei mai pricepuți de la graniță, și aproape totdeauna apărători ai credinței. Hasidismul ținea într-un prizonierat înăbușitor toată populația aceasta forfotitoare de cîrciumari, vînzători ambulanți și misiți. Băieții în halate tot mai băteau drumul secular spre hederul hasidic, iar babele își duceau ca și pînă atunci nurorile la țadic, cu rugi pătimașe pentru rodnicia pîntecului tinerelor femei.

Evreii de-aici locuiesc în case spațioase, spoite cu alb sau albastru-apos. Mizeria tradițională a acestei arhitecturi durează de secole. În spatele casei se întinde magazia, clădită în cîte două și uneori chiar trei caturi. Soarele nu intră acolo niciodată. Aceste magazii, nespus de sumbre, țin locul curților noastre. Intrări secrete duc în beciuri și în grajduri. În vremuri de război, oamenii își găsesc

adăpost în aceste catacombe, scăpînd de gloanţe şi prădăciuni. Multe zile în şir, aici se adună murdării de om şi bălegar de vite. Tristeţea şi groaza umplură catacombele de o duhoare iute şi de acreala dospită a excrementelor.

Beresteciko pute cu consecvenţă pînă în ziua de azi, iar fiecare om de-aici răspîndeşte un miros de scrumbie putredă. Tîrgul duhneşte în aşteptarea unei ere noi şi în loc de oameni pe uliţele lui umblă schemele decolorate ale năpastelor din preajma frontierei. Spre sfîrşitul zilei, mi s-a făcut lehamite de el şi m-am dus dincolo de marginea tîrgului, am urcat dealul şi am pătruns în castelul devastat al conţilor Racziborski, recenţii stăpîni ai acestui loc.

Asfinţitul lin a făcut iarba de lîngă castel să pară albastră. Deasupra lacului a răsărit luna, verde ca o şopîrlă. De la fereastră văd domeniile conţilor Racziborski, luncile şi plantaţiile de hamei, ascunse sub panglicile de moar ale amurgului.

În castel trăise înainte o contesă nonagenară ţicnită, cu fiul ei. Îi tot scotea ochii lui fiu-său că n-a dăruit moştenitori spiţei neamului pe cale de a se stinge şi ţăranii mi-au povestit că bătrîna contesă îşi bătea odrasla cu un bici de surugiu.

Jos pe platou se ţinea o adunare. Veniseră ţăranii, evreii şi tăbăcarii din suburbie. Pe deasupra tuturor pluti aprins glasul extaziat al lui Vinogradov şi zăngănitul pintenilor lui. Vorbea despre Congresul al doilea al Kominternului, în timp ce eu rătăceam pe sub zidurile unde nimfe cu ochii scoşi îşi încing hora străveche. Apoi am găsit într-un colţ, pe dușumeaua roasă, un petec de scrisoare îngălbenită. Sta scris acolo cu cerneală decolorată:

„Berestetchko. 1820. Paul, mon bien aimé, on dit que l'empereur Napoléon est mort, est-ce vrai? Moi,

je me sens bien, les couches ont été faciles, notre petit héros achève sept semaines...“[1].

Jos, glasul comisarului militar al diviziei nu mai conteneşte. Caută să-i convingă pătimaş pe micii burghezi nedumeriţi şi pe evreii zdrenţăroşi:

— Voi sînteţi puterea. Tot ce-i aici e al vostru. Nu mai sînt pani. Trec la alegerea Comitetului Revoluţionar...

1. Beresteciko. 1820. Paul, dragul meu, se spune că împăratul Napoleon ar fi murit, să fie oare adevărat? Eu mă simt bine, naşterea a fost uşoară, iar micuţul nostru viteaz împlineşte şapte săptămîni (în fr., în orig.).

Sarea

„Dragă tovarășe redactor-șef. Vreau să vă scriu despre femeile inconștiente, care ne sînt dăunătoare. Ne punem nădejdea în dumneavoastră, care cutreierînd fronturile războiului civil și făcînd însemnări, n-aţi scăpat din vedere vechea staţie Fastov ce se află peste nouă mări și nouă ţări, într-o ţară depărtată, pe alt tărîm, unde, bineînţeles, am fost și eu, am băut și-am mîncat, mustaţa mi-am udat, numa-n gură nu mi-a intrat. Despre staţia sus-arătată am a vă scrie cîte ceva, dar cum spunem noi, oamenii din prostime, scîrnăvia de pe faţa pămîntului n-o poţi căra nici cu carul. Pentru aceea vă voi descrie cu mîna mea numai ceea ce ochii mei au văzut.

Acu șapte zile a fost o noapte liniștită, pe cinste, cînd emeritul nostru tren al Armatei de cavalerie s-a oprit acolo încărcat cu ostași. Noi toţi ardeam de dorinţa de a contribui la cauza comună și ne îndreptam spre Berdicev. Și deodată observăm că trenul nostru nu se mai urnește din loc, nea Cutare al nostru nu-i mai dă drumul și habar n-avem de ce ne-am oprit. Și într-adevăr, pentru cauza comună a fost o oprire uriașă, deoarece desăgarii, acești dușmani ticăloși printre care se află de asemenea forţa nemăsurată a sexului femeiesc, s-au purtat cu tupeu de obrăznicie faţă de autorităţile căilor ferate. Acești dușmani înrăiţi au pus mîna fără frică pe barele de la scări și au început să alerge în trap pe acoperișul de fier al vagoanelor, făcînd zarvă și agitînd spiritele, și în mîinile fiecăruia

figura binecunoscuta sare, ajungînd pînă la cinci puduri de fiecare sac. Dar n-a durat mult triumful capitalului desăgarilor. Inițiativa ostașilor, care s-au dat jos din vagon, a dat posibilitate autorității jignite a celor de la calea ferată să răsufle în voie. Singur numai sexul femeiesc a rămas prin împrejurimi cu desagii lor. Avînd compătimire, ostașii au așezat în vagoane pe unele femei, iar pe altele nu. Tot așa în vagonul nostru al plutonului doi au apărut fățiș două fetișcane, iar după ce s-a auzit primul clopot, văd că vine la noi o femeie impozantă, cu un plod, spunînd:

— Lăsați-mă și pe mine să stau cu voi, dragi cazaci, că de cînd e război mă tot chinuiesc prin gări cu pruncul ăsta de țîță în brațe și acum vreau să am o întîlnire cu soțul, dar din cauza căii ferate nu poți călători deloc și oare nu merit eu, dragi cazaci, atîta lucru din partea voastră?

— Uite, femeie, îi spun eu, cum are să hotărască de comun acord plutonul, așa va fi și soarta dumitale.

Și adresîndu-mă plutonului, le-am arătat că femeia impozantă se roagă să se ducă la soțul ei la destinație și că într-adevăr se află cu ea un copil, așa că ce hotărîre luați, o lăsăm să vie cu noi ori ba?

— Las-o să vie, strigară băieții, că după noi n-o să-i mai trebuiască nici soț!...

— Ba nu, le spun eu băieților destul de politicos, vă ascult cu respect, fraților din pluton, da' însă mă miră că aud din gura voastră vorbe dintr-astea de animale. Adu-ți aminte, pluton, viața voastră și cum și voi ați fost copii la sînul mamelor voastre, așa că în cele din urmă vorba e că nu se cade să vorbiți cum vorbiți...

Și după ce au mai vorbit ei între ei, că adică ce putere de convingere are Balmașov, cazacii i-au dat voie femeii să intre în vagon, la care ea a intrat și dă-i și mulțumește-le. Și fiecare din ei, aprins de adevărul care l-am spus lor, a început a o așeza care mai de care, vorbind toți odată:

— Aşază-te, femeie, acilea, în colţişorul ăsta, dezmiardă-ţi copilaşul cum se cuvine să facă o mamă, că în colţişorul dumitale n-are să se lege nimeni de dumneata şi ai să ajungi neatinsă la soţul dumitale după cum doreşti, şi noi punem bază pe conştiinţa dumitale că ai să ne creşti schimbul de mîine, deoarece ceea ce-i vechi se învecheşte, iar tineret, după cum se vede, e cam puţin. Noi am văzut destulă jale, femeie, şi în timpul serviciului militar în termen şi cînd am fost rechemaţi sub arme, ne-a sugrumat foamea, ne-a ars frigul. Da' dumneata şezi, femeie, în pace, fără să ai prepusuri...

Şi cînd a sunat clopotul a treia oară, trenul a pornit. Şi o noapte minunată s-a întins, ca un cort. Şi în cortul acela erau stele multe. Şi ostaşii şi-au adus aminte de nopţile din Kuban şi de steaua cea verde de pe cerul Kubanului. Şi gîndurile au zburat ca o pasăre. Iar roţile ţăcăneau, ţăcăneau întruna...

După o bucată de vreme, cînd noaptea fu înlocuită din postul ei şi toboşarii roşii au bătut deşteptarea în tobele lor roşii, cazacii m-au înconjurat venind lîngă mine, dacă au văzut că stau fără somn şi mă chinuiesc de urît.

— Ascultă, Balmaşov, îmi spun cazacii, de ce eşti aşa de posomorît şi stai aşa, fără să dormi?

— Mă închin vouă pînă la pămînt, ostaşi, zic eu, şi vă cer scuze, însă daţi-mi voie să schimb două vorbe cu această cetăţeancă...

Şi cutremurîndu-mă din tot corpul, mă ridic din culcuşul meu din care somnul fugise ca lupul de o haită de cîini răi, mă apropii de ea şi-i iau din braţe copilul, smulg scutecele de pe el şi văd sub scutece un bolovan de sare, cîntărind mai bine de un pud.

— Uite, mă, tovarăşi, ce copil enteresant, ţîţă nu cere, udul nu şi-l lasă în poala mă-sii şi nici nu tulbură somnul la oameni...

— Iertaţi-mă, cinstiţi cazaci, se băgă femeia deodată în vorba noastră, cu mult sînge rece, nu eu v-am amăgit, năcazurile m-au amăgit pe mine...

— Balmaşov are să-ţi ierte năcazurile astea, îi spun eu muierii, că pe Balmaşov nu-l costă mare lucru. Aşa a cumpărat, aşa vinde. Da' numai întoarce-te, măi femeie, către cazacii care te-au ridicat în slăvi ca pe o mamă muncitoare din republică. Uită-te la aste două fete care plîng în momentul de faţă ca nişte fiinţe care au avut de suferit în această noapte. Uită-te la nevestele noastre din Kubanul cel bogat în grîu, care-şi irosesc puterea lor femeiască fără bărbaţi, care şi ei sînt stingheri acu şi de nevoie şi amărăciune siluiesc fetele care trec prin viaţa lor... Pe cîtă vreme de tine nu s-a atins nimenea, măcar că tu, nemernico, nici nu meriţi altceva... Uită-te la Rusia care-i sugrumată de durere...

Şi ea ce credeţi că-mi spune?

— Cu sarea mea s-a zis, mie nu mi-e frică de adevăr. Nu vă pasă vouă de Rusia, că voi îi apăraţi pe jidani...

— Nu-i vorba acu de jidani, cetăţeancă ticăloasă. Jidanii n-au nici o legătură cu asta. Pe cînd dumneata, cetăţeancă murdară la suflet, eşti mai contrarevoluţionară decît generalul ăla alb care ne ameninţă cu sabia lui ascuţită de pe calul lui scump... Generalul ăla se vede de pe toate drumurile şi oamenii muncii şi-au pus în gînd să-l spintece, pe cînd pe dumneata, cetăţeancă josnică, cu copiii dumitale enteresanţi care nu cer de mîncare şi nici nu-şi fac nevoile, nimenea nu te vede, te ascunzi ca un purice şi sugi, sugi întruna...

Şi recunosc într-adevăr că am aruncat-o pe cetăţeanca asta jos, din mersul trenului, numai că ea, grosolană cum era, a stat cît a stat, şi-a scuturat fustele şi s-a dus apoi pe cărarea ei ticăloasă. Şi văzînd-o pe muierea asta vie, nevătămată, şi Rusia cea nemărginită de jur-împrejurul

ei, şi cîmpiile ţăranilor fără fir de spic, şi pe fetele batjocorite, şi pe tovarăşii care se duc spre front mulţi, dar se întorc puţini, am vrut să sar din vagon şi să-mi pun capăt zilelor ori s-o achit pe ea. Dar cazacii m-au compătimit şi-au spus:

— Atinge-o cu un foc.

Şi luînd din perete puşca cea credincioasă, am curăţat faţa pămîntului muncitor şi a republicii de ruşinea asta.

Şi noi, ostaşii plutonului doi, jurăm în faţa dumneavoastră, dragă tovarăşe redactor-şef, şi în faţa voastră, dragi tovarăşi din redacţie, să ne purtăm fără milă cu toţi trădătorii, care ne tîrăsc în prăpastie şi vor să întoarcă apa rîului înapoi şi să acopere Rusia cu leşuri şi cu bălării.

În numele tuturor ostaşilor din plutonul doi, Nikita Balmaşov, soldat al revoluţiei."

Seara

O, statut al P.C. din Rusia! Tu ai tras un impetuos drum de fier peste aluatul dospit al nuvelelor rusești. Ai transformat trei inimi deșarte, cu patimi de Iisuși din Riazan, în colaboratori ai „Cavaleristului roșu“, le-ai transformat pentru ca să poată compune zilnic un ziar brav, îndrăzneț și plin de veselie brutală.

Galin cel cu albeață la ochi, ofticosul Slinkin, Sîcev cel cu mațele roase se tîrăsc tustrei prin prăfăria stearpă din spatele frontului, străpungînd cu agitația și cu văpaia foilor lor volante frontul chipeșilor cazaci, pe potlogarii din rezervă înregistrați ca tălmaci polonezi și pe fetele trimise pentru refacere de la Moscova la noi, în trenul secției politice.

Gazeta, acest fitil cu dinamită vîrît sub armată, se încheie abia spre căderea nopții. Pe cer se stinge felinarul ponciș al soarelui provincial, luminile tipografiei, zburătăcite care încotro, ard neînfrînate, ca însăși patima mașinii. Și atunci, către miezul nopții, Galin se dă jos din vagon, ca să se cutremure de mușcăturile dragostei lui neîmpărtășite pentru spălătoreasa trenului nostru, Irina.

— Rîndul trecut, zice Galin, îngust în umeri, palid și chior, rîndul trecut, Irina, noi am studiat execuția lui Nicolae-cel-Sîngeros de către proletariatul din Ekaterinburg. Acum o să trecem la alți tirani, care au murit și ei ca niște cîini. Pe Petru al III-lea l-a sugrumat Orlov, amantul nevestei. Pe Pavel l-au sfîșiat curtenii și propria lui odraslă.

Nicolae Ciomag[1] s-a otrăvit, fiu-său a căzut la 1 martie, iar nepotu-său a murit de beţie... Ar trebui să ştii toate astea, Irina.

Şi, ridicîndu-şi spre spălătoreasă ochiul gol, plin de adoraţie, Galin răscoleşte neobosit cavourile împăraţilor defuncţi. Adus de spate cum e, îl scaldă luna care s-a înfipt acolo sus, ca o aşchie obraznică, iar maşinile tipografice ţăcănesc undeva foarte aproape de el şi postul de radio îşi iradiază lumina curată. Lipindu-se de umărul bucătarului Vasili, Irina ascultă bolboroseala surdă şi stupidă a dragostei şi în timp ce deasupra ei, în negrele dulbine cereşti, se tîrăsc stelele, spălătoreasa moţăie, îşi face cruce peste gura umflată şi se holbează din cînd în cînd la Galin...

Alături de Irina cască fălcosul Vasili, care disprețuiește omenirea, ca toţi bucătarii. Bucătarii au mult de-a face cu carnea animalelor moarte şi cu lăcomia celor vii; de aceea caută în politică numai lucrurile care nu au atingere cu ei. La fel şi Vasili. Trăgîndu-şi nădragii pînă la ţîţe, îl întreabă pe Galin despre lista civilă a diferiţilor regi, despre zestrea fiicei de împărat, apoi spune, căscînd:

— S-a făcut noapte, Arişa. Şi mîine-i zi la oameni. Haide să strivim puricii...

Şi zicînd acestea, au închis amîndoi uşa bucătăriei, lăsîndu-l pe Galin faţă-n faţă cu luna, înfiptă acolo sus, ca o aşchie obraznică... În dreptul lunii, pe marginea terasamentului, lîngă iazul adormit, şedeam eu cu ochelarii pe nas, cu furuncule pe gît şi cu picioarele bandajate. Digeram în tulburele meu creier poetic lupta dintre clase, cînd veni Galin lîngă mine, cu albeaţa lui sclipitoare din ochi.

---

1. Din cauza aplicării în masă a pedepselor corporale în cadrul regimului poliţienesc instaurat în timpul domniei sale, Nicolae I a fost poreclit de popor Nicolae Ciomag (în original, *Palkin*).

— Galin, i-am spus eu răpus de tristeţe şi singurătate, sînt bolnav, cred că mi-a sunat ceasul şi am obosit să trăiesc în Armata noastră de cavalerie...

— Eşti un papă-lapte, îmi răspunse Galin, şi ceasul de pe încheietura slabănoagă a mîinii lui arăta ora unu noaptea. Eşti un papă-lapte şi noi sîntem ursiţi să vă îndurăm pe alde voi, papă-lapte ce sînteţi... Noi curăţăm pentru voi miezul de găoace. Va mai trece cîtva timp şi ai să vezi şi dumneata miezul acesta curăţat, şi atunci ai să-ţi scoţi degetul din nas şi ai să cînţi viaţa nouă într-o proză neobişnuită, dar pînă atunci stai liniştit, papă-lapte ce eşti, şi nu mai schelălăi pe lîngă noi.

Se apropie mai mult de mine, îmi îndreptă feşele căzute de pe rănile mele rîioase şi-şi lăsă apoi capul în piept, pieptul lui de pui de găină. Noaptea ne alina tristeţile, boarea uşoară ne învăluia ca fusta mamei, iar jos ierburile sclipeau de prospeţime şi rouă.

Maşinile, vuind în tipografia trenului, scîrţîiră deodată şi tăcură, zorile traseră o linie la marginea pămîntului, uşa bucătăriei şuieră şi se întredeschise. Patru picioare cu călcîie groase ieşiră la răcoare, şi noi văzurăm pulpele iubeţe ale Irinei şi degetul mare al lui Vasili cu unghia lui strîmbă şi neagră.

— Vasiliok, şopti muierea cu o voce strivită, gata să se stingă, du-te matale din patul meu, zurbagiule.

Dar Vasili zvîcni numai din picior şi se apropie de ea şi mai mult.

— Armata de cavalerie, îmi spuse atunci Galin, Armata de cavalerie este o manevră socială, săvîrşită de C.C. al partidului nostru. Curba revoluţiei a aruncat în primele rînduri căzăcimea îmbibată de multe prejudecăţi, însă C.C., făcînd o mişcare, le va rade cu o perie de fier...

Şi Galin vorbi despre educaţia politică a Armatei 1 de cavalerie. Vorbi îndelung, cu glas înăbuşit, cu claritate deplină. Pleoapa i se zbătea deasupra albeţii.

Afonka Bida

Ne băteam lîngă Leşniuv. Zidul cavaleriei inamice apărea peste tot. Resortul strategiei poloneze întărite se întindea cu un şuier rău prevestitor. Eram împresuraţi. Întîia oară de la începutul campaniei am încercat pe pielea noastră tăişul diabolic al loviturilor de flanc şi al pătrunderilor în spatele frontului, muşcături ale aceleiaşi arme care pînă atunci ne servise cu atîta succes.

Frontul de la Leşniuv era menţinut de infanterie. De-a lungul gropilor nu prea adînci, săpate strîmb, se aplecau ţăranii albineţi şi desculţi al Volîniei. Pedestrimea aceasta a fost smulsă ieri de la coarnele plugului, ca să se formeze o rezervă de infanterie pe lîngă Armata de cavalerie. Ţăranii s-au dus bucuroşi. S-au bătut cu cea mai mare sîrguinţă. Violenţa lor icnită i-a uimit pînă şi pe ostaşii lui Budionnîi. Ura mujicilor împotriva moşierilor polonezi era clădită pe un material nevăzut, însă temeinic.

În a doua perioadă a războiului, cînd chiotele au încetat să mai acţioneze asupra închipuirii inamicului şi cînd atacurile cavaleriei asupra duşmanului ascuns în tranşee au devenit imposibile, această infanterie improvizată i-ar fi fost Armatei de cavalerie de cel mai mare folos. Dar mizeria ne-a depăşit. Ţăranilor li se dăduse cîte o puşcă la trei oameni şi cartuşe care nu se potriveau la puşti. Ideea a trebuit să fie abandonată, iar această autentică miliţie populară fu lăsată la vatră.

Să trecem acum la luptele de la Leşniuv. Pedestraşii îşi făcuseră tranşeele la trei verste de localitate, în faţa

frontului lor se plimba un tînăr gîrbov cu ochelari. La şold i se bălăbănea o sabie. Tînărul înainta săltînd, cu un aer nemulţumit, ca şi cum l-ar fi strîns cizmele. Acest hatman ţărănesc, ales de oameni şi iubit de ei, era evreu, un adolescent evreu cam chior, cu faţă ofilită şi concentrată de talmudist. În luptă vădise o vitejie circumspectă şi un sînge rece care aducea cu aerul absent al unui visător.

Se apropia ora trei din această zi lungă de iulie. Sclipea în aer păienjenişul spectral al arşiţei. Dincolo de măguri străluci dunga festivă a tunicilor şi a coamelor de cai împletite cu panglici. Tînărul făcu un semn pregătitor. Lipăind cu opincile lor, ţăranii alergară fiecare la locul său, gata de a înfrunta atacul. Dar alarma se dovedi falsă. Pe şoseaua Leşniuvului se iviră escadroanele pestriţe ale lui Maslak. Caii lor slabi, însă vioi, mergeau cu pas întins. Pe lăncile aurite, grele de ciucuri de catifea, în nori înflăcăraţi de colb, se legănau drapele fastuoase. Călăreţii mergeau cu nepăsare măreaţă şi arogantă. Pifanii lăţoşi ieşiră din gropile lor şi începură să caşte gura la eleganţa mlădioasă a acestui puhoi care luneca atît de lin.

În fruntea regimentului mergea călare pe un căluţ crăcănat de stepă comandantul de brigadă Maslak, cu faţa colorată de sîngele său de beţiv şi de putregaiul sevelor sale grase. Burta lui, ca un motan uriaş, zăcea pe arcul şeii ferecate în argint. Zărind pifanii, Maslak se îmbujoră vesel şi-l chemă pe comandantul de pluton Afonka Bida. Comandantul de pluton era poreclit la noi. „Mahno“, pentru asemănarea lui cu „tătucii“. Vorbiră în şoaptă ca la un minut, ei doi, comandantul şi Afonka. Apoi comandantul plutonului se întoarse spre escadronul unu, se aplecă puţin şi comandă cu glas scăzut: „Ia dîrlogii!“. Cazacii trecură, pluton după pluton, la trap. Începură să aţîţe caii, năvălind spre tranşeele din care îi privea, încîntată de asemenea privelişte, mulţimea de pifani.

— Pentru atac, fii gata! cîntă glasul funebru şi parcă îndepărtat al lui Afonka.

Horcăind, tuşind şi desfătîndu-se cu priveliştea, Maslak se dădu mai în lături, iar cazacii se năpustiră la atac. Sărmanii pifani fugiră să scape, dar era prea tîrziu. Bicele căzăceşti apucaseră să le atingă zdrenţele. Călăreţii se roteau prin cîmp învîrtindu-şi nagaicele cu o neobişnuită măiestrie.

— De ce vă prostiţi? i-am strigat eu lui Afonka.

— Aşa, ca să mai rîdem! îmi răspunse el jucînd în şa şi trăgînd din nişte tufe pe un flăcău care se pitise acolo.

— Ca să rîdem! urlă el din nou, scormonind trupul flăcăului, care nu mai ştia ce-i cu el.

Distracţia se sfîrşi abia cînd Maslak, muiat şi magnific, făcu un semn cu mîna sa puhavă.

— Nu căsca, pifane! răcni Afonka şi-şi îndreptă trufaş din şale trupul pirpiriu. Hai, acum puneţi-vă pe prins purici, pifanilor...

Rîzînd între ei, cazacii se adunau din nou în coloană. De pifani, nici urmă. Tranşeele erau goale. Şi numai evreul adus de spate stătea în acelaşi loc, privindu-i pe cazaci prin ochelarii săi, atent şi semeţ.

Schimbul de focuri ce se auzea dinspre Leşniuv nu se potolise. Polonezii ne învăluiau. Puteai vedea cu binoclul siluetele răzleţe ale cercetaşilor călări. Ieşeau grăbiţi din tîrguşor şi apoi se prăbuşeau undeva, ca nişte hopa-mitică. Maslak adună un escadron şi-l desfăşură de amîndouă părţile şoselei. Deasupra localităţii Leşniuv se arcuise un cer sclipitor, neînchipuit de pustiu, aşa cum e întotdeauna în ceasurile de primejdie. Cu o amărăciune adîncă, dîndu-şi capul pe spate, evreul sufla din răsputeri într-o trişcă metalică. Şi pedestrimea, biciuita pedestrime, începu să se întoarcă la locurile ei.

Gloanţele zburau cu duiumul înspre noi. Statul-major al brigăzii nimeri în raza rafalelor de mitralieră. Ne

aruncarăm atunci în pădure şi prinserăm a ne strecura prin tufanii din dreapta şoselei. Crengi frînte de gloanţe icneau deasupra noastră. Cînd ieşirăm dintre tufani, cazacii nu mai erau acolo. Din ordinul comandantului diviziei, se retrăgeau acum spre Brodî. Numai ţăranii se mai oţărau din gropile lor cu rare focuri de puşcă, iar Afonka, rămas în urmă, se zorea să-şi ajungă plutonul.

Gonea călare chiar pe marginea drumului uitîndu-se împrejur şi adulmecînd văzduhul. Focul slăbi o clipă. Cazacul se gîndi să se folosească de acest răgaz şi porni în galop întins. În acelaşi moment, un glonte străpunse gîtul calului său. Afonka mai merse vreo sută de paşi şi dincoace, în rîndurile noastre, calul îşi îndoi deodată genunchii şi se prăbuşi la pămînt.

Afonka îşi trase din scară, fără grabă, piciorul strivit. Apoi se aşeză pe vine şi scormoni rana cu degetul său arămiu. După aceea se îndreptă din şale şi cuprinse cu ochi chinuiţi zarea strălucitoare.

— Adio, Stepan, rosti el cu un glas fără expresie, dîndu-se înapoi de lîngă animalul muribund, şi i se închină pînă la pămînt. Cum am să mă întorc eu fără tine în staniţa liniştită?... Unde să mai pun şaua ta înflorată? Adio, Stepan, repetă el mai tare, apoi glasul i se înecă.

Bida chiţcăi ca un şoarece prins şi începu să urle. Urletul său clocotitor ajunse la urechile noastre şi îl văzurăm pe Afonka bătînd mătănii, ca o muiere cu istericale la biserică.

— ... Ei, ba n-am să mă supun eu sorţii, fir-ar ea a dracului! zbieră el luîndu-şi deodată mîinile de pe faţa palidă; am să măcelăresc fără milă toată şleahta aia ticăloasă! Am să ajung să-i aud oftatul din urmă, să-i aud oftatul şi să văd sîngele Născătoarei... Îţi făgăduiesc, Stepan, în faţa fraţilor mei stăniceri...

Afonka îşi culcă faţa peste rana deschisă a calului şi tăcu. Aţintindu-şi asupra stăpînului ochiul său adînc, strălucitor, cu reflexe violete, calul asculta horcăitul sfîşietor al lui Afonka. El îşi mişca prin ţărînă botul căzut, într-o gingaşă toropeală, şi două şuviţe de sînge, ca două şnururi de rubin, i se scurgeau pe pieptul întins, între muşchii albi.

Afonka stătea fără să se mişte. Făcînd paşi mărunţi cu picioarele-i groase, Maslak se apropie de cal, îi vîrî ţeava revolverului în ureche şi trase. Afonka sări ca ars şi-şi întoarse spre Maslak faţa pistruiată.

— Ia harnaşamentul, Afanasi! îi spuse Maslak cu blîndeţe, hai, du-te la unitate...

Şi de pe dîmbul unde stăteam, văzurăm cum, încovoiat sub povara şeii, cu faţa umedă şi roşie ca o bucată de carne vie, Afonka mergea mătăhăind spre escadron, neînchipuit de singur prin pustietatea prăfuită şi incendiată a cîmpiei.

Seara tîrziu l-am întîlnit la coloana de transport. Dormea într-un car, laolaltă cu toată avuţia lui: săbii, vestoane şi monede de aur găurite. Năclăit de sînge închegat, cu gura strîmbată ca de spasmele morţii, capul comandantului de pluton zăcea parcă răstignit în scobitura şeii. Alături era aşezat harnaşamentul calului ucis, îmbrăcămintea complicată şi plină de zorzoane a unui armăsar căzăcesc: pieptarul cu ciucuri negri, curelele flexibile pentru coadă, bătute cu pietre multicolore, şi frîul încrustat în argint.

Întunericul ne împresura tot mai mult. Coloana de căruţe se învîrtea greoaie pe şleaul către Brodî. Stele modeste se rostogoleau pe căile lactee ale cerului şi satele depărtate ardeau în adîncul răcoros al nopţii. Orlov, ajutorul comandantului de escadron, şi mustăciosul Biţenko şedeau şi ei acolo, în carul lui Afonka, discutînd despre durerea lui.

— Tocmai de-acasă şi-a adus calul, zise mustăciosul Biţenko. Spune, unde mai găseşti aşa cal?

— Calul e un prieten, îi răspunse Orlov.

— Calul e ca un tată, zise Biţenko oftînd. De cîte ori îţi scapă viaţa! O să se prăpădească Bida fără cal...

Dimineaţa, Afonka dispăru fără urmă. Luptele de la Brodî au început şi s-au sfîrşit. Înfrîngerea lăsă loc unei victorii vremelnice; trăirăm cu toţii clipa înlocuirii comandantului de divizie, dar Afonka tot nu se ivi. Şi numai tropotul cumplit de prin sate, urma crîncenă şi răpitoare a pîrjolului săvîrşit de Afonka ne aduceau mărturia drumului său dificil.

— Îşi caută un cal, vorbeau despre comandantul de pluton oamenii escadronului, şi în necuprinsele seri ale pribegiilor noastre mi-a fost dat să ascult destule istorii despre această surdă şi fioroasă căutare.

Ostaşii celorlalte unităţi dădeau de Afonka la zeci de verste de poziţiile noastre. El stătea la pîndă, aşteptînd cavalerişti polonezi rătăciţi, ori cotrobăia prin păduri, căutînd hergheliile ţărăneşti ascunse acolo. Dădea foc satelor şi îi împuşca pe primarii polonezi pentru tăinuire. Ajungeau şi la urechea noastră ecourile acestei furioase lupte de unul singur, ecourile atacului tîlhăresc al unui lup năpustindu-se singur asupra turmei.

Mai trecu o săptămînă. Amarele evenimente ale zilei făcură să dispară dintre preocupările noastre povestirile despre isprăvile sumbre ale lui Afonka, şi „Mahno“ începu să fie uitat. Apoi ne ajunse la ureche un zvon, anume că l-ar fi înjunghiat ţăranii galiţieni pe undeva prin codri. Iar în ziua intrării noastre în Beresteciko, Emelian Budeak din escadronul unu se şi duse la comandantul diviziei să-i cerşească şaua cea cu cioltar galben a lui Afonka. Emelian ar fi vrut să iasă la paradă călare pe o şa nouă, dar nu mai avu prilejul.

Noi am intrat în Beresteciko la 6 august. În fruntea diviziei noastre mergea beşmetul[1] asiatic şi cazaca roşie a noului comandant. Levka, un derbedeu turbat, ducea în urma comandantului diviziei o iapă de montă. Marşul militar, plin de prelungi ameninţări, zbura de-a lungul ulicioarelor întortocheate şi mizere. Fundăturile străvechi şi pădurea pitorească de grinzi zugrăvite, şubrede şi tremurătoare, împînzeau tîrgul. Miezul lui, ros de vreme, sufla asupră-ne un iz întristător de putregai. Contrabandiştii şi bigoţii se ferecaseră în sumbrele şi încăpătoarele lor căsuţe de bîrne. Pan Ludomirski, clopotarul cu surtuc verde, fu singurul care ne întîmpină în faţa bisericii catolice.

Trecurăm rîul şi ne afundarăm în slobozia negustorească. Ne apropiam de casa preotului catolic, cînd de după o cotitură ieşi dintr-odată, călare pe un armăsar voinic, Afonka.

— Respectele mele, rosti el cu glas lătrător şi, făcîndu-şi drum cu coatele printre soldaţi, îşi reluă locul în coloană.

Maslak îşi aţinti privirea în depărtarea incoloră şi mîrîi, fără să se întoarcă:

— De unde ai luat calul?

— E-al meu, răspunse Afonka, apoi îşi răsuci o ţigară şi, cu o mişcare scurtă a limbii, o umezi ca s-o lipească.

Cazacii veneau unul după altul la el şi-i dădeau bună ziua. În locul ochiului stîng, pe faţa-i carbonizată lucea respingător o monstruoasă umflătură trandafirie.

Iar a doua zi dimineaţa, Afonka trase un chef. Sparse în biserică racla Sfîntului Valent şi se căzni să cînte la orgă. Era îmbrăcat cu o haină croită dintr-un covor albastru cu un crin brodat în spinare, şi ciuful asudat şi-l pieptănase peste ochiul scurs.

---

1. Haină scurtă vătuită.

După-masă îşi înşeuă calul şi trase cu puşca în geamurile sparte ale castelului conţilor Racziborski. Cazacii stăteau roată în jurul lui... Ridicau coada armăsarului, îi pipăiau picioarele şi-i numărau dinţii.

— O mîndreţe de cal, spuse Orlov, ajutorul comandantului de escadron.

— E un cal pe cinste, întări mustăciosul Biţenko.

La Sfîntul Valent

Divizia noastră ocupase Beresteciko în urmă cu o seară. Statul-major se instalase în casa preotului Tuzinkiewicz. Travestit în femeie, Tuzinkiewicz fugise din Beresteciko în ajunul sosirii trupelor noastre. Știu despre el atîta, că s-a ocupat de Dumnezeu patruzeci și cinci de ani la Beresteciko și că a fost un popă bun. Cînd locuitorii vor să ne facă să înțelegem asta, ne spun așa: îl iubeau evreii. În timpul lui Tuzinkiewicz, vechea biserică a fost renovată. Reparațiile s-au terminat în ziua împlinirii a trei sute de ani de la construirea ei. Atunci a venit și episcopul din Jitomir. Prelați în sutane de mătase au oficiat un tedeum în fața bisericii. Burtoși și cucernici, stăteau ca niște clopote în iarba înrourată. Din satele învecinate curgeau fluvii de credincioși. Țăranii își îndoiau genunchii, pupau mîinile, iar în ceruri s-au aprins în aceeași zi nouri nemaivăzuți. Steagurile cerești fîlfîiau în cinstea bătrînei biserici catolice, însuși episcopul l-a sărutat pe Tuzinkiewicz pe frunte și l-a denumit tată al tîrgului Beresteciko, *pater Berestecka*.

Povestea asta am auzit-o la statul-major, pe cînd cercetam raportul coloanei noastre de învăluire care executa o recunoaștere pe direcția Lvov, în apropiere de Radzihov. Eu citeam hîrtiile, iar în spatele meu sforăitul furierilor îmi dădea de știre despre viața noastră de pribegie. Mucezi de nesomn, furierii scriau ordine de zi pe divizie, mîncau castraveți și strănutau. M-am eliberat abia către amiază

şi, apropiindu-mă de fereastră, am zărit biserica din Beresteciko, măreaţă şi albă. Strălucea în soarele potolit, ca un turn de faianţă. Fulgerele amiezii sclipeau pe şoldurile ei smălţuite. Linia lor convexă începea de la verdele străvechi al cupolelor şi luneca lin în jos. Vinele trandafirii se descompuneau în piatra albă a frontonului, iar sus de tot erau coloanele subţiri ca nişte lumînări.

Apoi auzul îmi fu zguduit de cîntecul orgii, şi numaidecît în uşa statului-major se ivi o bătrînă cu părul galben despletit. Umbla ca un cîine cu o labă rănită, învîrtindu-se şi lăsîndu-se mereu la pămînt. Pupilele îi erau înecate de unda albă a orbitei şi-i picurau lacrimi. Sunetele orgii, aci prelungi, aci grăbite, pluteau spre noi. Zborul lor era greoi, iar urma lor răsuna prelung şi jalnic. Bătrîna îşi şterse lacrimile cu părul ei galben, se aşeză pe pămînt şi începu să-mi sărute cizmele aproape de genunchi. Orga tăcu, ca apoi să hohotească pe note de bas. O apucai pe bătrînă de mîini şi mă uitai în jur. Furierii băteau la maşină, curierii sforăiau din ce în ce mai răsunător, pintenii lor spintecau pîsla de sub tapiţeria de pluş a canapelelor. Bătrîna îmi săruta cizmele cu gingăşie, îmbrăţişîndu-le ca pe un prunc. O tîrîi pînă dincolo de prag şi închisei uşa după mine. Biserica se ridicase în faţa noastră în toată strălucirea ei orbitoare, ca un decor. Porţile laterale erau deschise şi pe mormintele ofiţerilor polonezi zăceau tigve de cai.

Intrarăm în curte alergînd, străbăturăm coridorul sumbru şi ajunserăm într-o cameră pătrată, clădită ca adaos la altar. Acolo trebăluia Saşka, infirmiera de la Regimentul 31. Ea cotrobăia prin mătăsurile aruncate, nu se ştie de cine, pe duşumea. Aroma de mort a brocartului, a florilor veştede, a putregaiului parfumat curgea în nările ei fremătătoare, gîdilîndu-i-le şi umplîndu-le de otravă. Apoi intrară în odaie cazacii. Ei izbucniră în rîs, o înşfăcară

pe Saşka de mînă şi-i făcură vînt pe maldărul de pînzeturi şi căni. Trupul Saşkăi, înfloritor şi împuţit, ca şi carnea unei vaci de curînd tăiate, se dezgoli, fusta ridicată îi dezveli picioarele de damă de escadron, nişte picioare zvelte ca de tuci, şi Kurdiukov, băiatul acela prostănac, suindu-se călare pe Saşka şi săltînd ca în şa, se prefăcu a fi cuprins de patimă. Femeia îl zvîrli cît colo şi se năpusti spre uşă. Şi abia atunci, străbătînd altarul, intrarăm şi noi în biserică.

Se scălda în lumină biserica aceasta plină de raze dănţuitoare, de stîlpi aerieni şi de o anume răcoare voioasă. Cum să uit tabloul atîrnat în dreapta catapetesmei, pictat de Apolek? În tabloul acela, doisprezece prelaţi trandafirii îl legănau pe pruncul bucălat Iisus, culcat într-un leagăn împodobit cu panglici. Degetele de la picioarele pruncului erau răşchirate, iar trupul dat cu lacul caldei năduşeli matinale. Copilul părea că se agită, culcat cum era pe spinarea grăsană, toată numai cute, iar cei doisprezece apostoli cu tiare de cardinali se aplecaseră deasupra leagănului. Obrajii le erau atît de grijuliu bărbieriţi, că se făcuseră vineţi. Mantiile ca para focului le stăteau răsfrînte pe burţi. Ochii apostolilor străluceau de înţelepciune, hotărîre şi bucurie, în colţurile gurii fiecăruia rătăcea un surîs subtil, iar pe bărbiile lor duble erau plantaţi negi de văpaie, negi zmeurii, ca ridichea de mai.

În această biserică din Beresteciko exista un punct de vedere propriu, un punct de vedere fermecător asupra chinurilor morţii îndurate de fiii omului. În biserica aceasta, sfinţii care se duceau la moarte arătau spectaculos, ca nişte cîntăreţi italieni pe scenă, iar părul negru al călăilor lucea ca barba lui Holofern[1]. Şi tot aici, deasupra uşilor

1. Temut general al lui Nabucodonosor, asasinat de Iudita în timpul nopţii, pe cînd dormea.

împărăteşti, am văzut o înfăţişare nelegiuită a lui Ioan, aparţinînd penelului eretic şi extaziat al lui Apolek. În această icoană, Ioan Botezătorul era frumos, avînd acea frumuseţe ambiguă şi indefinită, pentru care ţiitoarele regilor îşi pierd cinstea pe jumătate pierdută şi viaţa abia înflorită.

La început n-am băgat de seamă urme de distrugere în biserică, sau poate că acestea mi s-au părut neînsemnate. Numai racla Sfîntului Valent era spartă. Zăceau sub ea bucăţi de vată putredă şi osemintele ridicole ale sfîntului, aducînd mai degrabă cu nişte oase de găină. Iar Afonka Bida cînta la orgă. Era beat Afonka, şi era barbar şi mutilat. Abia în ajun se întorsese la noi cu calul smuls de la ţărani. Afonka se căznea cu încăpăţînare să prindă pe clapele orgii un marş şi cineva se tot ruga de el cu voce somnoroasă: „Lasă-te, Afonea, hai să mîncăm“. Dar cazacul nu se lăsa: erau o sumedenie de cîntece în repertoriul lui Afonka. Fiecare sunet era un cîntec şi toate sunetele erau rupte unul de altul. Fiecare cîntec, cu refrenul său dens, dura o clipă şi apoi se scurgea în alt cîntec... Eu ascultam, priveam în jur şi urmele distrugerii nu mi se păreau mari. Nu tot astfel socotea însă pan Ludomirski, clopotarul bisericii Sfîntului Valent şi soţul bătrînei oarbe.

Ludomirski se ivi printre noi nu se ştie de unde. Intră în biserică cu paşi egali şi cu capul în piept. Bătrînul nu se hotăra să arunce un giulgiu peste moaştele risipite, deoarece nu-i este îngăduit unui om simplu să se atingă de lucrurile sfinte. Clopotarul se prăvăli pe dalele albastre ale duşumelei şi-şi înălţă capul, iar nasu-i vînăt stătu deasupra lui ca un steag deasupra unui mort. Nasul vînăt tremura deasupra lui şi, în clipa aceea, perdeaua de catifea din altar se clătină şi, tot clătinîndu-se, lunecă în lături. În adîncul firidei ce se deschise, pe fondul unui cer brăzdat de nori, alerga o siluetă bărboasă într-un contăş portocaliu,

cu picioarele desculţe şi cu gura zdrelită şi sîngerîndă. Un urlet răguşit ne sfîşie atunci auzul. Omul în contăş portocaliu era urmărit de ură şi era gata să fie prins de urmăritori. El îşi îndoise braţul ca să împiedice o lovitură de care era ameninţat, şi din braţ începu să-i curgă sînge într-un şipot de purpură. Cazacul mărunţel de lîngă mine ţipă deodată şi se puse pe fugă, măcar că n-avea de cine fugi, de vreme ce silueta din firidă nu era altul decît Iisus Hristos, cea mai neobişnuită înfăţişare a lui Dumnezeu din toate cîte văzusem în viaţa mea.

Mîntuitorul lui pan Ludomirski era un evreu cu părul creţ, cu barba în noduri şi cu fruntea teşită şi plină de cute. Obrajii scofîlciţi îi erau vopsiţi cu carmin, iar deasupra ochilor strînşi de durere se arcuiseră nişte sprîncene roşcate.

Gura îi era sfîşiată, arătînd ca o buză de cal; contăşul leşesc îi era strîns într-o cingătoare de pietre scumpe şi de sub caftan ieşeau nişte picioruşe de porţelan vopsite, desculţe şi spintecate de cuie argintii.

Pan Ludomirski, în surtucul său verde, stătea sub statuie. Întinse asupra noastră o mînă uscată şi ne blestemă. Cazacii holbară ochii şi-şi zburliră ciufurile galbene ca paiul. Clopotarul bisericii Sfîntul Valent aruncă asupra noastră, cu glas de tunet, anatema în cea mai curată limbă latină. Apoi ne întoarse spatele, căzu în genunchi şi îmbrăţişă picioarele Mîntuitorului.

Întorcîndu-mă la statul-major, am scris un raport către comandantul diviziei asupra jignirii sentimentului religios al populaţiei locale. Se dădu ordin să se închidă biserica, iar vinovaţii să fie pedepsiţi disciplinar şi apoi deferiţi tribunalului militar.

Comandantul de escadron Trunov

La amiază aduserăm la Sokal trupul ciuruit de gloanţe al lui Trunov, comandantul escadronului nostru. Fusese ucis dimineaţa, într-o luptă cu aeroplanele inamice. Toate focurile îl nimeriseră pe Trunov în faţă, obrajii îi erau numai răni, iar limba îi fusese smulsă. Spălarăm cum puturăm şi noi faţa mortului, ca să arate mai puţin fioros; aşezarăm la căpătîiul sicriului şaua lui caucaziană şi-i săparăm un mormînt într-un loc solemn, adică în grădina publică din mijlocul oraşului, chiar lîngă gard. Escadronul nostru veni acolo călare, împreună cu statul-major al regimentului şi cu comandantul diviziei. Şi la ora două după ceasul catedralei, bătrînul nostru tunuleţ trase prima salvă. El salută pe comandantul mort cu tot calibrul său de trei ţoli, îi dete salutul deplin şi noi duserăm sicriul spre groapa deschisă. Sicriul era descoperit şi soarele curat de amiază lumina cadavrul lung, gura lui ticsită de dinţii sfărîmaţi, cizmele lustruite, cu călcîiele lipite ca la instrucţie.

— Ostaşi! spuse atunci Pugaciov, comandantul regimentului, uitîndu-se la defunct, şi veni la marginea gropii. Ostaşi! spuse el tremurînd şi luînd poziţia de drepţi. Îl înmormîntăm pe Paşa Trunov, erou mondial, şi-i dăm lui Paşa ultimul nostru salut...

Şi ridicîndu-şi spre cer ochii roşii de nesomn, Pugaciov strigă o cuvîntare despre ostaşii morţi din Armata 1 de cavalerie, despre această mîndră falangă care bate cu

ciocanul istoriei în nicovala veacurilor viitoare. Pugaciov îşi strigă cu glas puternic discursul, strîngînd în palmă mînerul sabiei sale încovoiate de cecen şi scormonind pămîntul cu cizmele scîlciate, împodobite cu pinteni de argint. După discurs, fanfara intonă *Internaţionala* şi cazacii îşi luară rămas-bun de la Paşka Trunov. Întregul escadron sări pe cai şi trase o salvă în aer, tunuleţul de trei ţoli schelălăi a doua oară, şi trimiserăm apoi trei cazaci să aducă coroana. Cei trei plecară în goană, trăgînd focuri de armă din galop, lăsîndu-se din şei şi făcînd acrobaţii pe cai, şi se întoarseră cu braţele pline de flori roşii. Pugaciov presără aceste flori pe mormînt şi noi trecurăm unul cîte unul prin faţa lui Trunov pentru ultimul sărut. Eu atinsei cu buzele fruntea înseninată, încadrată de şa, apoi plecai în oraş, în Sokalul gotic care zăcea în pulberea vînătă şi în tristeţea galiţiană.

În stînga grădinii se întindea o piaţă largă, unde se înălţau sinagogi străvechi. Aici evrei în caftane zdrenţăroase se certau insultîndu-se unul pe altul. Unii dintre ei, ortodocşii, proslăveau învăţătura lui Adasia, rabinul din Belz; din această pricină, asupra ortodocşilor se năpusteau hasidiştii moderaţi, discipoli ai rabinului Iuda din Guseatino. Evreii discutau în contradictoriu despre Cabală şi pomeneau în disputele lor numele lui Ilie, gaonul din Vilna, împilatorul hasidiştilor...

Uitînd de război şi de salvele lui, hasidiştii batjocoreau pînă şi numele lui Ilie, întîiul preot din Vilna, iar eu, sfîşiat de dorul lui Trunov, mă înghesuiam aşijderea printre ei, şi pentru uşurarea sufletului meu vociferam laolaltă cu dînşii, pînă cînd am dat cu ochii de un galiţian cadaveric şi deşirat ca Don Quijote.

Galiţianul acesta era îmbrăcat cu o cămaşă albă de in, lungă pînă-n călcîie. Era înveşmîntat ca pentru înmormîntare sau pentru împărtăşanie şi trăgea după el de

frînghie o văcuţă zburlită. Pe trupul lui gigantic era aşezat un cap de şarpe mobil, minuscul şi găurit, acoperit cu o pălărie ţărănească din paie, cu bor larg, ce se clătina întruna. Jalnica văcuţă mergea în urma galiţianului, dusă de funie. O purta cu importanţă, şi cu spînzurătoarea scheletului său lung spinteca strălucirea fierbinte a cerului.

El străbătu cu paşi solemni întreaga piaţă şi intră într-o ulicioară strîmbă, îmbîcsită de tot soiul de fumuri greţoase. În căsuţele carbonizate, în bucătăriile mizere trebăluiau cîteva evreice cu sîni incomensurabili semănînd cu nişte negrese bătrîne. Galiţianul trecu pe lîngă ele şi se opri în capătul ulicioarei, la frontonul unei clădiri năruite.

Acolo, în faţa frontonului, lîngă o coloană albă şi scorojită, şedea un fierar ţigan şi potcovea nişte cai. Ţiganul bătea cu ciocanul în copite, scuturîndu-şi pletele unsuroase, şi fluiera zîmbind. Cîţiva cazaci stăteau cu caii lor în jurul potcovarului. Galiţianul meu se apropie de el, îi dădu fără o vorbă vreo duzină de cartofi copţi şi fără să se uite la nimeni se întoarse de unde a venit. Eu voisem să mă iau după el, dar mă opri un cazac care-şi ţinea calul pregătit de potcovire. Numele acestui cazac era Seliverstov. Plecase cîndva de la Mahno şi acum făcea parte din Regimentul 33 de cavalerie.

— Liutov, zise el dîndu-mi mîna, tu te agăţi de toată lumea, parcă ar sta dracul în tine; măi Liutov, ia spune, de ce l-ai schilodit pe Trunov azi-dimineaţă?

Şi repetînd nişte vorbe stupide ale nu ştiu cui, Seliverstov îmi strigă nişte absurdităţi, ca şi cum în dimineaţa aceea eu l-aş fi bătut pe Trunov, comandantul meu de escadron. Seliverstov îmi reproşa pe toate căile acest lucru, mi-l reproşa faţă de toţi cazacii, însă nimic din toată povestea lui nu era adevărat. Trunov şi cu mine, e drept, ne certasem în dimineaţa aceea, fiindcă Trunov încinsese cu prizonierii o zarvă interminabilă, mă certasem cu el, e drept, însă

el, Paşka, a murit, el nu mai are pe lume nici un judecător, şi eu i-am fost judecătorul cel de pe urmă. Şi uite de ce ne-am certat:

Pe prizonierii de azi i-am luat dis-de-dimineaţă de lîngă staţia Zavodî. Erau zece inşi. N-aveau pe ei decît rufăria în clipa în care i-am prins. Un maldăr de haine zăcea lîngă polonezi: era un şiretlic al lor cu care voiau să ne facă să nu deosebim după îmbrăcăminte ofiţerii de soldaţi. Îşi aruncau ei singuri veşmintele, însă de astă dată Trunov hotărîse să afle adevărul.

— Ofiţerii să iasă înainte! ordonă el, apropiindu-se de prizonieri şi scoţînd revolverul.

Trunov fusese rănit la cap chiar în dimineaţa aceea; avea capul înfăşurat într-o cîrpă şi sîngele picura ca ploaia de pe o căpiţă.

— Zi, care eşti ofiţer! repetă el şi începu să-i împungă pe polonezi cu mînerul revolverului.

Atunci ieşi din mulţime un om slab şi bătrîn, cu oasele văzîndu-i-se pe spinare, cu fălci gălbejite şi cu urechi clăpăuge.

— ... Gata război, spuse bătrînul cu un entuziasm de neînţeles, toţi ofiţer fugit, gata război...

Şi polonezul îşi întinse spre comandantul de escadron mîinile vinete.

— Cinci deget, spuse el hohotind de plîns şi rotindu-şi prin aer mîna veştedă şi uriaşă, cu ieste cinci deget am ţinut familia meu...

Bătrînul se sufocă, începu să se clatine, plînse cu lacrimi fierbinţi şi apoi căzu în genunchi înaintea lui Trunov, însă Trunov îl împinse în lături cu sabia.

— Ofiţerii voştri sînt nişte porci, spuse comandantul de escadron. Ofiţerii voştri au aruncat aici efectele astea... cui i s-or potrivi hainele astea, s-a zis cu ăla, uite, fac proba...

Și îndată comandantul de escadron alese din grămada de zdrențe un chipiu cu tresă și îl puse în capul bătrînului.

— Se potrivește! mormăi Trunov, apropiindu-se și șoptind: E taman pe tine... și-i vîrî prizonierului sabia în beregată.

Bătrînul căzu, zvîcni din picioare, iar din gîtlej îi izbucni un pîrîu spumos de culoarea mărgeanului. Atunci veni lîngă el, sclipind din cercelul atîrnat în ureche și din gîtul său rotund, țărănesc, Andriuşka Vosmiletov. Andriuşka îi descheie muribundului nasturii, îl scutură ușurel și începu să-i tragă jos nădragii. Apoi și-i aruncă pe șa, mai luă două tunici din grămadă și după aceea plecă de lîngă noi, jucîndu-se cu cravașa. În clipa aceea, soarele ieși din nori, inundînd cu grabă calul lui Andriuşka, trapul lui vioi și legănarea nepăsătoare a cozii lui scurte. Andriuşka mergea pe o potecă înspre pădure, iar acolo, în pădure, stătea coloana noastră de transport, și vizitiii coloanei se hîrjoneau, șuierau și-i făceau lui Vosmiletov semne ca unui mut.

Cazacul apucase să facă jumătate de drum, cînd Trunov, căzut deodată în genunchi, horcăi în urma lui:

— Andrei, spuse comandantul de escadron, uitîndu-se în pămînt; Andrei, repetă el fără să-și mai ridice ochii din pămînt, republica noastră sovietică e încă vie, e prea devreme să se facă împărțeala. Leapădă catrafusele, Andrei!

Dar Vosmiletov nici nu se întoarse măcar. Merse înainte în uimitorul său trap căzăcesc, în timp ce calul lui își tot sălta vioi coada, ca și cum ar fi vrut să se scuture de noi.

— Trădare! bolborosi atunci Trunov și rămase uimit. Trădare! repetă el și, ducîndu-și în grabă carabina la ochi, trase – dar zorit cum era, trase aiurea. De data asta, însă, Andrei se opri. Își întoarse calul către noi, sălță muierește în șa, fața i se făcu roșie și furioasă, iar picioarele prinseră a-i zvîcni.

— Ascultă, măi consătene, răcni el apropiindu-se, dar în aceeaşi clipă se şi linişti la auzul glasului său profund şi puternic; vezi, consătene, să nu pun eu mîna pe tine, aia a mă-tii astăzi şi mîine!... Ai luat şi tu zece şleahtici şi cîtamai panică ai stîrnit, pe cîtă vreme noi prindem cîte o sută deodată şi nu te chemăm pe tine să ne ajuţi... Dacă eşti muncitor, apoi fă-ţi treaba ta care se cuvine...

După care, aruncînd de pe şa nădragii şi cele două tunici, Andriuşka fornăi pe nas şi, întorcîndu-i spatele comandantului de escadron, se apucă să mă ajute să alcătuiesc lista prizonierilor rămaşi. Tot frecîndu-se de mine, fornăia neobişnuit de zgomotos. Prizonierii urlau şi fugeau de Andriuşka, în vreme ce el alerga după dînşii şi-i prindea mănunchi, aşa cum apucă vînătorul cîte un mănunchi de papură, ca să vadă mai bine cîrdul de păsări zburînd în zori spre rîu.

Ocupîndu-mă de prizonieri, mi-am secat toată rezerva de blesteme şi, cu chiu, cu vai, am izbutit să înscriu opt oameni, numărul unităţilor lor, arma din care făceau parte şi am trecut apoi la al nouălea. Acest al nouălea era un băieţandru aducînd a gimnast neamţ dintr-un circ bun, un tînăr cu piept alb nemţesc şi cu favoriţi, purtînd tricou şi izmene de flanelă. El îşi întoarse spre mine cele două ţîţe de pe pieptul bombat, îşi dădu pe spate părul albicios ud de sudoare şi-şi numi unitatea. Atunci Andriuşka îl apucă de izmene şi-l întrebă cu asprime:

— De unde-ai făcut rost de izmenele astea?

— Mi le-a tricotat mama, răspunse prizonierul şi tresări.

— O fi mă-ta de la fabrică, spuse Andriuşka tot uitîndu-se şi pipăind cu buricele degetelor unghiile polonezului, îngrijite cu migală. O fi de la fabrică mă-ta, că de-alde noi n-am mai purtat izmene de-astea...

Mai pipăi o dată izmenele tricotate, apoi îl apucă pe acest al nouălea de mînă ca să-l ducă la ceilalţi prizonieri,

care fuseseră înscrişi. Dar în clipa aceea l-am văzut pe Trunov apărînd de după o movilă. Din capul comandantului de escadron curgea sîngele ca ploaia de pe o căpiţă, cîrpa murdară cu care fusese legat se desfăşurase şi atîrna în voia ei. Omul se tîra pe burtă cu carabina în mînă. Era o carabină japoneză, lăcuită şi cu bătaie lungă. Cînd fu la douăzeci de paşi, Paşka îi zdrobi băieţandrului capul şi creierii polonezului mă împroşcară pe mîini. Atunci Trunov îşi aruncă din armă cartuşele trase şi se apropie de mine.

— Şterge-l de pe listă, îmi spuse el, arătînd lista.

— Ba n-am să şterg nimic, îi răspunsei eu. Pesemne că ordinele se scriu nu pentru tine, Pavel...

— Şterge-l de pe listă! repetă Trunov şi împunse hîrtia cu degetul său negru.

— Ba n-am să şterg nimic! am răcnit eu din răsputeri. Au fost zece şi nu mai sînt decît opt; la statul-major n-au să ţină seama că eşti tu Paşka...

— La statul-major or să ţie seama de viaţa noastră chinuită, răspunse Trunov şi începu să înainteze spre mine, sfîşiat, răguşit şi mînjit de fum cum era, dar pe urmă se opri, îşi ridică spre cer capul însîngerat şi rosti cu un reproş amar: Zi-i, zi-i înainte, că mai e unul care-i tot zice...

Şi comandantul escadronului ne arătă patru puncte pe cer, patru bombardiere care pluteau pe după norii sclipitori şi pufoşi ca nişte lebede. Erau aeroplanele escadrilei maiorului Fauntleroy, nişte aparate blindate de mare anvergură.

— Încălecarea! strigară comandanţii de plutoane cînd le văzură acolo sus şi duseră escadronul în trap spre pădure, dar Trunov nu vru să plece cu escadronul său. El rămase lîngă clădirea staţiei, se lipi de zid şi stătu tăcut. Andriuşka Vosmiletov şi doi mitraliori, doi flăcăi

desculţi cu pantaloni zmeurii, stătură şi ei alături de dînsul, alarmaţi.

— Dă-i la elice, băieţi! le spuse Trunov şi sîngele începu să-i părăsească obrazul; şi uite raportul meu către Pugaciov...

Şi Trunov scrise cu litere ţărăneşti imense pe o filă de carnet smulsă strîmb:

„Urmînd să pier pe data de azi – scria el – găsesc de datoria mea să propun doi servanţi pentru posibila doborîre a inamicului şi totodată predau comanda lui Semion Golov, comandant de pluton...“

Lipi scrisoarea, se aşeză pe pămînt şi, încordîndu-se, îşi trase cizmele din picioare.

— Folosiţi-le, zise el dînd mitraliorilor raportul şi cizmele, folosiţi-le, că cizmele sînt noi...

— Rămîneţi cu bine, tovarăşe comandant, îngăimară în loc de răspuns cei doi mitraliori, schimbîndu-se de pe un picior pe altul şi neîndrăznind să plece.

— Şi voi rămîneţi cu bine, zise Trunov. Vedem noi, măi flăcăilor... şi se duse la mitraliera care se afla pe movila de lîngă canton.

Acolo îl aştepta Andriuşka Vosmiletov, cel care aduna boarfele cadavrelor.

— Vedem noi! îi spuse Trunov şi se apucă să potrivească mitraliera. Ce zici, Andrei, stai şi tu cu mine?...

— Doamne Iisuse, îi răspunse Andriuşka speriat, se smiorcăi, se tăcu palid, apoi rîse. Doamne Iisuse, 'tu-i praporul mă-sii astăzi şi mîine!...

Şi se apucă să îndrepte spre aeroplan ţeava celei de-a doua mitraliere.

Aeroplanele se avîntau tot mai vîrtos asupra gării, huruind în înălţimi, descriau viraje, în timp ce soarele îşi culca raza trandafirie pe luciul aripilor lor.

În vremea asta, noi, Escadronul 4, stăteam în pădure. Acolo, în pădure, aşteptam rezultatul luptei inegale dintre Paşka Trunov şi maiorul american Reginald Fauntleroy. Maiorul şi cele trei bombardiere ale sale dovediră pricepere în această luptă. Ele coborîră la trei sute de metri şi-l omorîră cu mitralierele întîi pe Andriuşka, apoi pe Trunov. Toate benzile trase de ai noştri nu pricinuiră americanilor nici o pagubă; aeroplanele zburară în altă direcţie, fără să observe escadronul ascuns în pădure. Datorită acestui fapt, după ce mai aşteptarăm vreo jumătate de ceas, ne puturăm duce să luăm cadavrele. Corpul lui Andriuşka Vosmiletov fu luat de două rubedenii de-ale sale, care făceau parte din escadronul nostru, iar pe Trunov, pe defunctul nostru comandant, îl transportarăm în Sokalul gotic şi-l îngroparăm acolo, în locul acela solemn din grădina publică, în parcul cu flori de la mijlocul oraşului.

Ivanii

Diaconul Aggheev fugise de două ori de pe front. Pentru asta fusese mutat în Regimentul disciplinar din Moscova. Comandantul suprem Kamenev Serghei Sergheevici trecuse în revistă acest regiment la Mojaisk, înainte de a-l trimite în prima linie.

— N-am eu nevoie de-alde ăştia, spusese comandantul suprem, trimiteţi-i înapoi la Moscova să spele latrinele...

Totuşi, la Moscova, cu chiu, cu vai a fost înjghebată din toţi ăştia o companie de marş. Printre alţii, nimeri în rîndurile ei şi diaconul. El sosi pe frontul polonez şi acolo făcu pe surdul. Subchirurgul Barsuţki din detaşamentul sanitar, pierzîndu-şi vremea cu el o săptămînă încheiată, nu izbuti să-i înfrîngă încăpăţînarea.

— Dă-l dracului de surd! zise Barsuţki către sanitarul Soicenko. Caută şi tu o căruţă de la coloana de transport, să-l trimitem pe diacon la Rovno, să-l cerceteze cei de acolo...

Soicenko se duse la coloana de transport şi făcu rost de trei căruţe; la prima din ele era vizitiu Akinfiev.

— Ivane, îi spuse Soicenko, să-l duci pe surdul ăsta la Rovno.

— Se poate, răspunse Akinfiev.

— Şi să-mi aduci iscălitură că l-ai predat...

— E limpede, zise Akinfiev, dar care-i pricina ca n-aude?

— Mai aproape dinţii decît părinţii, spuse Soicenko sanitarul. Asta-i toată pricina. E farmazon, nu e surd...

— Păi, pot să-l duc, repetă Akinfiev şi porni după celelalte căruţe.

La punctul de pansare a răniţilor se adunaseră cu totul trei căruţe. În prima căruţă fu aşezată o soră, trimisă în spatele frontului, a doua fu dată unui cazac bolnav de nefrită, iar în a treia luă loc Ivan Aggheev, diaconul.

După ce îşi îndeplini misiunea, Soicenko îl chemă pe subchirurg.

— Pleacă farmazonul nostru, zise el. L-am dat în sarcina celor de la tribunalul revoluţionar, cu dovadă de primire. Acu' porneşte...

Barsuţki privi pe geam, văzu căruţele şi se năpusti afară din casă, roşu la faţă şi fără chipiu.

— Vai de mine, păi tu ai să-l omori! urlă el la Akinfiev. Diaconul trebuie mutat.

— Unde să-l mai muţi! răspunseră cazacii aflaţi în preajmă şi izbucniră în rîs. Las' c-ajunge el cu bine, Vanea al nostru...

Akinfiev stătea şi el tot aici, cu biciul în mînă, pe lîngă caii săi. Îşi scoase căciula şi rosti politicos:

— Bună ziua, tovarăşe subfirug.

— Bună ziua, prietene, îi răspunse Barsuţki; păi, tu eşti o fiară, aşa că diaconul trebuie mutat într-altă căruţă...

— M-aş ruga să-mi spuneţi, rosti atunci cazacul cu glas strident, şi buza de sus îi tresări, se întinse şi începu să-i tremure deasupra dinţilor strălucitori de albi; m-aş ruga să-mi spuneţi, ni se potriveşte ori ba, atunci cînd vrăjmaşul umblă cu tirania cum nici nu poţi să-ţi închipui, cînd vrăjmaşul dă în noi pînă ne scoate sufletul, cînd se pune ca o povară pe picioarele noastre şi ne încolăceşte mîinile ca un şarpe, ni se potriveşte ori ba să ne astupăm urechile tocma-n momentul ăsta de primejdie de moarte?

— Apără Vanea pe comisari, zbieră Korotkov, vizitiul primei căruţe; aoleu, ce-i mai apără!...

— Nu-i vorba că-i „apără“! bodogăni Barsuţki şi se întoarse cu spatele. Toţi îi apărăm. Numai că lucrurile trebuie făcute după regulament...

— Păi ăsta aude, surdul ăsta al nostru, îl întrerupse deodată Akinfiev, răsuci biciul între degetele sale noduroase, rîse şi-i făcu diaconului cu ochiul.

Diaconul şedea în căruţă, cu umerii săi uriaşi lăsaţi în jos, şi mişca din cap.

— Ei, dă-i drumul cu Dumnezeu! strigă subchirurgul cu disperare. Să ştii că tu răspunzi pentru toate, Ivane...

— De răspuns răspund eu, lasă! rosti Akinfiev gînditor şi-şi lăsă capul în piept. Aşază-te mai bine, îi spuse apoi diaconului fără să se întoarcă; hai, aşază-te să te simţi ca la tine acasă! repetă cazacul şi luă hăţurile în mînă.

Căruţele se înşiruiră una după alta şi porniră în goană pe şosea. În frunte mîna Korotkov, iar Akinfiev venea al treilea, fluierînd un cîntec şi făcînd vînt cu hăţurile. Făcură astfel vreo cincisprezece verste şi spre seară fură daţi înapoi de năvala neaşteptată a inamicului.

În acea zi de douăzeci şi două iulie, printr-o manevră rapidă, polonezii sfîrtecară tot spatele frontului armatei noastre, năvăliră cu iuţeală în cătunul Kozin şi luară prizonieri mulţi ostaşi din Divizia 11. Escadroanele Diviziei 6 au fost trimise spre Kozin să ţină piept inamicului. Manevra fulgerătoare a unităţilor îmbucătăţi toată coloana de transport aflată în marş, iar căruţele tribunalului revoluţionar rătăciră două zile şi două nopţi prin desişurile clocotitoare ale bătăliei şi abia în a treia noapte reuşiră să iasă la drumul pe care se retrăgeau statele-majore ale unităţilor aflate în spatele frontului. Pe acest drum, într-un miez de noapte, le-am întîlnit şi eu.

Înlemnit de disperare, le-am întîlnit după lupta de la Hotin. Acolo, în lupta de la Hotin, mi-a fost ucis calul. Pierzîndu-l, m-am aşezat într-o căruţă sanitară şi pînă

seara am tot strîns răniţi de pe cîmpul de luptă. Mai tîrziu, cei sănătoşi au fost lepădaţi din căruţă, aşa că am rămas singur lîngă un bordei năruit. Noaptea zbura spre mine pe cai ageri. Scîrţîitul căruţelor dădea glas universului. Pe pămîntul încins de scîncete se stingeau drumurile. Stelele ieşiră tîrîş afară din burta răcoroasă a nopţii şi satele părăsite începură a se învăpăia deasupra zării. Luîndu-mi şaua pe umeri, am pornit prin miriştea răscolită şi, la o cotitură, m-am oprit să-mi fac nevoile. Uşurat, am început să mă închei, cînd am simţit nişte stropi pe mînă. Am aprins lanterna şi întorcîndu-mă am văzut cadavrul unui polonez inundat de urina mea. Alături de leş zăcea un carnet şi nişte bucăţi din proclamaţiile lui Piłsudski. În carnetul polonezului erau însemnate cheltuielile mărunte, programul spectacolelor de la Teatrul de Dramă din Cracovia şi ziua de naştere a unei femei cu numele de Maria-Luiza. Cu o proclamaţie a mareşalului şi comandantului suprem Piłsudski am şters lichidul puturos de pe ţeasta fratelui meu anonim şi am plecat mai departe, încovoiat sub greutatea şeii.

În vremea asta se auzi din apropiere un scîncet de roţi.

— Stai! am strigat eu. Cine-i?

Noaptea zbura spre mine pe cai ageri şi incendiile fîlfîiau la orizont.

— De la tribunalul revoluţionar sîntem, răspunse o voce sugrumată de întuneric.

Am alergat înainte şi am dat de o căruţă.

— Mi-au ucis calul, am spus eu cu glas tare. Lavrik îi zicea calului...

Nu-mi răspunse nimeni. M-am căţărat în căruţă, mi-am pus şaua sub cap, am aţipit şi am dormit aşa pînă aproape de zori, încălzit de fînul încins şi de trupul lui Ivan Akinfiev, vecinul meu întîmplător. Dimineaţa, cazacul se trezi după mine.

— S-a luminat, slavă Domnului, spuse el şi, scoţînd revolverul, trase în dreptul urechii diaconului. Acesta şedea drept în faţa lui şi mîna caii. Deasupra măgurii craniului său pe jumătate pleşuv prinsese a zburătăci un fir de păr uşor şi cărunt. Akinfiev mai trase o dată şi în dreptul urechii celeilalte şi-şi vîrî revolverul în toc.

— Bună dimineaţa, Vanea! îi spuse el diaconului, gîfîind şi încălţîndu-se. Să luăm o gustărică, ce zici?

— Măi flăcăule, strigai eu, ce faci?

— Orice-aş face, tot e puţin, răspunse Akinfiev scoţînd merindele; uite-aşa mă tot stimulează de trei zile...

Atunci intră în vorbă Korotkov, din prima căruţă, pe care-l cunoşteam de la Regimentul 31; el îmi istorisi de la început pînă la sfîrşit toată povestea diaconului. Akinfiev ascultă cu luare-aminte, ciulind urechea, apoi scoase de sub şa un picior fript de vită, care stătuse acoperit cu o cergă şi era plin de paie.

Diaconul se dădu jos de pe capră şi veni la noi, tăie cu un briceag carnea înverzită şi ne dete fiecăruia cîte o bucată. Sfîrşind gustarea, Akinfiev legă piciorul de vită într-un sac şi băgă sacul în fîn.

— Vanea, îi spuse el lui Aggheev, haide să scoatem diavolul. Tot ne-am oprit şi trebuie adăpaţi şi caii...

Scoase din buzunar o sticluţă cu un medicament şi seringa lui Tarnovski şi le dădu diaconului. Se deteră jos şi se duseră mai încolo cu vreo douăzeci de paşi.

— Ascultă, soră! strigă Korotkov, din prima căruţă, mută-ţi ochii la distanţa cea mai depărtată, că ai să orbeşti de-ai să vezi prisosul lui Akinfiev.

— Nu mai pot eu de prostiile voastre, bodogăni femeia şi se întoarse cu spatele.

Akinfiev îşi ridică atunci cămaşa. Diaconul se aşeză în genunchi în faţa lui şi-i făcu injecţia. Apoi şterse seringa cu o cîrpă şi se uită la lumină. Akinfiev îşi ridică pantalonii

şi, prinzînd un moment prielnic, veni în spatele diaconului şi trase din nou cu revolverul la urechea lui.

— Mulţumirile noastre, Vanea, zise el încheindu-se la prohab.

Diaconul puse sticluţa în iarbă şi se sculă în picioare. Firul cel uşor de păr se ridică din nou în aer.

— Pe mine are să mă judece judecătorul ăl mai mare, spuse el cu voce surdă. Tu, Ivan, nu eşti pus peste mine...

— Acuşa fieşcare judecă pe cine vrea, îl întrerupse vizitiul din a doua căruţă, un cocoşat vioi. Şi la moarte te osîndeşte fără multe marafeturi...

— Ori mai bine, rosti Aggheev, îndreptîndu-se din şale, ucide-mă, Ivane...

— Nu te prosti, diacone, zise Korotkov venind lîngă el, acelaşi Korotkov pe care-l cunoscusem şi în alte vremuri. Dă-ţi seama cu ce fel de om călătoreşti. Altul te-ar fi aranjat de mult, ca pe-o raţă, şi nici n-ai fi icnit, pe cîtă vreme ăsta pescuieşte adevărul din tine şi te învaţă, răspopitule...

— Ori mai bine, repetă diaconul cu îndărătnicie şi făcu un pas înainte, ucide-mă, Ivane.

— Ai să te ucizi tu singur, cutră! îi răspunse Akinfiev, pălind şi vorbind peltic. Singur ai să-ţi sapi groapa şi tot singur ai să te îngropi în ea...

În aceeaşi clipă ridică mîinile la cer, îşi sfîşie gulerul şi se prăbuşi la pămînt, apucat de o criză.

— Of, sîngele meu, sînge! răcni el sălbatic şi începu să-şi toarne ţărînă pe faţă. Of, sîngele meu amar, puterea mea sovietică...

— Vanea, zise Korotkov venind lîngă el şi punîndu-i cu gingăşie o mînă pe umăr, nu te mai zbate, prietene, nu te mai necăji. Trebuie s-o luăm din loc, Vanea...

Korotkov luă o gură de apă şi-l împroşcă pe Akinfiev în faţă, apoi îl duse în căruţă. Diaconul se aşeză pe capră şi porniră la drum.

Pînă în tîrgușorul Verba rămăseseră cel mult două verste. În dimineața aceea se adunară în tîrgușor nenumărate coloane de căruțe. Erau aici Diviziile 11, 14 și 4. Evrei în veste, cu umerii ridicați, stăteau în pragurile caselor lor, ca niște păsări jumulite. Cazacii umblau prin curți adunînd ștergare și mîncînd prune necoapte. Îndată ce sosirăm, Akinfiev se vîrî în fîn și adormi, iar eu, luînd o pătură din căruța lui, mă dusei să caut un loc la umbră. Însă toată cîmpia de ambele părți ale drumului era plină de excremente. Un țăran bărbos, cu ochelari cu ramă de metal și cu pălărioară tiroleză pe cap, stătea mai la o parte și citea un ziar. Surprinzîndu-mi privirea îmi zise:

— S-ar chema că sîntem oameni, da' ne spurcăm mai rău ca șacalii. Și de pămînt s-ar cuveni să ne fie rușine...

Și, întorcîndu-mi spatele, urmă să-și citească mai departe ziarul, cu ochelarii săi mari pe nas.

Apucai atunci la stînga spre pădurice și-l zării pe diacon care se apropia tot mai mult de mine.

— Încotro ai pornit, consătene? îi strigă Korotkov din prima căruță.

— Să-mi fac nevoile, îngăimă diaconul și, apucîndu-mi mîna, mi-o sărută. Dumneavoastră sînteți un domn cumsecade, spuse el în șoaptă, schimonosindu-se, tremurînd și apucînd văzduhul cu mîinile. V-aș ruga într-un moment liber să scrieți în orașul Kasimov, ca să mă poată plînge soția...

— Ești surd, părinte diacon, i-am strigat eu din răsputeri, ori nu ești?

— Mă rog? zise el. Aud? și-și puse mîna la ureche.

— Ești surd, Aggheev, sau nu ești surd?

— Așa e cum spuneți, sînt surd! spuse el repede. Acum trei zile am avut auzul în bună regulă, numai că tovarășul Akinfiev mi-a nenorocit auzul cu revolverul lui. Dumnealui, tovarășul Akinfiev, era obligat să mă ducă la Rovno, dar socot că n-are să mă ducă pînă acolo...

Şi, căzînd în genunchi, diaconul se tîrî de-a buşilea înainte, printre căruţe, cu părul său popesc încîlcit de tot. Apoi se sculă în picioare, se strecură printre hăţuri şi se apropie de Korotkov. Acesta îi dete puţin tutun şi, răsucindu-şi cîte o ţigară, fumară amîndoi.

— Aşa-i mai bine, zise Korotkov şi-i făcu loc lîngă el.

Diaconul se aşeză alături şi amîndoi tăcură.

Apoi se trezi Akinfiev. Scoase din sac piciorul de vită, tăie carnea cu briceagul şi dete fiecăruia cîte o bucată. Văzînd carnea aceea putrezită, am simţit că mă ia cu leşin şi i-am dat înapoi bucata mea.

— Rămîneţi cu bine, băieţi, am spus eu. Drum bun...

— Cu bine, îmi răspunse Korotkov.

Mi-am luat şaua din căruţă şi m-am dus. În timp ce mă depărtam, am mai auzit bolboroseala fără sfîrşit a lui Ivan Akinfiev.

— Vanea, îi spuse el diaconului, o făcuşi latră rău, măi Vanea. Tu ar trebui să tremuri numai la auzul numelui meu, şi cînd colo te-ai aşezat şi în căruţa mea. Ei, dacă ai mai putut să zburzi cîtă vreme nu ţi-am ieşit eu în cale, apoi să ştii că acu' o să-mi fac rîs de tine, Vanea, cum mă vezi şi cum te văd...

Urmare la istoria unui cal

Cu patru luni în urmă, Saviţki, fostul nostru comandant de divizie, îi luase lui Hlebnikov, comandantul escadronului unu, armăsarul alb. Hlebnikov plecase atunci din armată, iar astăzi Saviţki a primit o scrisoare de la el.

Hlebnikov către Saviţki:

„Şi nu mai pot să am nici un fel de pică pe armata lui Budionnîi, suferinţele mele în sînul acelei armate le înţeleg şi le păstrez în inimă ca lucrul cel mai sfînt ce-l am. Iar dumneavoastră, tovarăşe Saviţki, ca la un erou mondial, masele muncitoare din ţinutul Vitebskului, unde mă aflu în calitate de preşedinte al comitetului revoluţionar judeţean, vă trimit chemarea proletară: «La revoluţia mondială!» şi vă doresc ca acel armăsar alb să meargă sub dumneavoastră ani mulţi de-aici înainte pe cărări uşoare, spre folosul libertăţii iubite de toţi şi al republicilor surori pentru care trebuie să fim cu ochii în patru în ce priveşte puterea locală şi unităţile de plasă din punct de vedere administrativ...“

Saviţki către Hlebnikov:

„Hlebnikov, tovarăşe credincios! Scrisoarea care ai scris-o tu către mine este foarte lăudabilă pentru cauza comună, cu atît mai vîrtos după prostia ta, cînd ţi-ai

astupat ochii cu pielea ta proprie și ai ieșit din partidul nostru comunist al bolșevicilor. Partidul nostru comunist, tovarășe Hlebnikov, este un șir de fier al ostașilor care-și dăruiesc sîngele în linia întîi, și cînd sîngele curge din fier, asta nu e, măi tovarășe, lucru de șagă, ci e sau victorie, sau moarte. Același lucru cu privire la cauza comună, căreia nu cred să mai apuc să-i văd înflorirea, deoarece luptele sînt grele și cadrele de comandă le schimb o dată la două săptămîni. De treizeci de zile și nopți duc lupta în ariergardă, făcînd pavăză neînvinsei Armate 1 de cavalerie și mă aflu în prezent sub focul puștilor, artileriei și aeroplanelor inamicului. A fost ucis Tardîi, a fost ucis Luhmannikov, a fost ucis Lîkoșenko, a fost ucis Gulevoi, a fost ucis Trunov și nici calul alb nu-l mai călăresc, așa că, conform cu schimbările norocului pe cîmpul de luptă, nu aștepta să-l vezi, tovarășe Hlebnikov, pe iubitul comandant de divizie Savițki, ci ne vom vedea, ca să spun de-a dreptul, în împărăția cerurilor, dar, după cum se-aude, moșneagul ăla are colo-n cer nu împărăție, ci un bordel în toată regula, iar blenoragii sînt destule și pe pămînt, așa că, mai știi, poate că nici n-o să ne mai vedem deloc. Cu aceasta, rămîi cu bine, tovarășe Hlebnikov.“

Văduva

Comandantul de regiment Șevelev trage să moară într-o căruță sanitară. O femeie șade la picioarele lui. Noaptea, străpunsă de reflexele canonadei, s-a arcuit deasupra muribundului. Levka, vizitiul comandantului diviziei, încălzește mîncarea într-o gamelă. Ciuful lui Levka atîrnă deasupra focului, caii împiedicaţi ronţăie prin tufe. Levka mestecă în gamelă cu o creangă şi-i spune lui Șevelev, care zace lungit în căruța sanitară:

— Am muncit, măi tovărășele, la oraș la Tiumrek, am lucrat la călărie şi tot astfel ca atlet la categoria uşoară. Orășelul, bun înțeles, era cam obositor pentru femei, că de cum m-au văzut cuconițele, să dărîme pereții, nu alta... Lev Gavrilîci, ziceau, nu ne refuzaţi să luaţi o gustare ca la carte, n-o să vă pară rău de timpul pierdut care nu se mai întoarce... M-am dus cu una la birt. Cerem două porţii de viţel, mai cerem ș-o jumătăţică de votcă, stăm în liniște şi pace şi bem... Cînd mă uit, ce să vezi: se vîră în mine un domn oareșcare, îmbrăcat, n-am ce zice, curăţel, dar în persoana lui am observat o mare fandacsie, şi era şi cam pilit...

„Scuzaţi, zice ăla, ce naţionalitate aveţi dumneavoastră, dacă nu-i cu supărare?“

„Dar pentru care motiv mă atingi pe mine, domnule, la naţionalitate? îl întreb eu. Şi mai ales că vezi că mă găsesc în societatea unei doamne!“

... Da’ el de colo:

„Ce mai atlet oi fi și dumneata! zice. La lupte libere din de-alde dumneata se fac căptușeli pe termen nelimitat. Dovedește-mi de ce naționalitate ești...“

... Dar eu încă mă menţin.

„Nu știu cum îți zice, zic, dar pentru ce cauți să cauzezi asemenea neînțelegeri, ca și cum ar fi cineva obligat în prezent să piară negreșit, ori ca să zic așa, să cadă odată cu ultima suflare!“ Cu ultima suflare..., repetă Levka plin de încîntare și-și ridică mîinile la cer, lăsîndu-se înconjurat de noapte ca de un nimb.

Un vînt nepotolit, vîntul curat al nopții, cîntă, se umple de sunet și leagănă sufletele. Stelele pîlpîie în beznă ca niște inele de logodnă și cad peste Levka, i se încurcă în păr și se sting în coamele lui pletoase.

— Lev, îi spune deodată Șevelev în șoaptă, abia mișcîndu-și buzele vinete, vino-ncoace. Aurul, cît îl am, e pentru Saşka, inelele, harnașamentul, totu-i pentru dînsa. Am trăit și noi cum ne-a dus capul... vreau s-o răsplătesc. Hainele, rufele, ordinul pentru eroism neprecupeţit trimite-le mamei, la Terek. Trimite pe cineva cu o scrisoare și scrie în scrisoarea aia așa: „Te salută comandantul, și să nu plîngi. Căsuța-i a ta, bătrînico, trăiește în ea. Care cum te-o jigni cu ceva, dă o fugă la Budionnîi și spune-i: eu sînt mama lui Șevelev...“. Calul meu Abramka îl las regimentului, să fie pomană de sufletul meu...

— Am înțeles cum e cu calul, mormăie Levka și face semne cu mîinile. Așa, o strigă el pe femeie, ai auzit ce zice?... Recunoaşte în faţa lui că ai să-i dai bătrînei ce-i al ei, ori poate n-ai să-i dai?...

— Mama voastră la toți! răspunde Saşka și se duce în tufiș, țeapănă ca un orb.

— Ai să-i dai partea lui de orfan? îi strigă Levka ajungînd-o din urmă și apucînd-o de gît. Spune în faţa lui...

— Am să i-o dau. Lasă-mă în pace!

Şi după ce-i stoarse declaraţia asta verbală, Levka luă gamela de pe foc şi începu să toarne fiertura în gura încleştată a muribundului. Ciorba grasă se scurgea pe obrajii lui Şevelev, lingura zăngănea între dinţii lui sclipitori şi morţi, iar gloanţele cîntau tot mai jalnic, cu tot mai multă putere în spaţiile dense ale nopţii.

— Trage cu puştile, spurcăciunea! spuse Levka.

— Ce mai ocupaţie de slugoi, îi răspunse Şevelev. Ne face ferfeniţă în flancul drept cu mitralierele...

Şi închizînd ochii cu solemnitate, ca un mort întins pe masă, Şevelev începu să asculte bătălia cu urechile sale mari de ceară. Levka molfăia lîngă el nişte carne, cronţăind şi înecîndu-se. Terminînd carnea, Levka îşi linse buzele şi-o tîrî pe Saşka într-o vîlcea.

— Saşka, rosti el tremurînd, rîgîind şi frămîntîndu-şi mîinile, Saşa, îţi spun ca în faţa lui Dumnezeu, că tot sîntem plini de păcate ca de scaieţi... Acu' trăieşte omul şi-acu' crapă. Culcă-te cu mine, Saşa, şi-am să-ţi fiu de folos măcar şi cu sîngele meu... El şi-a trăit traiul, auzi tu Saşa, dar n-au intrat zilele în sac...

Se aşezară amîndoi în iarba înaltă. Luna ieşi agale dintre nori şi se opri pe genunchiul gol al Saşkăi.

— Vă încălziţi, îngăimă Şevelev, şi ăla, uite, a intrat în luptă cu Divizia 14.

Levka gîfîia, sufocîndu-se în tufiş. Luna ceţoasă umbla razna pe cer, ca o cerşetoare. În aer plutea ecoul schimbului de focuri, venind de departe, negara foşnea pe pămîntul zbuciumat şi stelele de august căzeau în iarbă.

Saşka se întoarse după aceea în locul de unde a plecat. Se apucă să-i schimbe rănitului pansamentele şi ridică lanterna deasupra rănii pline de puroi.

— Pînă mîine te duci, spuse Saşka, ştergîndu-l pe Şevelev de sudoarea lui rece. Te duci pînă mîine, că moartea e la tine în maţe...

Și în aceeași clipă o bufnitură grea, pe mai multe voci, se prăbuși pe pământ. Cele patru brigăzi proaspete, băgate în luptă de comandamentul unit al inamicului, traseră spre Busk prima salvă și, întrerupîndu-ne comunicațiile, incendiară malul Bugului. Incendii docile se ițîră la orizont și păsările grele ale canonadei prinseră a-și lua zborul din foc. Buskul ardea, și Levka zbură prin pădure în trăsura legănată a comandantului Diviziei 6. Trăgea din răsputeri de hățurile zmeurii și se izbea cu roțile lăcuite de buturugi. Căruța lui Șevelev gonea pe urmele lui, Saşka mîna cu atenție încordată caii care căutau să se smulgă din ham.

Așa ajunseră la liziera unde se afla punctul sanitar. Levka deshămă caii și se duse la intendent să-i ceară o cergă. O luă prin pădurea ticsită de căruțe. Trupurile sanitarelor se zăreau pe sub căruțe și zorile sfioase se zbăteau deasupra cojoacelor soldățești. Cizmele celor adormiți erau aruncate care încotro, ochii le erau îndreptați spre cer și gropile negre ale gurilor se căscau strîmbe la tot pasul.

În cele din urmă intendentul găsi o cergă. Levka se întoarse la Șevelev, îl sărută pe frunte și-i acoperi trupul. Atunci se apropie de căruța lui și Saşka. Își înnodă basmaua sub bărbie și-și scutură rochia de firele de paie.

— Pavlik, spuse ea. Tu, Hristosul meu... și se culcă într-o rînă peste mort, acoperindu-l cu trupul ei de huidumă.

— O doare, zise atunci Levka. Ce să spun, au dus-o bine. Acuma iar o să poarte de grijă la tot escadronul. Nici o scofală..

Și se duse mai departe spre Busk, unde se afla statul-major al Diviziei 6 de cavalerie.

Acolo, la vreo zece verste de oraș, se dădea lupta cu cazacii lui Savinkov. Trădătorii luptau sub comanda esaulului Iakovlev, care trecuse de partea polonezilor. Se băteau

vitejește. Comandantul diviziei era de două zile și două nopți alături de trupele sale, așa că, negăsindu-l la statul-major, Levka se întoarse la bordeiul lui, își țesălă caii, spălă cu apă roțile trăsurii și se duse să se culce în șură. Șura era plină de fîn proaspăt, amețitor ca parfumul. După ce se sătură de somn se așeză să mănînce. Gospodina îi fierse niște cartofi, peste care turnă lapte covăsit. Levka tocmai ședea la masă, cînd strada răsună de plînsul hohotitor al unei fanfare și de tropot de nenumărate copite. Pe întortocheata stradă galițiană trecea un escadron cu muzică și cu stindarde. Corpul lui Șevelev, așezat pe un afet de tun, era înfășurat în drapele. În urma sicriului venea Saşka, călare pe calul lui Șevelev, și un cîntec căzăcesc mustea în ultimele rînduri.

Escadronul trecu pe strada principală și coti spre rîu. Atunci Levka porni în goană, desculț, cu capul gol, să ajungă din urmă detașamentul care pleca, și apucă de dîrlogi calul comandantului de escadron.

Și nici comandantul diviziei, oprit la o răspîntie să-i dea ultimul salut comandantului mort, nici cei din statul său major nu auziră ce anume i-a spus Levka comandantului de escadron.

— Rufele... aduse vîntul pînă la noi niște crîmpeie de cuvinte, mama la Terek...

Atîta puturăm auzi din strigătele incoerente ale lui Levka. Comandantul de escadron, fără să mai asculte pînă la sfîrșit, lăsă dîrlogii și arătă cu mîna spre Saşka. Femeia clătină din cap și trecu mai departe. Atunci Levka sări în șa lîngă ea, îi dădu capul pe spate și-i zdrobi fața cu pumnul. Saşka se șterse de sînge cu poala rochiei și merse mai departe. Levka se dete jos din șa, își aruncă moțul pe spate și-și legă pe mijloc o eșarfă roșie. Iar muzicanții, urlînd din alămuri, duseră escadronul mai departe, înspre linia strălucitoare a Bugului.

Levka se întoarse peste puțin la noi și răcni, fulgerînd din ochi:

— Am aranjat-o pe cinste... Cică o să-i trimită mă-sii, cînd o fi nevoie, așa zicea. Nu uit eu, zicea, memoria lui. Da' dacă ține minte, apăi să nu uite, vipera dracului... Și dac-o uita, îi mai aducem noi aminte încă o dată. De-o uita și-a doua oară, îi amintim și de două ori.

Zamostie

Comandantul diviziei şi statul său major stăteau culcaţi pe cîmpul cosit, la trei verste de Zamostie. Noaptea, trupele urmau să atace oraşul. Ordinul pe armată ne indicase să facem popas în Zamostie, iar comandantul diviziei aştepta deci să i se aducă ştirea victoriei.

Ploua. Peste pămîntul inundat pluteau vîntul şi bezna. Stelele erau stinse de cerneala revărsată a norilor. Caii istoviţi oftau şi băteau din copite prin întuneric. N-aveam ce să le dăm. Mi-am legat de picior dîrlogii calului meu, m-am înfăşurat cu mantaua şi m-am culcat într-o groapă plină de apă. Pămîntul ud mă primi într-o îmbrăţişare liniştitoare de mormînt. Calul trase de dîrlogi şi mă tîrî de picior afară. Găsise un mănunchi de iarbă şi începuse să pască. Apoi am adormit din nou şi am visat un pod plin cu fîn. Deasupra duduia aurul prăfuit al treierişului. Snopii de grîu zburau prin cer, ziua de iulie se îngîna cu seara, desişurile asfinţitului se prăvăleau peste fîn.

Stăteam întins în culcuşul tăcut şi dezmierdarea fînului la ceafă mă scotea din minţi. Apoi deodată uşa de la şură se deschise vîjîind. O femeie în rochie de bal se apropie de mine. Îşi scoase un sîn din dantelele negre ale corsajului şi şi-l apropie cu grijă de mine, ca o doică ce ar fi vrut să mă alăpteze. Apoi îşi lipi sînii de pieptul meu. O căldură ameţitoare îmi cutremură temeliile sufletului şi stropii de sudoare vie şi mobilă începură să clocotească între sfîrcurile noastre.

„Margot, vrui eu să strig, pământul mă tîrăşte de funia nenorocirilor mele ca pe un cîine care se opinteşte pe picioarele dinainte, şi totuşi te-am putut vedea, Margot...“

Voiam să strig asta, dar maxilarele mele, cuprinse de o înfrigurare subită, nu se puteau descleşta.

Atunci femeia se depărtă de mine şi căzu în genunchi.

— Iisuse, spuse ea, primeşte sufletul răposatului robului tău...

Ea lipi doi gologani roşi pe pleoapele mele şi-mi astupă cu fîn înmiresmat deschizătura gurii. Răcnetul se zbătea zadarnic în cercul fălcilor mele încleştate, pupilele care se stingeau se întoarseră încet sub banii de aramă şi nu eram în stare să-mi desprind mîinile una de alta... apoi m-am trezit.

În faţa mea stătea culcat un ţăran cu barba murdară şi încîlcită. Ţinea în mîini o puşcă. Spinarea calului reteza cerul, ca o grindă neagră. Frîul îmi strîngea ca un laţ piciorul zvîcnit în sus.

— Adormişi, leat! spuse ţăranul şi-mi zîmbi cu nişte ochi de noapte şi nesomn. Calul te-a tîrît ca la o juma' de verstă.

Dezlegai cureaua de la picior şi mă sculai. De pe faţa mea zdrelită de buruieni picura sînge.

Şi tot acolo, la doi paşi de noi, zăcea lanţul celor de pe poziţiile liniei întîi. Vedeam hornurile din Zamostie, luminiţele furişe din ulicioarele întortocheate ale ghetoului şi un stîlp cu felinarul spart. Zorile jilave se scurgeau peste noi ca nişte valuri de cloroform. Rachete verzi se avîntau deasupra taberei poloneze. Tremurau în aer, se desfoiau ca trandafirii la lumina lunii, apoi se stingeau.

Şi în liniştea aceasta se auzi ecoul îndepărtat al unui geamăt. Ne dădea tîrcoale fumul unei crime tăinuite.

— Bate pe careva, spusei eu. Pe cine-o fi bătînd?...

— Leahul n-are astîmpăr, îmi răspunse ţăranul. Taie leahul ovrei.

Ţăranul îşi mută puşca din mîna dreaptă în mîna stîngă. Barba i se răsuci spre umăr de-a binelea, omul mă privi cu dragoste şi grăi:

— Tare-s lungi nopţile astea pe poziţie, n-au capăt astfel de nopţi. Că-i vine omului chef să mai stea de vorbă cu alt om, şi ia spune, de un' să-l iei pe omul ăla?...

Ţăranul mă puse să-mi aprind o ţigară de la focul lui.

— Ovreii poartă vina la toate, spuse el, că sînt şi cu ăia, şi cu ăştilalţi. După război o să rămînă din ei o nimica toată. Cîţi ovrei or fi pe lumea asta?

— Vreo zece milioane, i-am răspuns eu şi-am dat să pun zăbală calului.

— Două sute de mii or să rămînă, strigă ţăranul şi mă apucă de mînă, temîndu-se că am să plec.

Eu însă mă căţărai în şa şi gonii călare către locul unde se afla statul-major.

Comandantul diviziei era gata de plecare. Curierii stăteau în faţa lui în poziţie de drepţi şi dormeau de-a-n picioare. Escadroanele descălecate se tîrau peste movilele ude.

— S-a strîns şurubul, spuse în şoaptă comandantul diviziei şi plecă.

Pornirăm şi noi după el pe drumul ce ducea la Sitaneţ.

Începu iar ploaia. Pe drumuri se vedeau plutind şoareci morţi. Toamna ne asedia inimile, iar copacii, nişte cadavre goale, stînd rezemate în amîndouă picioarele, se clătinau la răspîntii.

Sosirăm la Sitaneţ dimineaţa. Eram cu Volkov, cartiruitorul statului-major. El ne găsi o casă liberă în capul satului.

— Vin, îi spusei eu gazdei, vrem vin, carne şi pîine!

Bătrîna şedea pe jos şi hrănea din palmă o viţea ascunsă sub pat.

— Nu avem de nici unele! răspunse ea cu nepăsare. Nici nu mai mi-aduc aminte de cînd nu mai avem nimic...

Mă aşezai la masă, îmi scosei revolverul de la centură şi adormii. Peste un sfert de oră, trezindu-mă, îl zării pe Volkov aplecat peste pervazul ferestrei. Îi scria logodnicei.

„Mult stimată Valia, scria el, vă mai aduceţi aminte de mine?“

Citii prima frază, apoi scosei chibriturile din buzunar şi dădui foc unui maldăr de paie din mijlocul odăii. Flacăra eliberată se năpusti, strălucind, spre mine. Bătrîna se aruncă peste foc cu pieptul şi îl stinse.

— Ce faci, domnule? spuse bătrîna şi se dădu îndărăt, îngrozită.

Volkov se întoarse, îşi aţinti asupra gazdei ochii goi, apoi continuă să scrie.

— Am să te ard de vie, babo, bodogănii eu adormind, am să-ţi dau foc şi ţie, şi la viţica asta pe care-ai furat-o.

— Aşteaptă niţel! ţipă gazda cu voce piţigăiată.

Apoi alergă în tindă, de unde se întoarse cu un urcior de lapte şi cu pîine.

Nu apucarăm să mîncăm nici jumătate, că în curte se auziră împuşcături. Sumedenie de împuşcături. Ţăcăniră multă vreme, pînă ne plictisirăm de ele. Isprăvirăm laptele, şi Volkov ieşi în curte să vadă despre ce-i vorba.

— Ţi-am înşeuat calul, îmi spuse el după aceea de la ferestruică. Pe-al meu l-au aranjat, mai bine nici că se putea. Leşii ăştia îşi pun mitralierele la o sută de paşi de aici.

Şi astfel rămaserăm doi inşi la un cal. Animalul abia fu în stare să ne scoată din Sitaneţ. Eu mă aşezasem în şa, iar Volkov în spatele meu.

Coloanele de transport fugeau, urlau şi înotau prin noroaie. Dimineaţa mustea în noi, cum mustește cloroformul pe o masă de spital.

— Eşti însurat, Liutov? mă întrebă deodată Volkov, cum sta aşezat la spatele meu.

— M-a lăsat nevasta, îi răspunsei, apoi aţipii cîteva clipe şi visai că dorm într-un pat.

Tăcere.

Calul nostru se clătină.

— Iapa asta are să mai ţină cel mult două verste, zice Volkov, aşezat la spatele meu.

Tăcere.

— Am pierdut campania, mormăie Volkov şi începe să sforăie.

— Da, zic eu.

Trădarea

„Tovarăşe judecător de instrucţie Burdenko, la întrebarea dumneavoastră vă comunic că am carnetul de partid număru douăzeci şi patru zero zero eliberat pe numele Nikita Balmaşov de comitetul de partid din Krasnodar. Autobiografia mea de pînă la anul 1914 o explic ca fiind casnică, unde mă ocupam pe lîngă părinţi cu plugăria şi am trecut de la plugărie în rîndurile imperialiştilor spre a apăra pe cetăţeanul Puancare[1] şi pe călăul revoluţiei-germane Ebert-Noske[2], care, după cum mă gîndesc, dormeau şi visau cum să dea ajutor staniţei mele unde m-am născut, care-i zice Sfîntul Ivan din regiunea Kuban. Şi aşa au stat lucrurile pînă cînd tovarăşul Lenin a întors baioneta mea cea sălbătăcită şi a indicat maţul dinainte stabilit şi prapurele cel mai potrivit. Din acel moment port număru douăzeci şi patru zero zero în vîrful baionetei mele, şi e destul de ruşinos şi-mi vine să rîd că aud acum de la dumneavoastră, tovarăşe judecător de instrucţie Burdenko, această nemaiauzită tărăşenie cu necunoscutul spital din

1. Raymond Poincaré (1860-1934), om de stat francez. Prim-ministru (1912-1913, 1922-1924 şi 1926-1929) şi preşedinte al Franţei (1913-1920).
2. Friedrich Ebert (1871-1925), om politic şi lider de dreapta al Partidului social-democrat din Germania, preşedinte al partidului după moartea lui A. Bebel. Ca preşedinte al Germaniei (1919-1925) a înăbuşit în sînge Republica Sovietică din Bavaria (1919) şi insurecţia armată din Hamburg (1923).

orașul Ics. Eu n-am tras, nici nu m-am năpustit asupra acestui spital, lucru care nici nu putea să se întîmple. Fiind răniți tustrei, noi, adică soldatul Goloviţîn, soldatul Kustov și cu mine, aveam călduri în oase și nu atacam, căci plîngeam numai, stînd în halatele de la spital în piață în mijlocu populației libere de naționalitate evrei. Iar referindu-mă la stricăciunea acelor geamuri pe care noi le-am spart cu un nagan ofițeresc, vă spun din tot sufletul că geamurile nu corespundeau misiunii lor, ca fiind la cămară, unde nu era necesitate de ele. Și doctoru Iavein, văzînd această jalnică tragere a noastră cu arma, doar se rîdea de noi cu fel de fel de zîmbete, stînd la ferestruica spitalului dumnealui, ceea ce de asemenea pot confirma sus-arătații evrei liberi din localitatea Kozin. Asupra doctorului Iavein mai dau, tovarășe judecător de instrucție, încă un material, anume că el rîdea cînd noi, cei trei răniți, adică soldatul Goloviţîn, soldatul Kustov și cu mine, am intrat la început în spital, și cum a deschis gura, el ne-a declarat foarte grosolan: voi, ostași, să faceți baie fiecare, armele și hainele să vi le dați jos pe moment, că eu mă tem să nu fie în ele vreo molimă și ele au să meargă negreșit la etuvă... Și atunci, văzînd înaintea ochilor o fiară, nu om, soldatul Kustov a păşit înainte cu piciorul lui rănit și s-a exprimat că ce fel de molimă poate fi în sabia lui ascuțită din Kuban, afară numai că e contra dușmanilor revoluției noastre, și totodată s-a interesat să afle despre etuvă, dacă-i adevărat că acolo stă lîngă lucruri un soldat membru de partid, ori poate că din contră, unu din masa celor fără de partid. Și atunci doctoru Iavein pesemne că a băgat de seamă că noi pricepem ce-i aia trădare. El s-a întors cu spatele la noi și fără altă vorbă ne-a trimis în salon și din nou cu fel de fel de zîmbete, unde ne-am și dus, împleticindu-ne în picioarele sfărîmate, dînd din mîinile noastre invalide și ținîndu-ne

unul de altul, deoarece tustrei sîntem consăteni din staniţa Sfîntul Ivan, adică tovarăşul Goloviţîn, tovarăşul Kustov şi cu mine, noi sîntem consăteni şi cu o singură ursită, şi care din noi are piciorul rupt, ăla îl ţine pe ălălalt de mînă, iar cui îi lipseşte o mînă, ăla se sprijină de umărul tovarăşului său. Conform ordinului primit, noi ne-am dus în salon, unde ne aşteptam să vedem muncă culturală şi devotament faţă de cauză, şi cînd colo ce să vezi cînd am intrat în salon? Am văzut ostaşi din Armata Roşie, numai infanterie, şezînd pe aşternutul din paturi, jucînd dame, iar pe lîngă ei nişte surori de statură înaltă, cu pielea netedă, stînd la ferestre şi făcînd cobză cu dînşii. Văzînd acestea, noi ne-am oprit ca trăsniţi.

— Aţi termenat războiul, băieţi? exclam eu către răniţi.

— L-am termenat, zic răniţii şi-şi mută damele făcute din miez de pîine.

— Cam devreme! le spun eu la răniţi. Cam prea repede ai termenat războiul, pifane, taman cînd duşmanul vine tiptil la cincisprezece verste de localitate şi cînd în ziarul „Cavaleristul roşu“ se poate citi despre situaţia noastră internaţională că este îngrozitoare şi că la orizont e plin de nori negri. – Însă vorbele mele au sărit în lături de la urechile eroicei infanterii, ca balega de oaie de pe toba regimentului, şi în loc de orice altceva s-a făcut că surorile de caritate ne-au condus la paturi şi-au început iar cu iordanele lor, că adică să predăm armele, ca şi cînd am fi fost învinşi. Cu asta ei l-au necăjit pe Kustov în aşa hal, că omul a început să-şi sfîşie rana pe care o purta pe umărul stîng, deasupra inimii însîngerate de ostaş şi proletar. Văzînd încordarea lui, surorile au tăcut mîlc, atîta că au tăcut numai pentru scurt timp şi după aceea s-au apucat iarăşi ele, masa celor fără de partid, să-şi rîză de noi şi au început a trimite doritori să tragă hainele de sub noi, care eram adormiţi, ori puneau pe cîte unii

cu muncă culturală să joace ca la teatru un rol îmbrăcat în femeie, ceea ce nu s-ar fi cuvenit.

Nu-s de caritate surorile alea... Parcă numai o dată de dragul hainelor au încercat să ne dea prafuri pentru somn, aşa că noi am început să dormim cu rîndul, cu un ochi deschis, ba chiar ca să ne facem micile nevoi ne duceam îmbrăcaţi reglementar şi înarmaţi, şi chinuindu-ne în felul ăsta o săptămînă plus o zi, am început să vorbim aiurea, aveam vedenii şi, în sfîrşit, trezindu-ne din somn în dimineaţa zilei de 4 august, pentru care sîntem acuzaţi, am observat la noi o schimbare, că stăm culcaţi în halate cu numere, ca ocnaşii, fără arme şi fără hainele ţesute de mamele noastre, bietele bătrîne neputincioase din Kuban... Şi vedem că soarele străluceşte minunat, pe cîtă vreme infanteria de la tranşee, în mijlocul căreia sufeream trei cavalerişti roşii, face huliganism cu noi şi cu ei şi surorile alea fără caritate, care punîndu-ne în ajun pe furiş prafuri de somn, îşi saltă acu ţîţele tinere şi ne aduc pe tăvi cacaua cu lapte, iar lapte în cacaua aia, vorba ceea, baie să faci în el! Şi de bîlciul ăsta care-o face să rîză, infanteria bate cu cîrjele în podea de ne sparge urechile, şi ne pişcă de şolduri, ca pe nişte tîrfe de-ale lor tocmite, parcă ar zice, mă rog: uite, a terminat războiul şi Armata 1 de cavalerie a lui Budionnîi. Numai că nu-i aşa, tovarăşi drăgălaşi care aţi făcut burtă de cît aţi tot mîncat aici şi care burtă noaptea cîntă ca mitraliera, n-a terminat ea războiul, şi cerîndu-ne noi ca şi cum am avea nevoie afară, am ieşit tustrei în curte şi de-acolo tule-o, băiete, arzînd de căldura trupului şi cu rănile vinete la cetăţeanul Boiderman, la preşedintele comitetului revoluţionar judeţean, fără care, tovarăşe judecător de instrucţie Burdenko, această neînţelegere cu focurile de armă foarte cu putinţă nici să nu se existe, adică fără acel preşedinte al comitetului revoluţionar judeţean, din care cauză ne-am

pierdut şi noi cu firea. Şi măcar că nu putem să dăm un material clar în contra cetăţeanului Boiderman, pot ca să vă spun că, intrînd la preşedintele comitetului revoluţionar judeţean, noi am observat un cetăţean în etate într-un cojoc, de naţionalitate evreu, care şedea la masă, şi masa lui era plină de hîrtii că ţi-era şi scîrbă să te uiţi... Cetăţeanul Boiderman îşi răsucea ochii ba încolo, ba încoace, că se vedea bine că nu pricepe neam ce-i în hîrtiile alea, şi că vai de capul lui cu hîrtiile alea, cu atît mai mult cu cît nişte soldaţi necunoscuţi, însă plini de merit, vin mînioşi la cetăţeanul Boiderman pentru aprovizionare şi, odată cu dînşii, lucrătorii localnici indică nişte contrarevoluţionari din comunele suburbane, şi tot atunci au venit şi nişte lucrători de rînd de la centru, dorind a se cununa la comitetul revoluţionar judeţean rapid şi fără nici o tărăgăneală... La fel şi noi am arătat sus şi tare cum s-au petrecut lucrurile cu trădarea de la spital, dar cetăţeanul Boiderman n-a făcut decît să holbeze ochii la noi, răsucindu-i iarăşi ba încolo, ba încoace, şi ne-a bătut pe umăr, ceea ce nu mai este autoritate şi nici nu este demn de o autoritate, nu ne-a dat nici o rezoluţie, numai cît ne-a spus: tovarăşi ostaşi, dacă vă doare pentru puterea sovietică, părăsiţi această încăpere, lucru cu care noi n-am fost de acord, adică să părăsim încăperea, ci i-am cerut legitimaţia, pe care neprimind-o ne-am pierdut cunoştinţa. Şi aflîndu-ne fără cunoştinţă, am ieşit tustrei în piaţă, în faţa spitalului, unde am dezarmat miliţia formată dintr-un om de la cavalerie şi am atacat cu lacrimi în ochi trei neînsemnate geamuri de la sus-arătata cămară. Doctoru Iavein faţă de acest fapt inadmisibil făcea figuri şi mutre, şi asta în asemenea moment, cînd tovarăşul Kustov trebuia să moară peste patru zile din cauza bolii lui!

În scurta sa viaţă roşie, tovarăşul Kustov a fost tot timpul îngrijorat fără margini pentru trădare, care uite că ne face cu ochiul de la ferestruica aia şi-şi bate joc de proletariatul grosolan, dar proletariatul, tovarăşi, ştie singur că e grosolan, pe noi ne doare asta, sufletul se pîrjoleşte în noi şi sfîşie cu flacăra lui închisoarea trupului...

Trădarea, ascultaţi ce vă spun, tovarăşe judecător de instrucţie Burdenko, rîde de noi de la fereastră, trădarea umblă descălţată prin casa noastră, trădarea şi-a atîrnat bocancii pe umăr ca să nu scîrţîie duşumelele în casa prădată de tîlhari...“

Cesniki

Divizia 6 s-a concentrat în pădurea de lîngă satul Cesniki şi aştepta semnalul de atac. Dar Pavlicenko, comandantul Diviziei 6, aştepta încă Brigada 2 şi nu dădea semnalul. Atunci Voroşilov veni călare spre comandantul de divizie. El îi atinse pieptul cu botul calului şi-i spuse:

— Tărăgănezi, comandante, tărăgănezi.

— Brigada 2, răspunse Pavlicenko cu voce surdă, conform ordinului dumneavoastră vine în trap la faţa locului.

— Tărăgănezi, comandante şase, tărăgănezi, spuse Voroşilov şi smuci diagonala centurii.

Pavlicenko se dete un pas înapoi.

— În numele conştiinţei, strigă el şi începu să-şi frîngă degetele jilave, în numele conştiinţei, nu mă zoriţi, tovarăşe Voroşilov...

— Să nu te zoresc... spuse în şoaptă Klim Voroşilov, membru al Consiliului militar revoluţionar, şi închise ochii.

Era călare, pleoapele îi acoperiseră ochii; tăcea şi îşi mişca buzele uşor. Un cazac în opinci şi cu cască pe cap se uita la el cu nedumerire. Se auzea prin pădure tropotul escadroanelor în marş, ca freamătul de arbori în vînt, ca un zgomot de ramuri rupte. Voroşilov pieptăna cu mauserul coama calului său.

— Comandant de armată, strigă el întorcîndu-se spre Budionnîi... spune-le ostaşilor un cuvînt de îmbărbătare. Uite-l, leahul, cum stă pe dîmb, stă ca în poză, şi rîde de tine...

Într-adevăr, polonezii puteau fi văzuţi cu binoclul. Statul-major al armatei sări pe cai şi cazacii începură să se scurgă spre el din toate părţile.

Ivan Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluţionar, trecu pe lîngă mine şi mă atinse cu scara.

— Eşti la front, Ivane? îi întrebai eu. Ştiam că n-ai coaste...

— Fac eu ceva pe coastele alea... îmi răspunse Akinfiev şezînd pe cal aplecat pe-o bucă. Lasă-mă să auz ce spune omul.

Trecu înainte şi-şi înghesui calul lîngă calul lui Budionnîi. Budionnîi tresări şi rosti încet:

— Băieţi, zise el, nu-i bună situaţia noastră. Mai vioi, băieţi, mai vioi...

— La Varşovia! răcni cazacul în opinci şi cu cască şi, bulbucîndu-şi ochii, tăie văzduhul cu sabia.

— La Varşovia! strigă Voroşilov cabrîndu-şi calul şi intrînd ca un vifor în miezul escadroanelor.

— Soldaţi şi comandanţi! spuse el cu patimă. La Moscova, în străvechea noastră capitală, se luptă o putere nemaivăzută. Guvernul muncitoresc-ţărănesc, primul din lume, vă ordonă, soldaţi şi comandanţi, să atacaţi inamicul şi să-l biruiţi.

— Sabia afară, pentru atac... cîntă Pavlicenko cu glas depărtat, la spatele comandantului de armată, şi buzele lui întoarse, viorii şi cu spumă în colţuri, luciră dintre şirurile de ostaşi. Cazaca roşie a comandantului de divizie era ruptă, faţa lui cărnoasă era desfigurată. Cu lama sabiei sale nepreţuite îi dădu lui Voroşilov onorul.

— Conform datoriei jurămîntului revoluţionar, spuse comandantul Diviziei 6, horcăind şi uitîndu-se în lături, raportez Consiliului militar revoluţionar al Armatei 1 de cavalerie că neînvinsa Brigadă 2 de cavalerie se apropie în trap de locul indicat.

— Dă-i drumul, răspunse Voroşilov şi dădu din mînă.

Trase de dîrlogi şi porni, cu Budionnîi alături. Călăreau cîte o iapă şargă, cu corpul lung, mergeau unul lîngă altul şi erau îmbrăcaţi în tunici la fel şi cu aceiaşi pantaloni sclipitori, cusuţi cu fir de argint. Hăulind, ostaşii veneau după ei, şi oţelul palid pîlpîia în văpaia moale a soarelui de toamnă. N-am auzit însă unanimitate în urletele cazacilor şi, fără să mai aştept atacul, m-am înfundat în pădure, în adîncul ei, spre locul unde era punctul de aprovizionare.

Acolo zăcea aiurînd un ostaş roşu rănit, iar Stiopka Duplişcev, un căzăcel zbanghiu, îl ţesăla pe Uragan, un armăsar pursînge aparţinînd comandantului diviziei şi provenit de la Liuliuşa, o iapă de curse din Rostov cu numeroase recorduri. Rănitul vorbea repede, amintindu-şi de Şuia, de mînzata lui, şi de nu mai ştiu ce fuioare de in, în vreme ce Duplişcev, acoperindu-i jalnica bolborosire, cînta un cîntec despre o ordonanţă şi o generăleasă durdulie, îl cînta tot mai tare, dirijînd cu ţesala şi mîngîind calul. Îl întrerupse însă Saşka, Saşka cea puhavă, dama tuturor escadroanelor. Ea veni călare lîngă flăcăiandru şi sări jos de pe cal.

— Ce zici, facem tîrgul? spuse Saşka.

— Cară-te, îi răspunse Duplişcev întorcîndu-i spatele şi apucîndu-se să lege panglici în coama lui Uragan.

— Faci cum vrei, eşti stăpîn pe tine, zise atunci Saşka, ori eşti un vacs şi tu?

— Cară-te, îi răspunse Stiopka, fac ce vreau, aia e!

Împleti în coamă toate cordeluţele şi deodată îmi strigă cu disperare:

— Uitaţi-vă, Kiril Vasilici, băgaţi nitel de seamă ce batjocură îşi face pe contul meu. De-o lună de zile îndur de la ea toate astea, că nici nu mai ştiu ce să mai zic. Unde mă întorc, dau de ea, încotro îmi îndrept ochii, ea mi se pune de-a curmezişul: adu armăsarul şi adu armăsarul. Ei, şi ce să-i fac, cînd comandantul diviziei îmi porunceşte

zi de zi: „Stiopka, zice, la armăsarul ăsta mulţi or să-ţi dea tîrcoale, dar să nu care cumva să-l dai pînă la patru ani...“.

— Pe voi vă las la cinşpe ani, bodogăni Saşka, şi ne întoarse spatele. La cinşpe, şi nu zic nimic, numai cît mă lihnesc mai mult...

Ea se duse spre iapa sa, întări chinga şi se pregăti să încalece.

Pintenii prinşi de pantofi zăngăneau, ciorapii ajuraţi erau stropiţi de noroi şi plini de paie, iar sînii ei monstruoşi dădeau să-i salte peste umeri.

— Am adus bani bătuţi, spuse Saşka în gol şi-şi puse în scară pantoful cu pinten. I-am adus şi uite că trebuie să-i duc înapoi cu mine.

Femeia scoase din sîn două monede noi-nouţe şi le jucă în palmă, apoi le ascunse din nou în sîn.

— Păi, să facem tîrgul, dacă vrei! spuse atunci Duplişcev fără să-şi ia ochii de la banii de argint, şi-şi duse de dîrlogi armăsarul.

Saşka alese un loc bun din poiană şi duse iapa acolo.

— Parc-ai fi numai tu pe pămînt cu armăsar! îi spuse ea lui Stiopka şi începu să-l conducă pe Uragan. Numai că iepuşoara mea e curată, de doi ani n-a fost dată la armăsar, aşa că, ce mi-am zis, haide să fac rost de un pursînge...

Saşka se descurcă bine cu armăsarul, apoi îşi duse iapa mai la o parte.

— Aşa, fetiţo, acum avem şi noi o umplutură, şopti ea şi-şi sărută iapa pe buzele ei negre şi umede de cal, pline de bale atîrnate ca firele de aţă; îşi frecă faţa de botul iepei, apoi îşi ciuli urechile să asculte zgomotul care tropăia prin pădure.

— Vine în fuga mare Brigada 2, spuse Saşka sever şi se întoarse spre mine. Trebuie s-o luăm din loc, Liutîci...

— Vine – nu vine, răcni Duplişcev şi glasul i se sparse în gîtlej, mie să-mi numeri banii în palmă, năşico...

— Păi nu mă vezi că sînt aici, cu bani cu tot? bolborosi Saşka şi sări în şa.

Pornii după ea şi alergarăm în galop. În urma noastră răsună răcnetul lui Duplişcev şi un foc de armă.

— Luaţi seama, vă rog! urlă căzăcelul alergînd din răsputeri prin pădure.

Vîntul sărea printre crengi, ca un iepure bezmetic; Brigada 2 zbura printre stejarii galiţieni, praful nepăsător al canonadei se ridica deasupra pămîntului ca peste o căsuţă liniştită. Şi, la un semn al comandantului diviziei, pornirăm la atac, la neuitatul atac de la Cesniki.

După luptă

Iată istoria sfadei dintre mine şi Akinfiev. În ziua de treizeci şi unu a avut loc atacul de la Cesniki. Escadroanele s-au concentrat în pădurea din marginea satului şi la ora şase seara s-au năpustit asupra inamicului. Acesta ne aştepta pe o coamă de deal pînă la care aveam de străbătut trei verste. Noi am parcurs cele trei verste călări pe nişte cai peste măsură de obosiţi şi, urcînd dealul, am văzut un zid funerar alcătuit din tunici negre şi feţe palide. Erau cazacii care ne trădaseră de la începutul bătăliilor cu polonezii şi fuseseră adunaţi într-o brigadă de esaulul Iakovlev. Esaulul îşi rînduise călăreţii în careu şi ne aştepta cu sabia scoasă. Îi lucea în gură un dinte de aur, iar barba neagră îi acoperea pieptul, ca o icoană pusă pe mort. Mitralierele vrăjmaşe au prins a ţăcăni de la douăzeci de paşi, şi dintre ai noştri începură să cadă oameni răniţi, pe care-i călcarăm în picioarele cailor, şi ne izbirăm piept în piept cu inamicul, dar careul acestuia nici nu se clinti; atunci o luarăm la goană.

Aşa au repurtat unităţile lui Savinkov o biruinţă de scurtă durată asupra Diviziei 6. Bătălia aceasta a fost cîştigată pentru că cei atacaţi nu şi-au întors faţa de la escadroanele năpustite asupra lor ca o lavă. De astă dată stătuse neclintit esaulul, şi noi am fugit fără să ne muiem săbiile în murdarul sînge al trădătorilor.

Cinci mii de oameni, întreaga noastră divizie, zbura de pe povîrnişuri, neurmărită de nimeni. Inamicul rămăsese pe deal. El nu se încredea în neverosimila sa victorie şi

nu se hotăra să pornească în urmărire. De aceea am rămas vii şi am lunecat fără pierderi în vale, unde ne-a ieşit înainte Vinogradov, ajutorul comandantului Diviziei 6. Vinogradov se frămînta pe trăpaşul său nebun şi întorcea la luptă pe cazacii care fugeau.

— Liutov, strigă el cînd mă văzu, întoarce-mi ostaşii, că-ţi scot sufletul şi ţie!...

Cu mînerul mauserului, Vinogradov îşi lovea calul care juca în loc. Ţipa strident şi chema oamenii. M-am desprins de lîngă dînsul şi m-am apropiat de kirghizul Gulimov care galopa prin apropiere.

— În sus, Gulimov, i-am spus eu. Întoarce calul...

— Întoarce tu coada iepei, îmi răspunse Gulimov şi se uită înapoi.

Uitîndu-se cu o privire hoţească, trase cu puşca şi-mi pîrli părul de la tîmplă.

— ... întoarce-o pe a ta, şopti Gulimov printre dinţi, apoi mă apucă de umăr şi prinse a-şi scoate sabia cu mîna cealaltă.

Sabia era înţepenită în teacă şi kirghizul, căznindu-se s-o scoată, tremura şi se uita împrejur. Mă ţinea de umăr şi-şi apropia capul tot mai mult de mine.

— ... A ta înainte, al meu după tine... repetă el abia auzit şi mă lovi uşurel în piept cu lama săbiei, pe care izbutise în sfîrşit s-o scoată.

Mi s-a făcut un gol în stomac cînd am simţit apropierea morţii şi îmbrăţişarea ei strînsă; am împins în lături cu palma faţa kirghizului, fierbinte ca o piatră încinsă la soare, apoi l-am zgîriat cît am putut de adînc. Sîngele cald se mişcă sub unghiile mele, mi le gîdilă; mă îndepărtai de Gulimov gîfîind ca după un drum lung. Prietenul meu sfîşiat, calul, mergea la pas. Călăream fără să zăresc calea, mergeam fără să mă uit îndărăt, şi-am mers aşa pînă cînd l-am întîlnit pe Vorobiov, comandantul Escadronului 1. Vorobiov

îşi căuta cartiruitorii şi nu-i găsea. Ajunserăm împreună pînă în satul Cesniki şi acolo ne aşezarăm pe-o laviţă alături de Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluţionar. Pe lîngă noi trecu Saşka, sora Regimentului 31 de cavalerie, şi doi comandanţi se aşezară pe aceeaşi laviţă cu noi. Comandanţii aceştia moţăiau şi tăceau, iar unul din ei, care suferise o contuzie, dădea întruna din cap şi clipea dintr-un ochi bulbucat. Saşka se duse să-l anunţe la spital, după care se întoarse la noi, trăgîndu-şi iapa de dîrlogi. Iapa se împotrivea şi luneca cu copitele pe lutul jilav.

— Încotro ţi-ai umflat pînzele? o întrebă Vorobiov pe soră. Mai stai şi cu noi, Saşa...

— Ba nu stau cu voi, răspunse Saşka şi lovi iapa în burtă. N-am să stau...

— Asta ce mai e? strigă Vorobiov rîzînd. Ori poate că te-ai răzgîndit şi tu să mai bei ceai în tovărăşia bărbaţilor?...

— Cu tine m-am răzgîndit să mai beau, făcu Saşka întorcîndu-se spre comandant şi aruncînd dîrlogii departe. M-am răzgîndit să mai beau ceai cu tine, Vorobiov, că v-am văzut azi pe toţi, vitejilor, şi pe tine te-am văzut, halal comandant...

— Dacă ai văzut, bombăni Vorobiov, trebuia să pui mîna pe armă şi să tragi...

— Să trag?! rosti Saşka cu deznădejde şi-şi smulse de pe mînecă brasarda de sanitară. Cu asta vrei să trag?

Atunci se apropie de noi şi Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluţionar, cu care nu ajunsesem încă să mă socotesc pentru nişte chestiuni mai vechi.

— N-ai cu ce trage, Saşok, zise el împăciuitor, nu-ţi cată nimeni vină dintr-asta, că vină aş găsi la ăla care se încurcă la încăierări şi nu are grijă să bage cartuşe la livorver... Te duseşi la atac, zbieră deodată Akinfiev la mine şi faţa îi tresări într-un spasm, te duseşi, da' cartuşe nu puseşi, care-i pricina?

— Slăbește-mă, Ivane, i-am spus eu lui Akinfiev, însă el nu mă lăsa și se apropia tot mai mult de mine, strîmb, fără coaste, gata să facă o criză.

— Leahul să dea în tine și tu-n el ba... bombănea cazacul sucindu-se și mișcîndu-și șoldul sfărîmat. Care-i pricina?...

— Leahul să dea în mine, i-am răspuns eu cu aroganță, și eu în el ba...

— Atunci se cheamă că ești molocan[1], șuieră Akinfiev printre dinți, făcînd un pas înapoi.

— Atunci se cheamă că sînt molocan! zisei eu mai tare decît înainte. Și ce vrei de la mine?

— Aia vreau, că știi tu ce urmărești, răcni Ivan la mine cu un triumf sălbatic; știi ce urmărești, și eu am pentru molocani o lege scrisă, anume că nu-i păcat să le faci felul, că ei cinstesc pe Dumnezeu...

Cazacul își urla fără încetare ideile lui despre molocani, adunînd lumea. Am vrut să plec de lîngă el, dar mă ajunse din urmă și cînd fu lîngă mine mă izbi cu pumnul în spinare.

— Nici nu ți-ai încărcat arma! șopti Akinfiev cu voce sugrumată chiar la urechea mea, încercînd să-mi sfîșie gura cu degetele lui mari. Tu cinstești pe Dumnezeu, trădătorule...

Îmi smucea și-mi sfîșia gura, apucat de o criză de nebunie, în timp ce eu îl împingeam în lături și-l plesneam peste obraz. Akinfiev se prăbuși la pămînt într-o rînă și, căzînd, se răni pînă la sînge.

Atunci se apropie de el Saşka, cu sînii ei legănați. Femeia îl stropi cu apă și-i scoase dintre buze un dinte lung ce i se clătina în gura neagră, ca un mesteacăn într-o viroagă pustie.

---

1. Molocani, sectă religioasă din Rusia, apărută în secolul al XVIII-lea, susținînd, printre alte dogme, neîmpotrivirea.

— Cocoşii ce altă grijă au, făcu Saşka, decît să-şi ciocănească unul altuia pliscul, da' mie-mi vine să-mi astup ochii să nu mai văd de-alde astea, ce văzui azi...

Femeia rosti acestea cu amărăciune şi-l duse pe rănitul Akinfiev la ea, în timp ce eu m-am dus împleticindu-mă în satul Cesniki, care luneca tot prin neobosita ploaie galiţiană.

Satul înota şi se umfla; lutul stacojiu curgea din rănile lui posomorîte. Întîia stea sclipi deasupra mea şi căzu în nori. Ploaia mai biciui răchitele şi se istovi. Seara zbură spre cer ca un stol de păsări şi întunericul îmi puse pe frunte cununa lui udă. Puterile mă părăsiră; încovoiat sub coroana funerară, pornii înainte, cerşindu-i soartei cea mai simplă dibăcie dintre toate: dibăcia de a ucide un om.

Un cîntec

Cît am stat în sătucul Budeatici, am avut parte de o gazdă rea. Era văduvă şi era săracă. Am spart multe lacăte la magaziile ei, dar n-am găsit în ele nimic.

Nu-mi rămînea decît şiretlicul şi iată că într-o zi, întorcîndu-mă acasă devreme, încă înainte de amurg, am văzut cum gazda mea închidea cuptorul încă fierbinte. Mirosea în casă a ciorbă de varză şi poate că ciorba asta avea şi carne în ea. Am adulmecat mirosul cărnii din ciorbă şi mi-am pus revolverul pe masă, însă baba tăgădui că ar avea ceva de mîncare, degetele negre şi muşchii obrazului începură a i se zbate în convulsii, faţa i se întunecă şi ochii mă priviră cu spaimă şi cu o uimitoare ură. Dar nimic n-ar fi putut s-o scape, aş fi ajuns cu revolverul unde năzuiam, de nu mi-ar fi stricat socotelile Saşka Koneaev ori, altminteri spus, Saşka Hristos.

El intră în casă cu o armonică sub braţ, iar minunatele lui picioare se bălăbăneau în nişte cizme scîlciate.

— Să-i zicem un cîntec! spuse el şi-şi ridică spre mine ochii cotropiţi de somnoroase gheţuri albastre. Să-i zicem un cîntec, adăugă Saşka aşezîndu-se pe laviţă, şi cîntă un preludiu.

Acest preludiu meditativ parcă venea de departe; cazacul îl întrerupse şi ochii lui albaştri se întristară, îşi întoarse capul şi, ştiind ce anume mi-ar face plăcere, începu un cîntec din Kuban.

„Steaua cîmpiilor, cîntă el, steaua cîmpiilor deasupra casei părinteşti, şi mîna tristă-a mamei mele...“

Mi-era drag acest cîntec. Saşka ştia fiindcă amîndoi, şi el, şi eu, îl auzisem întîia dată în nouă sute nouăsprezece, la gurile Donului şi în staniţa Kagalniţkaia.

L-am învăţat de la un vînător care-şi făcea meseria prin apele prohibite. Acolo, în apele prohibite, îşi depun peştii icrele şi se adună nenumărate cîrduri de păsări. Peştele se înmulţeşte în gurile Donului cu un belşug de nedescris şi îl poţi prinde cu căldările ori de-a dreptul cu mîna, iar dacă pui o vîslă în apă, rămîne în picioare: peştele o ţine dreaptă şi o poartă cu el. Am văzut asta cu ochii noştri şi nu vom uita nicicînd rezervaţia de ape de lîngă Kagalniţkaia. Toate autorităţile interziceau să se vîneze în acele locuri, şi era o interdicţie îndreptăţită; însă în anul 1919 prin gurile Donului s-a purtat război crunt, şi vînătorul Iakov, desfăşurîndu-şi în văzul nostru nedreapta lui activitate, de ochii lumii i-a dăruit lui Saşka Hristos, cîntăreţul nostru din escadron, o armonică şi l-a învăţat să cînte cîntecele pe care le ştia el. Multe din ele erau melodii străvechi şi aveau accente profunde şi tulburătoare. Şi i-am iertat totul vicleanului vînător, deoarece cîntecele lui ne erau necesare: nimeni nu întrezărea atunci sfîrşitul războiului şi numai Saşka era în stare să ne aştearnă cu cîntec şi lacrimi istovitoarele noastre drumuri. Pe drumurile acestea se întindeau urme însîngerate. Cîntecul plutea pe urmele noastre. Aşa au stat lucrurile în Kuban şi în marşurile noastre prin stepă, aşa a fost în preajma Uralskului şi la poalele Caucazului, şi tot aşa pînă în ziua de azi. Avem nevoie de cîntece, nimeni nu ştie cînd se va sfîrşi războiul, iar Saşka Hristos, cîntăreţul escadronului, nu s-a pîrguit încă destul, ca să moară...

Aşa şi în seara asta, cînd m-a amăgit ciorba gazdei, tot Saşka m-a împăcat cu glasul lui legănat şi sugrumat pe jumătate.

„Steaua cîmpiilor, cînta el, steaua cîmpiilor deasupra casei părinteşti, şi mîna tristă-a mamei mele...“

Eu îl ascultam, lungit într-un colţ pe un aşternut putred. Visul îmi frîngea oasele, visul scutura sub mine fînul mucegăit şi prin ploaia lui abia o mai deslușeam pe bătrîna care-şi proptise cu-o mînă obrazul veşted. Lăsînd în jos capul plin de păduchi, ea stătu la perete neclintită şi nu se urni din loc pînă ce Saşka nu şi-a isprăvit cîntecul. Saşka sfîrşi de cîntat şi puse armonica la o parte, apoi căscă şi începu să rîdă, ca după un somn lung; după aceea, văzînd paragina din bordeiul nostru, acest bordei de vădană, aruncă gunoiul de pe laviţă şi aduse înăuntru o găleată de apă.

— Vezi, suflete, îi spuse gazda după ce-şi scărpină spinarea de uşciorul uşii şi mă arătă cu degetul, uite, şeful tău a venit adineaori aici, a răcnit la mine, a bătut din picior, mi-a luat lăcăţile din toată gospodăria şi mi-a pus armele la nas... E păcat de la Dumnezeu să-mi vîre în nas armele lui, că sînt o biată femeie...

Se mai scărpină o dată de uşă şi începu apoi să arunce nişte cojoace pe fiu-său, care sforăia sub icoană, în patul mare, împresurat de tot felul de boarfe. Băiatul era mut, avea un cap albicios, alungit şi umflat, şi nişte tălpi gigantice, ca ale unui ţăran adult. Maică-sa îi şterse nasul plin de necurăţenii, apoi se întoarse la masă.

— Mătuşico, îi spuse atunci Saşka, şi-i atinse umărul, dacă doreşti, pot să-ţi acord atenţie...

Dar baba se făcu a nu-l auzi.

— N-am văzut ciorbă, neam, zise dînsa sprijinindu-şi obrazul în palmă, s-au dus pe copcă ciorbele mele; oamenii nu-mi arată decît numai arme şi de se mai brodeşte cîte-un om mai cumsecade, că m-ar ispiti să mă îndulcesc cîte oleacă cu el, uite că m-am făcut aşa de scîrboasă, că nici la păcat nu mă mai bucur...

Îşi mai tărăgănă tristele jelanii şi, bolborosind, împinse apoi la perete pe fiu-său cel mut. Saşka se culcă cu ea pe aşternutul de cîrpe, în vreme ce eu mă străduiam să dorm încercînd să-mi născocesc vise ca să adorm cu gînd bun.

Fiul rabinului

... Mai ţii minte Jitomirul, Vasili? Îţi mai aduci aminte, Vasili, de Teterev şi de noaptea aceea cînd sîmbăta, tînăra sîmbătă, se furişa de-a lungul asfinţitului, strivind stelele cu tocul roşu al pantofului ei?

Cornul subţire al lunii îşi scălda săgeţile în apa neagră din Teterev. Caraghiosul Ghidale, fondatorul Internaţionalei a IV-a, ne conducea la rabbi Motală Braţlavski, pentru rugăciunea de seară. Prin pîcla roşie a înserării, caraghiosul Ghidale îşi legăna penele de cocoş de la jobenul său. Pupilele de fiară ale lumînărilor clipeau în odaia rabinului. Aplecaţi asupra cărţilor de rugăciuni, evrei spătoşi suspinau surd, şi bătrînul măscărici al ţadicilor din Cernobîl îşi zăngănea gologanii de aramă în buzunarul ferfeniţit...

... Ţi-aduci aminte de noaptea aceea, Vasili?... În dosul ferestrelor nechezau caii şi răsunau din cînd în cînd strigăte de cazaci. Pustiul războiului căsca la geam şi rabbi Motală Braţlavski, agăţîndu-se de tales[1] cu degetele sale uscate, se închina în faţa peretelui de la răsărit. Apoi perdeaua unui dulap se trase în lături şi, în luciul funerar al lumînărilor, zărirăm sulurile Torei[2], înfăşurate în cămăşuţe de catifea purpurie şi de mătase albastră, iar deasupra Torei

1. Veşmînt religios la evrei.
2. Tora (thora) (din ebr. *thorot*, lege, învăţătură), denumire ebraică dată *Pentateuhului*, extinsă ulterior asupra întregului *Vechi Testament.*

văzurăm atîrnînd chipul fără viaţă, supus şi minunat de frumos al lui Ilie, fiul rabinului, ultimul prinţ al dinastiei...

Şi iată că alaltăieri, Vasili, regimentele Armatei 12 au lăsat descoperit frontul la Kovel. În oraş bubui cu dispreţ canonada învingătorilor. Trupele noastre s-au retras în învălmăşeală. Trenul secţiei politice începu să se tîrască pe spinarea moartă a cîmpiei. Ţărani tifici dădeau de-a dura în faţa lor ştiutul gheb al morţii ostăşeşti. Ei săreau pe treptele vagoanelor trenului nostru, apoi cădeau, loviţi de paturile de puşcă. Gîfîiau, zgîriau cu unghiile, zburau înainte şi tăceau. Iar la kilometrul doisprezece, cînd m-am trezit că nu mai aveam cartofi, am aruncat în ei cu un teanc de foi volante. Dar numai unul dintre ei îşi întinse mîna murdară şi moartă, ca să apuce o foaie. Şi l-am recunoscut atunci pe Ilie, fiul rabinului din Jitomir. L-am recunoscut numaidecît, Vasili. Şi-ţi venea aşa de greu să-l vezi pe prinţul care-şi pierduse nădragii frînt în două de o raniţă soldăţească, încît noi, călcînd regulamentul, l-am luat în vagonul nostru. Genunchii goi şi neîndemînatici ca ai unei femei bătrîne i se loviră de fierul ruginit al scării. Două dactilografe cu sîni mari şi cu bluze marinăreşti tîrîră pe duşumea trupul lung şi sfios al muribundului. L-am aşezat într-un colţ al redacţiei, de-a dreptul pe jos. Nişte cazaci cu şalvari roşii îi aranjară veşmîntul căzut. Cele două dactilografe, cu picioarele lor strîmbe de femele fără pretenţii, înfipte în podea, îi cercetau cu răceală organele genitale, această bărbăţie sfrijită şi creaţă de semit pipernicit. Iar eu, care-l văzusem într-una din nopţile pribegiilor mele, începui să strîng în lădiţă lucrurile răvăşite ale ostaşului roşu Braţlavski.

Toate erau aruncate otova, mandatele de agitator şi carneţelele de însemnări cu versurile sale de poet evreu... Portretele lui Lenin şi Maimonid stăteau alături. Oţelul noduros al craniului lui Lenin şi mătasea sumbră a

portretelor lui Maimonid. Într-o carte cu hotărîrile Congresului al VI-lea al partidului era pusă o şuviţă de păr de femeie, iar pe marginile albe ale foilor volante comuniste se înghesuiau rîndurile strîmbe ale unor versuri ebraice. Ele cădeau asupră-mi ca o ploaie zgîrcită şi tristă, erau file din *Cîntarea cîntărilor* şi cartuşe de revolver. Ploaia melancolică a asfinţitului spălă pulberea din părul meu şi i-am spus tînărului care murea în colţul acela, pe un mindir ciuruit:

— Acum patru luni, într-o vineri seara, telalul Ghidale m-a adus la tatăl dumitale, la rabbi Motală, însă dumneata, Braţlavski, nu erai pe atunci în partid.

— Eram atunci în partid, răspunse băieţandrul, zgîriindu-şi pieptul în chinurile febrei, dar n-am putut s-o părăsesc pe mama mea...

— Şi acum, Ilie?

— În revoluţie, mama e un episod, spuse el în şoaptă, cu glasul stins. A venit rîndul literei mele, litera B, şi organizaţia m-a trimis pe front...

— Şi ai nimerit la Kovel, Ilie?

— Am nimerit la Kovel! strigă el cu glas disperat. Chiaburimea a pornit război. Am primit un regiment din rezervă, dar era prea tîrziu. N-aveam destulă artilerie...

Şi muri, fără să mai ajungă la Rovno. Muri, acest ultim prinţ, printre versuri, filactere şi obiele. Îl înmormîntarăm într-o gară uitată. Iar eu, care abia izbuteam să cuprind cu trupul bătrîn furtunile fanteziei mele, am ascultat ultimul suspin al fratelui meu.

Argamak

Mă hotărîsem să trec în armata de operaţii. Comandantul diviziei se strîmbă cînd auzi una ca asta.

— Unde te bagi?... Cum ai lăbărţat niţel buzele, te achită pe loc...

Am insistat şi am reuşit. Dar nu numai atît. Alegerea mea căzu asupra celei mai combative divizii: Divizia 6. Fui repartizat la Escadronul 4 din Regimentul 23 cavalerie. Escadronul se afla sub comanda unui lăcătuş de la uzina din Briansk, unul Baulin, băieţandru ca vîrstă. Ca să pară mai fioros, îşi lăsase barbă. Nişte tuleie de culoarea scrumului i se ondulau pe bărbie. La cei douăzeci şi doi de ani ai săi, Baulin nu era supus nici unei deşertăciuni. Această însuşire, caracteristică miilor de Baulini, a intrat ca verb important în victoria revoluţiei. Baulin era ferm, zgîrcit la vorbă, îndărătnic. Calea vieţii lui era hotărîtă. El n-avea îndoieli asupra justeţei acestei căi. Privaţiunile i se păreau uşoare. Ştia să doarmă şezînd. Dormea cu mîinile împreunate şi se trezea aşa, încît trecerea de la somn la trezie nici nu se băga de seamă.

Nu puteai să aştepţi cruţare dacă erai sub comanda lui Baulin. Serviciul meu începuse cu o rară prevestire a succesului: mi se dăduse un cal. Cai nu erau nici la rezervă şi nici ţăranii n-aveau. Mă ajutase o întîmplare. Cazacul Tihomolov omorîse fără învoire doi ofiţeri prizonieri. I se dăduse însărcinarea să-i conducă la statul-major al brigăzii, unde ei ar fi putut da informaţii importante.

Tihomolov nu-i mai adusese la destinaţie. Se luase hotărîrea de a-l trimite pe cazac în judecata Tribunalului revoluţionar, apoi hotărîrea fusese schimbată. Comandantul de escadron Baulin a dat o sentinţă mai cumplită decît ar fi dat Tribunalul: i-a luat lui Tihomolov armăsarul cu numele Argamak, iar pe el l-a trimis la coloana de transport.

Chinurile pe care le-am îndurat eu cu acest Argamak nu ştiu dacă n-au întrecut măsura puterilor omeneşti. Tihomolov îşi adusese calul de la Terek, de-acasă. Calul era învăţat la trapul căzăcesc şi la galopul specific cazac, un galop sec, turbat, subit. Argamak avea pasul lung, întins, tenace. Cu pasul acesta diabolic al lui, calul mă scotea din rînduri, mă făcea să mă rătăcesc de escadron, iar eu, lipsit de simţul orientării, hoinăream apoi cîte o zi şi o noapte ca să-mi regăsesc unitatea, nimeream în dispozitivul inamic, poposeam noaptea prin rîpi, mă alipeam la alte regimente care mă alungau. Ştiinţa mea într-ale cavaleriei se mărginea la faptul că în războiul cu Germania servisem într-un divizion de artilerie al Diviziei 15 infanterie. De cele mai multe ori stătusem pe cheson şi din cînd în cînd încălecam pe caii atelajului. N-aveam unde să mă deprind cu trapul aspru şi legănat al lui Argamak. Tihomolov îi lăsase moştenire calului toţi dracii propriei sale decăderi. Mă scuturam ca un sac pe spinarea lungă şi musculoasă a armăsarului. I-am deşelat spinarea. Începură să se ivească pe ea răni. Muşte metalice rodeau din aceste răni. Cercuri de sînge închegat şi negru încingeau burta calului. Potcovit cu nepricepere, Argamak începuse să şchiopăteze, picioarele dinapoi i se umflaseră la chişiţă şi deveniseră elefantine. Argamak slăbise. Ochii i se umpluseră acum de o anumită văpaie de cal chinuit, de văpaia isteriei şi încăpăţînării. Calul nu se mai lăsa înşeuat.

— Ai anulat calul, mă ochelaristule! îmi spuse comandantul de pluton.

Cînd eram de faţă, cazacii tăceau, dar în spatele meu se pregăteau cum se pregătesc fiarele răpitoare, stînd într-o somnoroasă şi perfidă imobilitate. Nici scrisori nu mă mai rugau să le scriu...

Armata de cavalerie ocupase Novograd-Volînskul. Într-o zi şi-o noapte aveam de străbătut cîte şaizeci, ba şi cîte optzeci de kilometri. Ne apropiam de Rovno. Popasurile de zi erau neînsemnate. Noapte de noapte visam acelaşi vis. Mă vedeam gonind în trap, călare pe Argamak. Pe marginea drumului ardeau focuri. Cazacii îşi găteau de mîncare. Eu treceam pe lîngă ei şi dînşii nici nu-şi ridicau ochii spre mine. Unii îmi dădeau bună ziua, alţii nici nu mă luau în seamă, nu le ardea de mine. Ce putea să însemne asta? Nepăsarea lor însemna că în felul meu de a călări nu era nimic deosebit, că mergeam călare ca toată lumea, deci n-aveau de ce să mă privească. Şi eu zburam în trap pe drumul meu şi eram fericit. Setea de linişte şi fericire nu mi se potolea aievea, din pricina ei visam astfel de vise întruna.

Pe Tihomolov nu-l vedeam nicăieri. El mă pîndea undeva pe la marginile campaniei, pe la cozile greoaie ale coloanelor de căruţe, ticsite de cîrpe. Într-o zi, comandantul de pluton îmi spuse:

— Paşka se tot întreabă cum eşti...

— Ce nevoie are de mine?

— O fi avînd...

— Te pomeneşti că-şi zice că l-am jignit?

— Şi parcă nu l-ai jignit!...

Ura lui Paşka venea către mine prin păduri şi peste rîuri. O simţeam furnicîndu-mi pielea şi mă zgribuleam. Ochii lui injectaţi se legaseră de drumurile mele.

— De ce m-ai blagoslovit cu un duşman? îl întrebai pe Baulin.

Comandantul de escadron trecu pe lîngă mine căscînd.

— De asta să am eu grijă?! răspunse el fără să se întoarcă. Tu să ai grijă, nu eu...

Spinarea lui Argamak se cicatriza, apoi rănile se deschideau din nou. Puneam cîte trei teltii sub şa, însă echitaţia tot nu era corectă, rănile nu se închideau. Conştiinţa că şedeam pe o rană deschisă îmi dădea întruna fiori.

Un cazac din plutonul nostru, pe care-l chema Biziukov, era consătean cu Tihomolov şi-l cunoscuse acolo, lîngă Terek, şi pe tatăl lui Paşka.

— Ta-su, a lu' Paşka ăsta, mi-a spus într-un rînd Biziukov, prăsea caii după pofta lui... Era călăreţ dibaci ăla, dat naibii... Vine la herghelie şi numaidecît dă să-şi aleagă calul... I se aduce un cal. Şi el vine de se proţăpeşte cu picioarele crăcănate în faţa calului, de se uită la el... Şi, mă rog, ce cată el?... Uite ce cată: odată îşi face vînt şi-i arde calului un pumn între ochi, şi nu mai e cal. De ce-ai achitat dobitocul, mă Calistrat?... Şi-auzi ce spune el: După cum mi-e pofta mea cumplită, zice, aşa fac, şi pe calul ăsta nu încalec... Calul ăsta nu mi-a deschis pofta să-l încalec... Pofta mea, zice, e cumplită, de moarte... Al dracului călăreţ, nimic de zis!

Şi iată că Argamak, lăsat în viaţă de tatăl lui Paşka şi ales de el, a ajuns să fie al meu. Ce trebuia să fac mai departe? Făuream fel de fel de planuri în minte. Războiul însă m-a scutit de griji.

Armata de cavalerie atacă Rovno. Oraşul fu cucerit. Stăturăm acolo două zile şi două nopţi. În noaptea următoare polonezii ne respinseră. Lupta o dădură numai ca să asigure retragerea trupelor. Manevra izbuti. Le sluji polonezilor drept acoperire uraganul, cu o ploaie biciuitoare şi cu marile descărcări electrice ale verii, răsturnînd peste lume torente de apă neagră. Eliberarăm oraşul pentru o zi şi o noapte. În lupta aceasta nocturnă căzu sîrbul Dundici, cel mai curajos dintre oameni. În lupta asta se

bătu și Paşka Tihomolov. Polonezii se năpustiră asupra coloanei lui de transport. Era într-un loc şes, fără nici un fel de acoperiri. Paşka îşi rîndui căruţele într-un dispozitiv de luptă pe care-l ştia numai el. Aşa pesemne că îşi rînduiau şi romanii carele de luptă. Paşka avea însă şi o mitralieră. E de presupus că o furase şi o ţinuse ascunsă pentru un prilej oarecare. Cu mitraliera asta, Tihomolov scăpă de împresurare, salvă avuţia unităţii şi scoase cu bine toată coloana, afară de două căruţe, la care caii căzuseră împuşcaţi.

— Ce, te-ai apucat să murezi ostaşii? fu întrebat Baulin la statul-major al brigăzii cîteva zile după această bătălie.

— O fi trebuind aşa, de vreme ce-i murez...

— Vezi să nu-ţi rupi gîtul...

Paşka n-a fost amnistiat, însă noi ştiam că el va veni. Şi el veni, încălţat cu nişte galoşi de-a dreptul pe piciorul gol. Avea degetele retezate şi atîrnau de pe ele feşe de tifon negru. Feşele astea se tîrau după el, ca o mantie. Paşka veni în satul Budeatici, în piaţa bisericii, unde erau legaţi şi caii noştri. Baulin şedea pe treptele bisericii catolice şi-şi scălda picioarele într-o albie cu apă fierbinte. Degetele de la picioare îi supurau. Avea degete trandafirii, aşa cum e fierul la începutul călirii. Smocuri din părul său tineresc, ca paiul, i se lipiseră de frunte. Soarele ardea pe cărămizile şi pe ţigla bisericii. Biziukov, care stătea alături de comandantul escadronului, îi vîrî în gură o ţigară şi i-o aprinse. Tîrîndu-şi după el mantia zdrenţuită, Tihomolov trecu spre conovăţ. Galoşii îi clămpăneau în picioare. Argamak îşi întinse gîtul său lung şi necheză recunoscîndu-şi stăpînul. Necheză strident şi destul de încet, ca un cal în pustiu. Pielea de pe spinare se vălurea ca o horbotă între dungile de carne vie. Paşka se opri lîngă cal. Feşele lui murdare zăceau nemişcate pe pămînt.

— Va's'că aşa... rosti cazacul cu glas abia auzit.

Făcui un pas înainte.

— Să ne împăcăm, Paşka, spusei eu. Sînt bucuros că armăsarul vine la tine. Eu unul n-am scos-o cu el la capăt... Ce zici, ne împăcăm?...

— Nu-i încă Paştele, să se împace lumea! zise comandantul de pluton, răsucindu-şi mustaţa la spatele meu.

Şalvarii îi erau lăsaţi, cămaşa descheiată pe pieptul arămiu, omul se odihnea pe o treaptă a bisericii.

— Pupă-te cu el, ca la Înviere, Paşka! mormăi Biziukov, consăteanul lui Tihomolov, care-l cunoscuse pe Calistrat, tatăl lui Paşka. Nu vezi că omul vrea să se pupe cu tine, ca la Înviere...

Eram singur între oamenii aceştia, a căror prietenie nu reuşisem s-o dobîndesc.

Paşka stătea încremenit în faţa calului. Răsuflînd adînc şi slobod, Argamak întinse botul spre el.

— Va's'că aşa, repetă cazacul, întorcîndu-se brusc spre mine şi spunîndu-mi de la obraz: N-am să mă împac cu tine.

Clămpănindu-şi galoşii, porni pe drumul calcaros şi potopit de arşiţă, măturînd colbul maidanului din sat cu feşele lui dezlegate. Argamak îl urmă ca un cîine. Dîrlogii i se legănau sub bot, iar gîtul lung şi-l ţinea jos de tot. Baulin tot îşi freca în albie putregaiul de fier ruginit al picioarelor.

— M-ai blagoslovit cu un duşman, i-am spus eu. Şi cu ce sînt eu vinovat?

Comandantul escadronului îşi ridică ochii.

— Te văd cum m-aş vedea, zise el, te văd pînă-n fund... Umbli să trăieşti fără duşmani... Asta ţi-e în gînd, să stai fără duşmani...

— Haide, pupă-te cu el ca la Înviere, mormăi Biziukov, întorcînd spatele.

Pe fruntea lui Baulin apăru o pată de foc. Unul din obraji îi tresări.

— Știi cum vine asta? zise el, neizbutind să-și tragă suflarea. Asta-i curată plictiseală... Du-te de la noi la mă-ta acasă...

N-am avut încotro. Am fost nevoit să plec. M-am mutat în Escadronul 6. Acolo lucrurile merseră mai bine. Orice s-ar spune, Argamak mă învățase călăria după sistemul lui Tihomolov. Au trecut luni de zile. Visul mi se împlini. Cazacii au încetat să ne mai petreacă din ochi, pe mine și pe calul meu.

Povestiri din Odesa

Regele

Cununia isprăvindu-se, rabinul s-a lăsat în jilţ, apoi a ieşit din odaie şi a văzut mesele întinse în lungul întregii curţi. Erau aşa de multe, încît îşi scoseseră coada pe poartă pînă în strada Spitalului. Acoperite cu catifea, mesele se răsuceau prin curte ca nişte şerpi cărora li s-ar fi cîrpit burţile cu petice de toate culorile, şi parcă toate peticele astea de catifea portocalie şi roşie cîntau cu voci grele.

Locuinţele deveniseră bucătării. Din uşile afumate năvălea o flacără întunecată, o flacără îmbibată de grăsime, cuprinsă de beţie. În razele ei fumurii se coceau feţe de babe, bărbii muiereşti în colţuri, ţîţe unsuroase. Trandafirie ca sîngele, ca balele de cîine turbat, sudoarea se scurgea de pe maldărele acestea de carne omenească crescută în voie şi puţin dulceag. Trei bucătărese, fără să mai socotim spălătoresele de vase, găteau cina de nuntă, şi peste ele domnea octogenara Reizăl, după datină măruntă şi cocîrjată ca un sul al Torei.

Înainte de cină s-a strecurat în curte un tînăr pe care nimeni dintre oaspeţi nu-l cunoştea. A întrebat de Benia Krik. L-a luat apoi pe Benia Krik deoparte.

— Ascultă, Rege, i-a spus tînărul, am să-ţi spun două vorbe. M-a trimis tanti Hana din strada Kosteţkaia.

— Bine, dă-i drumul, i-a răspuns Benia Krik, poreclit Regele; şi ce zici că ai să-mi spui?

— Ieri a venit un comisar nou la secţie, aşa mi-a zis tanti Hana să-ţi spun...

— Ştiam asta de-alaltăieri, i-a răspuns Benia Krik. Altceva.

— Comisarul şi-a adunat secţia şi i-a ţinut o cuvîntare...

— Mătura nouă mătură bine, răspunse Benia Krik. Vrea să facă o razie. Altceva...

— Şi tu, Rege, ştii cînd are să fie razia?

— Mîine o să fie.

— Rege, are să fie azi.

— Cine ţi-a spus asta, băiete?

— Tanti Hana mi-a spus. Pe tanti Hana o ştii.

— O ştiu pe tanti Hana. Altceva.

— Comisarul şi-a adunat secţia şi i-a ţinut o cuvîntare. „Trebuie să-l gîtuim pe Benia Krik, a spus el, fiindcă unde este Majestatea Sa împăratul, de rege nu mai poate fi vorba. Azi, cînd Krik îşi mărită sora şi vor fi acolo toţi, chiar astăzi trebuie să facem o razie...“

— Altceva.

— ... Atunci copoii au sfeclit-o. Au zis aşa: dacă facem razie tocmai azi, cînd are bairam în casă, Benia o să se şucărească şi se va vărsa mult sînge. Iar comisarul a spus: la ambiţia mea ţin mai mult...

— Bine, du-te! i-a răspuns Regele.

— Ce să-i spun lui tanti Hana de razie?

— Zi-i aşa, că Benia ştie de razie.

Şi tînărul s-a dus. După el s-au luat vreo trei dintre prietenii lui Benia. Ei au zis că se vor întoarce peste o jumătate de oră. Şi s-au întors peste o jumătate de oră. Asta a fost tot.

Oamenii nu se aşezau la masă după vîrstă. Bătrîneţea neroadă nu e mai puţin jalnică decît tinereţea fricoasă. Şi nici după bogăţie. Căptuşeala portofelului ticsit e ţesută din lacrimi.

În capul mesei ședeau mirele și mireasa. Era ziua lor. Lîngă ei se așezase Sender Eichbaum, socrul Regelui. Era dreptul lui. Se cuvine să se știe povestea lui Sender Eichbaum, fiindcă nu e o poveste oarecare.

Cum de s-a întîmplat ca Benia Krik, un tîlhar și rege al tîlharilor, să ajungă ginerele lui Eichbaum? Cum a ajuns el ginerele unui om care avea, fără una, șaizeci de vaci cu lapte? Toată povestea stă în tîlhărie. Abia de un an Benia îi scrisese lui Eichbaum o scrisoare.

„Domnu Eichbaum, scria el, puneți vă rog mîine dimineață sub poarta de pe Sofievskaia 17 douăzeci de mii de ruble. Dacă nu faceți asta, vă așteaptă una de nu s-a mai pomenit și toată Odesa are să vă vorbească. Cu stimă, Benia Regele“

Trei scrisori, una mai clară decît alta, rămaseră fără răspuns. Atunci Benia luă măsuri. Nouă inși cu ciomege lungi în mîini sosiră acolo într-o noapte. Ciomegele erau înfășurate cu cîlți muiați în smoală. Nouă stele de văpaie se aprinseră în ograda de vite a lui Eichbaum. Benia sparse lacătele staulelor și începu să scoată afară vacile, una cîte una. Un flăcău le aștepta la ieșire, cu un cuțit. El dobora vaca la pămînt dintr-o singură lovitură și își cufunda cuțitul în inima ei. Pe pămîntul inundat de sînge înfloriseră torțele ca niște trandafiri de foc și deodată izbucniră împușcături. Benia alunga cu focuri de armă lucrătoarele venite în fugă spre staul. După el începură să tragă și alți tîlhari, tot în aer, fiindcă dacă nu tragi în aer, poți omorî un om. Și abia cînd a șasea vacă se prăbuși mugind de moarte la picioarele Regelui, năvăli în curte Eichbaum, numai în izmene, întrebînd:

— Ce-o să iasă din asta, Benia?

— Dacă n-o să am bani, n-o să ai vaci, domnu' Eichbaum. Una și cu una fac două.

— Intră-n casă, Benia.

Iar în casă căzură la învoială. Vacile înjunghiate le împărţiră pe din două, şi Eichbaum căpătă garanţia inviolabilităţii ulterioare în forma unei adeverinţe cu ştampilă. Dar minunea veni mai tîrziu.

În timpul spargerii din noaptea aceea cumplită, cînd vacile înjunghiate mugeau, iar viţelele alunecau în sîngele matern, cînd torţele dansau ca nişte fecioare negre iar lăptăresele ţipînd se fereau de ţevile prietenoase ale browningurilor, se năpusti în curte numai în cămăşuţă şi Ţilea, fiica bătrînului Eichbaum. Victoria Regelui deveni înfrîngerea lui.

După două zile, Benia îi înapoie pe neaşteptate lui Eichbaum toţi banii furaţi şi în seara următoare veni el însuşi în vizită. Se îmbrăcase cu un costum portocaliu şi sub una din manşete sclipea o brăţară de briliante. Intră în odaie, salută şi îi ceru lui Eichbaum mîna fetei sale Ţilea. Gata să fie lovit de dambla, Eichbaum totuşi se ridică. Bătrînul mai avea viaţă în el pentru vreo douăzeci de ani.

— Ascultă, Eichbaum, îi spuse Regele, cînd ai să mori, o să te îngrop în cimitirul evreiesc numărul unu, chiar lîngă poartă. Am să-ţi clădesc un monument de marmură roz, Eichbaum. Am să te fac starostele sinagogii din Brodî. Am să mă las de specialitatea mea, Eichbaum, şi am să mă fac asociatul dumitale. O să avem două sute de vaci, Eichbaum. Am să ucid pe toţi lăptarii, afară de dumneata. Nici un hoţ n-are să treacă pe strada pe care locuieşti dumneata. Am să-ţi ridic o vilă la staţia numărul şaisprezece... Şi adu-ţi aminte, Eichbaum, că nici dumneata n-ai fost în tinereţe rabin. Cine a falsificat testamentul, ca să nu vorbim cu glas tare despre asta?... Şi ginere are să-ţi fie Regele, nu un mucos oarecare, auzi, Eichbaum, Regele...

Şi Benia Krik şi-a atins ţinta, pentru că era pătimaş, iar lumile sînt stăpînite de patimă. Tinerii însurăţei au trăit trei luni în mănoasa Basarabie, copleşiţi de struguri, de hrană şi de sudorile dragostei. După aceea Benia s-a întors la Odesa, ca s-o mărite pe soră-sa Dvoira, în vîrstă de patruzeci de ani şi suferind de boala lui Basedow. Şi acum, istorisind povestea lui Sender Eichbaum, iată că ne putem întoarce la nunta Dvoirei Krik, sora Regelui.

La nuntă, musafirii fură serviţi la cină cu găini fripte, curcani, gîşte, peşte umplut şi borş de peşte, în care lucea sideful insulelor de lămîie. Pe deasupra capetelor moarte ale gîştelor se legănau flori ca nişte panaşuri bogate. Dar oare găinile fripte sînt aduse pe ţărm de înspumatul flux al mării Odesei?

Tot ceea ce este mai nobil în contrabanda noastră, tot ceea ce face gloria pămîntului dintr-un capăt în altul, în noaptea aceea înstelată, în noaptea aceea albastră îşi săvîrşea măgulitoarea sa faptă de nimicire. Vinul de pe alte meleaguri încălzea stomacurile, muia gingaş picioarele, ameţea creierii şi stîrnea rîgîieli, sonore ca semnalul de luptă al goarnei. Bucătarul negru de pe Plutarh, un vapor care sosise din Pord-Said de trei zile, scosese peste linia vămii sticle pîntecoase cu rom de Jamaica, vin uleios de Madera, ţigări de foi din plantaţiile Peerponte Morgan şi portocale din împrejurimile Ierusalimului. Iată ce aruncă pe ţărm fluxul înspumat al mării la Odesa, iată ce le pică uneori cerşetorilor odesiţi la nunţile evreieşti. La nunta Dvoirei Krik unde romul de Jamaica le pica din cer, după ce au tot supt ca nişte porci puşi la îngrăşat, cerşetorii evrei începură să bată asurzitor cu cîrjele. Descheiat la vestă, Eichbaum se uita printre gene la tălăzuitoarea adunare şi sughiţa admirativ. Orchestra cînta marşuri, ca la inspecţia unei divizii. Muzică de fanfară, nimic altceva decît fanfară. Şezînd în rînduri strînse, la

început, tîlharii se sfiiseră de prezenţa altora, dar în cele din urmă îşi dădură drumul. Liova Kaţap sparse o sticlă de votcă în capul amantei sale, Monia Artileristul trase cu revolverul în aer. Dar entuziasmul atinse apogeul cînd, potrivit datinei, musafirii începură să facă daruri tinerilor însurăţei. Cantorii de sinagogă, sărind pe mese, prinseră a cînta odată cu clocotitoarea fanfară, spre lauda cantităţii de ruble şi linguri de argint dăruite. Şi aici prietenii Regelui arătară cît preţuieşte sîngele albastru şi cavalerismul, încă nestins, al mahalalei Moldovanca. Cu cîte un gest neglijent aruncau în tăvile de argint monede de aur, inele, coliere de perle.

Aristocraţi ai mahalalei, ei aveau trupurile strînse în veste cărămizii, sacouri roşcate le cuprindeau umerii, iar pe pulpele cărnoase stătea să plesnească pielea carîmbilor de culoarea azurului celest. Cu statura dreaptă, cu burţile scoase în afară, bandiţii băteau din palme în tactul muzicii, cereau mirilor să se pupe şi-i aruncau miresei flori, iar ea, cuadragenara Dvoira, sora lui Benia Krik, sora Regelui, schimonosită de boală, cu guşa ei imensă şi cu ochii ieşiţi din orbite, şedea pe un munte de perne alături de un băiat plăpînd, cumpărat cu banii lui Eichbaum şi amuţit de tristeţe.

Ritualul darurilor se apropia de sfîrşit, cantorii răguşiseră, iar contrabasul nu izbutea să se împace cu vioara. Peste curte pluti deodată un vag miros de ars.

— Benia, zise taica Krik, un chirigiu bătrîn, bădăran vestit printre chirigii, ştii, Benia, ce-mi vine mie să cred? Îmi vine să cred că arde funinginea...

— Taică, îi răspunse Regele beţivanului de tată-său, mănîncă şi bea, te rog, şi nu-ţi face griji cu toate prostiile...

Taica Krik urmă povaţa fiului său. Mîncă şi bău. Totuşi nouraşul de fum era din ce în ce mai înţepător. Pe undeva se şi împurpuraseră marginile cerului. Şi apucase să

zvîcnească spre înălțimi o limbă de flacără, îngustă ca o baionetă. Săltînd din scaune, oaspeții adulmecau văzduhul, iar femeile începură să țipe. Atunci tîlharii se uitară unii la alții. Și numai Benia, care nu observase nimic, era nepotolit.

— Îmi stricați petrecerea! strigă el plin de disperare. Vă rog, dragii mei, mîncați și beți...

Dar în același timp apăru în curte tînărul care mai venise și la căderea serii.

— Rege, zise el, am să-ți spun două vorbe...

— Bine, zi-i, răspunse Regele. Totdeauna ai tu două vorbe de spus...

— Rege, rosti tînărul necunoscut și chicoti, pur și simplu îți vine să mori de rîs, auzi dumneata, arde secția ca o lumînare...

Băcanii încremeniră. Tîlharii surîseră. Sexagenara Manka, muma bandiților mahalalei, vîrî două degete în gură și trase un șuierat așa de strident, încît vecinii ei de masă se ferira în lături.

— Mania, îi atrase Benia atenția, nu ești la lucru, păstrează-ți sîngele rece, Mania...

Tînărul care adusese uluitoarea veste chicotea și acum.

— Au ieșit de la secție vreo patruzeci de inși, povesti el mișcîndu-și fălcile larg, și s-au dus în razie. Și n-au apucat să facă nici cinșpe pași, că a și luat foc... Dați o fugă să vă uitați, dacă vreți...

Benia își opri însă oaspeții să se ducă să vadă incendiul. Plecă numai el cu doi dintre ai lui. Secția de poliție era cuprinsă de flăcări din patru părți. Scuturîndu-și fundurile, vardiștii alergau pe scările înecate de fum și aruncau prin ferestre tot felul de cufere. Arestații dispăreau în învălmășeală. Pompierii erau cuprinși de zel, însă pompa din apropiere nu avea apă. Comisarul – mătura aceea nouă care mătură bine – stătea pe trotuarul opus și-și

mușca mustața care îi tot intra în gură. Mătura cea nouă stătea nemișcată. Trecînd pe lîngă comisar, Benia îl salută milităreşte.

— Să trăiţi, excelenţa voastră! zise el cu compasiune. Ce ziceţi de nenorocirea asta? E oribil...

Apoi începu să se uite la clădirea în flăcări, clătină din cap şi bolborosi:

— Vai, vai, vai...

Cînd Benia se întoarse acasă, felinarele din curte se stingeau şi se revărsa de ziuă. Musafirii plecaseră, iar muzicanţii moţăiau cu capetele rezemate de mînerele contrabasurilor. Numai Dvoira n-avea chef de somn. Ea îşi împingea cu amîndouă mîinile soţul fîstîcit spre uşa camerei lor nupţiale şi îl învăluia în privirile-i senzuale, ca mîţa care, ţinînd şoarecele în bot, îl încearcă uşor cu dinţii.

Cum se petreceau lucrurile la Odesa

Am început eu.

— Reb Arie-Leib, i-am zis bătrînului, să discutăm despre Benia Krik. Să stăm de vorbă despre fulgerătorul lui debut şi despre sfîrşitul lui groaznic. Trei umbre stau în calea imaginaţiei mele. Să-l luăm pe Froim Graci. Tăria de oţel a isprăvilor lui oare n-ar suporta comparaţia cu forţa Regelui? Sau Kolka Pakovski. Firea turbată a acestui om avea într-însa tot ce trebuie ca să poţi domina. Şi parcă Haim Drong n-a ştiut să distingă strălucirea noii stele? Şi de ce numai Benia Krik s-a suit pînă la capătul scării de frînghie, în vreme ce toţi ceilalţi au rămas atîrnaţi jos, pe treptele nestatornice?

Reb Arie-Leib tăcea, şezînd pe zidul cimitirului. În faţa noastră se desfăşurase liniştea verde a mormintelor. Omul doritor de răspuns trebuie să-şi facă rezerve de răbdare. Omului stăpînind ştiinţa îi şade bine să fie trufaş. De aceea, şezînd pe zidul cimitirului Arie-Leib tăcea. În cele din urmă el spuse:

— De ce tocmai el? Vreţi să ştiţi de ce nu ceilalţi? Prin urmare, uitaţi un timp că pe nas aveţi nişte ochelari şi că aveţi toamnă în suflet. Curmaţi scandalul de pe masa dumneavoastră de scris şi nu vă mai bîlbîiţi în faţa oamenilor. Închipuiţi-vă o clipă că faceţi scandal în pieţele publice şi că vă bîlbîiţi pe hîrtie. Sînteţi tigru, sînteţi leu, sînteţi pisică. Puteţi să vă culcaţi o noapte cu o rusoaică şi femeia aceasta va rămîne mulţumită de

dumneavoastră. Aveţi douăzeci şi cinci de ani. Dacă cerul şi pămîntul ar avea nişte verigi, aţi apuca de verigile astea şi aţi trage cerul spre pămînt. Iar tatăl dumneavoastră este chirigiul Mendel Krik. La ce se gîndeşte un tată ca ăsta? El se gîndeşte cum să bea o cinzeacă bună de votcă, cum să-i dea cuiva un pumn în mutră, se gîndeşte la caii lui şi la nimic altceva. Dumneavoastră vreţi să trăiţi, pe cînd el vă obligă să muriţi de douăzeci de ori pe zi. Ce aţi fi făcut în locul lui Benia Krik? N-aţi fi făcut nimic. Pe cîtă vreme el a făcut. De aceea era Rege, pe cînd dumneavoastră daţi cu tifla din buzunar.

El, Bencik, s-a dus la Froim Graci, care din vremea aceea începuse a se uita la lume numai cu un singur ochi şi era ceea ce este şi acum. Dînsul i-a spus lui Froim:

— Ia-mă şi pe mine. Vreau să acostez la malul tău. Malul la care am să acostez are să fie în cîştig.

Graci l-a întrebat:

— Cine eşti, de unde vii şi în ce ape te scalzi?

— Pune-mă la încercare, Froim, îi răspunse Benia, şi să nu mai umblăm cu cioara vopsită.

— Să nu umblăm cu cioara vopsită, răspunse Graci. Am să te pun la încercare.

Şi tîlharii s-au adunat în consiliu ca să vadă ce-i cu Benia Krik. N-am fost la adunarea aceea, dar se zice că s-au adunat în consiliu. Mai-marele lor era pe atunci răposatul Liovka Bîk.

— Ce-i umblă sub cozoroc lui Benia ăsta? a întrebat răposatul Bîk.

Şi Graci chiorul îşi spuse părerea:

— Benia vorbeşte puţin, dar vorbeşte cu haz. El vorbeşte puţin, dar ai dori să mai spuie cîte ceva.

— Dacă-i aşa, strigă răposatul Liovka, să-l încercăm cu Tartakovski.

— Să-l încercăm cu Tartakovski, hotărî consiliul şi toţi cei în care mai sălăşluia bunul simţ au roşit cînd

le-a fost dat să audă hotărîrea asta. De ce au roşit? O să aflaţi asta cînd o să vă duceţi acolo unde am să vă duc eu.

Tartakovski era poreclit pe la noi fie Un-Jidan-şi-Jumătate, fie Nouă-Spargeri. Un-Jidan-şi-Jumătate i se spunea pentru că nici un evreu nu avea atîta tupeu şi atîţia bani cît Tartakovski. Era mai înalt de statură decît cea mai înaltă huidumă dintre vardiştii Odesei, iar la cîntar trăgea mai mult decît cea mai grasă ovreică. Porecla Nouă-Spargeri i-o dăduseră fiindcă firma Liovka Bîk et compania făcuse în birourile lui nu opt sau zece spargeri, ci exact nouă. Lui Benia, care nu era încă Rege pe atunci, îi reveni onoarea să se ducă la acel Jidan-şi-Jumătate cu a zecea spargere. Cînd Froim i-a comunicat asta, el a spus „da“ şi a ieşit trîntind uşa. De ce a trîntit uşa? O să aflaţi asta cînd o să vă duceţi acolo unde am să vă duc eu.

Tartakovski are suflet de ucigaş, dar e de-ai noştri. S-a ridicat dintre noi. E sînge din sîngele nostru, carne din carnea noastră, ca şi cum ne-ar fi născut aceeaşi mamă. Jumătate din Odesa are serviciu la prăvăliile lui. Şi necazurile i s-au tras tot de la ai lui din mahala. De două ori l-au răpit ca să poată fi răscumpărat, ba odată, pe vremea pogromului, i-au făcut şi slujbă de înmormîntare cu cor. Derbedeii din mahalaua Sloboda îi băteau atunci pe evrei pe strada Bolşaia Arnautskaia. Tartakovski fugise de ei şi întîlnindu-se cu o procesiune de înmormîntare, a întrebat:

— Pe cine duce la groapă?

Trecătorii i-au răspuns că pe Tartakovski. Convoiul a ajuns la cimitirul Sloboda. Atunci ai noştri au scos din sicriu o mitralieră şi au început să tragă în derbedeii mahalalei ăleia. Un-Jidan-şi-Jumătate însă nu prevăzuse aşa ceva. Un-Jidan-şi-Jumătate s-a speriat de moarte. Şi care proprietar nu s-ar fi speriat în locul lui?

A zecea spargere contra unui om căruia i s-a făcut odată şi slujba de îngropăciune era o grosolănie. Benia, care pe atunci nu era încă Rege, înţelegea asta mai bine ca oricare altul. Dar lui Graci i-a spus „da“ şi chiar în aceeaşi zi i-a scris lui Tartakovski o scrisoare care semăna cu toate scrisorile de acelaşi soi:

„Mult stimate Ruvim Osipovici, fiţi aşa de binevoitor să puneţi pînă sîmbătă sub polobocul cu apa de ploaie...“ şi aşa mai departe. „În caz de refuz, aşa după cum în ultimul timp aţi cam început a vă permite, vă aşteaptă o mare deziluzie în viaţa dumneavoastră de familie. Cu stimă, cunoştinţa dvs. Benţion Krik.“

Lui Tartakovski nu i-a fost lene să răspundă imediat:

„Benia, dacă ai fi un idiot, ţi-aş scrie ca unui idiot. Dar eu nu te ştiu ca atare, şi ferească Dumnezeu să te ştiu drept cine nu eşti. Tu pesemne faci pe puştiul. Oare nu ştii că anul acesta în Argentina e aşa recoltă că dă pe-afară şi noi şedem cu grîul nostru fără nici un fel de saftea?... Şi am să-ţi mai spun cu mîna pe inimă că m-am săturat să mănînc la bătrîneţe bucata asta amară de pîine şi să îndur toate neplăcerile astea, după ce am muncit toată viaţa ca ultimul hamal. Şi cu ce m-am ales după toată munca asta nesfîrşită de ocnaş? Cu ulcere, boli, griji şi insomnii. Lasă-te de prostii, Benia. Prietenul tău, mult mai mare decît îţi imaginezi, Ruvim Tartakovski.“

Un-Jidan-şi-Jumătate şi-a făcut datoria. A scris o scrisoare. Dar poşta n-a dus scrisoarea la adresă. Neprimind răspuns, Benia s-a supărat. A doua zi a apărut cu patru amici în biroul lui Tartakovski. Patru tineri mascaţi şi cu revolverele în mînă au năvălit în cameră.

— Mîinile sus! au zis ei şi au început să gesticuleze cu pistoalele.

— Lucrează mai calm, Solomon, îi făcu Benia observaţie unuia dintre ei, celui care striga mai tare; să n-ai obiceiul ăsta să fii primul la lucru! Apoi, întorcîndu-se către un funcţionar din prăvălie, care era palid ca moartea şi galben ca lutul, l-a întrebat: Un-Jidan-şi-Jumătate e în fabrică?

— Dumnealui nu este la fabrică, răspunse funcţionarul, care se numea Mughinştain şi-i mai spunea Iosif, fiind copilul din flori al tuşei Pesia, precupeaţa de găini din Piaţa Seredinskaia.

— Şi în locul patronului cu cine stăm noi de vorbă? au început ei să-l descoasă pe nenorocitul de Mughinştain.

— În locul patronului, cu mine, a răspuns funcţionarul, verde la faţă ca iarba cea verde.

— Atunci, cu ajutorul bunului Dumnezeu, deschide-ne casa de bani! i-a poruncit Benia şi a început numaidecît o operă în trei acte.

Nervosul Solomon aşeza într-o valiză banii, hîrtiile, ceasurile şi brelocurile; răposatul Iosif stătea în faţa lui cu mîinile în sus şi în vremea asta Benia le spunea istorioare din viaţa poporului evreu.

— Dacă face el cu mine pe alde Rotschild, spunea Benia despre Tartakovski, atunci să-l arză focul. Explică-mi tu mie, Mughinştain, ca unui prieten, următorul lucru: îi trimit eu o scrisoare de afaceri, şi de ce n-ar cheltui el cinci copeici cu tramvaiul ca să vină pînă la mine acasă şi să bea cu familia mea o cinzeacă de votcă şi să ia o gustare cu ce avem şi noi? Ce l-a împiedicat să-şi deschidă inima în faţa mea? Să fi spus măcar: „Benia, uite-aşa şi pe dincolo, asta e balanţa mea, mai îngăduie-mă vreo două zile, lasă-mă să-mi trag răsuflarea, dă-mi voie să mă dezmeticesc“. Şi ce i-aş fi răspuns eu? „Nu se întîlneşte porc cu porc, dar om cu om se întîlneşte.“ Ai priceput, Mughinştain?

— Am priceput tot, i-a răspuns Mughinştain, dar a minţit, fiindcă habar n-avea de ce Un-Jidan-şi-Jumătate, bogătaş respectabil şi om clasa întîi, trebuia să meargă cu tramvaiul ca să ia o gustare în familia chirigiului Mendel Krik.

Iar între timp nenorocirea dădea tîrcoale pe la ferestre, ca un cerşetor în zori de zi. Nenorocirea a năvălit cu zgomot în birouri. Şi cu toate că de astă-dată ea şi-a luat înfăţişarea ovreiului Savka Buţis, era beată ca un sacagiu.

— Ho-ho, răcni ovreiul Savka, iartă-mă, Bencik, am întîrziat! şi începu să tropăie şi să dea din mîini.

Apoi trase cu revolverul şi glontele îl nimeri pe Mughinştain în burtă.

Mai e nevoie de cuvinte? Era omul şi nu mai este. Trăia un burlac nevinovat ca pasărea pe creangă, şi uite-l că a pierit dintr-o prostie. A venit un ovrei semănînd a marinar şi a tras cu pistolul nu într-o carafă cu surprize, ci în burta unui om. Ce cuvinte mai trebuie aici?

— Tule-o din birou! strigă Benia şi fugi ultimul. Dar plecînd, apucă să-i spuie lui Buţis:

— Jur pe mormîntul mamii, Savka, că ai să te întinzi lîngă el...

Şi acuma spuneţi-mi şi mie, tinere domn, care tăiaţi cupoane din acţiunile altora, cum aţi fi procedat în locul lui Benia Krik? Dumneavoastră n-aţi şti cum să procedaţi. Pe cînd el ştia. De aceea e el Rege, iar noi doi şedem pe zidul cimitirului evreiesc numărul doi şi ne ferim de soare cu palma.

Nenorocitul fiu al tuşei Pesia n-a murit îndată. O oră după ce l-au adus la spital, a sosit acolo şi Benia.

A cerut să fie chemaţi la el medicul-şef şi o soră şi le-a spus fără să-şi scoată mîinile din buzunarele pantalonilor de culoare crem:

— Am interes, a zis el, ca bolnavul Iosif Mughinştain să se facă sănătos. Pentru orice eventualitate mă recomand:

Benţion Krik. Să nu vă pară rău de camfor, perne cu oxigen, cameră rezervată. Dacă nu, de fiecare doctor, măcar de-ar fi el şi doctor în filosofie, tot nu trebuie mai mult decît doi metri de pămînt.

Şi totuşi Mughinştain a murit în aceeaşi noapte. Şi abia atunci Un-Jidan-şi-Jumătate a făcut gălăgie în toată Odesa.

— Unde începe poliţia, răcnea el, şi unde se termină Benia?

— Poliţia se termină acolo unde începe Benia, îi răspundeau oamenii cu judecată, dar Tartakovski nu s-a putut linişti şi l-a ajuns clipa cînd un automobil roşu cu o cutie muzicală în el şi-a cîntat în Piaţa Seredinskaia primul său marş din opera *Rîzi, paiaţă.* Ziua în amiaza mare maşina a venit în viteză pînă la căsuţa în care locuia tuşa Pesia.

Automobilul zdrăngănea din roţi, scuipa fum, îşi împrăştia strălucirea de alamă, puţea a benzină şi cînta diferite arii cu claxonul. Din automobil sări cineva şi se duse direct în bucătărie, unde jos, pe pămîntul care ţinea loc de podea, se zbătea văicărindu-se micuţa tuşă Pesia. Un-Jidan-şi-Jumătate şedea pe un scaun şi dădea din mîini.

— Rît de huligan, urlă el cînd îl văzu pe musafir, banditule, nu te-ar răbda pămîntul! Grozav obicei ţi-ai făcut să omori oameni vii...

— Domnu' Tartakovski, îi răspunse Benia Krik cu jumătate de glas, sînt acum aproape două zile şi două nopţi de cînd îl plîng pe iubitul răposat ca pe frate-meu. Dar ştiu că dumneavoastră scuipaţi pe tinerele mele lacrimi. Ruşine, domnu' Tartakovski! În ce safeu aţi ascuns dumneavoastră ruşinea? Aţi avut inima să-i trimiteţi mamei răposatului nostru Iosif o sută de mizerabile carboave. Mi s-a făcut măciucă în cap creierul cu păr cu tot, cînd am auzit aşa noutate.

Aici, Benia a făcut o pauză. Era îmbrăcat cu un sacou de culoarea ciocolatei, pantaloni crem şi se încălţase cu ghete ca zmeura.

— Zece mii bani gheaţă, răcni el, zece mii bani gheaţă şi pensie pînă la moartea dumneaei, de-ar trăi şi o sută douăzeci de ani. Şi dacă nu, atunci să ieşim din încăperea asta, domnu' Tartakovski, şi să luăm loc în automobilul meu...

După aceea s-au înjurat unul pe celălalt. Un-Jidan-şi-Jumătate se certa cu Benia. N-am fost de faţă la sfada asta. Dar cine a fost, îşi aduce aminte. S-au învoit pînă la urmă pentru cinci mii bani gheaţă şi cîte cincizeci de ruble lunar.

— Tuşă Pesia, îi spuse atunci Benia babei ăleia zburlite, care se tăvălea pe jos, dacă ai nevoie de viaţa mea, poţi s-o primeşti, dar toată lumea se înşală, chiar şi Dumnezeu. S-a săvîrşit o mare greşeală, tuşă Pesia. Şi parcă şi din partea lui Dumnezeu n-a fost greşeală să aşeze pe evrei în Rusia, pentru ca ei să se chinuie ca în iad? Şi de ce ar fi fost rău dacă evreii ar fi trăit în Elveţia, unde ar fi fost înconjuraţi de lacuri clasa întîi, de aerul de munte şi de franţuji adevăraţi? Toţi se înşală, pînă şi Dumnezeu. Ascultă-mă cu urechile, tuşă Pesia. Ai cinci mii în mînă şi cincizeci de ruble lunar pînă ai să mori, chiar dac-o fi să trăieşti o sută douăzeci de ani. Înmormîntarea lui Iosif are să se facă după categoria întîi: şase cai ca şase lei-paralei, două care funebre cu coroane, corul de la sinagoga din Brodî şi Mirikovski personal, care o să cînte pentru răposatul fiul dumitale...

Înmormîntarea a avut loc în dimineaţa următoare. Despre înmormîntarea aia să-i întrebaţi pe cerşetorii din cimitir. Întrebaţi-i pe ceauşii de la sinagogă, pe comercianţii de păsări cuşer sau pe babele de la azilul numărul doi. Aşa înmormîntare Odesa n-a văzut de cînd e ea, şi lumea

n-are să mai vadă vreodată. Vardiștii și-au pus în ziua aceea mănuși de ață. În sinagogile ce stăteau cu ușile deschise și fuseseră împodobite cu verdeață, ardea lumina electrică. Pe caii albi înhămați la carul mortuar se legănau panașuri negre. Șaizeci de coriști mergeau în fruntea cortegiului. Coriștii erau băieți, dar cîntau cu voci femeiești. Epitropii sinagogii negustorilor de păsări cușer o duceau de braț pe tușa Pesia. După dînșii veneau membrii asociației funcționarilor comerciali evrei, iar după funcționarii comerciali evrei mergeau avocați, doctori în medicină și moașe. De o parte a tușei Pesia erau precupețele de găini din Piața Veche, de cealaltă parte onoratele lăptărese din Bugaiovka, înfășurate în șaluri portocalii. Ele tropăiau ca jandarmii la paradă într-o zi de sărbătoare. Șoldurile lor grase aveau mirosul mării și miros de lapte. Și în urmă de tot se împleticeau funcționarii lui Ruvim Tartakovski. Erau o sută de oameni, sau două sute, sau o mie. Purtau surtucuri negre cu revere de mătase și cizme noi, care guițau ca purceii în sac.

Și, iată, am să vorbesc așa cum a vorbit Domnul Dumnezeu pe muntele Sinai din tufișul în flăcări. Vîrîți-vă în urechi cuvintele mele. Tot ceea ce am văzut, cu ochii mei am văzut, șezînd aici, pe zidul cimitirului numărul doi, lîngă pelticul Moiseika și Șimșon de la întreprinderea de pompe funebre. Și asta am văzut-o eu, Arie-Leib, ovrei mîndru, trăind pe lîngă răposați.

Carul mortuar a ajuns la sinagoga cimitirului. Sicriul a fost pus pe una din trepte. Tușa Pesia tremura ca o păsărică. Cantorul s-a dat jos din trăsură și a început serviciul divin. Cei șaizeci de coriști îi țineau isonul. Și în momentul acela automobilul roșu s-a năpustit de după o cotitură. El cînta *Rîzi, paiață* și apoi se opri. Oamenii tăceau ca niște cadavre. Tăceau copacii, coriștii, cerșetorii. Patru oameni ieșiră de sub capota roșie și duseră cu pași

tăcuţi pînă la carul mortuar o coroană extraordinară de trandafiri. Iar cînd serviciul divin luă sfîrşit, cei patru oameni îşi strecurară sub sicriu umerii lor de oţel şi după aceea, cu ochii aprinşi şi cu piepturile înainte, porniră împreună cu membrii asociaţiei funcţionarilor comerciali evrei.

În fruntea lor mergea Benia Krik, pe care nimeni încă nu-l numea pe atunci Regele. Primul se apropie de mormînt el, se urcă pe movilă şi întinse mîna.

— Ce vrei să faci dumneata, tinere? sări la el Kofman de la întreprinderea de pompe funebre.

— Vreau să ţin un discurs, răspunse Benia Krik.

Şi el a ţinut un discurs. L-au auzit toţi care voiau să-l audă. L-am auzit şi eu, Arie-Leib, l-a auzit şi pelticul Moiseika, fiindcă el şedea alături de mine pe zid.

— Domnilor şi doamnelor, a spus Benia Krik, domnilor şi doamnelor, a zis el, şi soarele s-a suit deasupra capului său ca o santinelă cu puşca pe umăr. Aţi venit să-i daţi ultimul salut unui muncitor cinstit care a pierit pentru nimica toată. În numele meu şi în numele tuturor celor care nu se află de faţă, vă mulţumesc. Domnilor şi doamnelor! Ce a văzut la viaţa lui dragul nostru Iosif? A văzut şi el vreo două fleacuri. Cu ce se ocupa el? Număra banii altuia. Pentru ce a pierit? Pentru toată clasa muncitoare. Există oameni care au şi fost sortiţi să moară şi există oameni care nici n-au început să trăiască. Şi iată că glonţul care zbura spre pieptul osîndit îl străpunge pe Iosif, care n-a apucat să vadă la viaţa lui nimic altceva decît vreo două fleacuri. Există oameni care ştiu să bea votcă şi există oameni care nu ştiu să bea votcă, dar care totuşi o beau. Şi iată că cei dintîi dobîndesc plăcere la necaz şi la bucurii, iar ceilalţi suferă pentru toţi cei care beau votcă fără să ştie s-o bea. De aceea, domnilor şi doamnelor, după ce ne vom închina pentru sărmanul nostru Iosif,

vă rog să conduceţi la groapă pe necunoscutul, dar acum răposatul Saveli Buţis...

Şi ţinînd acest discurs, Benia coborî de pe movilă. Tăceau oamenii, copacii şi cerşetorii cimitirului. Doi gropari au dus un sicriu nevopsit spre o groapă vecină. Bîlbîindu-se, cantorul sfîrşi rugăciunea. Benia aruncă prima lopată de ţărînă şi trecu la Savka. Şi după el porniră ca oile toţi avocaţii şi toate cucoanele cu broşe în piept. El l-a silit pe cantor să cînte şi la mormîntul lui Savka un serviciu divin întreg şi toţi cei şaizeci de corişti îi ţinură cantorului isonul. Nici în vis n-a visat Savka aşa înmormîntare, vă rog să credeţi cuvîntul de moşneag bătrîn al lui Arie-Leib.

Se spune că în ziua aia Un-Jidan-şi-Jumătate a hotărît să închidă dosarul. N-am fost de faţă. Dar că nici cantorul, nici corul, nici întreprinderea de pompe funebre n-a cerut nici un ban pentru înmormîntare, am văzut cu ochii lui Arie-Leib. Arie-Leib, aşa mă cheamă pe mine. Şi altceva n-am putut să văd, fiindcă oamenii, dîndu-se tiptil în lături de lîngă mormîntul lui Savka, s-au pornit să fugă care încotro, ca de foc. Zburau în trăsuri, în căruţe şi cu picioarele. Şi numai cei patru care au venit cu automobilul roşu, tot cu el au şi plecat. Cutia muzicală şi-a cîntat marşul, maşina s-a cutremurat şi a dispărut.

— Regele! a spus uitîndu-se după ea pelticul Moiseika, cel care-mi ia mie cele mai bune locuri de pe zid.

Acuma ştiţi tot. Ştiţi cine a pronunţat cel dintîi vorba „regele“. Ăsta a fost Moiseika. Ştiţi de ce nu l-a numit la fel nici pe Graci chiorul, nici pe turbatul Kolka. Ştiţi tot. Dar ce folos, dacă şi acuma aveţi ochelari pe nas şi toamnă în suflet?...

Un tată

Froim Graci fusese şi el cîndva însurat. Dar asta se întîmplase demult, trecuseră de atunci douăzeci de ani. În vremea aceea nevasta îi născuse lui Froim o fiică şi murise din naştere. Fetiţa căpătă numele de Basia. Bunica ei după mamă locuia la Tulcin. Bătrîna nu-şi iubea ginerele. Iată ce zicea ea despre el: Froim este cărăuş de meserie şi are cai murgi, dar sufletul lui Froim e mai negru decît murgii lui...

Neiubindu-şi ginerele, bătrîna luase fetiţa nou-născută la sine. A trăit douăzeci de ani împreună cu fetiţa, apoi a murit. Atunci Basika s-a întors la tată-său. Lucrurile s-au petrecut astfel.

Miercuri, în ziua de cinci, Froim Graci transporta grîu din hambarele societăţii Dreyfus, în port, pe vaporul Caledonia. Spre seară şi-a sfîrşit lucrul şi s-a dus acasă. Cotind din strada Prohorovskaia, se întîlni cu fierarul Ivan Piatirubel.

— Hai să trăieşti, Graci, spuse Ivan Piatirubel; nu ştiu ce muiere umblă să intre la tine-n casă...

Graci trecu mai departe şi zări în curtea lui o huidumă de femeie. Avea nişte şolduri uriaşe şi obraji cărămizii.

— Tataie, zise femeia cu o voce asurzitoare de bas, a intrat dracul în mine de plictiseală. A trecut ziua de cînd te-aştept... Află că bunica a murit la Tulcin.

Graci stătea pe camion şi se uita cu ochii cît cepele la fie-sa.

— Nu te învîrti pe lîngă cai, strigă el disperat, ia-l pe mijlocaș de căpăstru, ce, vrei să-mi dărîmi caii?!...

Stînd în camion, Graci făcea vînt cu biciul. Basika îl apucă pe mijlocaș de căpăstru și duse caii la grajd. Îi deshămă, apoi se duse să trebăluiască pe la bucătărie. Agăță pe frînghie obielele lui taică-său, frecă cu nisip ceainicul afumat și puse mîncarea la încălzit într-o oală de tuci.

— Ce murdărie grozavă e la matale, tataie! zise ea și azvîrli pe fereastră niște cojoace mirosind acru, pe care le găsise pe jos. Dar curăț eu murdăria asta, mugi ea și-i dete lui tată-său să mănînce.

Bătrînul bău votca din ceainicul smălțuit și mîncă jumările ce aveau mireasma copilăriei fericite. Apoi luă biciul și ieși pe poartă afară. După el veni și Basika. Se încălțase cu botine bărbătești, își luase o rochie portocalie, își pusese și pălăria plină de păsări, și astfel împodobită se așeză pe bancă. Seara umbla clătinîndu-se pe dinaintea băncii de lemn, ochiul sclipitor al asfințitului cădea în mare dincolo de Peresîp, iar cerul era roșu ca o cifră roșie din calendar. Tot comerțul se potolise pe Dalniţkaia, iar pungașii trecuseră pe o ulicioară înfundată spre stabilimentul lui Ioska Samuelsohn. Trecuseră în birje lăcuite, îmbrăcați de gală ca păsările colibri, în costume viu colorate. Ochii le erau holbați, un picior se sprijinea neglijent pe scara trăsurii, și în mîna de oțel întinsă țineau cîte un buchet înfășurat în foiță de țigară. Trăsurile lor lăcuite înaintau la pas, în fiecare din ele ședea cîte un singur ins cu buchetul în mînă, iar birjarii, înfipți pe caprele lor înalte, erau ornați cu panglici ca niște cavaleri de onoare la nuntă. Evreice bătrîne urmăreau alene scurgerea obișnuită a acestei procesiuni, căci evreicele bătrîne erau indiferente față de tot ce se întîmpla, și numai băieții băcanilor și ai constructorilor navali îi pizmuiau pe regii Moldovancăi.

Solomoncik Kaplun, fiul unui băcan, şi Monia Artileristul, fiu de contrabandist, erau dintre cei care se străduiau să nu ia în seamă strălucirea norocului străin. Trecură amîndoi pe lîngă acest noroc străin, legănîndu-se ca fetele care au cunoscut iubirea, apoi schimbară şoapte între ei şi începură să dea din mîini, arătînd cum ar îmbrăţişa-o pe Basika, dacă dînsa ar dori aşa ceva. Şi iată că Basika dori numaidecît acest lucru, fiindcă nu era decît o biată fată din Tulcin, adică dintr-un tîrguşor care nu vedea mai departe de lungul nasului, însă era plin de amor propriu. Fata avea către nouăzeci de kile greutate şi toată viaţa şi-o petrecuse laolaltă cu vlăstarele răutăcioase ale misirilor din Podolia, cu colportorii de cărţi şi cu muncitorii forestieri, aşa că nu văzuse niciodată oameni de felul lui Solomoncik Kaplun. De aceea, văzîndu-l, ea începu să bată pămîntul cu picioarele-i groase, încălţate în botine bărbăteşti, apoi vorbi cu taică-său.

— Tataie, zise ea cu glas de tunet, uite-te la domnişorul ăsta: are nişte picioruşe de păpuşică, eu aş strivi nişte picioruşe ca astea...

— Ăhă, domnu' Graci, zise atunci în şoaptă un evreu bătrîn pe care-l chema Golubcik şi care şedea alături, văd că odrasla dumitale se trage la păscut...

— Ce îmi lipsea mie acum! răspunse Froim, care se jucă niţel cu biciul, apoi intră în casă ca să se culce şi adormi liniştit, fiindcă nu luase în seamă vorbele bătrînului. Nu l-a crezut pe bătrîn şi nu avea dreptate să nu-l creadă. Dreptate avea Golubcik. Acest Golubcik care se îndeletnicea cu peţitul pe strada noastră, noaptea citea rugăciuni la căpătîiul morţilor bogaţi şi ştia despre viaţă tot ce se poate şti despre ea. Froim Graci n-avea dreptate. Golubcik avea dreptate.

Şi bineînţeles chiar din ziua aceea Basika începu să-şi petreacă toate serile la poartă. Şedea pe bancă şi îşi cosea

zestrea. Femeile însărcinate se așezau lîngă ea; baloturi întregi de pînză lunecau de pe puternicii ei genunchi crăciți; muierile gravide se pîrguiau din te miri ce, așa cum se rumenește ugerul vacii la pășune cu laptele trandafiriu de primăvară, iar în vremea asta bărbații lor veneau de la lucru unul după altul. Bărbații acestor soții arțăgoase își storceau la robinet bărbile cîlțoase și făceau apoi loc babelor cocoșate. Babele scăldau în albii prunci grași, îi loveau ușurel peste bucile sclipitoare, învelindu-i după aceea în fustele lor ponosite. Și iată cum Basika cea din Tulcin a văzut aici viața darnicei noastre mume – mahalaua Moldovanca – o viață ticsită de copii de țîță, de zdrențe puse la uscat și de nopți de nuntă, o viață plină de șic suburban și de neobosită energie soldățească. Fata dori și pentru sine o viață ca asta, dar află totodată că fiica lui Graci chiorul nu poate miza pe o partidă vrednică de ea. Din clipa aceea nu i-a mai spus lui taică-său tată.

— Hoț roșcovan, îi striga dînsa în fiecare seară, hai la cină, hoț roșcovan...

Și asta a durat pînă cînd Basika și-a cusut șase cămăși de noapte și șase perechi de chiloți cu tiv de dantelă. Isprăvind tivirea horbotei, ea plînse cu un glas subțire care nu semăna cu glasul ei, și-i spuse printre lacrimi neînduplecatului Graci:

— Fiecare fată, zise ea, are un interes în viață și numai eu trăiesc ca un paznic de noapte la magazie străină. Sau faci dumneata ceva pentru mine, tataie, sau îmi pun capăt zilelor...

Graci își ascultă fiica pînă la sfîrșit, apoi își puse o jachetă de doc și se duse a doua zi în vizită la băcanul Kaplun din Piața Privoznaia.

Deasupra prăvăliei lui Kaplun strălucea o firmă aurită. Era prima prăvălie din Piața Privoznaia. Înăuntru mirosea a numeroase mări și a vieți minunate, de care habar

n-avem noi. Un băiat uda cu apa dintr-o stropitoare adîncul răcoros al prăvăliei şi cînta un cîntec care se cuvenea să fie cîntat numai de oamenii mai în vîrstă. Fiul patronului, Solomoncik, stătea la tejghea; pe tejgheaua aceea se aflau măsline aduse din Grecia, ulei de Marsilia, cafea boabe, vin de Malaga din Lisabona, sardele ale firmei Philippe et Canot şi piper de Cayenne. Kaplun şedea numai în vestă, la soare, într-o săliţă de sticlă şi mînca pepene, un pepene roşu cu sîmburi negri, cu sîmburi oblici ca ochii chinezoaicelor şirete. Burta lui Kaplun zăcea pe masă, la soare, şi soarele nu era în stare să-i facă burţii nimic. Dar după aceea, băcanul îl zări pe Graci în jacheta lui de doc şi păli.

— Bună ziua, domnu' Graci, zise el şi se depărtă de masă. Golubcik m-a anunţat că ai să vii şi ţi-am pregătit juma' de kil de ceai, ceva extra...

Şi îi vorbi de sortul cel nou de ceai adus la Odesa de vapoare olandeze. Graci îl ascultă răbdător, însă în cele din urmă îl întrerupse, fiindcă era un om simplu, fără ascunzişuri.

— Eu sînt un om simplu, fără ascunzişuri, spuse Froim, stau pe lîngă caii mei şi mă ocup cu treburile mele. Îi dau Basikăi rufărie nouă şi cîţiva gologani vechi, şi mai sînt pe lîngă Basika şi eu, cui nu-i place, să-l arză focul...

— Pentru ce să ne arză focul? răspunse repede Kaplun şi mîngîie mîna cărăuşului. La ce sînt vorbele astea, domnu' Graci, că dumneata eşti un om care poţi da o mînă de ajutor altui om şi, între altele, poţi şi să jigneşti un om, iar faptul că nu eşti rabinul din Cracovia nu înseamnă nimic, că nici eu nu m-am dus la cununie cu nepoata lui Moses Montefiore, dar... dar madam Kaplun... există şi madam Kaplun, o doamnă grandioasă, la care nici Dumnezeu nu ştie ce vrea ea...

— Ba eu știu, îl întrerupse Graci pe băcan, eu știu că Solomoncik o vrea pe Basika, însă madam Kaplun nu mă vrea pe mine...

— Da, eu nu te vreau pe dumneata! strigă atunci madam Kaplun, care ascultase la ușă; și după aceea ieși în sălița de sticlă, mînioasă, cu pieptul agitat. Nu te vreau, Graci, așa cum omul nu-și vrea moartea. Nu te vreau, așa cum mireasa nu dorește să aibă bube în cap. Nu uita că răposatul nostru bunic a fost băcan, și trebuie să ne ținem de branșa noastră...

— Țineți-vă de branșa voastră, îi răspunse Graci mînioasei madam Kaplun și plecă acasă.

Acolo îl aștepta Basika, îmbrăcată cu o rochie portocalie, dar bătrînul, fără să se mai uite la ea, își așternu un cojoc sub căruță, se culcă și dormi pînă cînd mîna voinică a Basikăi îl azvîrli dintre roți.

— Hoț roșcovan, zise fata în șoaptă, ca și cum nu ea ar fi șoptit, de ce trebuie să suport manierele dumitale de căruțaș și de ce taci ca un buștean, hoț roșcovan ce ești?

— Basika, rosti Graci, Solomoncik te vrea, dar madam Kaplun nu mă vrea pe mine... Ei caută un băcan.

Și așezîndu-și cojocul, bătrînul se băgă din nou sub căruță, iar Basika dispăru din curte...

Toate acestea se petrecuseră într-o sîmbătă, zi de sărbătoare. Ochiul de purpură al asfințitului, cotrobăind pe pămînt, dădu pe înserate de Graci, care sforăia sub căruța sa. Impetuoasa rază se înfipse cu un reproș de văpaie în cel adormit și îl conduse pe strada Dalniţkaia, plină de pulbere și strălucire ca un lan de secară verde în vînt. Tătarii mergeau în sus pe Dalniţkaia, tătarii și turcii cu catîrii lor. Se întorceau din pelerinaj de la Mecca, ducîndu-se acasă la ei în stepele Orenburgului și în Transcaucazia. Vaporul îi adusese la Odesa și din port toți se duceau acum la hanul Liubkăi Șneivais, poreclită Liubka Cazacul.

Halatele vărgate şi ţepene atîrnau pe trupurile tătarilor, inundînd caldarîmul cu sudoarea de bronz a deşertului. Prosoape albe stăteau înfăşurate în jurul fesurilor, arătînd că aceşti oameni se închinaseră osemintelor profetului. Pelerinii ajunseră pînă la colţ, apoi cotiră înspre hanul Liubkăi, dar nu putură să răzbată acolo, fiindcă la poartă se îmbulzise o grămadă de oameni. Cu o geantă atîrnîndu-i pe şold, Liubka Şneivais îl bătea pe un ţăran beat, îmbrîncindu-l spre caldarîm. Îl bătea cu pumnul strîns în obraz, ca şi cum ar fi lovit într-o daireá, iar cu mîna cealaltă îl ţinea pe ţăran ca să nu se prăvale. Şuviţe de sînge i se prelingeau omului dintre dinţi şi de sub ureche; el se uită la Liubka îngîndurat, ca la o străină, apoi se prăbuşi pe pietre şi adormi. Atunci Liubka îl izbi cu piciorul şi se întoarse în prăvălie. Portarul, Evzel, închise poarta şi-i făcu semn cu mîna lui Froim Graci, care tocmai trecea pe acolo...

— Să trăieşti, Graci, spuse el; dacă vrei să afli cîte ceva despre viaţă, vino la noi în curte, ai să ai de ce rîde...

Şi portarul îl conduse pe Graci pînă lîngă zidul unde şedeau pelerinii care sosiseră în ajun. Un turc bătrîn, cu turban verde, un turc bătrîn, verde şi uşor ca o frunză, stătea culcat în iarbă. Îl acoperea sudoarea cu broboane de mărgăritar şi el respira din greu, mişcîndu-şi întruna ochii.

— Uite, zise Evzel şi îşi îndreptă medalia agăţată de vestonul ros, iacă una din dramele vieţii, ca în opera *Boala turcească*. Moşneagul ăsta-i pe sfîrşite, dar nu-i poţi chema nici un doctor, fiindcă cel care moare pe drum de la Mohamed acasă, la ei se cheamă că e ăl dintîi fericit şi bogat... Halvaş! îl strigă Evzel pe muribund şi se porni pe rîs, uite, ţi-a venit doctorul să te cauţi la el...

Turcul se uită la portar cu o spaimă copilărească şi cu ură, apoi se întoarse aiurea. Atunci, mulţumit de sine,

Evzel îl duse pe Graci în partea opusă a curţii, la pivniţa cu vinuri. În pivniţă se şi aprinseseră lămpile şi cînta muzica. Evrei bătrîni cu bărbi uriaşe cîntau cîntece româneşti şi ovreieşti. La una din mese, Mendel Krik bea vin dintr-un pahar verde şi povestea cum l-au ciomăgit proprii lui fii – Benia, cel mare, şi Liovka, mezinul. Bătrînul îşi răcnea cu glas răguşit şi înspăimîntător povestea, îşi arăta dinţii sfărîmaţi şi îngăduia să i se pipăie rănile de pe burtă. Nişte ceauşi din Volînia, cu chipuri de faianţă, stăteau la spatele lui Mendel Krik şi-i ascultau înmărmuriţi fanfaronada. Ei se mirau de ceea ce le era dat să audă, şi tocmai pentru asta îi disprețuia Graci.

— Lăudăros bătrîn! bombăni el referindu-se la Mendel, şi îşi comandă vin.

După aceea, Froim o chemă pe Liubka Cazacul, patroana. Ea stătea lîngă uşă, bînd votcă din picioare şi vorbind măscări.

— Zi-i! îi strigă ea lui Froim şi de turbare se uită saşiu.

— Madam Liubka, îi răspunse Froim şi o aşează lîngă el, dumneata eşti femeie deşteaptă şi am venit la matale ca la o mamă. Toată nădejdea mi-i la dumneata, madam Liubka, întîi la Dumnezeu, apoi la matale.

— Zi-i! ţipă Liubka şi trase o fugă prin toată pivniţa, apoi se întoarse la locul ei.

Şi Graci zise:

— În colonii, spuse el, nemţii scot recoltă mare de grîu, iar la Constantinopol băcănia merge jumătate pe gratis. Pudul de măsline se cumpără la Constantinopol cu trei ruble, şi aicea ele se vînd cu treizeci de copeici funtul... A început să le meargă bine băcanilor, madam Liubka, băcanii umblă foarte graşi; şi dacă s-ar apropia de ei mai delicat, omul ar putea să ajungă fericit... Numai că eu am rămas de unul singur în activitatea mea, răposatul

Liova Bîk a murit, n-am ajutor de nicăieri, și uite-mă singur, cum e singur Dumnezeu în cer...

— Benia Krik, zise atunci Liubka. Ce cusur găsești la Benia Krik?

— Benia Krik? repetă Graci, cuprins de uimire. Mi se pare că-i burlac?

— E burlac, zise Liubka, îmbrobodește-l cu Basika, dă-i bani, scoate-l în lume...

— Benia Krik, repetă bătrînul ca un ecou, ca un ecou depărtat; uite, nu m-am gîndit la el...

Se sculă, mormăind ceva și sughițînd. Liubka alergă înainte și Froim merse după ea împleticit. Ieșiră în curte și urcară la catul întîi. Acolo, la catul întîi, locuiau femeile pe care Liubka le ținea pentru mușterii.

— Logodnicul nostru e la Katiușa, îi spuse Liubka lui Graci; așteaptă-mă pe sală! și se duse în ultima odaie, unde Benia se culcase cu femeia ce se numea Katiușa.

— Destul ți-au curs balele, îi spuse tînărului patroana; mai întîi să te oploșești pe lîngă vreo treabă serioasă, Bencik, și pe urmă lasă să-ți curgă și balele... Te caută Froim Graci. Își caută om la lucru și nu și-l poate găsi...

Și ea îi povesti tot ce știa despre Basika și despre treburile lui Graci cel chior.

— Să mă mai gîndesc, îi răspunse Benia, acoperind cu cearșaful picioarele goale ale Katiușei; vreau să mă gîndesc, bătrînul n-are decît să aștepte.

— Așteaptă-l, îi spuse Liubka lui Froim, care rămăsese pe sală; așteaptă-l să se gîndească...

Patroana îi dete un scaun, și Froim se cufundă într-o așteptare nemăsurată. El așteptă răbdător, ca țăranul la cancelarie. Dincolo de perete Katiușa gemea înecîndu-se de rîs. Bătrînul aținti vreo două ceasuri ori poate și mai mult. Seara devenise de mult noapte, cerul se înnegrise și căile lui lactee se umpluseră de aur, strălucire și răcoare.

Pivniţa Liubkăi se închisese, beţivanii zăceau prin curte ca nişte mobile sparte, iar bătrînul hoge cu turban verde murise înainte de miezul nopţii. Apoi veni muzica de pe mare, cornul şi trompetele de pe vapoarele englezeşti; muzica veni şi se stinse, numai Katiuşa, chibzuita Katiuşa tot îşi mai aţîţa pentru Benia Krik coloratul ei rai rusesc, raiul ei rumen. Ea suspina dincolo de perete şi se îneca de rîs; bătrînul Froim şezu nemişcat la uşa ei şi aşteptă pînă la unu noaptea; după aceea bătu în uşă.

— Omule, spuse el, nu cumva îţi baţi joc de mine?

Abia atunci Benia deschise în sfîrşit uşa camerei Katiuşei.

— Domnu' Graci, zise el jenat şi radios, acoperindu-se cu cearşaful, cînd sîntem tineri, socotim că femeile sînt o marfă, dar ele nu-s decît paie, care iau foc de la nimica toată...

Şi îmbrăcîndu-se, el aranjă aşternutul Katiuşei, îi umflă pernele şi ieşi cu bătrînul în stradă. Plimbîndu-se, ei ajunseră la cimitirul rusesc, iar acolo, lîngă cimitir, interesele lui Benia Krik şi ale strîmbului Graci, ale acestui tîlhar bătrîn, se împreunară. Ei se înţeleseră ca Basika să-i aducă viitorului ei soţ o zestre de trei mii de ruble, doi cai pursînge şi un colier de perle. Se mai înţeleseră şi asupra faptului ca băcanul Kaplun să fie obligat să-i plătească lui Benia, mirele Basikăi, suma de două mii de ruble. Kaplun din Piaţa Privoznaia se făcuse vinovat de a fi jignit mîndria unei familii, el se îmbogăţise de pe urma măslinelor constantinopolitane şi n-a cruţat prima iubire a Basikăi, aşa că Benia Krik a hotărît să ia asupra sa încasarea celor două mii de ruble de la Kaplun.

— Am să iau asta asupra mea, tăticule, îi spuse el viitorului său socru; să ne ajute Dumnezeu şi o să-i pedepsim pe toţi băcanii...

Lucrurile acestea au fost rostite în zori, după ce noaptea trecuse, şi de aici încolo începe altă poveste, povestea

prăbușirii casei Kaplunilor, a pieirii ei treptate, a unor incendii și împușcături în noapte. Și toate astea – soarta trufașului Kaplun și destinul fecioarei Basika – s-au hotărît în noaptea în care tatăl ei și logodnicul ei subit s-au plimbat în lungul cimitirului rusesc. Flăcăii trăgeau fetele după ei peste garduri și se auzeau sărutări pe pietrele funerare.

Liubka Cazacul

În mahalaua Moldovanca, la colțul străzilor Dalniţkaia şi Balkovskaia, tronează casa Liubkăi Şneivais. Casa ei cuprinde o pivniţă de vinuri, un han, o prăvălie cu ovăz pentru cai şi o hulubărie cu o sută de perechi de porumbei de Kriukov şi Nikolaev. Prăvăliile acestea, ca şi sectorul numărul patruzeci şi şase din carierele de piatră ale Odesei, îi aparţin Liubkăi Şneivais, poreclită Liubka Cazacul, şi numai hulubăria constituie proprietatea portarului Evzel, ostaş lăsat la vatră cu o medalie. În fiecare duminică, Evzel se duce pe strada Ohotniţkaia şi vinde porumbei funcţionarilor din oraş sau băieţilor din vecini. Afară de portar, în curtea Liubkăi mai locuieşte şi Pesia-Mindl, bucătăreasă şi codoaşă, precum şi administratorul Ţudecikis, un evreu micuţ, care semăna la statură şi barbă cu rabinul nostru din Moldovanca, Ben Zharia. Ştiu multe istorioare despre Ţudecikis. Întîia dintre ele povesteşte cum s-a băgat Ţudecikis administrator la curtea Liubkăi cea poreclită Cazacul.

Acum vreo zece ani el i-a mijlocit unui moşier cumpărarea unei batoze trase de cai, iar seara l-a dus pe moşier la Liubka, pentru a bea aldămaşul. Cumpărătorul purta mustaţa în furculiţă, iar în picioare avea cizme de lac. Pesia-Mindl i-a dat la cină peşte evreiesc umplut, şi după aceea o domnişoară foarte drăguţă, numită Nastia. Moşierul îşi petrecu noaptea acolo, iar dimineaţa Evzel l-a trezit pe Ţudecikis, care adormise strîns covrig în pragul odăii Liubkăi.

— Uite, a spus Evzel, te-ai lăudat aseară că moşierul şi-a cumpărat prin dumneata o batoză, aşa că ia cunoştinţă precum că după ce a petrecut o noapte aici, şi-a luat tălpăşiţa cu noaptea-n cap, ca un pungaş de rînd. Acu', scoate două ruble pentru gustare şi patru ruble pentru folosirea domnişoarei. Se vede că eşti trecut prin ciur şi prin dîrmon, moşule.

Dar Ţudecikis nu i-a dat banii. Evzel l-a împins în odaia Liubkăi şi l-a încuiat acolo.

— Uite, i-a spus portarul, ai să stai aici, şi cînd o veni Liubka de la carieră, cu ajutorul lui Dumnezeu are să scoată maţele din tine. Amin.

— Ocnaşule! îi strigă Ţudecikis soldatului şi începu să cerceteze încăperea nouă în care se afla. Habar n-ai de nimic, ocnaş ce eşti, afară de porumbeii tăi, dar eu mai cred şi în Dumnezeu, care o să mă scoată de-aici, cum i-a scos pe toţi evreii, mai întîi din Egipt, după aceea şi din pustiu...

Micul misit mai voia să-i spuie multe lui Evzel, dar soldatul luă cheia cu el şi plecă bocănind din cizme. Atunci Ţudecikis s-a întors şi a văzut-o la fereastră pe codoaşa Pesia-Mindl, care citea cartea *Minunile şi inima lui Baal-Schem.* Ea citea această carte hasidică cu marginile aurite şi balansa cu piciorul un leagăn de stejar. În leagănul acela era culcat fiul Liubkăi, David, care plîngea.

— Văd ce bune rînduieli sînt în Sahalinul ăsta, îi spuse Ţudecikis Pesiei-Mindl; uite, stă culcat copilul şi se sfîşie bucăţele de plîns, că te doare inima să priveşti, şi dumneata, femeie grasă, şezi ca pietroiul în pădure şi nu poţi să-i dai un biberon...

— Dă-i dumneata biberonul, răspunse Pesia-Mindl fără să lase cartea; numai dacă o să ia de la dumneata, mincinos bătrîn, biberonul ăla, că băiatul e mare acuma ca un ucrainean şi nu vrea decît laptele mămichii, şi mămica ţopăie prin carierele dumneaei, bea ceai cu ovreii la ceainăria

Ursul, cumpără contrabandă pe chei şi se gîndeşte la fiu-său taman cît la zăpada de anţărţ...

— Da, zise atunci mai mult pentru sine micul misit, eşti în mîinile faraonului, Ţudecikis! şi se îndreptă către zidul de răsărit, îşi bolborosi toată rugăciunea de dimineaţă cu diferite adăugiri şi după aceea luă în braţe pruncul care plîngea. Davidka îl privi cu nedumerire şi dădu din picioruşele trandafirii, acoperite de sudoare infantilă, iar bătrînul prinse a umbla prin odaie şi, legănîndu-se ca un rabin la rugăciune, începu să cînte ceva ce nu se mai isprăvea.

— A-a-a, cîntă el, la toţi copiii cîte o tiflă, şi lui Davidka al nostru o chiflă, zi şi noapte nani ca să facă... A-a-a, la toţi copiii numai pumni...

Ţudecikis îi arătă fiului Liubkăi pumnişorul său cu păr sur, apoi se porni să repete aceleaşi tifle şi chifle, pînă cînd băiatul adormi, iar soarele se urcă pînă la jumătatea cerului strălucitor. Soarele se urcă pînă la jumătate şi tresări ca o muscă istovită de zăduf. Ţărani primitivi din Nerubaisk şi Tatarka, trăgînd la hanul Liubkăi, se vîrîră sub căruţele lor şi căzură într-un somn primitiv şi cotropitor, iar o calfă beată ieşi pe poartă şi aruncîndu-şi cît colo rindeaua şi fierăstrăul, se prăbuşi la pămînt, şi prăbuşindu-se începu să sforăie în mijlocul lumii, împresurat de muşte de aur şi de fulgerele albastre de iulie. În preajma lui, la umbră, se aşezaseră nişte colonişti nemţi cu obrajii zbîrciţi, care îi aduseseră Liubkăi vin de la graniţa basarabeană. Fumau lulele şi fumul ciubucelor curbate prinse a se încurca în firele argintii ale bărbilor nerase de pe feţele lor bătrînicioase. Soarele atîrna din cer ca limba trandafirie a unui cîine însetat, marea uriaşă se rostogolea în depărtare spre Peresîp, iar catargele corăbiilor venite de cine ştie unde se legănau pe apa de smarald a golfului Odesei. Ziua ce şedea într-o luntre împodobită se apropia plutind de seară, şi în întîmpinarea serii, abia la ceasul

cinci, se întoarse și Liubka din oraș. Ea veni călare pe un căluț sur cu burtă mare și cu coamă despletită. Un flăcău cu picioare groase și cu cămașă de stambă îi deschise poarta, Evzel ținu calul de căpăstru, și atunci strigă și Țudecikis din carcera lui:

— Respectele mele, madam Șneivais, și bună ziua. Uitați-vă, ați plecat pe trei ani cu treburile dumneavoastră și m-ați lăsat pe mîna unui copil flămînd...

— Zît, țoapă! îi răspunse Liubka bătrînului și coborî din șa. Care faci gură la fereastra mea?

— Ăsta-i Țudecikis, un bătrîn trecut prin ciur și prin dîrmon! răspunse stăpîne-sei soldatul medaliat și prinse a-i istorisi toată povestea cu moșierul, însă nu apucă s-o spună pînă la capăt, fiindcă, întrerupîndu-l, misitul schelălăi deodată din răsputeri.

— Așa tupeu! țipă Țudecikis și-și zvîrli jos tichia. Așa tupeu, să lași la un străin copilul și să dispari timp de trei ani... Veniți să-i dați țîță...

— Uite că vin la tine, afaceristule! bombăni Liubka și alergă în sus pe scară; apoi intră în casă și-și scoase sînul din bluza prăfuită.

Băiețelul se trase spre ea, îi mușcă sfîrcul monstruos, dar nu obținu lapte. Pe fruntea mamei se umflă o vînă, și Țudecikis îi spuse, scuturîndu-și tichia:

— Toate vreți să le luați dumneavoastră, sînteți lacomă, madam Liubka; toată lumea o înșfăcați, cum înșfacă copiii fața de masă cu firimituri; vreți primul grîu și primii struguri; vreți să coaceți pîini albe la arșița soarelui și micul dumneavoastră copilaș, așa copilaș mic ca o steluță, trebuie să se chinuie din lipsă de lapte...

— Care lapte! țipă femeia și și stoarse sînul. Care lapte, cînd azi a sosit în radă Plutarh și am făcut cincisprezece verste pe arșiță?... Și dumneata, ovrei bătrîn ce ești, te-ai întins la cîntece. Mai bine dă-mi cele șase ruble...

Dar Ţudecikis nu-i dete banii nici acum. El îşi suflecă o mînecă, îşi dezgoli mîna şi-i vîrî Liubkăi în gură un cot slab şi murdar.

— Îndoapă-te, puşcăriaşo! zise el şi scuipă într-un colţ.

Liubka ţinu în gură cotul străin, apoi îl scoase şi, încuind uşa cu cheia, ieşi în curte. Acolo o şi aştepta mister Trouttyburn, care părea un stîlp de carne roşcată. Mister Trouttyburn era mecanicul-şef de pe Plutarh. Venise la Liubka cu alţi doi mateloţi. Unul din ei era englez, celălalt malaiez. Tustrei băgară în curte marfa de contrabandă adusă din Port-Said. Lada lor era grea, aşa că o scăpară jos, şi din ladă căzură pe pămînt ţigări de foi, încurcate în mătase japoneză. O mulţime de fete alergară spre ladă şi începură să-şi facă loc, cu gălăgie şi ezitări, chiar două ţigănci venite de aiurea.

— Afară, haimanalelor! strigă Liubka la ele şi îşi duse marinarii la umbra unui salcîm. Acolo se aşezară cu toţii la o masă şi Evzel îi servi cu vin, iar mister Trouttyburn îşi etală marfa. El scoase dintr-un balot ţigări de foi şi mătăsuri fine, cocaină şi pînze de fierăstrău, tutun în pachete din statul Virginia şi vin negru cumpărat în insula Chios. Fiecare marfă îşi avea preţul ei, fiecare cifră se stropea cu vin basarabean mirosind a soare şi a ploşniţe. Amurgul alergă prin curte. Amurgul alergă prin curte ca un val de seară într-un fluviu larg, şi malaiezul beat atinse plin de uimire cu degetul sînii Liubkăi. Îi atinse întîi cu un deget, apoi cu toate degetele pe rînd.

Ochii lui delicaţi şi galbeni se agăţară deasupra mesei ca nişte lampioane de hîrtie pe o stradă chinezească; el cîntă în surdină şi căzu la pămînt cînd Liubka îl împinse cu pumnul.

— Ia te uită ce om învăţat! zise Liubka despre el, adresîndu-i-se lui mister Trouttyburn; din cauza malaiezului ăstuia îmi pierd ultimul lapte, şi ovreiul ăla de colo m-a şi sfîşiat din cauza laptelui ăstuia...

Și ea îl arătă pe Țudecikis, care-și spăla ciorapii la fereastră. Lampa mică din odaia lui Țudecikis fila, ligheanul lui sfîrîia plin de spumă, iar Țudecikis simțind că e vorba de el, își scoase capul pe fereastră să strige disperat.

— La luptă, oameni buni! strigă el și dădu din mîini.

— Zît, țoapă! izbucni Liubka rîzînd. Ține-ți pliscul!

Femeia aruncă în moșneag cu o piatră, dar nu-l nimeri de prima dată. Atunci înșfăcă o sticlă goală în care fusese vin, dar mister Trouttyburn, mecanicul-șef, îi luă sticla, ținti și nimeri direct în fereastra deschisă.

— *Miss* Liubka, zise mecanicul-șef sculîndu-se și adunînd sub el picioarele în care coborîse beția, mulți oameni demni vin după marfă la mine, *miss* Liubka, dar n-o dau nimănui, nici lui mister Cooningson, nici lui mister Batta, nici lui mister Kupcik, numai dumitale, deoarece conversația dumitale îmi este agreabilă, *miss* Liubka...

Și consolidîndu-se pe picioarele sale tremurătoare, el își luă pe după umeri mateloții, adică pe englez și pe malaiez, și se porni să danseze cu ei pe pămîntul rece al curții. Oamenii de pe Plutarh dansau într-o tăcere îngîndurată. O stea portocalie se rostogolise pînă în marginea orizontului și se uita cu mirare la ei. Apoi cei trei își primiră banii, se luară de mîini și ieșiră pe stradă legănîndu-se așa cum se leagănă un felinar atîrnat pe o corabie. De pe stradă vedeau marea, apa neagră a golfului Odesei, stegulețele ca niște jucării de pe catargele scufundate și sulițele luminilor aprinse în largile genuni. Liubka își conduse oaspeții pînă la primul colț, stătu apoi singură pe strada pustie, rîzînd de niște gînduri, și se întoarse acasă. Buimac de somn, flăcăul în cămașă de stambă închise poarta după dînsa, Evzel îi aduse patroanei încasările de peste zi și ea se duse să se culce sus, în camera ei. Acolo moțăia Pesia-Mindl, codoașa, iar Țudecikis legăna cu piciorușele sale desculțe leagănul de stejar.

— Ne-ai stors de vlagă, Liubka, femeie neruşinată, zise el şi luă copilul din leagăn; dar învaţă de la mine, mamă denaturată ce eşti...

El lipi un pieptene mic de sînul Liubkăi şi-i puse feciorul în pat. Copilul dădu buzna spre maică-sa, se înţepă în dinţii pieptenelui şi începu să plîngă. Atunci bătrînul îi vîrî în gură un biberon, însă Davidka lepădă şi biberonul.

— Ce farmece îmi tot faci, diavol bătrîn? mormăi Liubka adormind.

— Să taci, mamă denaturată! îi răspunse Ţudecikis. Taci şi învaţă, dracul să te ia...

Copilul se înţepă din nou în pieptene, apoi luă nehotărît biberonul în gură şi începu să sugă.

— Uite, zise Ţudecikis şi începu să rîdă, ţi-am înţărcat copilul, învaţă de la mine, să te ia dracul...

Davidka stătea culcat în leagăn, sugea biberonul, şi din gură îi curgea saliva beatitudinii lui. Liubka se trezi, deschise ochii, apoi îi închise din nou. Ea îşi zări fiul şi luna care dădea buzna la geamul ei. Luna sărea în norii negri, ca un viţel rătăcit.

— Ei, bine, zise atunci Liubka, Pesia-Mindl, deschide-i lui Ţudecikis uşa şi lasă-l să vină mîine să-i dau un funt de tutun american.

Iar a doua zi, Ţudecikis veni să-şi ia un funt din tutunul comandă specială din statul Virginia. Îl căpătă, împreună cu o litră de ceai pe deasupra. Şi peste o săptămînă, cînd m-am dus la Evzel să cumpăr nişte porumbei, l-am văzut pe noul administrator de la curtea Liubkăi. Era miniatural, ca rabinul nostru Ben Zharia. Administratorul cel nou era Ţudecikis.

El a stat în această funcţie cincisprezece ani, şi în tot acest timp am aflat şi eu despre el o mulţime de istorioare. Şi, dacă am să fiu în stare, am să le povestesc pe toate în ordine, fiindcă sînt nişte istorioare foarte interesante.

Alte povestiri

Păcatul lui Iisus

Arina locuia pe lîngă camerele din faţă, fiind slujnică, iar Serioga stătea pe scara de serviciu, ca ajutor de portar. Între ei doi se întîmplase o faptă ruşinoasă. Arina îi născuse lui Serioga în duminica de Lăsata Secului doi gemeni. Apa curge, steaua străluceşte, ţăranul se mînie. Iacă aşa, odată, s-a brodit Arina iarăşi gravidă, era în luna a şasea, că lunile astea muiereşti se duc de-a dura. Serioga trebuia să plece militar, aşa că vedeţi dumneavoastră. Şi Arina s-a apucat de i-a spus:

— Ca să te aştept, mă Serioga, nu văd de ce. Patru ani avem să fim despărţiţi, şi-n patru ani, cum-necum, nasc alţi trei. Slujba la hotel, ştii tu, tot cu fustele sumese. Care cum trece, ăla-i domn, fie el ovrei, fie cum o fi. Oi veni tu înapoi din armată, nu zic, dar şi burta mea are să se ostenească pînă atunci, am să fiu femeie uzată, mai ajung eu la tine?

— De fapt aşa-i, zise Serioga dînd din cap.

— Că de logodnici nu duc lipsă nici acu', măcar şi antreprenorul Trofimîci, e el neam prost, ce să-i faci, şi-apoi şi alde Isai Abramîci, moşul care-i staroste la biserica Sfîntul Nicolae, cam pirpiriu el, da' şi de bărbăţia voastră ticăloasă mi s-a acrit, uite, abia mă mai ţin, m-aţi omorît de tot... Peste trei luni, gata, fac copilul, îl duc la orfelinat şi mă mărit cu dînşii.

Auzind asta, Serioga şi-a scos cureaua şi a început să dea în Arina, şi tot căta vitejeşte spre pîntec.

— De burtă, i-a zis muierea, nu te prea atinge, că umplutura-i a ta, nu-i a altuia...

A fost bătaie în regulă, cu lacrimile bărbatului, cu sîngele muierii, numai că fără nici un rost. Atunci muierea s-a înfăţişat lui Iisus Hristos, de i-a grăit:

— Uite aşa şi aşa, Doamne Iisuse. Eu sînt femeia Arina de la hotelul Madrid şi Luvru, ăl de-i pe Tverskaia. Că slujba la hotel, tot cu fusta sumeasă. Care cum vine, ăla-i domn, fie ovrei, fie cine-o fi. Şi pe pămînt umblă robul tău, ajutorul de portar Serioga. Doi gemeni i-am născut acu' un an de Lăsata Secului.

Şi i-a spus Mîntuitorului tot.

— Da' dacă Serioga n-ar mai pleca militar? întrebă Mîntuitorul.

— Îl ia comisarul de la secţie...

— Comisarul!... şi capul Domnului căzu în piept. Uite, la asta nu m-am gîndit... Auzi tu, da' dacă ai trăi întru curăţie?

— Patru ani? răspunse muierea. Dacă s-ar lua lumea după Tine, toţi oamenii ar trebui să se usuce, că aşa ai apucat Tu... şi prăsila cum o mai faci? Uşurează-mă mai cu judecată...

În obrajii Domnului se iviră bujori, muierea l-a atins unde-l doare, aşa că El tăcu mîlc. Nu te poţi pupa singur în ureche, asta şi Dumnezeu cunoaşte.

— Uite ce, roaba lui Dumnezeu, fecioară păcătoasă Arina! o vesti Mîntuitorul întru slava sa. Umblă prin cerurile mele un îngeraş, pe numele său Alfred, şi-a ieşit din fire bietul de atîta plîns: ce ţi-e şi cu dumneata, Doamne – zice – că la etatea de douăzeci de anişori m-ai ridicat la rangul de înger, pe cîtă vreme eu sînt un june voinic. Aşa că, bucură-te femeie de hatîrul meu, că uite, ţi-l dau pe patru ani de soţ pe îngerul Alfred. El are să-ţi fie şi moliftă, şi apărare, şi ibovnic. Iar de născut

de la el, nu prunc, da' nici măcar pui de raţă n-ai să poţi naşte, că distracţie la el, cîtă vrei, atîta că nu e serios...

— Tocmai asta şi vreau, se rugă fecioara Arina. Că de la ăia serioşii mă aleg cu aia că mor de trei ori la doi ani...

— Avea-vei parte de dulce hodină, oaia Domnului Arina, înălţa-te-va rugăciunea ta preacurată ca viersul. Amin.

Zis şi făcut. Fu adus Alfred. Era un flăcău plăpînd, gingaş, cu două aripioare fîlfîindu-i pe umerii albaştri şi scăpărînd scîntei trandafirii ca la porumbeii ce zburătăcesc prin văzduh. Arina l-a strîns în braţe, şi plîngea de înduioşare sufletul ei muieresc.

— Alfreduşka, sufleţelule, ursitul meu...

Dar i-a poruncit Mîntuitorul ca atunci cînd se va culca în aşternut cu îngerul, aripile să i le scoată, că le are prinse în balamale ca uşa în canaturi; şi scoţîndu-i-le, să le înfăşoare peste noapte într-un cearşaf curat, deoarece la cine ştie ce mişcare aripa se poate rupe, căci este alcătuită nu din altceva, cît din suspine de prunci.

Domnul Dumnezeu a binecuvîntat unirea aceasta pentru cea din urmă oară, chemînd întru slavă un cor arhieresc care cînta cu glasuri ca tunetul, vreo gustare însă n-a fost, de nici un fel, că asta nu se cuvenea; şi îmbrăţişaţi, Arina şi Alfred coborîră în fugă pe scara de mătase din cer pre pămînt. Cînd ajunseră în cartierul Petrovka, fiindcă acolo chitise muierea să ajungă, Arina îi cumpără lui Alfred (căci, între altele, el nu numai că n-avea ţoale pe el, dar era natural cum l-a făcut mă-sa) nişte ghete de lac, o pereche de pantaloni cadrilaţi din tricou, o flanea vînătorească şi o vestă de catifea.

— Restul, drăguţule, găsim şi p-acasă! i-a spus dînsa.

În ziua aceea Arina n-a mai fost la slujbă, la hotel, cerîndu-şi învoire. Serioga veni să facă scandal, însă ea nu-i deschise şi vorbi cu el prin uşă:

— Serghei Nifantici, acu' mă spăl pe picere şi te rog frumos să te cari fără scandal...

Aşa că el a plecat fără o vorbă. Se vede treaba că forţa îngerească începuse a-l influenţa.

Iar masa de cină Arina a gătit-o ca la negustori, a naibii ambiţioasă era şi muierea asta! O jumătate de votcă, separat de asta vinul, scrumbie de Dunăre cu cartofi şi un samovar întreg de ceai. Cum a gustat Alfred din binecuvîntarea aceasta pămîntească, i-a şi venit cu leşin. Arina i-a împachetat frumos aripioarele, scoţîndu-le din balamale, apoi l-a culcat în pat.

Şi cum stătea tolănită pe salteaua de puf, în aşternutul păcătos, această minune cerească albă ca zăpada se răspîndea în jur cu o strălucire nepămînteană, şi umblau prin odaie stîlpi de lumină de lună, laolaltă cu stîlpi roşii, legănîndu-se pe picioarele lor de raze. Iar Arina plîngea şi rîdea, cînta şi se ruga. Ai avut parte, Arino, de har nemaipomenit pe urgisitul pămînt, binecuvîntată fii tu între neveste!

Jumătăţica de votcă o băură pînă la fund, şi votca şi-a făcut de cap. După ce adormiră, Arina se răsturnă peste Alfred cu burta ei încinsă, în şase luni, de la Serioga citire. Ce-i mai lipsea ei, de vreme ce dormea cu îngerul şi nimeni nu scuipa pe pereţi lîngă ea, nimeni nu sforăia, nici nu-şi sufla nasul, ce-i mai lipsea aşadar acestei muieri pătimaşe? Dar ea, nu: mai voia să-şi mai încălzească şi burta ei umflată şi plină de foc. Aşa că l-a strivit pe îngerul Domnului, l-a strivit de beată ce era, ori de bucurie, l-a strivit ca pe un prunc de o săptămînă, l-a făcut una cu patul, de i-a sunat sărmanului ceasul morţii, iar din aripile înfăşurate în cearşaf picurară lacrimi străvezii.

Cînd s-a crăpat de ziuă, copacii au început să-şi lase ochii în pămînt. În pădurile depărtate de la miazănoapte, fieştecare brad s-a popit, fieşcare brad a îngenuncheat.

Şi iară stă muierea dinaintea tronului dumnezeiesc, lată în umeri, voinică şi ţinînd în mîinile ei roşii un leş tinerel.

— Uite, Doamne...

Aici, inima blajină a lui Iisus n-a mai putut să îndure şi a blestemat-o pre femeie:

— Aşa precum te-ai purtat tu pe pămînt, şi cu tine are să se poarte alţii, Arina...

— Ce să-i faci, Doamne!... i-a răspuns femeia cu glas abia auzit, parcă eu mi-am făcut trupul cel greu, eu am băut votcă, eu mi-am născocit sufletul ăsta singuratic şi nărod de muiere?...

— Nu mai vreau să am de-a face cu tine! izbucni Domnul Iisus. Mi-ai strivit îngerul, vai ţie, tîrfă...

Şi un vînt putred o aruncă pe Arina pe pămînt, pe strada Tverskaia, la odăile care erau în seama ei din hotelul Madrid şi Luvru. În rest, Dumnezeu cu mila. Serioga se plimba încolo şi încoace, recrut cum era. Antreprenorul Trofimîci tocmai sosise din Kolomna şi, cînd a văzut-o pe Arina cît era de zdravănă şi îmbujorată, i-a şi spus:

— Hei, borţoaso! a zis el către dînsa şi altele asemenea.

Auzind despre ea că e cu burta la nas, moşneguţul Isai Abramîci începu şi el să fonfăie.

— Eu, zicea el, după cele petrecute nu mai pot avea nimica comun cu tine, dar în aceeaşi ordine de idei pot ca să-ţi urez...

El era cazul mai curînd să zacă în pămînt, nu să se ţină de alte alea, dar mă rog, a tras şi el un scuipat ca toţi. Şi, adevărat, parcă turbaseră cu toţii: şi băieţii de pe la bucătărie, şi negustorii, şi veneticii. Că aşa-i negoţul: cu risc. Şi asta-i toată povestea.

Pînă să nască, fiindcă timpul a ciocănit şi celelalte trei luni, Arina a ieşit o dată în curtea din dos, la odăile portarilor, şi-a ridicat burta cumplit de mare către cerul de mătase şi a rostit fără nici o noimă:

— Vezi, Doamne, asta mi-i burta. Poţi să baţi toba în ea, parc'ar fi mazăre înăuntru. Şi ce să fie asta, habar n-am. Dar, Doamne, nici altminteri n-aş prea dori...

Iisus a scăldat-o pe Arina în lacrimile sale drept răspuns şi a căzut în genunchi Mîntuitorul.

— Iartă-mă, Arinuşka, pe mine, Dumnezeu păcătos, pentru ceea ce am făcut din tine...

— N-ai să capeţi iertare de la mine, Iisuse Hristoase, îi răspunse Arina. Nu!

Prima dragoste

Fiind băiat de zece ani, mă îndrăgostisem de o femeie pe care o chema Galina Apollonovna, după numele de familie – Rubţova. Bărbatul ei, un ofiţer, plecase în războiul împotriva Japoniei şi se întorsese în octombrie o mie nouă sute cinci, aducînd cu el mai multe cufere. În cuferele acelea se aflau obiecte chinezeşti: paravane, arme încrustate, cu totul vreo cinci sute de kilograme. Kuzma ne spunea că Rubţov cumpărase lucrurile astea cu banii agonisiţi din funcţia lui militară de la comandamentul geniului din Armata manciuriană. Pe lîngă Kuzma ziceau şi alţii la fel. Le venea greu oamenilor să nu bîrfească pe seama Rubţovilor, întrucît Rubţovii erau fericiţi. Casa lor se învecina cu proprietatea noastră, iar terasa lor cu geamlîc cuprindea în privire o parte din pămîntul nostru, însă tata nu se certa cu ei pentru atîta lucru. Rubţov, inspectorul fiscal, era socotit în oraşul nostru un om corect şi întreţinea relaţii şi cu evreii. Iar cînd se întoarse din războiul ruso-japonez fiul bătrînului, ofiţerul, văzurăm cu toţii ce viaţă armonioasă şi fericită se statornici în familia lor. Zile întregi, Galina Apollonovna umbla ţinîndu-se de mînă cu soţul ei. Nu-l slăbea din ochi, pentru că nu-l văzuse un an şi jumătate, însă mie îmi era frică de privirea ei şi de aceea mă întorceam cu spatele, tremurînd. În ochii ei vedeam uimitoarea viaţă ruşinoasă a tuturor oamenilor de pe pămînt şi voiam să adorm cuprins de un somn neobişnuit, ca să pot uita viaţa asta care depăşea orice

vis. Galina Apollonovna umbla de obicei prin casă cu părul despletit, purtînd botine roşii şi un halat chinezesc. Sub dantelele cămăşii cu decolteu adînc se zărea despicătura şi începutul sînilor ei albi, rotunzi şi încorsetaţi, iar pe halatul ei erau brodaţi cu mătase trandafirie dragoni, păsări şi copaci scorburoşi.

Toată ziua ea umbla fără rost, cu un surîs neclar pe buzele umede, împiedicîndu-se de cuferele nedesfăcute sau de scările pentru gimnastică împrăştiate pe duşumea. De aici Galina se tot alegea cu vînătăi, şi atunci îşi ridica halatul mai sus de genunchi şi-i spunea soţului:

— Vai, buba! Vreau un pupic...

Şi îndoindu-şi picioarele lungi în pantalonii strîmţi de cavalerist, cu cizme cu pinteni şi carîmbi de piele de căprioară, ofiţerul îngenunchea pe podeaua murdară, se tîra în genunchi şi-i săruta zîmbind locul lovit, adică locul fraged purtînd urma jartierei. De la fereastra mea vedeam aceste săruturi. Ele îmi pricinuiau suferinţă, dar nu merită să vorbesc despre asta, pentru că dragostea şi gelozia băieţilor de zece ani seamănă întru totul cu dragostea şi gelozia bărbaţilor. Două săptămîni nu m-am mai apropiat de fereastră şi m-am ferit de Galina, pînă cînd o întîmplare m-a pus faţă în faţă cu ea. Întîmplarea asta a fost un pogrom izbucnit în anul o mie nouă sute cinci la Nikolaev şi în alte oraşe cu populaţie evreiască. O gloată de ucigaşi plătiţi devastă prăvălia tatălui meu şi-l omorî pe bunicul meu Şoil. Toate astea se petrecură fără să fiu eu de faţă, fiindcă tocmai în dimineaţa aceea cumpăram porumbei de la vînătorul Ivan Nikodimîci. Cinci din cei zece ani cîţi trăisem cu totul n-am visat din toate puterile sufletului meu nimic altceva decît porumbei şi acum, iată, tocmai cînd mi-i cumpărasem, invalidul Makarenko i-a omorît izbindu-i de tîmpla mea. Atunci Kuzma mă luă şi mă duse la Rubţovi. Pe portiţa Rubţovilor cineva desenase

cu creta o cruce, aşa că nu se atingea nimeni de casa lor, şi ei i-au ascuns pe părinţii mei. Kuzma mă aduse pe terasa cu geamlîc. Acolo, într-o rotondă verde, şedea maică-mea cu Galina.

— Ar trebui să ne spălăm, îmi spuse Galina; să ne spălăm, micuţule rabin... Avem faţa plină de pene, şi penele sînt pline de sînge...

Ea m-a îmbrăţişat şi m-a dus prin coridorul care mirosea înţepător. Capul mi se sprijinise de şoldul Galinei, iar şoldul se mişca respirînd. Ajunserăm în bucătărie, şi Rubţova mă vîrî sub robinet. O gîscă se frigea pe plita de faianţă, vasele agăţate pe pereţi sclipeau în văpăi, iar alături de oale şi tingiri, în colţul bucătăresei, atîrna ţarul Nicolae, împodobit cu flori de hîrtie. Galina îmi spală urmele porumbelului, care se lipiseră de obrajii mei.

— Ai să fii ca un mire, drăgălaşule! mi-a spus ea sărutîndu-mă pe gură cu buzele ei moi, apoi se întoarse cu spatele. Vezi tu, zise ea deodată în şoaptă, tăticul tău are neplăceri, umblă toată ziua pe străzi fără nici o treabă, cheamă-l pe tăicuţul tău acasă...

Şi am văzut pe geam strada goală, cu un cer imens deasupra, şi pe roşcovanul meu tată mergînd pe caldarîm. Era fără căciulă, cu tot părul roşu ridicat în sus, cu cămaşa trasă într-o parte şi încheiată la un nasture, dar nu cel care trebuia. Vlasov, un muncitor supt la faţă şi îmbrăcat cu zdrenţele unei pufoaice soldăţeşti, venea în urma lui.

— Aşa, spunea el cu o voce caldă şi răguşită, atingîndu-l mîngîietor pe tata cu amîndouă mîinile, nu ne trebuie libertate, ca după aceea jidanii să fie liberi să facă negoţ... Dă-i seninul vieţii omului muncitor, pentru truda lui, pentru toată grămada asta cumplită. Auzi, prietene, dă-i, dă-i...

Nu ştiu ce-l tot ruga muncitorul pe tata şi tot punea mîna pe el, iar umbrele de însufleţire curat beţivă se schimbau pe faţa lui cu melancolia şi somnolenţa.

— Viaţa noastră trebuie să semene cu a molocanilor, murmura el clătinîndu-se pe picioarele încovoiate; cam ca la molocani trebuie să fie şi viaţa noastră, numai că fără Dumnezeul ăla de modă veche; că de pe urma lui doar ovreii trag foloase, altul nimeni...

Şi Vlasov răcni cu deznădejde nu ştiu ce despre Dumnezeul cel vechi căruia nu-i era milă decît de evrei. Vlasov urla, se tot împiedica şi alerga să-şi prindă din urmă Dumnezeul neştiut, însă chiar atunci îi tăie calea o patrulă de cazaci. Un ofiţer cu lampasuri şi încins cu o centură de gală mergea călare în fruntea detaşamentului, cu capul acoperit de un chipiu înalt. Ofiţerul mergea la pas şi nu se uita în lături. Călărea ca printr-o strîmtoare din munţi, unde nu te poţi uita decît înainte.

— Domnule căpitan, spuse tata în şoaptă cînd cazacul ajunse în dreptul său; domnule căpitan! spuse tata vîrîndu-şi capul în umeri şi îngenunche în noroi.

— Mă rog? răspunse ofiţerul privind drept înainte ca şi pînă atunci şi-şi atinse de cozoroc mîna cu mănuşă de piele de căprioară, galbenă ca lămîia.

În faţă, la colţul străzii Rîbnaia, pogromiştii ne spărgeau prăvălia, aruncînd afară lăzile cu maşini şi cuie, ca şi noul meu portret în uniformă de licean.

— Iată, zise tata rămînînd în genunchi, ei ne sparg tot ce-am agonisit cu sudoarea frunţii, şi pentru ce, domnule căpitan?

Ofiţerul mormăi ceva, îşi atinse iar de cozoroc mănuşa ca lămîia, smuci de frîu, dar calul nu se urni.

Tata se tîra în genunchi în faţa calului şi se freca de picioarele lui scurte, cuminţi, cu păr uşor ciufulit.

— Mda, zise căpitanul, smuci de frîu şi plecă, iar după el porniră şi cazacii.

Ei şedeau nepăsători în şeile înalte, călărind printr-o închipuită strîmtoare din munţi şi dispărînd apoi după colţul străzii Sobornaia.

Atunci Galina mă împinse din nou spre geam.

— Cheamă-l pe taică-tău acasă, zise dînsa. N-a mîncat nimic de azi dimineaţă.

Şi m-am aplecat peste pervazul ferestrei. Auzindu-mi glasul, tata s-a întors.

— Băieţelul meu, gînguri el cu o gingăşie imposibil de exprimat.

Şi ne-am dus cu el pe terasa Rubţovilor, unde mama stătea culcată în rotonda verde. Alături de patul ei zăceau pe jos nişte haltere şi un aparat de gimnastică.

— Nenorociţii de gologani, ne întîmpină mama, viaţa omenească şi copiii şi fericirea noastră nefericită, toate le-ai dat lor... Nenorociţii de gologani! strigă ea cu voce răguşită, străină, zvîcni în aşternut şi tăcu.

Şi atunci începu să se audă în liniştea aceea sughiţul meu. Stăteam rezemat de perete, cu şapca trasă peste urechi şi nu-mi puteam stăpîni sughiţul.

— Nu-i frumos, drăgălaşule! îmi zîmbi Galina cu zîmbetul ei dispreţuitor şi mă lovi cu poala ţeapănă a halatului ei. Ea păşi cu botinele ei roşii spre fereastră şi se apucă să agaţe nişte perdeluţe chinezeşti de o galerie bizară. Braţele ei dezgolite se scufundau în mătase, coada vie a părului ei i se mişca pe şold, şi eu o priveam în extaz.

Băiat instruit, mă uitam la ea ca la o scenă îndepărtată pe care o iluminau o mulţime de lumînări. Şi în aceeaşi clipă, m-am închipuit a fi Miron, fiul cărbunarului care-şi vindea marfa la colţul străzii noastre. M-am imaginat într-o autoapărare evreiască şi m-am văzut umblînd, ca şi Miron, cu bocanci scîlciaţi, legaţi cu sfoară. Pe umăr îmi atîrna, prinsă într-un şnur verde, o puşcă ce nu era bună de nimic, iar eu stăteam în genunchi în spatele unui gard vechi de scînduri şi trăgeam în ucigaşi. Dincolo de gardul meu se întindea un maidan plin de mormane de cărbuni prăfuiţi, puşca veche trăgea rău, ucigaşii, bărboşi

şi cu dinţii albi, se apropiau tot mai mult de mine, şi eu încercam sentimentul măreţ al morţii iminente, zărind-o în înălţimile albastre ale lumii pe Galina. Vedeam un meterez tăiat în zidul unei case gigantice, zidite din miriade de cărămizi. Casa asta de purpură se rezema de o ulicioară în care pămîntul cenuşiu era prost bătătorit, iar pe meterezul cel mai înalt stătea Galina. Cu surîsul ei dispreţuitor ea îmi zîmbea de la fereastra pe care n-o puteam atinge, în vreme ce soţul ei, îmbrăcat pe jumătate în haine de ofiţer, stătea la spatele ei şi-i săruta gîtul...

Silindu-mă să-mi curm sughiţul, mi-am imaginat toate acestea ca s-o iubesc pe Rubţova mai amar, mai fierbinte, mai disperat poate, fiindcă măsura durerii este uriaşă la omul în vîrstă de zece ani. Visele astea stupide m-au ajutat să uit moartea porumbeilor şi moartea lui Şoil, aş fi uitat poate cu totul aceste crime dacă în aceeaşi clipă n-ar fi venit pe terasă Kuzma cu Aba, evreul acela cumplit.

Amurgise cînd au venit ei. Pe terasă ardea o lampă cu lumină sărăcăcioasă, strîmbă, lăsată într-o rînă, o lampă pîlpîitoare, tovarăşă de drum a nenorocirii.

— L-am băgat pe moşneag în ceremonie, spuse Kuzma intrînd, că acu' zac tot morţi frumoşi, aşa că am adus pe cine să facă slujba, să zică şi el ceva la căpătîiul bătrînului...

Şi Kuzma îl arătă pe cantorul Aba.

— Să scîncească şi el ceva acolo, rosti binevoitor portarul; că dacă-i umpli maţul, te plictiseşte şi-o noapte întreagă...

Kuzma stătea în prag, arătîndu-şi bunul său nas zdrobit, întors în toate părţile; el vru să povestească pe cît se putea mai cald felul cum legase falca mortului, însă tata îl întrerupse:

— Vă rog, reb Aba, zise tata, rugaţi-vă la căpătîiul răposatului, am să vă plătesc eu...

— Mă tem că n-o să-mi plătiţi, răspunse Aba cu o voce monotonă şi îşi lipi de faţa de masă chipul scîrbavnic

şi bărbos; mă tem că o să-mi luaţi biciul şi o să plecaţi în Argentina, la Buenos Aires, unde o să porniţi o afacere *en-gros* cu biciul meu. Afacere *en-gros*! repetă Aba, mestecă aerul cu buzele lui dispreţuitoare şi trase către sine ziarul „Fiul patriei“ care răcea pe masă. În acel ziar scria despre manifestul ţarului din 17 octombrie şi despre libertate.

— „... Cetăţeni ai liberei Rusii, citi Aba din ziar, silabisind şi mestecîndu-şi barba cu care-şi umpluse toată gura, cetăţeni ai liberei Rusii, vă felicităm cu prilejul luminoasei învieri a lui Hristos...“

Ziarul stătea pieziş în faţa bătrînului cantor şi foaia lui flutura: cantorul citea cu voce somnoroasă, niţel cîntată şi punea uimitoare accente în cuvintele ruseşti pe care nu le ştia. Accentele lui Aba semănau cu vorbirea guturală a unui negru, sosit din patrie într-un port rusesc. Aceste accente au stîrnit pînă şi rîsul mamei mele.

— Fac păcat, strigă ea scoţîndu-şi capul din rotondă: eu rîd, Aba... Spune-mi mai bine cum o duci şi ce face familia dumitale?

— Mai bine întrebaţi-mă altceva, bombăni Aba fără să-şi lase barba dintre dinţi şi continuînd să citească ziarul.

— Întreabă-l altceva, zise tata numaidecît după Aba şi veni în mijlocul odăii. Ochii lui care ne zîmbeau printre lacrimi se răsuciră deodată în orbite şi se fixară asupra unui punct pe care nu-l vedea nimeni dintre noi. Vai, Şoil! rosti el cu o voce egală, falsă, pregătitoare; vai, Şoil, omule drag...

Ne deterăm seama că peste o clipă va ţipa, însă mama ne-o luă înainte.

— Manus! strigă dînsa despletindu-şi părul într-o secundă şi începînd să-l scuture pe soţul ei de piept, uite ce rău i-e copilului nostru, de ce nu vrei să auzi cum sughite, de ce asta, Manus?...

Tata tăcu.

— Rahil, zise el cu teamă, nu pot să-ţi explic cît de mult mă doare de Şoil...

Apoi se duse la bucătărie, de unde se întoarse cu un pahar cu apă.

— Bea, artistule, îmi spuse Aba venind lîngă mine, bea apa asta care o să te ajute ca funia pe spînzurat...

Şi într-adevăr apa nu m-a ajutat. Sughiţam tot mai mult. Din pieptul meu începeau să năvălească răgete. O umflătură plăcută la pipăit mi se ivi pe gît. Umflătura respira, se dilata, îmi acoperea beregata şi se revărsa peste guler. Clocotea într-însa răsuflarea mea sfîşiată. Clocotea ca apa care a dat în fiert. Şi atunci cînd în pragul nopţii am încetat să mai fiu băiatul clăpăug care fusesem în toată viaţa mea anterioară şi am devenit un ghem ce se răsucea întruna, mama, înfăşurată în şal şi acum mai înaltă şi mai zveltă, s-a apropiat de Rubţova, care stătea înmărmurită.

— Draga mea Galina, zise mama cu voce cîntată şi puternică, cît de mult vă deranjăm noi, şi pe buna Nadejda Ivanovna, şi pe toţi ai dumneavoastră... Ce ruşine îmi e, draga mea Galina...

Mama, cu obrajii în flăcări, o împinse pe Galina spre ieşire, apoi alergă spre mine şi-mi vîrî şalul în gură, ca să-mi astupe gemetele.

— Rabdă, băieţaş, îmi şopti mama; rabdă pentru mămica...

Însă chiar dacă aş fi putut răbda, n-aş fi făcut-o, fiindcă nu mai simţeam nici un fel de ruşine.

Aşa începu boala mea. Aveam pe atunci zece ani. Dimineaţa mă duseră la doctor. Pogromul continua, dar de noi nu se lega nimeni. Doctorul, un om gras, îmi găsi o boală de nervi.

El îmi recomandă să plec cît mai curînd la Odesa, la nişte profesori, şi să aştept acolo sezonul căldurii şi al băilor de mare.

Aşa şi făcurăm. Peste cîteva zile m-am dus cu mama la Odesa, la bunicul meu Levy-Iţhok şi la unchiul Simon. Plecarăm dimineaţa cu vaporul, iar către amiază apele brune ale Bugului fură înlocuite de valul greu şi verde al mării. Descopeream viaţa din casa smintitului meu bunic Levy-Iţhok şi mi-am luat rămas-bun pentru totdeauna de la oraşul Nikolaev, unde se scurseseră zece ani din copilăria mea.

Ai căscat gura, căpitane!

În portul Odesei ancoră vaporul Halifax. El venea de la Londra să încarce grîu rusesc.

La douăzeci şi şapte ianuarie, în ziua înmormîntării lui Lenin, echipajul de culoare al vaporului – trei chinezi, doi negri şi un malaiez – şi-a chemat căpitanul pe punte. În oraş tunau fanfarele şi şuiera viscolul.

— Căpitane O'Nearen, spuseră negrii, azi nu se încarcă, învoiţi-ne în oraş pînă diseară.

— Rămîneţi pe vas, le răspunse O'Nearen, furtuna este de gradul nouă şi se intensifică; Beaconsfield a fost blocat de gheţuri; barometrul arată lucruri pe care mai bine nu le-ar arăta. Pe astfel de timp echipajul trebuie să rămînă pe vas. Nimeni nu părăseşte puntea!

Spunînd acestea, căpitanul O'Nearen se apropie de secund. Rîse cu el şi amîndoi fumară ţigări de foi, arătînd mereu cu degetul spre oraş, unde vuia crivăţul şi gemeau fanfarele într-o durere nestăpînită.

Cei doi negri şi cei trei chinezi umblau fără rost pe punte. Îşi suflau în pumnii rebegiţi, băteau din picioarele încălţate cu cizme de cauciuc şi furişau priviri spre uşa întredeschisă a cabinei căpitanului. De acolo se scurgea spre furtuna de gradul al nouălea catifeaua canapelelor, încălzită de coniac şi de fumul subţire.

— Şef de echipaj! strigă O'Nearen văzîndu-i pe mateloţi. Puntea nu e bulevard, alungă-i pe flăcăii ăştia în cală.

— Da, *sir*, răspunse şeful de echipaj, un stîlp de carne roşie împresurat de un păr roşcovan; da, domnule! şi îl

apucă de guler pe ciufulitul malaiez. Îl rezemă de bordul dinspre largul mării, apoi îi făcu vînt spre scara de pisică. Malaiezul se rostogoli în jos și după aceea începu să alerge pe gheață. Cei trei chinezi și cei doi negri fugiră după el.

— Ai alungat oamenii în cală? îl întrebă căpitanul din cabina sa încălzită de coniac și de fumul subțire.

— I-am alungat, *sir*! răspunse șeful de echipaj, acest stîlp de carne roșie, apoi rămase în fața tambuchiului, ca o santinelă în furtună.

Vîntul sufla dinspre mare cu cele nouă grade ale lui ca nouă obuze trase de înghețatele baterii ale mării. Ninsoarea albă turba în jurul sloiurilor de gheață. Și pe valurile împietrite zburau, uitînd de sine, spre țărm, spre docuri, cinci virgule încovoiate, cu chipuri de cărbune și cu vestoanele fîlfîind în vînt. Zdrelindu-și mîinile, cei cinci se cățărară pe mal agățîndu-se de piloții înghețați, intrară în port fugind și năvăliră în orașul care tremura scuturat de crivăț.

Un detașament de docheri mergea cu un steag negru prin piață spre locul unde urma să se pună fundația monumentului lui Lenin. Negrii și chinezii merseră alături de docheri. Se înăbușeau, strîngeau niște mîini și se bucurau cu bucuria unor ocnași evadați.

În momentul acela, la Moscova, în Piața Roșie, trupul lui Lenin era coborît în mausoleu. La noi în Odesa urlau sirenele, vîjîia viforul și mulțimile mergeau rînduite în șiruri. Și numai pe vaporul Halifax impenetrabilul șef de echipaj stătea lîngă tambuchi ca o santinelă în furtună. Sub paza pe care o credea sigură, căpitanul O'Nearen sorbea coniac în cabina plină de fum de trabuc.

Bizuindu-se pe șeful de echipaj, a rămas un gură-cască, el, O'Nearen, căpitanul.

Sfîrşitul azilului

(Din povestirile odesite)

În vremea foametei nu erau la Odesa oameni care s-o ducă mai bine decît pensionarii azilului din cimitirul evreiesc numărul doi. Negustorul de stofe Kofman ridicase cîndva în memoria soţiei sale Isabella un azil alături de zidul cimitirului. La cafeneaua Fanconi mulţi făceau haz de această vecinătate. Dar în cele din urmă se dovedi cîtă dreptate avusese Kofman. După revoluţie, bătrînii şi bătrînele ce-şi găsiseră adăpost la azilul din cimitir puseră mîna pe funcţiile de gropari, cantori şi băieşi de morţi. Ei făcură rost de un sicriu de stejar cu giulgiu şi cu ciucuri de argint şi îl închiriau oamenilor săraci.

În acel timp cheresteaua dispăruse din Odesa cu totul. Aşadar sicriul de închiriat nu zăcea nefolosit. În lada de stejar mortul rămînea însă numai acasă şi la slujba de înmormîntare, iar în groapă era aruncat doar în giulgiu. Asta era o lege ebraică uitată.

Înţelepţii arătau că nu se cuvine să împiedici viermii să se unească cu leşul, care e necurat. „Din pămînt ai ieşit, în pămînt te vei întoarce."

Pentru că renăscuse vechea lege, bătrînii mai primeau pe lîngă tainul lor şi o fiertură la care nu putea visa nimeni în anii aceia. Serile, ei se beţiveau în pivniţa lui Zalman Mînă-Strîmbă dînd resturi de mîncare şi la vecini.

Belşugul lor a ţinut pînă la răscoala coloniilor nemţeşti. Nemţii l-au ucis atunci în luptă pe comandantul garnizoanei, Herş Lugovoi.

Fu înmormîntat cu mare pompă. Armata venise la cimitir cu fanfarele, cu bucătăriile de campanie şi cu mitralierele în brişti. În faţa mormîntului încă neacoperit se rostiră discursuri şi jurăminte.

— Tovarăşul Herş, răcnea încordîndu-se Lionka Brahman, comandantul diviziei, a intrat în P.M.S.D.R. al bolşevicilor în anul 1911, unde a desfăşurat muncă de propagandist şi agent de legătură. Tovarăşul Herş a suferit represiuni împreună cu Sonia Ianovskaia, Ivan Sokolov şi Monossohn începînd din 1913 în oraşul Nikolaev...

Arie-Leib, starostele azilului, stătea în aşteptare laolaltă cu tovarăşii lui. Nici nu apucă Lionka să-şi sfîrşească discursul de adio, că bătrînii şi începură să întoarcă sicriul ca să-l răstoarne afară pe mortul acoperit de un drapel roşu. Lionka îl lovi discret pe Arie-Leib cu un pinten.

— Marş! zise el. Marş de-aici... Herş a binemeritat de la Republică...

Şi sub ochii uluiţi ai bătrînilor, Lugovoi fu îngropat cu sicriul de stejar cu tot, cu ciucurii, cu giulgiul negru pe care erau ţesute cu fir de argint pavezele lui David şi un verset dintr-o rugăciune funebră ebraică.

— Sîntem morţi, zise Arie-Leib către tovarăşii săi după ce se isprăvi înmormîntarea; sîntem în mîinile faraonului...

Şi el năvăli la administratorul cimitirului, Broidin, cu cererea de a i se elibera alte scînduri pentru confecţionarea unui nou sicriu şi altă stofă pentru un giulgiu nou. Broidin făgădui, dar nu făcu nimic. Îmbogăţirea bătrînilor nu intra în planurile sale. La birou, el spuse:

— Mai tare mă doare inima pentru şomerii de la serviciul comunal decît pentru speculanţii ăştia...

Broidin făgădui, dar nu tăcu nimic. În pivniţa lui Zalman Mînă-Strîmbă se asmuţiră asupra capului său şi asupra capetelor tuturor membrilor sindicatului serviciilor comunale toate blestemele *Talmudului.* Bătrînii făcură farmece creierului şi oaselor lui Broidin şi ale membrilor sindicatului, ca şi seminţei proaspete din pîntecele nevestelor acestora, şi urară fiecăruia dintre ei o formă deosebită de paralizie şi de ulcer.

Venitul li se micşoră. Tainul lor se alcătuia acum dintr-o zeamă vînătă cu oase de peşte. Felul al doilea era un terci de ovăz, fără nici un strop de grăsime.

Un bătrîn din Odesa poate să mănînce orice fel de fiertură, din orişice s-ar compune ea, numai să aibă într-însa foi de dafin, usturoi şi piper. Dar asta n-avea nimic din cele amintite.

Azilul fundat în memoria Isabellei Kofman împărtăşi soarta generală. Furia bătrînilor înfometaţi creştea. Şi ea s-a prăbuşit în capul unui om care se aştepta la asta mai puţin ca oricine. Acest om a fost doctoriţa Iudita Şmaiser, venită la azil să facă vaccinări antivariolice.

Comitetul executiv regional dăduse publicităţii o dispoziţie asupra obligativităţii acestor vaccinări. Iudita Şmaiser îşi întinse pe masă instrumentele şi aprinse lampa de spirt. În faţa ferestrelor se ridicau zidurile de smarald ale tufelor cimitirului. Limbuţa albastră a flăcării încerca să se amestece cu fulgerele de iunie.

Cel mai aproape de Iudita stătea Meer Beskonecinîi, un bătrîn slăbănog. El îi urmărea posomorît pregătirile.

— Dă-mi voie să-ţi fac injecţia, îi spuse Iudita ridicînd seringa.

Apoi se căzni să-i tragă din zdrenţe cravaşa albastră a braţului.

Bătrînul îşi smuci mîna:

— N-ai unde să mă-nţepi...

— N-o să te doară, strigă Iudita; în carne nu doare.

— Eu n-am carne, spuse Meer Beskonecinîi, n-ai în ce să mă înţepi...

Dintr-un colţ al camerei izbucni, ca un răspuns, plînsul surd al cuiva. Plîngea Doba-Leia, fosta bucătăreasă a ritualurilor tăierii împrejur. Meer îşi schimonosi obrajii veştezi.

— Viaţa e o porcărie, bombăni el, lumea – un bordel, oamenii – nişte afacerişti...

Ochelarii *pince-nez* se legănară pe nasul Iuditei, pieptul îi năvăli afară din halatul scrobit. Ea deschise gura ca să explice utilitatea vaccinului antivariolic, însă Arie-Leib, starostele azilului, o opri.

— Domnişoară, zise el, mama ne-a născut şi pe noi ca şi pe mata mama matale. Femeia asta, mama noastră, ne-a născut ca să trăim, nu ca să ne chinuim. Ea voia ca noi să trăim bine, şi avea dreptate, aşa cum poate să aibă dreptate numai o mamă. Omul care se mulţumeşte cu ceea ce îi eliberează Broidin nu este vrednic de materialul din care a fost făcut. Scopul matale, domnişoară, constă în a ne vaccina contra vărsatului de vînt şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, mata vaccinezi. Scopul nostru constă în a ne trăi viaţa pînă la sfîrşit, nu în a o chinui, şi noi nu ne îndeplinim acest scop.

Doba-Leia, o bătrînă mustăcioasă cu chip de leu, izbucni şi mai tare în plîns cînd auzi aceste cuvinte. Acum plîngea pe tonuri de bas.

— Viaţa e o porcărie, repetă Meer Beskonecinîi, şi oamenii – nişte afacerişti...

Paraliticul Simon-Wolf înşfăcă volanul căruciorului său şi, scîncind şi răsucindu-şi palmele, porni spre uşă. Tichia îi lunecă de pe capul rozaceu şi umflat.

Răgind şi schimonosindu-se, năvăliră după Simon-Wolf, în aleea principală, şi ceilalţi treizeci de bătrîni şi bătrîne.

Își agitau cîrjele prin aer și zbierau ca niște măgari înfometați.

Văzîndu-i, portarul cimitirului le trînti poarta în nas. Uluiți, groparii rămaseră cu lopeţile în aer, iar de pe lopeți atîrnau bucăți de pămînt și rădăcini de buruieni.

Zgomotul îl scoase afară și pe bărbosul Broidin, așa cum era, cu o hăinuță scurtă, în jambiere, și cu o caschetă de biciclist pe cap.

— Afaceristule! îi strigă Simon-Wolf; n-are unde să ne înțepe... Brațele noastre n-au carne...

Doba-Leia rînji și țipă. Vru să-l calce pe Broidin cu căruciorul ei de paralitică. Arie-Leib începu însă, ca de obicei, cu parabole care se furișau de departe spre ținta nevăzută de unii.

El începu cu parabola rabinului Osias, cel care și-a dăruit copiilor averea, nevestei inima, lui Dumnezeu frica, cezarului birul, iar sieși numai un loc sub un măslin unde, asfințind, soarele lumina mai puternic ca orișiunde. De la rabbi Osias, Arie-Leib trecu la scîndurile necesare pentru un sicriu nou și la tain.

Broidin își crăcănă picioarele și ascultă fără să ridice ochii. Gardul castaniu al bărbii lui zăcea imobil pe cămașa nouă; părea că omul se cufundase în niște gînduri triste și pașnice.

— Ai să mă ierți, Arie-Leib, și Broidin oftă adresîndu-i-se înțeleptului din cimitir; ai să mă ierți dacă am să-ți spun că nu pot să nu văd în dosul cuvintelor tale alt gînd și un element politic... Eu nu pot să nu văd în spatele tău, Arie-Leib, pe cei care știu ceea ce fac, la fel cum și tu știi ceea ce faci...

Și aici Broidin ridică ochii. Ochii i se umplură subit de apa albicioasă a turbării. Movilele tremurătoare ale pupilelor lui se ațintiră asupra bătrînilor.

— Arie-Leib, spuse Broidin cu puternicul său glas, citește telegramele din Republica Tătară, unde importante

cantităţi de tătari mor de foame ca nişte scoşi din minţi... Citeşte apelul proletarilor din Piter, care muncesc şi aşteaptă flămînzi în faţa strungurilor lor...

— Eu n-am timp de aşteptat, îl întrerupse Arie-Leib pe administrator. Nu dispun de timp...

— Există oameni, mugi Broidin fără să audă nimic, oameni care o duc mai rău ca tine şi există mii de oameni care o duc mai rău decît aceia care o duc mai rău ca tine... Tu semeni nemulţumirea, Arie-Leib, şi ai să culegi vijelie. O să fiţi nişte oameni morţi dacă eu am să-mi întorc faţa de la voi. O să muriţi, dacă eu o să merg pe calea mea şi voi pe calea voastră. Tu ai să mori, Arie-Leib. Şi tu ai să mori, Simon-Wolf. Ai să mori şi tu, Meer Beskonecinîi. Dar înainte de a muri, spuneţi-mi, pentru că mă interesează să ştiu, există la noi Putere Sovietică, sau poate că ea nu există la noi? Dacă ea nu există şi la noi iar eu m-am înşelat, atunci duceţi-mă la domnul Beersohn pe strada Deribasovskaia colţ cu Ekaterinskaia, unde am cusut veste în toţi anii vieţii mele... Spune-mi unde am greşit, Arie-Leib?

Şi administratorul cimitirului se proţăpi drept în faţa schilozilor. Pupilele lui tremurătoare se asmuţiseră asupra lor. Ele zburau peste turma încremenită în geamăt, ca razele unor reflectoare, ca nişte limbi de flăcări. Jambierele lui Broidin pîrîiau, sudoarea îi îmbrobonase faţa răscolită de cute şi el venea tot mai aproape de Arie-Leib, cerînd să i se răspundă dacă nu cumva a greşit socotind că Puterea Sovietică se şi instaurase...

Arie-Leib tăcea. Tăcerea asta ar fi putut să devină pieirea lui, de nu s-ar fi ivit în capătul aleii, desculţ şi în bluză de marinar, Fedka Stepun.

Fedka fusese rănit odinioară lîngă Rostov; acum locuia într-o cocioabă din vecinătatea cimitirului şi purta un fluier de poliţist, atîrnat de un şnur portocaliu, şi un nagan fără teacă.

Fedka era beat. Cîrlionţii de piatră ai părului îi cădeau pe frunte. Sub cîrlionţi, faţa lui ciolănoasă se strîmba spasmodic. El veni lîngă mormîntul lui Lugovoi, care era plin de coroane veştede.

— Unde erai tu, Lugovoi, îi spuse Fedka defunctului, atunci cînd eu cuceream Rostovul?...

Marinarul scrîşni din dinţi, şuieră din ţignalul poliţienesc şi-şi scoase naganul de sub cingătoare. Ţeava brunată a revolverului luci.

— Îi sugrumarăm pe ţari, răcni Fedka; nu mai sînt ţari... Toată lumea să zacă fără sicriu...

Marinarul îşi strîngea revolverul. Pieptul îi era dezgolit. Avea tatuat pe piept cuvîntul „Riva“ şi un balaur, al cărui cap se întinsese pînă la sfîrcul ţîţei.

Groparii cu lopeţile lor ridicate în sus se îmbulziră în jurul lui Fedka. Femeile care spălau morţii ieşiseră din coliviile lor şi se pregăteau să bocească împreună cu Doba-Leia. Talazuri muginde se izbeau de porţile încuiate ale cimitirului.

Rudele care-şi aduseseră morţii în roabe cereau să li se dea drumul să intre. Cerşetorii loveau grilajul cu cîrjele.

— Îi sugrumarăm pe ţari! răcni marinarul şi trase cu pistolul în cer.

Oamenii alergară în salturi pe alee. Încet, faţa lui Broidin se făcu palidă. El ridică o mînă, acceptă toate pretenţiile azilului şi, făcînd stînga împrejur milităreşte, intră în cancelarie. În aceeaşi clipă porţile se dădură în lături. Rudele morţilor împinseră cu vioiciune roabele de-a lungul aleilor. Cantorii uzurpatori cîntară strident şi fals *El molei rahim*[1] deasupra mormintelor proaspăt săpate. Seara, îşi sărbătoriră victoria la Mînă-Strîmbă. Lui Fedka îi fură oferite trei ocale de vin basarabean.

---

1. Rugăciune funebră ebraică.

— *Ghevel gavolim*[1], zise Arie-Leib ciocnind cu marinarul; eşti om, suflete, cu tine se poate trăi... *Kuloi ghevel...*[2]

Patroana, soţia lui Mînă-Strîmbă, spăla pahare în dosul unui paravan.

— Dacă un rus are un caracter frumos, observă madam Mînă-Strîmbă, asta e o adevărată plăcere...

Izbutiră să-l scoată pe Fedka de-acolo abia la ora două noaptea.

— *Ghevel gavolim*, mormăia el neînţelesele vorbe aducătoare de nenorocire, strecurîndu-se pe strada Stepovaia. *Kuloi ghevel...*

A doua zi, li se dădură bătrînilor din azil cîte patru bucăţi de zahăr şi carne în ciorbă. Seara, fură duşi cu toţii la Teatrul orăşenesc, la un spectacol organizat de Asistenţa Socială. Se reprezenta *Carmen.* Invalizii şi schilozii văzură întîia oară în viaţa lor lojile aurite ale operei din Odesa, plușul balustradelor ei şi luciul uleios al candelabrelor sale. În antracte, tuturor li se împărţiră sandviciuri cu lebărvurşt.

Bătrînii fură aduşi înapoi la cimitir într-un camion militar. Explodînd şi bubuind, autocamionul îşi deschidea drum pe străzile îngheţate. Bătrînii adormiră cu burţile umflate. Rîgîiau prin somn şi tremurau de sătui ce erau, ca nişte cîini care alergaseră prea mult.

Dimineaţa, Arie-Leib se trezi înaintea tuturor. El se întoarse cu faţa spre răsărit, ca să se închine, dar văzu pe uşă un aviz. Broidin anunţa prin hîrtia aceea că azilul se închide pentru reparaţii şi că toţi pensionarii săi se vor prezenta pe data de azi la secţia regională de asistenţă socială spre a fi reînregistraţi conform capacităţii de muncă.

---

1. Deşertăciunea deşertăciunilor (în ebr., în orig.).
2. Toate sînt deşarte (în ebr., în orig.).

Soarele pluti peste vîrfurile crîngului verde al cimitirului. Arie-Leib îşi apăsă degetele de pleoape. Din orbitele stinse picurară lacrimi.

Aleea de castani ducea, luminată, spre camera mortuară. Castanii erau în floare. Aceşti copaci îşi purtau înaltele flori albe în labele desfăcute. O femeie necunoscută cu un şal pe umeri legat strîns pe sub sîni îşi vedea de treabă în camera mortuară. Aici totul era transformat, pereţii erau împodobiţi cu brad, mesele erau curăţate. Femeia spăla un copil mort. Ea îl întorcea cu îndemînare de pe o coastă pe alta şi apa se scurgea într-o şuviţă diamantină pe spinarea suptă şi pătată.

Broidin, tot în jambiere, şedea pe una din treptele camerei mortuare. Avea aerul unui om care se odihneşte, îşi scoase cascheta şi începu să-şi şteargă fruntea cu o batistă galbenă.

— Aşa i-am şi spus la sindicat tovarăşului Andreicik – vocea necunoscutei era melodioasă –, că noi nu fugim de muncă... Să întrebe despre noi la Ekaterinoslav... Ekaterinoslavul ştie cum am lucrat noi...

— Acomodează-te, tovarăşă Bliuma, acomodează-te! îi spuse Broidin cu voce paşnică, băgîndu-şi batista galbenă în buzunar. Cu mine ai să te împaci... Ai să te împaci cu mine, repetă el şi îşi îndreptă privirea sticloasă către Arie-Leib care se tîrîse pînă la scară; numai să nu-mi sufli în ciorbă...

Broidin nu-şi sfîrşi vorba: în faţa porţii se opri o droşcă trasă de un cal murg zvelt. Din droşcă se dădu jos responsabilul gospodăriei comunale, purtînd o cămaşă încinsă peste pantaloni. Broidin îl luă de braţ şi-l conduse în cimitir.

Bătrîna calfă de croitor arătă şefului său istoria seculară a Odesei, care se odihnea sub lespezile de granit. Îi arătă monumentele şi cavourile exportatorilor de grîne, ale misiţilor navali şi ale negustorilor care clădiseră o Marsilie

rusească pe locul cătunului Hadjibei. Zăceau aici cu capul spre poartă toţi cei din neamurile Aşkenazy, Hessen şi Efrussi, avarii sclivisiţi, petrecăreţii filosofarzi, creatorii bogăţiilor şi anecdotelor odesite. Zăceau sub statuile din piatră de Labrador şi marmoră trandafirie, despărţiţi cu lanţuri de castani şi cu salcîmi de plebea împinsă spre ziduri.

— Ei nu lăsau pe alţii să trăiască în viaţă – şi Broidin lovea cu cizma în cîte un soclu – şi tot ei nu lăsau pe alţii să moară după ce au murit...

Însufleţindu-se, el îi înfăţişă responsabilului gospodăriei comunale programul său de reorganizare a cimitirelor şi planul campaniei împotriva asociaţiei de pompe funebre.

— Şi pe ăştia să-i scoţi de-aici! zise responsabilul arătînd spre cerşetorii aliniaţi la poartă.

— Se face, răspunse Broidin, cu încetul se fac toate...

— Bine, dă-i înainte! zise responsabilul Maiorov. E ordine la tine, taică... Dă-i înainte!

Puse un picior pe scara trăsurii, dar îşi aminti de Fedka.

— Asta ce halima a mai fost?

— Un flăcău invalid, spuse Broidin lăsînd ochii în jos. Cîteodată nu se poate stăpîni... Dar acuma i s-a explicat, aşa că şi-a cerut scuze...

— Lucrează bostanul, spuse Maiorov către însoţitorul său, pornind; ştie cum s-o întoarcă...

Calul zvelt îl ducea spre oraş pe el împreună cu responsabilul secţiei de amenajări. Pe drum se întîlniră cu bătrînii alungaţi din azil. Aceştia şchiopătau, încovoiaţi sub povara boccelelor, şi se împleticeau mergînd în tăcere. Ostaşi isteţi îi împingeau înapoi în rînd. Cărucioarele paraliticilor scîrţîiau. Un şuier astmatic, un horcăit resemnat izbucnea din pieptul foştilor cantori, măscărici de nunţi, bucătărese ale ritualurilor tăierii împrejur şi funcţionari rămaşi fără funcţii.

Soarele era sus. Arşiţa sfîşia maldărul de zdrenţe care se tîra prin ţarină. Drumul lor trecea pe o şosea posomorîtă, aridă, pietroasă, pe lîngă cocioabele de paiantă, pe lîngă cîmpiile înăbuşite de bolovani, pe lîngă casele desfăcute şi surpate de obuze şi pe lîngă un deal ciumat. Drumul acesta nespus de trist ducea cîndva, în Odesa, din oraş pînă la cimitir.

Drumul

Am plecat de pe frontul năruit în noiembrie o mie nouă sute şaptesprezece. Acasă mama mi-a pregătit rufele şi nişte pesmeţi. La Kiev m-am brodit în ajunul zilei în care Muraviov a început să bombardeze oraşul. Mergeam spre Petersburg. Stăturăm douăsprezece zile în beciul hotelului lui Haim Ţiriulnik din Bessarabka. Autorizaţia de plecare mi-a dat-o comandantul garnizoanei din Kievul sovietic.

Nu este pe lume privelişte mai tristă decît gara din Kiev. De mulţi ani intrarea în oraş e pîngărită de nişte barăci provizorii de lemn. Pe scîndurile ude mişunau păduchii. Dezertori, borfaşi, ţigani se tolăneau acolo claie peste grămadă. Babe galiţiene urinau de-a-n picioarele pe peronul gării. Cerul scund era brăzdat de nori şi încărcat de ceaţă şi ploaie.

Trecură trei zile şi trei nopţi pînă cînd se urni primul tren. La început el se oprea la fiecare verstă, apoi se dezlănţui, roţile ţăcăniră mai înfierbîntate şi cîntară un cîntec puternic. În vagonul nostru de marfă lumea se simţi fericită. În anul o mie nouă sute optsprezece, călătoria rapidă îi făcea pe oameni fericiţi. Noaptea, trenul se cutremură şi se opri. Uşa vagonului se deschise, înfăţişîndu-ne lucirile verzi ale troienelor de zăpadă. În vagon intră telegrafistul gării, înfăşurat într-o şubă încinsă cu o curea şi încălţat cu cizme noi, caucaziene. Telegrafistul întinse mîna şi îşi lovi palma cu degetul:

— Actele, aici...

Prima de lîngă uşă era o babă, care se încovrigase tăcută pe nişte baloturi. Se ducea la Liuban, la fiu-său, un feroviar. Lîngă mine moţăiau şezînd învăţătorul Iehuda Wainberg şi nevasta lui. Învăţătorul se însurase abia de cîteva zile şi îşi ducea tînăra soţie la Petersburg. Tot drumul îşi vorbiseră în şoaptă despre metoda complexă a predării în şcoală, iar acum dormeau. Mîinile lor stăteau încleştate una de alta şi prin somn.

Telegrafistul citi delegaţia celor doi, iscălită de Lunacearski[1], scoase de sub şubă un mauser cu ţeava îngustă şi murdară şi-i trase învăţătorului un glonte în faţă.

Femeii i se umflă unul din obrajii ei moi. Ea tăcea. Trenul se oprise în stepă. Ninsori vălurite roiau într-o aurora polară. Evreii erau aruncaţi din vagoane pe terasament. Focurile de armă răsunau inegal, ca nişte exclamaţii. Un ţăran căruia i se desfăcuseră clapele căciulii mă duse după o stivă de lemne îngheţate şi începu să mă perchiziţioneze. Luna ne lumina întunecîndu-se treptat. Zidul liliachiu al pădurii fumega. Caltaboşii ţepeni ai degetelor rebegite îmi umblau pe trup. Telegrafistul strigă de pe platforma vagonului:

— E jidan sau rus?

— Rus, mormăi ţăranul, cotrobăind prin hainele mele. E bun de rabin...

Îşi apropie de mine faţa mototolită şi preocupată, îmi smulse din betelia izmenelor cele patru monede de aur de zece ruble, cusute de mama să le am la drum, mă descălţă de cizme şi-mi trase paltonul, apoi, întorcîndu-mă cu spatele, mă pocni în ceafă cu muchia palmei şi-mi spuse evreieşte:

---

1. Anatoli Vasilievici Lunacearski (1875-1933), om de stat sovietic, publicist şi critic literar. Între 1917-1929 a fost comisar al poporului pentru învăţămînt în R.S.F.S. Rusă.

— *Ankloif,* Haim...[1]

M-am dus, călcînd desculţ în zăpadă. Pe spinarea mea se aprinse o ţintă, centrul ţintei îmi străpungea coastele. Dar ţăranul n-a tras. Printre columnele pinilor, în subterana acoperită a pădurii se legăna o luminiţă într-o cunună de fum stacojiu. Am alergat spre gheretă. Ghereta tremura învăluită în fum de bălegar. Cînd m-am năpustit în ea, pădurarul gemu. Cu picioarele înfăşurate în nişte moletiere pe care le tăiase din şube şi mantale, el şedea într-un fotoliu de bambus tapisat cu pluş şi îşi fărîmiţa pe genunchi nişte tutun. Părînd mai lung din cauza fumului, bătrînul mai gemu un timp, apoi se sculă şi se înclină adînc în faţa mea:

— Pleacă, taică... Pleacă, dragă cetăţene...

El mă scoase pînă la o pîrtie şi-mi dete o cîrpă să-mi înfăşor picioarele. Am răzbătut pînă la prima localitate dimineaţa tîrziu. La spital nu era nici un doctor, ca să-mi taie picioarele degerate; salonul era în grija unui felcer. În fiece dimineaţă el venea la spital galopînd pe un cal murg cu picioare scurte, îşi lega calul de un stîlp şi intra la noi cu obrajii îmbujoraţi, cu ochii lucind.

— Friedrich Engels, zise felcerul iluminat de tăciunii pupilelor sale, aplecîndu-se la căpătîiul meu, vă învaţă pe-alde voi că naţiunile nu trebuie să mai existe, dar noi zicem altfel: naţiunea trebuie să existe!

Smulgîndu-mi bandajele de pe picioare, el se îndreptă din şale, scrîşni din dinţi şi mă întrebă încet:

— Încotro? Unde vă mînă dracul... De ce călătoreşte naţia asta a voastră?... Şi de ce face tulburări, de ce se frămîntă...

Sovietul ne transportă noaptea într-o căruţă pe toţi cei bolnavi care nu ne înţeleseserăm cu felcerul şi pe nişte evreice bătrîne cu peruci, mame ale comisarilor sătești.

---

1. Fugi, Haim (în idiş, în orig.).

Picioarele mi se vindecară. Am pornit mai departe pe drumul mizeriei spre Jlobin, Orşa, Vitebsk.

O ţeavă de obuzier mi-a servit de adăpost pe distanţa dintre staţiile Novo-Sokolniki şi Loknea. Călătoream pe o platformă deschisă. Fediuha, un tovarăş de drum întîmplător, care străbătuse marele drum al dezertorilor, era povestitor de basme, palavragiu şi hăzos. Dormeam sub ţeava puternică, scurtă, ridicată obraznic în sus şi ne încălzeam unul pe altul într-o groapă din pînză de sac, aşternută cu paie, ca într-o vizuină de fiară. După Loknea, Fediuha mi-a furat lădiţa de campanie şi a dispărut. Lădiţa îmi fusese dată de sovietul unui cătun şi avea în ea două rînduri de rufărie cazonă, nişte pesmeţi şi cîţiva gologani. Două zile, în care ne apropiam de Petersburg, am stat fără hrană. În gara Ţarskoe Selo am trecut de ultimele salve. Un detaşament de centură trăgea în aer, întîmpinînd trenul care se apropia. Ţăranii cu desagi fură scoşi pe peron şi li se smulseră hainele de pe trup. Alături de oamenii adevăraţi, cădeau pe asfalt alţii, de gumă, umpluţi cu alcool. La ora nouă seara gara mă azvîrli pe bulevardul Zagorodnîi, scoţîndu-mă din puşcăria ei urlătoare. Pe un zid de peste drum, alături de o farmacie cu uşa bătută în scînduri, termometrul arăta 24 de grade de ger. În tunelul străzii Gorohovaia vuia vîntul. Deasupra canalului apunea un felinar de gaz. Veneţia de bazalt stătea rece şi nemişcată. Am intrat pe Gorohovaia ca într-un cîmp îngheţat, îngrămădit de stînci.

La numărul doi, în fosta clădire a primăriei, se afla acum Ceka. Două mitraliere, doi cîini de fier cu boturile asmuţite, stăteau în vestibul. Îi arătai ofiţerului de serviciu scrisorile lui Vania Kalughin, subofiţerul meu din Regimentul Şuiski. Kalughin ajunsese anchetator la Ceka şi mă chemase prin poştă.

— Du-te la Anicikov, el e acum acolo, zise ofițerul de serviciu.

— Nu mai ajung eu! zîmbii răspunzîndu-i.

Bulevardul Nevski curgea ca o cale lactee spre depărtări. Îl marcau leşuri de cai, ca nişte pietre kilometrice. Cu picioarele lor ridicate, caii sprijineau cerul care căzuse prea jos. Burţile lor dezgolite erau curate şi sclipeau. Un bătrîn, părînd a fi ostaş din gardă, trecu pe lîngă mine într-o sanie ca o jucărie. Încordîndu-se, el îşi înfigea în gheaţă picioarele de toval, pe creştet îi şedea o pălărioară tiroleză şi îşi legase cu sfoară barba vîrîtă într-un şal.

— Nu mai ajung eu... i-am spus moşneagului.

El se opri. Brăzdatul său chip leonin era stăpînit de linişte. Se gîndi la sine şi-şi mînă săniuţa mai departe.

„Aşa dispare necesitatea cuceririi Petersburgului", mă gîndii eu şi încercai să-mi amintesc numele omului strivit de copitele cailor arabi chiar la capăt de drum. Era Iehuda Halevy.

Doi chinezi cu gambete şi cu pîini mari la subsuoară stăteau în colţul străzii Sadovaia. Cu unghia rebegită ei făceau semne pe pîine, arătînd-o prostituatelor care se apropiau. Dar femeile treceau pe lîngă ei mai departe, într-o paradă tăcută.

La podul Anicikov, lîngă caii lui Klodt, m-am aşezat pe un colţ de statuie.

Cotul mi se răsuci sub căpătîi cînd m-am întins pe lespedea şlefuită, dar granitul mă arse, împuşcă văzduhul cu trupul meu şi mă izbi aruncîndu-mă înainte, spre palat.

Într-un corp lateral, de culoarea coacăzei, era deschisă o uşă. Un bec albastru sclipea deasupra capului unui lacheu adormit în jilţ. Pe faţa lui zbîrcită, cadaverică, parcă muiată în cerneală, atîrna buza de jos, iar o bluză militară fără curea, scăldată în lumină, îi acoperea nădragii de curtean şi ceaprazurile ţesute în fir de aur. O săgeată

flocoasă de cerneală indica drumul spre comandant. Urcai o scară şi străbătui nişte încăperi scunde şi pustii. Cîteva femei pictate negricios şi sumbru se înlănţuiseră în horă pe plafoane şi pe pereţi. Plase de sîrmă erau întinse peste ferestre, iar din cercevele atîrnau cremonele smulse. În capătul şirului de odăi, la o masă, iluminat ca pe scenă şi cu faţa încercuită de părul său ca paiele ţărăneşti, şedea Kalughin. Dinaintea lui zăceau pe masă maldăre de jucării, cîrpe multicolore, ferfeniţite cărţi cu poze.

— Uite c-ai venit şi tu! zise Kalughin ridicîndu-şi ochii. Hai noroc... Aici e nevoie de tine...

Am dat în lături cu mîna jucăriile de pe masă, m-am culcat pe tăblia ei sclipitoare şi... m-am trezit, după cîteva secunde sau cîteva ceasuri, pe un divan scund. Razele unui candelabru dansau deasupra mea într-o cascadă de sticlă. Tăiate brutal, zdrenţele cădeau de pe mine pe duşumea, alcătuind o băltoacă.

— La baie! zise Kalughin care stătea lîngă divan; el mă ridică şi mă duse în baie.

Cada era de modă veche, cu marginile joase. Apă nu curgea din robinete. Kalughin începu să mă boteze dintr-o căldare. Pe galbenele perne de atlaz, pe taburelele împletite, văzui îmbrăcăminte curată: un halat cu fireturi, o cămaşă şi nişte ciorapi ţesuţi din fir dublu de mătase. În izmene am intrat pînă la gît, iar halatul era croit pe trupul unui uriaş, fiindcă îmi călcam mereu mînecile cu piciorul.

— Ce-i de glumit cu el, cu Alexandr Alexandrovici? zise Kalughin suflecîndu-mi mînecile; băiatul trăgea vreo sută cincizeci de kile...

Cu chiu, cu vai izbutirăm să legăm halatul împăratului Alexandru al III-lea şi ne întoarserăm în camera din care ieşisem. Asta era biblioteca Mariei Feodorovna – o cutie parfumată, cu dulapuri aurite şi rafturi trandafirii, lipite de pereţi.

I-am istorisit lui Kalughin cine a mai fost ucis din Regimentul nostru Șuiski, cine a fost ales comisar, cine a plecat în Kuban. Beam ceai și în pereții de cleștar ai paharelor se irizau constelații. Mîncam salam din carne de cal, negru și crud. Ne despărțea de lume mătasea deasă și ușoară a perdelelor; încrustat în tavan, soarele se fărîmița strălucind, iar căldura înăbușitoare a caloriferelor zbura spre noi.

— Parc-a fost și nu mai e! zise Kalughin, după ce isprăvirăm salamul de cal.

Ieși nu știu unde și se întoarse cu două casete, amîndouă dăruite țarului rus de sultanul Abdul-Hamid. Una era de zinc, alta pentru țigări de foi, cu panglici și decorații de hîrtie lipite pe ea. „*À sa majesté, l'Empereur de toutes les Russies*[1] – stătea gravat pe capacul de zinc –, de la vărul său binevoitor...“

Biblioteca Mariei Feodorovna era îmbibată de miresmele preferate cu un sfert de secol mai înainte. Țigările lungi de 20 cm și groase cît un deget erau înfășurate în hîrtie roz; nu știu dacă a mai fumat cineva pe lume asemenea țigări în afară de autocratul tuturor Rusiilor, însă eu mi-am ales una. Privindu-mă, Kalughin zîmbea.

— Parcă-a fost și nu mai e, zise el; te pomenești că nu-s numărate... Mi-au povestit lacheii că Alexandru al III-lea era fumător pătimaș: îi erau dragi tutunul, cvasul și șampania... Și pe masa lui, ia te uită, scrumiere de lut de un pitac, iar nădragii îi purta cîrpiți.

Într-adevăr, halatul în care mă înfășurasem era soios, prinsese lustru și era cîrpit în multe locuri.

Ne petrecurăm restul nopții examinînd jucăriile lui Nicolae al II-lea, tobele și locomotivele lui, cămășuțele-i de botez și caietele cu mîzgălituri copilărești. La atingerea

1. Maiestății Sale, împăratul tuturor Rusiilor (în fr., în orig.).

degetelor noastre se risipeau fotografiile marilor cneji, decedaţi din vîrsta prunciei, şuviţe ale părului lor, jurnalele intime ale principesei daneze Dagmar, scrisorile surorii ei, regina Angliei, mirosind a parfum şi mucegai. Pe paginile de gardă ale evangheliilor şi ale lui Lamartine, prietenele şi doamnele de onoare, fiice de primari şi consilieri de stat, îşi luau rămas-bun în rînduri caligrafice şi strîmbe de la principesa plecată în Rusia. Mica boieroaică şi regină Luiza, mama ei, avusese grijă de viitorul copiilor; pe una dintre fete o măritase cu Eduard al VII-lea, împărat al Indiei şi rege englez, pe alta cu Romanov, iar pe fiul ei Georg l-a făcut rege grecesc. Ajungînd în Rusia, principesa Dagmar devenise Maria. Canalele Copenhagăi plecaseră departe, ca şi barbeţii de ciocolată ai regelui Cristian. Născînd pe ultimii monarhi, mica femeie cu răutate de vulpe se agita între gardurile grenadirilor Regimentului Preobrajenski, dar sîngele maternităţii ei s-a scurs în neînduplecatul şi răzbunătorul pămînt de granit.

Nu ne-am putut smulge pînă în zori dintre filele acestei surde şi dezastruoase cronici. Trabucul lui Abdul-Hamid îl fumasem. Iar dimineaţa, Kalughin mă duse la Ceka, pe strada Gorohovaia 2. Acolo vorbi cu Uriţki. Stăteam în dosul unei draperii de stofă căzînd în valuri pe podea. Frînturi de cuvinte ajungeau pînă la urechile mele.

— Flăcăul e de-ai noştri, zicea Kalughin, tat-su e băcan, face comerţ, dar el s-a lepădat de ai lui... Ştie limbi străine...

Comisarul afacerilor interne pentru comunele Regiunii nordice ieşi din birou cu pasul său legănat. Sub lentilele ochelarilor *pince-nez* năvăleau afară pleoapele arse de nesomn, răscolite, umflate.

Devenii translator la Secţia externă. Mi se deteră efecte militare şi bonuri de masă. În colţişorul ce mi se dădu într-o sală a fostei primării a Petersburgului mă apucai să traduc mărturiile unor diplomaţi, instigatori şi spioni.

Nu trecu nici o zi şi aveam totul: haine, mîncare, muncă şi tovarăşi credincioşi la prietenie şi la moarte, tovarăşi cum nu sînt nicăieri pe lume, decît în ţara noastră.

Aşa începu acum treisprezece ani viaţa mea minunată, plină de gînduri şi de veselie.

La subsol

Am fost un băiat mincinos. Asta mi se trăgea din citit. Imaginaţia îmi era totdeauna înfierbîntată. Citeam în timpul lecţiilor, în recreaţii, pe drumul către casă şi noaptea, sub masă, acoperit de faţa de masă ce atîrna pînă-n podea. Stînd aplecat pe carte am scăpat toate îndeletnicirile lumii acesteia – fuga de la lecţii în port, debutul biliardului în cafenelele de pe strada Greceskaia, înotul în Langeron. N-am avut prieteni. Cui i-ar fi trecut prin minte să aibă legături cu unul ca mine?...

Odinioară văzusem în mîna primului elev din clasa noastră, Mark Borgman, o carte despre Spinoza. Tocmai o citise şi n-a rezistat să nu comunice băieţilor adunaţi în jurul lui lucruri asupra inchiziţiei spaniole. Ceea ce ne-a povestit el a fost un soi de mormăială ştiinţifică. Vorbele lui Borgman nu aveau poezie. N-am mai putut să îndur şi m-am amestecat. Le-am vorbit celor care voiau să mă asculte despre vechiul Amsterdam, despre amurgul ghetoului, despre filosofii şlefuitori de diamante. Celor citite în cărţi le-am adăugat multe de la mine. Fără asta nu mă puteam descurca. Imaginaţia mea intensifica scenele dramatice, modifica finalurile şi înnoda introducerile mai enigmatic. Moartea lui Spinoza, moartea lui liberă şi singuratică, mi-a apărut în închipuire ca o bătălie. Sinedriul îl silea pe muribund să se căiască, dar acesta a rămas neînduplecat. Tot aici l-am amestecat şi pe Rubens. Mi se părea că Rubens stătuse la căpătîiul lui Spinoza ca să facă o mască după chipul celui mort.

Colegii mei ascultau cu gura căscată această poveste fantastică. Le-o istorisisem cu însufleţire. Cînd a sunat clopoţelul, ne-am despărţit anevoie. În recreaţia următoare, Borgman veni la mine, mă luă de mînă şi începurăm să ne plimbăm împreună. După cîtva timp încheiarăm un acord. Borgman nu făcea parte din speţa rea a elevilor premianţi. Pentru creierul lui puternic, înţelepciunea liceală nu înfăţişa decît o mîzgăleală pe marginea unei cărţi adevărate. Şi el căuta cu lăcomie cartea aceea. Noi, nepricepuţii în vîrstă de doisprezece ani, ştiam totuşi că îl aşteaptă o viaţă excepţională de savant. El nici nu-şi făcea lecţiile, ascultînd numai pe profesori în clasă. Băiatul acesta lucid şi rezervat începu să ţină la mine pentru specialitatea mea de a încurca toate lucrurile din lume şi mai cu seamă pe acelea cum altele mai simple nici nu s-ar fi putut născoci.

În anul acela trecurăm în clasa a treia. Carnetul meu de şcolar era garnisit de treiuri cu minus. Eram atît de ciudat în aiurările mele încît, meditînd, profesorii nu se hotărîseră să-mi dea nici un doi. La începutul verii, Borgman mă invită la vila lui. Taică-său era directorul Băncii Ruse de Comerţ Exterior. Fusese unul dintre oamenii care făcuseră din Odesa o Marsilie sau un Neapole. Avea în el plămada vechilor negustori odesiţi. Ţinea de societatea chefliilor sceptici şi afabili. Tatăl lui Borgman se ferea să vorbească rusește; se folosea de limba abruptă şi cam aspră a căpitanilor din Liverpool. Cînd a sosit la noi, în aprilie, opera italiană, trupa lua masa în locuinţa lui Borgman. Buhăitul bancher, ultimul dintre negustorii Odesei, avu o aventură de două luni cu ţîţoasa primadonă. Ea pleca ducînd cu sine amintiri care nu-i împovărau conştiinţa şi un colier ales cu gust şi costînd nu prea scump.

Bătrînul era consul al Argentinei şi preşedinte al consiliului bursei. Şi în casa acestuia am fost invitat eu.

Mătușă-mea, pe care o chema Bobka, dădu sfară în toată curtea. Mă îmbrăcă și ea cum putu mai bine. Plecai cu vaporașul pînă la stația 16 de pe Bolșoi Fontan. Vila era cocoțată într-un loc rîpos și înalt al țărmului, pe o stîncă roșie. Pe malul acela rîpos exista un parc cu ficuși și globuri tunse de tuia.

Eu proveneam dintr-o familie mizeră și neghioabă, înfățișarea vilei lui Borgman mă ului. Pe aleile inundate de verdeață sclipeau albe fotolii de răchită. Masa de prînz era acoperită de flori, ferestrele erau în chenare verzi. În fața casei se înălța o vastă colonadă de lemn.

Seara veni și directorul de bancă. După-masă își așeză fotoliul de răchită chiar pe buza malului rîpos, în fața cîmpiei mișcătoare a mării, își săltă picioarele în pantaloni albi rezemîndu-le comod, aprinse o țigară de foi și începu să citească „Manchester guardian“. Oaspeții, niște doamne odesite, jucau pe terasă pocher. Într-un colț fluiera un samovar îngust, cu mînere de fildeș.

Cartofore și gurmande, cochete neglijente și desfrînate pe ascuns, cu șolduri mari și rufărie parfumată, aceste femei își făceau vînt cu evantaie negre și plusau cu monede de aur. Prin gardul de viță sălbatică soarele se strecura pînă la ele. Cercul lui de foc era enorm. Reflexe de aramă îngreunau părul negru al femeilor. Scînteile asfințitului pătrundeau în perle – în perlele atîrnînd peste tot: în adîncitura dintre sînii lăbărțați, în urechile sulemenite și pe infamatele degete albăstrii.

Se lăsă seara. Foșni în zbor un liliac. Mai neagră acum, marea năvălea spre stînca roșie. Inima mea în vîrstă de doisprezece ani se umfla de bucuria și ușurința bogăției străine. Prietenul meu și cu mine, luîndu-ne de mînă, umblam pe o alee depărtată. Borgman îmi spuse că o să se facă inginer de aviație. Circula zvonul că tatăl lui

avea să fie numit reprezentant al Băncii Ruse de Comerț Exterior la Londra, așa încît Mark va putea să învețe în Anglia.

În casa noastră, adică în casa mătușii Bobka, nu discuta nimeni astfel de lucruri. Eu n-aveam cu ce să plătesc pentru această neîncetată splendoare. Atunci i-am spus lui Mark că, deși în casa noastră toate sînt altminteri, totuși bunicul Levy-Iţhok și unchiul meu au cutreierat tot pămîntul și au trecut prin mii de peripeții. I-am descris pe rînd toate peripețiile astea. Sentimentul neputinței m-a părăsit numaidecît și l-am condus pe unchiul meu Wolf prin războiul ruso-turc, pînă la Alexandria, în Egipt...

Noaptea se înălță în plopi, stelele se culcară pe crengile îndoite. Vorbeam gesticulînd. Degetele viitorului inginer de aviație tremurau în mîna mea. Trezindu-se cu greu din halucinații, el făgădui să vină la mine duminica următoare. Înarmat cu această promisiune, m-am întors cu vaporașul acasă, la Bobka.

Toată săptămîna de după vizită m-am închipuit director de bancă. Efectuam operațiuni de milioane cu Singapore și cu Port-Said. Îmi procurasem un iaht și navigam de unul singur. Sîmbătă veni timpul să mă trezesc. A doua zi trebuia să sosească în vizită micul Borgman. Nu exista nimic din toate cîte i le povestisem. Exista altceva, mult mai uimitor decît ceea ce născocisem, însă la vîrsta de doisprezece ani habar n-aveam cum să mă descurc cu adevărul în lumea aceasta. Bunicul Levy-Iţhok, rabin alungat din tîrgușorul său fiindcă plastografiase pe niște polițe iscălitura contelui Braniţki, în ochii vecinilor noștri și ai băieților din împrejurimi nu era decît un biet nebun. Pe unchiul Simon-Wolf nu-l puteam suferi pentru ciudățenia lui zgomotoasă, plină de înflăcărare absurdă, de țipete și de persecuții. Te puteai înțelege numai cu Bobka. Bobka

se mîndrea că feciorul unui director de bancă e prieten cu mine. Ea considera cunoştinţa aceasta drept un început de carieră şi făcu pentru musafir un ştrudel cu dulceaţă şi o plăcintă cu mac. Toată inima tribului nostru, inima aceasta care ştia să îndure atît de bine bătălia, se reducea la cele două plăcinte. Pe bunicul meu, cu jobenul lui rupt şi cu cîrpele care-i înfăşurau picioarele umflate, l-am ascuns la vecinii Apelhot şi l-am implorat să nu apară pînă nu-mi va pleca musafirul. Şi cu Simon-Wolf am rezolvat lucrurile uşor. El s-a dus cu prietenii lui precupeţi să bea ceai la ceainăria Ursul, iar acolo muşteriii îşi beau ceaiul odată cu votca, aşa că se putea conta pe întîrzierea lui Simon-Wolf. Trebuie să spun însă aici că familia din care mă trag nu semăna cu celelalte familii evreieşti. În neamul nostru au fost şi beţivani, şi corupători de fiice de generali seduse şi apoi părăsite la graniţă, şi un bunic îndeletnicindu-se cu plastografia semnăturilor şi cu compunerea de scrisori de şantaj pentru soţiile abandonate.

Am făcut toate sforţările cu putinţă ca să-l îndepărtez pe Simon-Wolf pe toată ziua. I-am dat cele trei ruble pe care le economisisem. Nu era lesne să cheltuieşti repede trei ruble, deci Simon-Wolf avea să se întoarcă tîrziu, iar fiul directorului de bancă nu va afla niciodată că istoria generozităţii şi forţei unchiului meu a fost o poveste mincinoasă. Cinstit vorbind, dacă ar fi să judecăm lucrurile cu inima, totul s-a petrecut aievea, n-a fost minciună, dar cînd te uitai întîia oară la murdarul şi gălăgiosul Simon-Wolf, acest adevăr era mai greu de descifrat.

Duminică dimineaţa Bobka s-a împopoţonat într-o rochie cafenie de stofă. Sînii ei mari, generoşi, se răspîndiseră în toate direcţiile. Pe cap îşi legase un batic cu flori negre imprimate, baticul care se poartă la sinagogă de ziua plîngerii şi de Anul Nou. Bobka înşiră pe masă plăcintele,

dulceaţa, covrigii dulci şi începu să aştepte. Noi locuiam la subsol. Păşind pe duşumeaua gheboasă a coridorului, Borgman înălţă din sprîncene. În tindă era un ciubăr cu apă. Nici n-apucase Borgman să intre, că m-am şi apucat să-l distrez cu tot felul de ciudăţenii. I-am arătat un ceas deşteptător, făcut pînă la ultimul şurub de mîinile bunicului. Ceasornicul avea ataşată o lampă şi cînd minutarele arătau jumătăţi de ore sau ore întregi, lampa se aprindea. I-am mai arătat şi un butoiaş cu vacs. Reţeta acestui vacs constituia o invenţie a lui Levy-Iţhok şi el nu divulga nimănui secretul. Apoi am citit cu Borgman cîteva pagini dintr-un manuscris al bunicului. Bunicul scria evreieşte pe nişte foi galbene pătrate, uriaşe cît nişte hărţi geografice. Manuscrisul era intitulat *Omul fără cap*, şi erau descrişi în el toţi vecinii lui Levy-Iţhok din toţi cei şaptezeci de ani de viaţă ai săi, întîi de la Skwir şi Belaia Ţerkov, apoi din Odesa. Eroii lui Levy-Iţhok erau gropari, cantori, evrei beţivani, bucătărese şi escroci care făceau operaţia rituală. Toţi aceştia erau oameni arţăgoşi, gîngavi, cu nasuri turtite, cu bube în creştet şi cu funduri strîmbe.

Cît citeam, apăru Bobka în rochia ei cafenie. Plutea prin odaie ducînd samovarul pe tavă, împresurată de sînii ei mari şi generoşi. I-am făcut cunoştinţă cu prietenul meu. Bobka îi spuse: „Mă bucur“ şi întinse degetele jilave şi nemişcate şi-şi lipi călcîiele cu zgomot. Mergea bine totul, cum nu se poate mai bine. Familia Apelhot nu-i dădea drumul bunicului. Eu etalam comorile lui una după alta: nişte gramatici în felurite limbi şi şase tomuri din *Talmud*. Lui Mark îi luaseră ochii butoiaşul cu vacs, iscusitul deşteptător şi grămada de talmuduri, nişte lucruri ce nu se pot vedea în nici o altă casă.

Băurăm cîte două pahare de ceai cu ştrudel, iar Bobka, dînd din cap şi ieşind cu spatele, dispăru. Fiind într-o

excelentă stare de spirit, mi-am ales o poză corespunzătoare şi am început să declam nişte strofe care-mi erau mai dragi ca orice în viaţă. Aplecat peste cadavrul lui Cezar, Antoniu vorbeşte poporului roman:

O, *voi, romani, prieteni, cetăţeni,*
Cinstiţi-mă cu luarea voastră-aminte.
Eu n-am venit să-l preamăresc pe Cezar,
Ci să-i aduc doar ultimul salut.

Aşa îşi începe jocul Antoniu. Sufocîndu-mă, mi-am strîns mîinile la piept.

Prieten mi-a fost Cezar, bun prieten,
Ambiţios îl crede însă Brutus
Şi Brutus e un om de stimă vrednic...
Mulţimi de prinşi el aducea la Roma
S-o-mbogăţească prin răscumpărări.
Să socotim acestea drept ambiţii?...
Mizerie văzînd, vărsa el lacrimi –
Dar nu-i nicicînd ambiţia duioasă,
Şi-ambiţios îl crede totuşi Brutus,
Iar Brutus e un om de stimă vrednic.
Pesemne c-aţi văzut la Lupercalii,
De trei ori încercînd să-i dau cununa,
Tot de trei ori şi dînsul mi-a respins-o.
Să fie tot ambiţie şi asta?...
Ambiţios îl crede însă Brutus,
Şi Brutus e un om de stimă vrednic...

În faţa ochilor mei, prin fumul universului, atîrna faţa lui Brutus. Ea se făcuse mai albă decît creta. Poporul roman, bombănind, înainta spre mine. Am ridicat mîna (ochii lui Borgman o urmăriră supuşi), pumnul meu strîns

tremura, am ridicat mîna... şi l-am zărit prin geam pe unchiul Simon-Wolf trecînd prin curte în tovărăşia geambaşului Leikah. Duceau amîndoi pe umeri un cuier făcut din coarne de cerb şi un cufăr roşu cu nişte încuietori închipuind guri de leu. Îi văzu şi Bobka de la fereastra ei. Uitînd de musafir, ea năvăli în odaie şi mă apucă cu mîini tremurînde:

— Sufleţelul meu, ăsta iar a cumpărat mobilă...

Borgman se ridică puţin în tunica lui şi se înclină nedumerit în faţa Bobkăi. Ceilalţi dădeau să spargă uşa. Apoi în coridor se auzi tropăit de cizme, răsună zgomotul cufărului tîrît pe podea. Glasul lui Simon-Wolf şi al roşcovanului Leikah bubuiau asurzitor. Erau amîndoi cu chef.

— Bobka, urlă Simon-Wolf, ia cearcă de ghiceşte, cît am dat pe coarnele astea?

Urla ca o goarnă, însă în glasul lui era o notă de incertitudine. Chiar beat, Simon-Wolf ştia cît de nesuferit ne este roşcovanul Leikah, care-l potcovea cu tot felul de cumpărături şi ne inunda cu tot soiul de mobile inutile.

Bobka tăcu. Leikah chiţcăi ceva la urechea lui Simon-Wolf. Ca să-i acopăr şuieratul şerpesc şi ca să-mi înăbuş neliniştea, am răcnit cuvintele lui Antoniu:

Chiar ieri mai poruncise încă lumii
Măreţul Cezar; pulbere e astăzi
Şi îl disprețuiesc şi cerşetorii.
De-aş fi dorit s-aţîţ întru răscoală
Şi răzbunare inimile voastre,
Aş dăuna lui Cassius şi Brutus,
Iar dînşii sînt bărbaţi de stimă vrednici...

Dar aici răsună o bufnitură. Căzuse Bobka, prăvălită de lovitura soţului ei. Pesemne că făcuse vreo remarcă amară în legătură cu coarnele de cerb. Începu aşadar

spectacolul cotidian. Glasul de aramă al lui Simon-Wolf astupa toate crăpăturile universului.

— Voi stoarceţi tot cleiul din mine, urla unchiu-meu cu voce de tunet. Mă stoarceţi de clei, ca să vă astupaţi boturile voastre de cîini... Munca mi-a scos sufletul. Nu mai am cu ce lucra, n-am mîini, n-am picioare. Mi-aţi agăţat un pietroi de gît, atîrnă pietroiul de gîtul meu...

Blestemîndu-ne pe mine şi pe Bobka cu blesteme evreieşti, el ne prorocea că ni se vor scurge ochii, că copiii noştri vor începe să putrezească şi să se descompună încă din pîntecele mamei, că n-o să mai prididim să ne înmormîntăm unii pe alţii şi că vom fi traşi de păr la groapa comună.

Micul Borgman se sculă de pe locul lui. Era palid şi se uita în jur. El nu înţelegea întorsăturile blasfemiei evreieşti, dar înjurăturile ruseşti de mamă le ştia. Simon-Wolf nu le dispreţuia nici pe astea. Feciorul directorului de bancă îşi frămînta şapca în mîini. Îl vedeam dublu şi mă căzneam să acopăr cu glasul meu tot răul lumii. Deznădejdea mea de muribund şi moartea efectivă a lui Cezar se contopiră într-un singur tot. Eram mort şi strigam. Horcăitul se înălţa din adîncul fiinţei mele.

De-aveţi voi lacrimi, ele ca şuvoiul
Din ochii voştri-acuma se vor scurge.
Cine nu ştie mantia aceasta!
Ţin minte Cezar cînd întîi şi-o puse:
Era-ntr-un cort, într-un amurg de vară,
Duşmanii după ce-i zdrobise crunt.
Aci-şi vîrîse Cassius pumnalul,
Şi iată-a pizmăreţului rană.
Aci şi-a-nfipt pumnalul dragu-i Brutus.
Ce sînge roşu izbucni în valuri,
Pumnalul cînd din rană el şi-l scoase...

Dar nimic nu era în stare să acopere glasul lui Simon-Wolf. Şezînd pe duşumea, Bobka plîngea şi-şi sufla nasul. Dincolo de perete imperturbabilul Leikah tîra cufărul pe podele. Şi în clipa aceea zurliul meu bunic dori să-mi vină în ajutor. El se smulse din mîinile familiei Apelhot, se furişă pînă la fereastră şi începu să scîrţîie din vioară, probabil pentru ca străinii să nu poată auzi înjurăturile lui Simon-Wolf. Borgman aruncă o privire spre fereastra tăiată la nivelul pămîntului şi se trase îngrozit înapoi. Sărmanul meu bunic făcea schime cu gura lui vînătă şi osificată. Avea pe cap un joben îndoit şi purta o hlamidă neagră, vătuită, cu nasturi de os, iar picioarele lui de elefant erau încălţate cu nişte ghete rupte. Barba îngălbenită de tutun îi atîrna în smocuri, fîlfîind la fereastră. Mark fugi.

— Nu-i nimic, murmură el alergînd spre libertate, zău că nu-i nimic...

Prin curte se iţiră tunica şi şapca lui cu marginile ridicate.

Cu plecarea lui Mark mi se potoli şi mie tulburarea. Aşteptam să vină seara. Cînd bunicul meu, sfîrşind de umplut cu cîrligele evreieşti foaia sa pătrată (el descria familia Apelhot, la care-şi petrecuse, din mila mea, toată ziua), se culcă în pat şi adormi, m-am strecurat pe coridor. Duşumeaua era de pămînt. Umblam pe întuneric, desculţ, într-o cămaşă lungă şi plină de petice. Printre crăpăturile scîndurilor sclipeau în tăişul luminii pietrele de caldarîm. Într-un colţ stătea ca de obicei ciubărul cu apă. M-am cufundat în el. Apa m-a despicat în două. Mi-am afundat capul, am început să mă sufoc şi m-am ridicat să respir. De sus, de pe o poliţă, mă privea cu ochi somnoroşi o pisică. A doua oară am suportat mai mult, apa plescăia în jurul meu şi geamătul mi se pierdea într-însa. Am deschis ochii şi am zărit pe fundul ciubărului pînza cămăşii

şi picioarele lipite unul de altul. Iar n-am mai putut să rezist şi mi-am scos capul afară. Alături stătea bunicul, într-o vestă de lînă. Unicul lui dinte clănţănea.

— Nepoate, rosti el distinct şi dispreţuitor, mă duc să iau ulei de ricin, ca să-ţi pot aduce măcar ceva pe mormînt...

Atunci am strigat fără să mai ştiu ce fac şi mi-am făcut vînt în apă. Mîna neputincioasă a bunicului mă scoase de-acolo. Şi atunci am început să plîng, întîia oară în ziua aceea, şi lumea lacrimilor era atît de uriaşă şi sublimă, încît totul afară de lacrimi dispăru din ochii mei.

M-am trezit în pat, învelit în pături. Bunicul umbla prin odaie şi fluiera. Bobka cea grasă îmi încălzea mîinile la sînul ei.

— Cum tremură prostuţul ăsta al nostru, zise Bobka; şi unde găseşte un copil atîta putere să tremure?...

Bunicul îşi smuci barba, fluieră şi porni să umble din nou. Dincolo de perete sforăia chinuitor Simon-Wolf. Istovit de luptele zilei, noaptea el nu se trezea niciodată.

Deșteptarea

Toți oamenii din cercul nostru – misiți, băcani, funcționari de bancă și de birouri de navigație – își dădeau copiii să învețe muzică. Nevăzînd nici un orizont în fața lor, părinții noștri născociseră o loterie. O întemeiaseră pe oase de omuleți. Odesa era cuprinsă de această demență mai mult decît alte orașe. Și într-adevăr Odesa furnizează decenii în șir o mulțime de copii-minune sălilor de concert ale lumii. De la Odesa au pornit Misha Ehlmann, Tsimbalist, Gabrilovics, tot la noi și-a început cariera Yasha Heifitz.

Cînd un băiat împlinea patru sau cinci ani, maică-sa ducea mărunta, fragila lui făptură la domnul Zagurski. Acest Zagurski era proprietarul unei fabrici de copii-minune, o fabrică de pitici evreiești cu gulerașe de dantelă și pantofiori de lac. El îi căuta în fundăturile mahalalei Moldovanca și în ogrăzile puturoase ale Pieții Vechi. Zagurski le dădea primele îndrumări, apoi copiii se duceau la profesorul Auer din Petersburg. În sufletele acestor stîrpituri cu capete umflate trăia o puternică armonie. Ei ajunseră virtuozi celebri. Și iată că tatăl meu se hotărî să-i ajungă din urmă. Cu toate că eu trecusem de vîrsta unui copil-minune și aveam să împlinesc paisprezece ani, ca debilitate și statură puteam fi luat drept unul de opt ani. Aici era toată speranța.

Am fost dus la Zagurski. Din stimă pentru bunicul meu, el acceptă să ne ia cîte o rublă de fiecare lecție, adică ieftin. Bunicul meu Levy-Iţhok era batjocura și podoaba orașului. Se plimba pe străzi în joben și cu ghetele rupte

şi clarifica îndoieli în problemele cele mai obscure. Era întrebat de pildă ce este un gobelin, de ce l-au trădat iacobinii pe Robespierre, cum se confecţionează mătasea artificială, ce este cezariana. Bunicul meu era în stare să răspundă acestor întrebări. Din respect pentru cultura şi nebunia lui, Zagurski nu ne-a luat decît o rublă de fiecare lecţie. Şi, de teama bunicului, şi-a bătut destul capul cu mine, deşi n-avea de fapt cu ce să-şi bată capul. Sunetele se tîrau de pe vioara mea ca o strujitură de fier. Sunetele astea îmi zgîriau sufletul pînă şi mie, însă tata nu voia să se dea bătut. La noi acasă nu se mai vorbea de nimic altceva, decît despre Misha Ehlmann, pe care ţarul personal îl scutise de armată. După informaţiile tatălui meu, Tsimbalist fusese primit de regele Angliei şi cîntase la Palatul Buckingham; părinţii lui Gabrilovics cumpăraseră două case în Petersburg. Copiii-minune aduceau bogăţii părinţilor lor. Cu sărăcia, tata s-ar mai fi împăcat, dar avea nevoie de glorie.

— Nu se poate, şopteau oamenii care mîncau pe socoteala lui, nu se poate ca nepotul unui asemenea bunic...

Dar eu aveam altele în cap. În timpul exersărilor la vioară, îmi puneam pe pupitru cărţile lui Turgheniev sau Dumas şi, scîrţîind, devoram pagină după pagină. Ziua le povesteam băieţilor din vecini tot felul de scorneli, iar noaptea le transpuneam pe hîrtie. Scriitura era o îndeletnicire ereditară în neamul nostru. Levy-Iţhok, care acum mergea spre bătrîneţe, toată viaţa îşi scrisese naraţiunea intitulată *Omul fără cap*. Îi semănam.

Încărcat de cutia viorii şi de partituri, mă tîram de trei ori pe săptămînă pînă în strada Witte, fostă Dvoreanskaia, la Zagurski. Acolo şedeau pe lîngă ziduri, aşteptîndu-şi rîndul, evreice înflăcărate pînă la isterie. Ele strîngeau pe genunchii lor slăbănogi viorile ce depăşeau ca dimensiune pe cei hărăziţi să cînte la Palatul Buckingham.

Se deschidea uşa spre sfînta sfintelor. Din cabinetul lui Zagurski ieşeau clătinîndu-se copii pistruiaţi, cu capete mari, cu gîturi subţiri ca nişte tulpini de floare şi cu bujori apoplectici în obraji. Uşa se închidea, înghiţindu-l pe piticul următor. Dincolo de zid cînta şi dirija încordat profesorul cu lavalieră, cu plete roşcate şi picioare lichide. Conducător al unei loterii monstruoase, el popula mahalaua Moldovanca şi gangurile negre ale Pieţii Vechi cu nişte fantome ale pizzicato-ului şi cantilenei. Cîntarea asta o ridica apoi la strălucire demonică bătrînul profesor Auer.

În această sectă eu nu aveam ce căuta. Deşi pitic ca şi ei, eu deslușeam în glasul strămoşilor altă chemare.

Primul pas a fost foarte greu. Odată ieşisem din casă, ducînd povara viorii, a cutiei, a notelor şi a celor douăsprezece ruble care erau plata pentru o lună de învăţătură. Mergeam pe strada Nejinskaia şi trebuia să cotesc pe Dvoreanskaia, ca să ajung la Zagurski, însă în loc de asta m-am dus în sus pe Tiraspolskaia şi m-am pomenit în port. Cele trei ore ce-mi erau destinate au zburat repede acolo în portul de manevră. Aşa a început eliberarea. Sala de aşteptare a lui Zagurski nu m-a mai văzut niciodată. Planurile mele au fost ocupate de chestiuni ceva mai importante. Împreună cu colegul meu Nemanov mi-am făcut drum pe vaporul Kensingtone, la un bătrîn marinar care se numea mister Trouttyburn. Nemanov era mai tînăr cu un an decît mine şi se ocupase de la vîrsta de opt ani cu cel mai complicat negoţ din lume. Era un geniu al afacerilor comerciale şi realiza tot ce făgăduia. Acum e milionar la New York, director la General Motors C°, societate nu mai puţin puternică decît Ford. Nemanov mă căra cu el pentru că mă supuneam lui fără să crîcnesc. De la mister Trouttyburn el cumpăra pipe de contrabandă. Aceste pipe le făcea la Lincoln fratele bătrînului marinar.

— Gentlemeni, ne spunea mister Trouttyburn, nu uitaţi ce vă spun: copiii se fac personal... A fuma o pipă

de fabrică e la fel cum ţi-ai vîrî în gură un clistir... Ştiţi dumneavoastră cine a fost Benvenuto Cellini?... A fost un maestru. Fratele meu de la Lincoln v-ar putea povesti multe despre el. Fratele meu nu împiedică pe nimeni să trăiască. El e convins numai că nu poţi face copii decît personal, cu mîinile tale, nu cu ale altuia... Nu putem să nu fim de acord cu el, gentlemeni...

Pipele lui Trouttyburn, Nemanov le vindea directorilor de bancă, consulilor străini, grecilor bogaţi. Cîştiga cu ele sută la sută.

Lulelele meşterului din Lincoln aveau un iz de poezie. În fiecare din ele era încrustat un gînd, un strop de eternitate. În muştiucul lor surîdea un ochi galben, cutiile fiind căptuşite cu atlaz. Mă străduiam să-mi imaginez cum trăieşte în bătrîna Anglie acest Mathew Trouttyburn, ultimul meşter de pipe, împotrivindu-se mersului lucrurilor.

— Gentlemeni, nu putem să nu fim de acord cu faptul că nu poţi face copii decît personal...

Talazurile grele izbindu-se de dig mă îndepărtau tot mai mult de casa noastră mirosind a ceapă şi a destin evreiesc. Din portul de manevră m-am mutat dincolo de dig. Acolo, pe un mărunt banc de nisip, se instalaseră golanii de pe strada Primerskaia. Din zori pînă noaptea tîrziu, fără să-şi pună vreodată pantalonii, ei se cufundau pe sub bărcile pescăreşti, furau pentru prînz nuci de cocos şi aşteptau clipa cînd vor apărea din Herson şi Kamenka luntrile cu pepeni pe care-i pot sparge trîntindu-i în danele portului.

Ştiinţa de a înota a devenit un vis al meu. Mi-era ruşine să mărturisesc în faţa acestor golani cu pielea bronzată că, născut la Odesa, nici n-am văzut marea pînă la vîrsta de zece ani, iar la paisprezece nu ştiam încă să înot.

Cît de tîrziu mi-a fost dat să învăţ lucrurile necesare! În copilărie, ţintuit la Ghemar, am dus o viaţă de înţelept, iar cînd am crescut mare am început să mă caţăr în copaci.

Știința înotului fu însă inabordabilă pentru mine. Frica de apă a tuturor strămoșilor, rabini spanioli și zarafi din Frankfurt, mă trăgea la fund. Apa nu mă ținea. Biciuit și umplut de apa sărată, mă întorceam pe țărm la vioară și note. Eram legat de corpurile mele delicte și le tîram după mine peste tot. Lupta rabinilor cu marea dură pînă cînd i se făcu milă de mine zeului apelor din acele locuri, adică lui Efim Nikitici Smolici, corector la ziarul „Odeskie novosti". În pieptul atletic al acestui ins vieţuia mila faţă de copiii evreilor. El comanda gloatele de stîrpituri rahitice, îi aduna pe toţi din ploșniţăria Moldovancăi, îi ducea spre mare, îi îngropa în nisip, făcea cu ei gimnastică, înota cu ei, îi învăţa să cînte și, prăjindu-se în razele verticale ale soarelui, le spunea istorioare cu pescari și cu animale. Oamenilor adulţi, Nikitici se recomanda ca un filosof natural. Copiii evrei mureau de rîs auzind istorioarele lui, schelălăiau și se gudurau ca nişte ţînci. Soarele îi stropea cu pistrui tîrîtori de culoarea șopîrlei.

Bătrînul urmărea tăcut dintr-o parte lupta mea corp la corp cu valurile. Văzînd că nu mai e nici o nădejde și că n-am să învăţ niciodată să înot, mă incluse printre statornicii inimii sale. Inima asta a lui era toată de partea noastră, fiind o inimă veselă care nu se înfumura, nu era lacomă, nici sperioasă... Cu umerii săi de aramă, cu capul de gladiator îmbătrînit, cu picioarele lui bronzate și puţin strîmbe, el se tolănea printre noi dincolo de dig, ca un suveran al acestor ape de petrol și de pepeni. L-am îndrăgit pe omul acesta atît de mult, cît îl poate îndrăgi pe un atlet un băiat bolnav de isterie și dureri de cap. Nu-l părăseam și căutam să fiu serviabil cu el.

El îmi spuse:

— Nu te agita... Întăreşte-ţi nervii. Înotul are să vină de la sine... Ce înseamnă asta că nu te ţine apa? De ce te-ar ţine?

Văzînd cîtă patimă am, dintre toţi elevii săi făcu numai pentru mine o excepţie şi mă pofti la el acasă, într-o mansardă curată aşternută cu rogojini, îmi arătă cîinii lui, un arici, o broască ţestoasă şi nişte porumbei. În schimbul acestor bogăţii, eu i-am adus o tragedie pe care o scrisesem în ajun.

— Eram sigur că umbli cu scrisul, îmi spuse Nikitici; se vede după ochi... Nu te mai uiţi la nimic...

Citi scrierile mele, înălţă din umeri, îşi trecu degetele prin cîrlionţii cărunţi, se plimbă prin mansarda lui...

— Să sperăm, rosti el alene, tăcînd după fiecare cuvînt, că ai în tine o scînteie dumnezeiască...

Ieşirăm în stradă. Bătrînul se opri, bătu viguros cu bastonul în trotuar şi mă ţintui cu privirea.

— Ce-ţi lipseşte?... Tinereţea nu-i o nenorocire, trece cu anii şi ea. Îţi lipseşte simţul naturii!

Îmi arătă cu bastonul un pom cu tulpină roşcată şi coroană scundă.

— Ce copac e ăsta?

Nu ştiam.

— Ce creşte pe arbustul ăsta?

N-am ştiut nici asta. Mergeam amîndoi printr-un scuar de pe bulevardul Alexandrovski. Bătrînul împungea cu bastonul toţi arborii, mă apuca de umăr ori de cîte ori trecea în zbor cîte o pasăre şi mă obliga să ascult cîte un ciripit anume.

— Ce pasăre cîntă?

Nu puteam să-i răspund nimic. Nu ştiam nimic despre numele arborilor şi păsărilor, despre împărţirea lor pe familii, nu ştiam încotro migrează păsările, din ce parte răsare soarele, cînd e roua mai abundentă.

— Şi mai îndrăzneşti să scrii?... Omul care nu trăieşte în mijlocul naturii aşa cum trăieşte o piatră sau un animal nu va scrie toată viaţa lui nici măcar două rînduri ca

lumea... Peisajele tale seamănă cu descrierea unor decoruri. Naiba să mă ia, dar la ce s-au gîndit paisprezece ani părinţii tăi?...

La ce s-au gîndit?... La polițe protestate, la vilele lui Misha Ehlmann. Dar astea nu i le-am spus lui Nikitici. Am tăcut.

La prînz, acasă, nici nu m-am atins de mîncare. Mi se oprea dumicatul în gît.

„Simţul naturii, mă gîndeam eu. Doamne, de ce nu mi-a venit în minte una ca asta?... Unde să găsesc omul care mi-ar explica ciripitul păsărilor şi numele arborilor? Ce ştiu eu despre toate astea? Aş putea cunoaşte liliacul şi timpul cînd înfloreşte. Liliacul şi salcîmul. Străzile Deribasovskaia şi Greceskaia sînt pline de salcîmi...“

La masă, tata ne povesti o nouă istorioară cu Yasha Heifitz. Nici nu ajunsese la Robin cînd l-a întîlnit pe Mendelsohn, care era unchiul lui. Şi băiatul capătă se pare cîte opt sute de ruble pentru fiecare spectacol. Calculaţi cît iese din cincisprezece concerte pe lună!

Am calculat şi mi-au ieşit douăsprezece mii pe lună. Făcînd înmulţirea şi ţinînd pe patru în minte, m-am uitat pe geam. Prin curticica de ciment, într-o haină uşoară, cu inelele roşcate ale părului său ieşind de sub pălăria moale şi sprijinindu-se într-un baston, înainta ca într-o procesiune profesorul meu de muzică Zagurski. Nu se putea spune că se trezise prea curînd. Erau mai bine de trei luni de cînd vioara mea zăcea pe nisipul de lîngă dig...

Zagurski se îndrepta spre uşa din faţă. M-am năpustit spre uşa din dos, dar în ajun aceasta fusese bătută în scînduri, de frica hoţilor. Atunci m-am încuiat în closet. După o jumătate de oră se adunase acolo, în faţa uşii, toată familia mea. Femeile plîngeau. Bobka îşi freca de uşă umărul gras şi hohotea de plîns. Tata tăcea. Apoi vorbi atît de încet şi de rar, cum nu mai vorbise niciodată:

— Eu sînt ofițer, spuse tatăl meu, și am moșie. Eu umblu la vînătoare. Țăranii îmi plătesc arendă. Pe fiul meu l-am dat la liceul militar. Nu am de ce să fiu îngrijorat pentru el...

Și amuți. Femeile se smiorcăiau. Pe urmă o lovitură îngrozitoare se prăbuși asupra ușii closetului: tata se izbise de ea cu tot corpul, făcîndu-și vînt de la distanță.

— Sînt ofițer, răcnea el, și umblu la vînătoare... Am să-l omor... Punct.

Cîrligul sări în lături, dar era și un zăvor care se mai ținea într-un cui. Femeile se tăvăleau pe jos și îl apucau pe tata de picioare; ieșindu-și din minți, el se lupta să se smulgă. Auzind larmă, veni gîfîind și o bătrînă – mama tatei.

— Copilul meu, îi spuse dînsa evreiește, durerea noastră este foarte mare. Ea nu are margini. Numai vărsarea de sînge mai lipsea din casa noastră. Eu nu vreau să văd sînge în casa noastră...

Tata gemu. I-am auzit pașii îndepărtîndu-se. Zăvorul atîrna pe ultimul cui.

Am stat în fortăreața mea pînă la căderea nopții. După ce s-au culcat toți, tanti Bobka mă duse la bunică-mea. Drumul nostru era lung. Lumina lunii înțepenise pe niște tufe anonime, pe niște arbori fără nume... O pasăre nevăzută fluieră și tăcu, sau poate că adormi... Ce fel de pasăre? Cum îi zice? Dar seara este rouă?... Unde o fi constelația Carului Mare? Din ce parte răsare soarele?...

Mergeam pe strada Poștei. Bobka mă ținea strîns de mînă, ca să nu fug. Avea dreptate. Mă gîndeam la fugă.

Guy de Maupassant

În iarna anului o mie nouă sute şaisprezece m-am trezit la Petersburg cu un buletin de identitate fals şi fără para chioară în buzunar. M-a adăpostit profesorul de literatură rusă Alexei Kazanţev.

Locuia în cartierul Peski, pe o stradă îngheţată, galbenă, împuţită. Îşi scotea un supliment la leafa lui mizeră de pe urma unor traduceri din spaniolă; pe vremea aceea îşi cucerea celebritatea Blasco Ibáñez.

Kazanţev nu fusese prin Spania nici măcar în trecere, însă dragostea lui pentru această ţară ale cărei castele, parcuri şi rîuri le cunoştea pe toate, îi umpluse fiinţa. Afară de mine se mai aciua la Kazanţev o mulţime de oameni smulşi din mersul drept al vieţii. Trăiam cu toţii aproape flămînzind. Rareori, cîte o fiţuică bulevardieră ne mai tipărea cu literă măruntă o însemnare despre vreun fapt divers.

Dimineţile mi le petreceam la morgă sau la secţiile de poliţie.

Cel mai fericit dintre noi era totuşi Kazanţev. Avea o patrie: Spania.

În noiembrie mi s-a oferit o slujbă de conţopist la fabrica Obuhov şi slujba nu era rea, mai ales că mă scăpa de armată.

Dar am refuzat să mă fac conţopist.

Chiar de pe atunci, cînd împlineam douăzeci de ani, mi-am spus: mai bine foamea, puşcăria, traiul rătăcitor,

decît să stau la birou cîte zece ore pe zi. Mare ispravă n-a fost nici calea aleasă, dar nu m-am abătut de la ea şi nici nu mă voi abate. Înţelepciunea strămoşilor sălăşluia în capul meu: noi ne naştem pentru voluptăţile muncii, bătăii şi dragostei, pentru asta sîntem născuţi şi pentru nimic altceva.

Ascultîndu-mi reflecţiile, Kazanţev îşi scărmăna puful gălbui şi scurt de pe creştet. Ororii din ochii lui i se alătura încîntarea.

De Crăciun însă dădu peste noi norocul. Avocatul Benderski, proprietarul Editurii Alcion, se gîndi să publice o ediţie nouă a operelor lui Maupassant. Se apucase să le traducă Raisa, nevasta avocatului; dar din zarva boierească nu ieşi nimic.

Kazanţev, traducătorul din spaniolă, fu întrebat dacă nu cunoaşte vreun om care s-o ajute pe Raisa Mihailovna. Şi Kazanţev mă recomandă pe mine.

În ziua următoare, punîndu-mi un sacou de împrumut, am pornit spre casa soţilor Benderski. Ei şedeau pe bulevardul Nevski, în colţul străzii Moika, într-o casă zidită din granit finlandez şi înconjurată de stîlpi roz, de meterezuri şi steme de piatră. Bancherii fără genealogie, evreii creştinaţi, îmbogăţiţii din misitii umpluseră Petersburgul dinainte de război cu o sumedenie de atari castele meschine, cu măreţie falsă.

Scara era acoperită cu un covor roşu. Pe paliere stăteau în două labe urşi de catifea.

În gurile lor căscate ardeau lămpi de cristal.

Soţii Benderski locuiau la etajul al doilea. Uşa mi-o deschise o subretă cu boneţică şi sîni obraznici. Mă conduse într-un salon aranjat în stil paleoslav. Pe pereţi erau tablourile vinete ale lui Rerich[1], înfăţişînd pietre preistorice

1. Nicolai Konstantinovici Rerich (1874-1947), pictor şi scenograf simbolist rus.

şi monştri. În colţuri erau aşezate pe policioare icoane făcute de zugravi de demult. Subreta cu sîni obraznici se mişca grav prin încăpere. Era zveltă, mioapă, arogantă. În ochii ei mari, cenuşii, încremenise desfrîul. Fata umbla agale. M-am gîndit că probabil în dragoste ea se răsucea cu nepotolită hărnicie. Draperia de brocart atîrnînd peste uşă se legănă. Purtîndu-şi sînii mari, intră în salon o femeie cu păr negru şi ochi trandafirii. Nu mi-a trebuit mult timp să recunosc în Benderskaia specia încîntătoare de evreice venite la noi din Kiev şi Poltava, din oraşele sătule ale stepei, pline de castani şi salcîmi. Aceste femei transformă banii soţilor ageri la minte în uşoara grăsime trandafirie de pe pîntec, de pe ceafă, de pe umerii rotunzi. Surîsul lor somnolent şi gingaş îi scoate din minţi pe toţi ofiţerii garnizoanei.

— Maupassant e singura pasiune a vieţii mele! îmi spuse Raisa.

Străduindu-se să-şi stăpînească legănarea şoldurilor pline, ea ieşi din cameră şi se întoarse cu traducerea nuvelei *Miss Harriet.* În traducerea ei nu mai rămăsese nici urmă din fraza degajată, cursivă, de lungă respiraţie pătimaşă, a lui Maupassant. Benderskaia scria obositor de corect, lăbărţat şi fără viaţă, aşa cum scriau înainte evreii ruseşte.

Am luat manuscrisul acasă la mine, în mansarda lui Kazanţev, şi toată noaptea, printre oamenii adormiţi, am despicat pîrtii în traducerea străină. Munca asta nu e atît de grea pe cît pare. Fraza se naşte şi bună şi rea în acelaşi timp. Secretul se află în turnura ei abia perceptibilă. Pîrghia trebuie să ţi se încălzească în mînă. Poţi s-o mişti o singură dată, nu de două ori.

Dimineaţa, am dus manuscrisul corectat. Raisa nu minţise, vorbind de pasiunea ei pentru Maupassant. În

timpul lecturii, stătu nemişcată tot timpul, cu mîinile încleştate: mîinile astea de atlaz se scurgeau spre pămînt, fruntea i se făcuse palidă, dantela dintre sînii strînşi se depărtase şi palpita.

— Cum ai făcut asta?

Şi atunci i-am vorbit de stil, de armata cuvintelor, despre oastea aceasta unde se pun în mişcare toate tipurile de arme. Nici un fier nu poate pătrunde în inima omului cu fiori de gheaţă atît de puternici ca un punct pus la timp. Ea mă asculta cu capul aplecat, cu buzele rujate întredeschise. O rază neagră juca în părul ei de lac, pieptănat neted, cu cărare. Picioarele cu pulpe delicate şi tari, peste care se vărsaseră ciorapii, s-au desfăcut pe covor.

Mutîndu-şi în altă parte desfrînaţii ochi încremeniţi, subreta aduse micul dejun pe o tavă.

Soarele sticlos al Petersburgului se culca pe covorul palid şi asimetric. Cele douăzeci şi nouă de cărţi ale lui Maupassant stăteau pe o poliţă, deasupra mesei. Soarele îşi dansa degetele pe cotoarele lor de marochin – mormîntul sublim al inimii omeneşti.

Ni se dădu cafea în ceşti albastre, şi începurăm să tălmăcim *Idila*. Ţine minte oricine povestea tînărului tîmplar flămînd care i-a supt unei doici grase laptele ce o împovăra. Lucrurile s-au petrecut în trenul care mergea de la Nissa la Marsilia, într-o amiază toridă, în patria aceea a trandafirilor, unde plantaţiile de flori coboară pînă pe ţărmul mării...

Am plecat din casa Benderski cu un avans de douăzeci şi cinci de ruble. Comuna noastră din Peski s-a îmbătat în seara aceea ca un cîrd de gîşte alcoolizate. Mîncam icrele roşii cu lingura şi le acopeream în gură cu lebărvurşt. Îmbătîndu-mă, am început să-l înjur pe Tolstoi.

— S-a cam speriat contele vostru, a băgat-o pe mînecă... Religia lui este frica... Fiindcă i-a fost frică de frig, şi de bătrîneţe, contele şi-a făcut un pulover din credinţă...

— Şi mai departe? mă întrebă Kazanţev, clătinînd din capul său de pasăre.

Adormirăm cu toţii alături de aşternuturile noastre. Eu o visai pe Katia, o spălătoreasă în vîrstă de patruzeci de ani, care locuia cu un cat mai jos. Luam de la ea în fiecare dimineaţă apă fiartă. Deşi nu prea ştiam bine nici măcar cum arată la faţă, în vis făcui cu ea Dumnezeu ştie cîte. Ne istovirăm unul pe altul cu sărutări. Nu mă putui abţine să nu mă duc în zori la ea după apă fiartă.

Mă întîmpină o femeie veştedă, cu un şal legat cruciş peste piept, cu cîrlionţii cărunţi ca scrumul ai părului în neorînduială, cu mîinile stoarse de vlagă.

De atunci începui să-mi iau micul dejun în fiecare zi la Benderski. În mansarda noastră se iviră o sobă nouă, scrumbii, ciocolată. Raisa mă duse de două ori pe insule. Nu mă putui stăpîni să nu-i povestesc copilăria mea. Povestirea sună sumbru, făcîndu-mă să mă mir pînă şi eu. Doi ochi strălucitori şi speriaţi mă priviră de sub căciuliţă de sobol. Blana roşcată a genelor tresărea elegiac.

Am făcut cunoştinţă cu soţul Raisei, un evreu galben la faţă, chel şi cu un trup plat şi puternic, avîntîndu-se oblic ca pentru zbor. Umblau vorbe despre legăturile lui cu Rasputin. Profiturile pe care le încasa din furniturile militare îi imprimaseră o alură de posedat. Ochii îi rătăceau, şi pentru el ţesătura realităţii se rupsese demult. Raisa se intimida cînd trebuia să-i facă soţului cunoştinţă cu alţi oameni. Din pricina tinereţii mele, n-am observat asta decît cu o săptămînă mai tîrziu decît trebuia.

După Anul Nou, Raisa primi vizita celor două surori ale ei din Kiev. Tocmai adusesem manuscrisul *Mărturisirii*

şi, negăsind-o pe Raisa, m-am întors seara. Toţi cinau, în sufragerie. Se auzea de acolo un nechezat argintiu de iapă şi larma unor voci bărbăteşti veselindu-se fără măsură. În casele bogate şi fără tradiţie lumea mănîncă zgomotos. Larma de aici era curat evreiască, cu rostogoliri şi finaluri cîntate. Raisa veni la mine: era în rochie de seară, cu spatele gol. Picioarele ei călcau incomod în pantofiorii legănători de lac.

— Sînt beată, dragul meu... Şi îmi întinse mîinile, pline de lanţuri de platină şi stele de smarald.

Corpul i se legăna ca un trup de şarpe ridicîndu-se în coadă la sunetele unei muzici. Îşi scutura capul coafat, sunînd din cercei, şi deodată se prăbuşi într-un fotoliu sculptat în stil vechi rusesc. Pe spatele ei pudrat licăriră cîteva cicatrici.

Dincolo explodă iarăşi un rîs femeiesc. Din sufragerie ieşiră surorile Raisei, amîndouă cu mustăcioare şi cu aceiaşi sîni mari ca ai ei. Sînii lor se năpusteau înainte, părul li se despletise. Amîndouă erau măritate, fiecare cu cîte un Benderski al ei. Odaia se umplu de veselia feminină fără şir a unor femei coapte. Soţii înfăşurară surorile în mantouri de lutru, în şaluri de Orenburg, le ferecară picioarele în cizmuliţe negre; şi de sub vălul de zăpadă al şalurilor se mai zăriră numai obrajii lor rumeni şi aprinşi, nasurile marmoreene şi ochii cu mioape sclipiri semite. Mai lărmuind niţel, plecară la teatru, unde se reprezenta *Iudita*, cu Şaleapin.

— Vreau să lucrez, gînguri Raisa întinzînd spre mine braţele goale. Am pierdut amîndoi aproape o săptămînă...

Ea aduse din sufragerie o sticlă şi două cupe. Sînii îi stăteau liberi în sacul de mătase al rochiei; sfîrcurile se ascuţiră şi mătasea le acoperi.

— E sacrosanct, îmi spuse Raisa turnînd vin: muscat din recolta o mie opt sute optzeci şi trei. Mă omoară bărbatu-meu dacă află...

N-am avut niciodată de-a face cu muscatul din recolta '83 şi fără să stau pe gînduri am dat de duşcă trei cupe la rînd. Iar cupele mă duseră numaidecît pe nişte ulicioare unde se legănau flăcări portocalii şi se auzea muzică.

— Sînt beată, dragul meu... Ce avem azi?

— Azi, *L'aveu*...

— Bun, *Mărturisirea*. Eroul nuvelei e soarele, *le soleil de France*...[1] Stropii de soare, topiţi, căzînd pe roşcovana Céleste, se prefăcură în pistrui. Soarele poleise cu razele lui verticale, cu vin şi cu cidru mutra vizitiului Polyte. De două ori pe săptămînă, Céleste se ducea să vîndă la oraş frişcă, ouă şi găini. Lui Polyte îi plătea de fiecare transport cîte un scud pentru ea şi patru scuzi pentru coş. Şi la fiecare drum, Polyte o întreba pe roşcovana Céleste, făcîndu-i cu ochiul: „Cînd o să ne distrăm şi noi, *ma belle?*"[2] „Ce înseamnă asta, dom' Polyte?" Şi vizitiul, săltînd pe capră, o lămuri: „Să te distrezi, ei, drace, înseamnă să te distrezi... Ca flăcăii cu fetele, de muzică nu-i nevoie...". „Nu-mi plac glume dintr-astea, dom' Polyte", îi răspunse Céleste şi-şi trase de lîngă flăcău fustele atîrnînd peste pulpele ei puternice, în ciorapi roşii. Dar diavolul ăsta de Polyte rîdea întruna şi tuşea cu înţeles: „O să ne înţelegem noi doi odată, *ma belle*" – şi lacrimi de rîs se rostogoleau pe faţa lui de culoarea sîngelui cărămiziu şi a vinului.

Mai băui o cupă din muscatul sacrosanct. Raisa ciocni cu mine.

Subreta cu ochi împietriţi trecu prin odaie şi dispăru.

---

1. Soarele Franţei (în fr., în orig.).
2. Frumoaso (în fr., în orig.).

— *Ce diable de Polyte*...[1] În doi ani, Céleste i-a plătit patruzeci şi opt de franci. Adică cincizeci fără doi franci. La sfîrşitul celui de-al doilea an, cînd erau numai ei doi în diligenţă, iar Polyte, luînd un păhărel de cidru înainte de plecare, o întrebă după obicei: „Ce-ar fi să ne distrăm azi, mamzel Céleste?“, dînsa îi răspunse închizînd ochii: „Sînt la dispoziţia dumitale, dom' Polyte...“.

Rîzînd cu hohote, Raisa se prăvăli pe masă. *Ce diable de Polyte*...

— Diligenţa era trasă de o mîrţoagă albă. Mîrţoaga albă, avînd din pricina bătrîneţii buzele trandafirii, porni la pas. Jovialul soare al Franţei înconjură rădvanul despărţit de lume prin cozorocul acoperişului gălbejit. Flăcăul era cu fata, n-aveau nevoie de muzică...

Raisa îmi întinse o cupă. Era a cincea.

— *Mon vieux*[2], pentru Maupassant...

— Ce-ar fi să ne distrăm azi, *ma belle*...

M-am aplecat spre Raisa şi am sărutat-o pe buze. Buzele ei tremurară, inflamîndu-se.

— Eşti amuzant, murmură Raisa printre dinţi şi se trase înapoi.

Ea se lipi de perete, desfăcîndu-şi braţele goale. Pe mîinile şi pe umerii ei se aprinseră nişte pete. Din toţi zeii crucificaţi, acesta era cel mai seducător.

— Fii amabil şi aşază-te, dom' Polyte...

Ea îmi arătă un fotoliu oblic, albastru, lucrat în stilul slav. Avea spetează din împletituri tăiate în lemn, cu zugrăveli. M-am dus împleticindu-mă.

Noaptea aşternu sub tinereţea mea flămîndă o sticlă de muscat recolta '83 şi cele douăzeci şi nouă de cărţi, ca douăzeci şi nouă de petarde, umplute cu tristeţe, geniu

---

1. Diavolul ăsta de Polyte (în fr., în orig.).
2. Bătrîne (în fr., în orig.).

şi patimă... Sării în sus, răsturnînd un scaun şi agăţînd poliţa. Cele douăzeci şi nouă de volume se năruiră pe covor, foile se împrăştiară, căzură într-o rînă... şi mîrţoaga albă a destinului meu porni la pas.

— Eşti amuzant! ţipă Raisa.

Am plecat din casa de granit de pe Moika la ora douăsprezece, pînă să se întoarcă surorile şi soţul de la teatru. Eram treaz şi puteam să merg drept pe aceeaşi scîndură, însă era mult mai comod să mă clatin şi de aceea mă clătinam dintr-o parte într-alta, cîntînd ceva într-o limbă pe care o inventasem chiar atunci. Prin tunelurile străzilor străjuite de lanţuri de felinare, treceau în valuri aburii ceţii. Feluriţi monştri urlau în dosul zidurilor în clocot. Caldarîmul reteza picioarele celor care îl călcau.

Acasă, Kazanţev dormea. Dormea şezînd, cu picioarele întinse, încălţate cu pîslari. Puful de canar i se ridicase pe creştet. Omul adormise lîngă sobă, aplecat peste un *Don Quijote*, ediţia 1624. Pe pagina de gardă a acestei cărţi era o dedicaţie către ducele de Broglio. M-am culcat fără zgomot, ca să nu-l trezesc pe Kazanţev, am tras lampa lîngă mine şi m-am apucat să citesc cartea lui Edouard de Ménial, *Despre viaţa şi opera lui Guy de Maupassant.*

Buzele lui Kazanţev se mişcau şi capul îi căzu în piept.

Şi în noaptea aceea am aflat de la Edouard de Ménial că Maupassant se născuse la 1850 dintr-un nobil normand şi din Laura de Poitevin, care era verişoara lui Flaubert. La douăzeci şi cinci de ani a suferit primul atac al unui sifilis ereditar. Fertilitatea şi veselia lui se împotriveau bolii. La început avea dureri de cap şi crize de ipohondrie. Apoi îi apăru în faţă năluca orbirii. Vederea îi slăbea. Crescu într-însul mania suspiciunii, odată cu dorinţa de singurătate şi pofta de a cîrti. Se lupta cu furie, porni cu un iaht de pe Marea Mediterană, evadă la Tunis, în

Maroc, în Africa Centrală, şi scria neîntrerupt. Cucerindu-şi gloria, la vîrsta de patruzeci de ani îşi tăie beregata, pierdu sînge, totuşi rămase viu. Fu închis într-o casă de nebuni. Umbla acolo în patru labe... Ultima notaţie în trista lui foaie clinică glăsuieşte:

„*Monsieur de Maupassant va s'animaliser*“ („Domnul de Maupassant o să ajungă animal“). A murit la patruzeci şi doi de ani. Maică-sa i-a supravieţuit.

Citind cartea pînă la capăt, m-am sculat din pat. Ceaţa venise la geam şi astupase universul. Inima mi se strînse. Un presentiment al adevărului mă atinse în treacăt.

Țițeiul

„... Sînt multe noutăți, ca de obicei... Șabsovici a fost premiat pentru o operație de cracare, se îmbracă numai «din străinătate», iar șefii lui au fost avansați. Aflînd de noua funcție, toată lumea se trezi brusc: a crescut băiatul!... Cu această ocazie am încetat să mă mai întîlnesc cu el. «Crescînd», băiatul a simțit ce vasăzică adevărul care se ascunde de noi, muritorii de rînd, și a devenit într-atîta de «sută la sută» și de ortodox (ortobox, cum zice Harcenko), că nu-l mai poți clinti din ale lui... Ne-am văzut acum vreo două zile și m-a întrebat de ce nu-l felicit. I-am răspuns: pe cine să felicit, pe el sau regimul sovietic?... A înțeles, a luat-o pe-alături și mi-a spus: «Dă-mi un telefon»... Consoarta lui a mirosit numaidecît cum stau lucrurile. Ieri, sună telefonul: «Klavdiușa, sîntem atașați la Organizația comercială, dacă ai nevoie cumva de ceva rufărie...». I-am răspuns că sper să ajung pînă la revoluția mondială cu propria mea cartelă...

Și acum, despre mine. Află prin urmare că sînt directorul treburilor din Sindicatul Petrolului. Fusesem propusă demult, dar am tot refuzat. Argumentele mele erau incapacitatea față de munca de birou și pe urmă dorința de a intra la Academia Industrială... Problema a fost ridicată de patru ori, așa că am fost nevoită să accept, și acum nu-mi pare rău... De aici se vede limpede toată întreprinderea, am și izbutit să fac cîte ceva,

am organizat o expediţie în contul nostru în Sahalin, am intensificat prospecţiunile, mă ocup mult de Institutul de Petrol. Zinaida e cu mine. E sănătoasă, în curînd o să nască, au fost destule peripeţii... Zinaida i-a spus de sarcină lui Max Alexandrovici al ei (eu îi spun Max şi Moriţ) cam tîrziu, era în luna a patra. El şi-a manifestat entuziasmul, a depus pe fruntea Zinaidei o sărutare de gheaţă, apoi i-a dat de înţeles că el are de făcut o mare descoperire ştiinţifică şi că gîndurile lui sînt departe de viaţa reală, că nu se poate imagina o fiinţă mai inaptă pentru viaţa de familie decît el, Max Alexandrovici Şolorhovici, dar că, desigur, el nu va sta în cumpănă şi nu va refuza nimic etc., etc., etc... Fiind o femeie a secolului douăzeci, Zinaida a plîns, dar nu s-a pierdut cu firea... Toată noaptea a avut insomnii, s-a sufocat, şi-a întins gîtul. Iar dis-de-dimineaţă, nepieptănată, groaznică, aşa cum era într-o fustă veche, s-a dus glonţ la întreprinderea lui, i-a spus o mulţime de lucruri, anume că-l roagă să uite ce s-a întîmplat ieri, că copilul va dispărea, dar că oamenilor ea nu le-o va ierta niciodată... Astea se petreceau pe culoar, la întreprindere, în înghesuială. Max şi Moriţ s-a făcut roşu, palid, a început să îngaime:

— Ar trebui... un telefon, să ne întîlnim...

Zinaida nu l-a ascultat pînă la sfîrşit, a venit într-un suflet la mine şi m-a anunţat:

— Mîine nu mă duc la lucru!

Am sărit ca arsă, neconsiderînd necesar să mă stăpînesc, şi i-am făcut o sfeştanie cum merita... Ia gîndeşte-te, ditamai fătoiul care a trecut de treizeci, frumoasă nu cine ştie ce, pe care un bărbat ca lumea nici n-ar băga-o în seamă şi-i pică din cer Max şi Moriţ ăsta (şi nici măcar de dragul ei, ci pentru rasă, pentru strămoşii ei aristocraţi); mă rog, s-a ales de la el cu

ce s-a ales, barem să şi-l ţie, să-l crească... Metişii proveniţi din evrei sînt foarte reuşiţi, ştim noi asta, ia te uită ce exemplar are Ania, şi-apoi cînd să nască dacă nu acum, cînd îi mai funcţionează muşchii la burtă, cînd îşi mai poate alăpta plodul?! Ea la toate are un singur răspuns: «Nu pot admite ca al meu copil să nu aibă tată», adică secolul nouăsprezece continuă, papà generalul va ieşi din cabinet cu icoana şi o va blestema (sau fără icoană, habar n-am cum se blestema la ei), fetele din casă or să ia pruncul să-l ducă la orfelinat sau la ţară, la vreo doică...

— Fleacuri, Zinaida, i-am spus eu; acu' sînt alte timpuri, altă muzică se cîntă, o să ne descurcăm şi fără Max şi Moriţ...

Dar n-am apucat să-i spun tot ce-aveam de spus, că m-au şi chemat la şedinţă. Pe atunci devenise foarte acută problema cu Viktor Andreevici. Tocmai venise şi hotărîrea C.C. de a se revoca vechea variantă a cincinalului şi de a se ajunge cu producţia de ţiţei în 1932 pînă la 40 de milioane de tone. Elaborarea materialului a căzut în sarcina planificatorilor, adică a lui Viktor Andreevici. El s-a încuiat în biroul lui, după aceea m-a chemat şi mi-a arătat o scrisoare. Era adresată Prezidiului Consiliului superior al economiei naţionale. Conţinutul: îmi declin orice răspundere în ce priveşte secţia planificării. Consider arbitrară cifra de patruzeci de milioane de tone. Se propune ca mai mult de o treime să se obţină de pe nişte teritorii neexplorate, ceea ce înseamnă a vinde pielea ursului din pădure, adică a unui urs care nu numai că nu e ucis, dar nici descoperit... De asemenea, de la cele trei instalaţii de cracare ce funcţionează acum sărim, potrivit noului plan, la o sută douăzeci în ultimul an al cincinalului. Şi aceasta, faţă de situaţia deficitară în ce priveşte

metalul, ca şi faţă de faptul că atît de complexa producţie de utilaj de cracare la noi n-a fost încă realizată... Scrisoarea se încheia aşa: La fel cu toţi muritorii, prefer să lupt pentru intensificarea ritmului de producţie, dar conştiinţa datoriei... etc., etc. Am citit scrisoarea şi el mă întreabă:

— S-o trimit sau nu?

Eu zic:

— Viktor Andreevici, eu nu pot accepta argumentele dumitale şi toată situaţia asta, însă mă consider în drept să te sfătuiesc să nu-ţi dai părerile în vileag...

Totuşi, a trimis scrisoarea. Cei de la Consiliul superior au sărit în sus. S-a convocat o şedinţă. Din partea Consiliului superior al economiei naţionale a venit Bagrinovski. Pe unul dintre pereţi a fost atîrnată harta Uniunii cu noile surse petrolifere, cu sonde, conducte de petrol şi de produse petroliere; cum zicea şi Bagrinovski:

— O ţară cu un nou sistem circulator...

Tinerii ingineri de tipul «omnivor» au cerut la şedinţă ca Viktor Andreevici să fie pus cu botul pe labe. Am luat şi eu cuvîntul şi am vorbit patruzeci şi cinci de minute. «Deşi nu ne îndoim de cunoştinţele şi de bunele intenţii ale profesorului Klossovski, ba chiar ne înclinăm în faţa lui, noi respingem cu hotărîre fetişismul cifrelor al căror prizonier este dînsul», iată ce idee am susţinut.

— Vom respinge tabla înmulţirii ca principiu al înţelepciunii de stat. Se putea afirma oare că vom realiza planul cincinal în ce priveşte producţia de ţiţei în doi ani şi jumătate?... Pe baza cifrelor nude s-ar fi putut spune oare că începînd din anul 1931 vom spori exportul de nouă ori şi vom ajunge pe locul doi, imediat după Statele Unite?

După mine a vorbit Muradian, criticînd orientarea conductei petroliere Caspica-Moscova. Viktor Andreevici tăcea şi-şi lua note. Obrajii i se îmbujoraseră ca la bătrîni, cu o roşeaţă de sînge arterial... Mi s-a făcut milă de el şi n-am stat să ascult mai departe, m-am dus în biroul meu. Iar Zinaida şedea tot în birou, cu mîinile încleştate.

— Ai să naşti, o întreb eu, ori ba?

Ea se uită la mine, capul i se clătină şi-mi spuse nişte cuvinte aproape fără nici un sunet:

— Sîntem doi, Klavdiuşa, zice ea: eu şi nenorocirea mea, parcă mi-ar fi lipit cineva o cocoaşă... Vai, şi ce repede uităm totul, nici nu-mi mai aduc aminte cum trăiesc oamenii fără nenorociri...

Şi cum mi le spunea pe astea, nasul începu să i se lungească şi mai tare, s-a roşit tot, şi fălcile ţărăneşti (nobilii au uneori asemenea fălci) îi ieşeau în afară... Ce s-ar mai aprinde după tine Max şi Moriţ, mi-am zis eu, de te-ar vedea cum arăţi... Am ţipat la ea şi am alungat-o la bucătărie să cureţe cartofi... Nu rîde, dacă vii, te pun şi pe tine la treabă! Pentru proiectarea uzinei Orsk ni s-a dat un termen aşa de scurt, încît secţia de proiectare şi desenatorii tehnici stau şi lucrează zi şi noapte, şi Vasiona le dă la prînz cartofi cu heringi, le mai face nişte ochiuri, şi apoi iar la treabă... Aşa că s-a dus la bucătărie. Peste vreun minut aud un ţipăt. Cînd vin fuga, Zinaida mea e întinsă pe jos, inima nu-i bate, ochii îi sînt daţi peste cap... Ce să mai vorbesc, ne-a ieşit sufletul cu ea la toţi trei, lui Viktor Andreevici, Vasionei şi mie. Am chemat un doctor. Şi-a revenit abia peste noapte, m-a luat de mînă, o ştii pe Zina de cîtă gingăşie e în stare... Şi cînd mă uit, ce să văd? În orele acelea totul s-a topit într-însa şi a renăscut totul iarăşi... Nu mai era de aşteptat.

— Zinușa, i-am spus, o să-i telefonăm Rozei Mihailovna (ea e și acum la noi, ca mai înainte, curteanca noastră pentru astfel de treburi) și o să-i comunicăm că te-ai răzgîndit, că nu te mai duci... Pot să telefonez?

Dînsa mi-a făcut semn că da, că pot să telefonez. Alături de ea ședea pe divan Viktor Andreevici și-i tot lua pulsul. Cînd m-am dus mai încolo, l-am auzit cum spune:

— Am 65 de ani, Zinușa, fac tot mai puțină umbră pămîntului. Sînt om de știință, om bătrîn, și uite că Dumnezeu (iar Dumnezeu!) a vrut așa ca ultimii cinci ani din viața mea să coincidă cu asta – ei, știi dumneata cum îi zice – cu cincinalul... Acuma, n-am cînd să-mi mai trag răsuflarea pînă-n pragul morții, n-am cînd să mă mai gîndesc și la mine... Și dacă n-ar veni în fiecare seară fiică-mea și nu m-ar bate pe umăr, dacă băieții mei nu mi-ar scrie scrisori, aș fi așa de trist cum nu-ți poți închipui... Să naști, Zinușa, că te luăm sub aripa noastră, Klavdia Pavlovna și cu mine.

În timp ce bătrînul tot mormăia, eu i-am telefonat Rozei Mihailovna că, mă rog, scumpă Roza Mihailovna, Murașova făgăduise să vină mîine, dar s-a răzgîndit... Și o voce tinerească a răsunat în receptor:

— Admirabil, dacă s-a răzgîndit, e minunat...

Curteanca noastră e la fel cum era: o bluză roz de mătase, fustă ecoseză, coafată, mereu dușuri, gimnastică, amanți...

Zinaida a fost transportată acasă, am culcat-o în pat, să-i fie mai cald, i-am făcut un ceai. De dormit, am dormit împreună, am mai și plîns amîndouă, ne-am adus aminte de ceea ce nu trebuia, am vorbit despre tot, amestecîndu-ne lacrimile laolaltă și apoi am adormit... «Diavolul» meu ședea liniștit, lucra, traducea din nemțește o carte tehnică. Tu, Dașa, nici nu l-ai mai recunoaște

pe «diavol»: s-a făcut mai supus, s-a strîns în el, e mai tăcut. Asta mă cam chinuie... Toată ziua muncește pe rupte la Planificare, iar seara cu traducerile...

— Zinaida o să nască, i-am spus și lui. Ce nume să-i dăm băiatului? (Nimeni nu se gîndea că ar putea fi și fată.) Ne-am hotărît: Ivan. Că de Iuri și Leonid sîntem sătule... O să fie flăcăul cam canalie, clănțos, cu dinți pentru șaizeci de inși... Combustibil îi pregătim noi, așa că o să ducă domnișoarele cu mașina undeva pe la Ialta, la Batum, nu ca alții pe noi, pînă colo pe Colina Vrăbiilor... La revedere, Dașa. «Diavolul» o să-ți scrie separat. Cum îți merg treburile?

Klavdia"

... Țăcănesc la mașină la mine la serviciu, cu zgomotul în cap, cade tencuiala din tavan. Clădirea noastră se pare că-i încă destul de solidă, așa că peste cele trei etaje anterioare mai suprapunem alte patru. Toată Moscova e răscolită, plină de tranșee, de țevi, de cărămizi, liniile de tramvai s-au încurcat, niște mașini aduse din străinătate dau din trompă, trasează terenul, huruie, peste tot miroase a smoală, e fum ca la incendii... Ieri în Piața Varvarskaia am văzut un băiat... Mutra lătăreață, capul ras și lucios, o cămașă rusească fără curea, sandale pe piciorul gol. Am tot sărit cu el de pe un mușuroi pe altul, de pe un dîmb pe altul, ne cățăram sus și iar cădeam.

— Iacătă, cum arată că s-a pornit lupta, mi-a spus el. Acușa, domnișoară, la Moscova e ditamai frontul, ca și cum ar fi război...

Și mutra lui simpatică surîde, ca un copil. Uite, parcă-l văd și acuma...

Di Grasso

Aveam paisprezece ani. Făceam parte din corpul neînfricat al misiţilor teatrali. Patronul meu era un pungaş cu un ochi totdeauna mijit şi cu nişte imense mustăţi mătăsoase. Îl chema Kolea Şvarţ. Am nimerit la el în anul acela nenorocit cînd a căzut spectacolul Operei italiene la Odesa. Luîndu-se după cronicarii din gazete, impresarul n-a mai contractat turneul cu Anselmi şi Tito Ruffo şi s-a decis să se limiteze la un bun ansamblu. Dar şi-a luat singur pedeapsa, pentru că s-a ars şi ne-am ars şi noi odată cu el. Ca să-şi îndrepte afacerile, ne-a făgăduit pe Şaleapin, însă Şaleapin i-a cerut trei mii pe seară. Aşa că în locul lui a venit tragedianul sicilian Di Grasso, cu trupa sa. Au fost aduşi la hotel în căruţe ticsite cu copii, pisici şi colivii în care săreau păsări italieneşti. Examinînd şatra asta, Kolea Şvarţ ne-a spus:

— Copii, asta nu-i marfă...

Cum a sosit, tragedianul s-a şi dus cu paporniţa la piaţă. Seara a apărut la teatru cu alt coş. La primul spectacol nu s-au adunat decît vreo cincizeci de inşi. Noi ne vindeam biletele cu jumătate de preţ, şi tot nu găseam amatori.

În seara aceea s-a jucat o dramă naţională siciliană, o poveste tot atît de banală ca şi alternarea zilelor cu nopţile. Fiica unui ţăran chiabur se logodea cu un păstor. Îi era fidelă pînă în clipa cînd sosea un domnişor de la oraş, îmbrăcat cu o vestă de catifea. Stînd de vorbă cu

noul venit, fata rîdea şi tăcea aiurea. Ascultîndu-l, păstorul îşi răsucea capul ca o pasăre speriată. Tot actul întîi el se rezema de ziduri, dispărea nu se ştie unde în nădragii lui largi şi, întorcîndu-se, îşi tot rotea ochii.

— Las-o moartă! zise în pauză Kolea Şvarţ. Asta-i marfă pentru Kremenciug...

Antractul era făcut anume ca să i se lase timp fetei să mai crească pentru trădare. În actul al doilea n-am mai recunoscut-o, era nesuferită, distrată şi, grăbită, îi înapoia păstorului verigheta de logodnă.

Atunci el o ducea în faţa unei mizerabile statui vopsite a Sfintei Fecioare şi-i spunea în dialectul său sicilian:

— *Signora*, spunea el cu glas gros şi îşi întorcea faţa aiurea, Sfînta Fecioară doreşte să mă asculţi ce-ţi spun... Lui Giovanni, cel care a venit de la oraş, Sfînta Fecioară îi va da atîtea femei cîte va pofti el; eu însă nu am nevoie de nimeni afară de dumneata, *signora*... Fecioara Maria, patroana noastră neprihănită, îţi va spune acelaşi lucru dacă o vei întreba, *signora*...

Fata stătea cu spatele spre statuia de lemn vopsită ţipător. Ascultînd ce-i spune păstorul, ea bătea nerăbdătoare din picior. Nu se află pe pămîntul acesta – vai nouă! – o femeie care nu şi-ar ieşi din minţi în clipele cînd i se hotărăşte soarta... Ea rămîne singură în acele clipe, singură, fără Fecioara Maria, pe care n-o întreabă nimic...

În actul al treilea orăşeanul Giovanni se întîlnea cu destinul său. El se bărbierea la un frizer de ţară, aruncîndu-şi spre avanscenă puternicele-i picioare de bărbat; sub soarele Siciliei cutele vestei sale luceau. Scena înfăţişa o zi de tîrg într-un sat. În colţul cel mai îndepărtat stătea păstorul. Stătea tăcut, în gloata nepăsătoare. Capul îi căzuse în piept, dar apoi şi-l ridică şi sub greutatea privirii lui arzătoare şi atente, Giovanni tresări, începu să se

mişte pe scaun, apoi, dîndu-i brînci bărbierului, sări în sus. Cu glas tulburat el îi ceru poliţaiului să îndepărteze din piaţă pe toţi oamenii sumbri şi suspecţi. Păstorul (pe care-l interpreta Di Grasso) stătea dus pe gînduri, apoi zîmbi, se ridică în aer, trecu în zbor peste scena teatrului orăşenesc, se lăsă din aer pe umerii lui Giovanni şi, muşcîndu-l de beregată, apoi mormăind şi uitîndu-se pe de lături, se apucă să-i sugă sîngele din rană. Giovanni se prăbuşi la pămînt iar cortina, lunecînd ameninţătoare şi tăcută, ascunse vederii noastre pe cel ucis şi pe ucigaş. Fără să mai aşteptăm altceva, ne-am repezit cu toţii în Stradela Teatrului, la casă, care avea să se deschidă a doua zi. În fruntea tuturor alerga Kolea Şvarţ. În zori, ziarul „Odesskic novosti" îi anunţă pe puţinii spectatori care au fost la teatru că l-au văzut pe cel mai miraculos actor al secolului.

În acest turneu al lui, Di Grasso mai jucă la noi în *Regele Lear*, *Othello*, *Moartea civilă*, *Parazitul* lui Turgheniev, confirmînd cu fiecare cuvînt şi fiecare gest al său că în frenezia unei pasiuni nobile e totdeauna mai multă dreptate şi mai multă speranţă decît în legile sumbre ale lumii.

Biletele la aceste spectacole s-au vîndut cu un preţ de cinci ori mai mare decît valoarea lor. Alergînd după misiţi, cumpărătorii de bilete îi găseau prin cîrciumi – stacojii, zgomotoşi, debordîndu-şi nevătămătorul lor sacrilegiu.

O şuviţă trandafirie de zăduf prăfuit pătrunsese în Stradela Teatrului. Băcanii în tîrlici de pîslă îşi scoseseră în stradă sticlele verzi cu vin şi butoiaşele cu măsline. În cazane fierbeau în faţa prăvăliilor, într-o apă înspumată, macaroanele, şi aburul lor se topea în cerurile îndepărtate. Babe cu ghete bărbăteşti în picioare vindeau scoici şi amintiri şi alergau cu ţipete grozave pe urmele cumpărătorilor nehotărîţi. Evrei bogaţi cu bărbile pieptănate în două veneau în trăsuri la Hotelul Nord şi băteau încetişor la uşa brunetelor mustăcioase şi grase care erau actriţele

trupei lui Di Grasso. În Stradela Teatrului toţi erau fericiţi, afară de unul singur, şi omul acela eram eu. În zilele acelea se apropia de mine dezastrul. Dintr-o clipă într-alta, tata putea să observe lipsa ceasului pe care i-l luasem fără voie, amanetîndu-l la Kolea Şvarţ. Apucînd să se deprindă cu ceasornicul de aur şi fiind un om care bea dimineaţa, în loc de ceai, vin basarabean, după ce-şi primi îndărăt banii, Kolea nu se putu decide totuşi să-mi restituie ceasul. Aşa era firea lui. Dar nici firea tatălui meu nu se deosebea prin nimic. Strivit între aceşti doi oameni, mă uitam cum se rostogolesc pe lîngă mine cercurile unui noroc străin. Nu-mi mai rămînea nimic de făcut decît să fug la Constantinopol. Aranjasem totul cu mecanicul secund al vaporului Duke of Kent, însă pînă să pornesc în larg m-am gîndit să-mi iau rămas-bun de la Di Grasso. El juca ultima dată rolul păstorului pe care o forţă neînţeleasă îl desparte de pămînt. Venise la teatru colonia de italieni, în frunte cu consulul chel şi zvelt, veniseră şi greci, ghemuindu-şi capul între umeri, şi elevi externi bărboşi, aţintindu-şi ochii fanatici într-un punct neştiut altora, şi Utocikin cel cu mîinile lungi. Pînă şi Kolea Şvarţ şi-a adus nevasta, înfăşurată într-un şal violet cu ciucuri, o femeie bună de grenadir şi imensă ca stepa, avînd undeva la margine o feţişoară mototolită şi somnoroasă, udă de lacrimi în clipa cînd s-a lăsat cortina.

— Derbedeule, îi spuse ea lui Kolea ieşind de la teatru, acuma vezi şi tu ce-i aia dragoste...

Păşind vîrtos, madam Şvarţ mergea pe strada Langeron; din ochii ei de peşte curgeau lacrimile, iar şalul cu ciucuri tresărea pe umerii săi voinici. Lovindu-şi pasul barbăteşte şi scuturînd din cap, dînsa număra asurzitor, în plină stradă, pe toate femeile care trăiau bine cu soţii lor.

— Porumbiţo, comoara mea, puico... uite cum le spun soţiilor bărbaţii ăştia!...

Kolea mergea supus alături de soția lui, înfoindu-și discret mustățile mătăsoase. Ca de obicei, eu veneam după dînșii, smiorcăindu-mă. Tăcînd o clipă, madam Șvarț mă auzii cum plîng și se întoarse.

— Derbedeule, îi spuse ea soțului, holbîndu-și ochii de pește, să nu ajung ziua de mîine dacă n-ai să-i dai băiatului ceasul înapoi...

Kolea amuți, deschise gura, apoi înțelese și, pișcîndu-mă dureros, îmi vîrî ceasul în mînă.

— Cu ce m-am ales de la tine? predica necurmat, depărtîndu-se, glasul brutal și plîngăreț al lui madam Șvarț. Treburi de animal azi, treburi de animal mîine... Ascultă, derbedeule, cît poate să aștepte o femeie?...

Ajunseră la colțul străzii și cotiră pe Pușkinskaia. Strîngînd în mînă ceasul, m-am pomenit singur și am văzut deodată, cu atîta limpezime cum nu mai încercasem vreodată pînă atunci, coloanele Dumei care se ridicau în înălțimi, frunzișul luminat din parc, capul de bronz al lui Pușkin purtînd luciul mat al lunii; și am văzut toate cele care mă înconjurau așa cum erau ele aievea, tăcute și nespus de frumoase.

O sărutare

La începutul lui august, statul-major al armatei ne-a trimis pentru regrupare la Budeatici. Noi recuceriserăm în puţină vreme această localitate, ocupată la începutul războiului de polonezi. Brigada noastră a pătruns în cătun în zori; eu însă am sosit ziua. Cantonamentele cele mai bune fuseseră luate de alţii, aşa că eu am rămas să stau la învăţător. Într-o odăiţă scundă, un bătrîn paralizat şedea într-un jilţ, printre ghivece cu lămîi. Bătrînul avea pe cap o pălărie tiroleză cu pană; o barbă sură îi cădea pe pieptul presărat cu scrum. Clipind din ochi, el îngăimă nu ştiu ce, parcă cerînd ceva. După ce m-am spălat, m-am dus la statul-major, de unde m-am întors noaptea. Mişka Surovţev, ordonanţa, un cazac din Orenburg, mi-a raportat despre întreaga situaţie: pe lîngă bătrînul paralitic se mai afla acolo, în persoană, fiica lui, Elizaveta Alexeevna Tomilina şi fiul ei de cinci anişori, Mişa, tizul lui Surovţev; fiica asta, văduvă de ofiţer ucis în războiul cu Germania, se purta bine, însă potrivit informaţiilor lui Surovţev putea să se ofere unui om cumsecade.

— O s-o ocrotim, zise el, apoi se duse la bucătărie unde începu să dea iama în blide; fiica învăţătorului îi dete o mînă de ajutor. Făcînd pe bucătarul, Surovţev îi vorbi despre vitejia mea, despre felul cum am doborît în luptă doi ofiţeri polonezi şi-i spuse cît de mult mă stimează puterea sovietică. Îi răspunse vocea rezervată şi discretă a Tomilinei.

— Tu unde dormi? o întrebă Surovțev la despărțire. Culcă-te mai pe lîngă noi, că nu sîntem morți...

El îmi aduse în odaie niște jumări de ouă într-o tigaie gigantică, pe care o puse pe masă.

— E de acord, spuse el așezîndu-se; doar că nu s-a exprimat...

În aceeași clipită se auziră prin casă șoapte înfundate, foșnete, alergătură de pași grei și prudenți. Nici nu apucarăm să ne înghițim mîncarea de campanie, cînd se umplu toată casa de moșnegi în cîrje, babe cu capetele înfășurate în șaluri... Patul micului Mișa fu mutat în sufragerie, în crîngul de lămîi, alături de jilțul bunicului. Neputincioșii oaspeți veniți să apere cinstea Elizavetei Alexeevna se adunară buluc, ca oile pe vreme rea, și, baricadînd ușa, jucară în tăcere cărți toată noaptea, pronunțînd mizele în șoaptă și amuțind la cel dintîi foșnet. Eu însă n-am mai putut adormi lîngă ușa asta, fiindcă mă simțeam stingherit, rușinat și abia așteptam să se facă ziuă.

— Ca să știți și dumneavoastră, i-am spus Tomilinei cînd am întîlnit-o în tindă, ca să știți și dumneavoastră, mă simt obligat să vă informez că sînt absolvent al Facultății de Drept și că aparțin așa-numitei categorii de intelectuali...

Ea se opri înlemnită, lăsînd brațele în jos, peste rochia de modă veche ce părea turnată pe silueta ei. Ochii ei albaștri sclipind de lacrimi mă priveau țintă, mari, fără să clipească.

După două zile devenirăm prieteni. Frica și lipsa de informație în care trăia familia învățătorului – o familie de oameni buni și slabi – erau nemăsurate. Funcționarii polonezi le inoculaseră ideea că Rusia se sfîrșise în barbarie și fum, ca odinioară Roma. O temătoare bucurie copilărească puse stăpînire pe ei cînd le-am vorbit de Lenin, de Moscova în care se frămînta viitorul, de Teatrul de Artă. Seara,

veneau pe la noi generali bolşevici în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, cu lăţoase bărbi roşcovane. Fumam ţigări moscovite, mîncam la cină ceea ce ne gătea Elizaveta Alexeevna din raţiile militare şi cîntam cîntece studenţeşti. Aplecat în jilţ, paraliticul ne asculta cu nesaţ, iar pălăria tiroleză sălta în tactul cîntecului nostru. În toate zilele acelea bătrînul trăi intens, dăruindu-se unei nădejdi subite, violente, neclare, şi, spre a nu-şi umbri cu nimic fericirea, se strădui să nu ia în seamă o anume bravadă a setei de sînge şi o anume simplitate zgomotoasă cu care noi rezolvam pe atunci toate problemele lumii.

Se stabili într-un consiliu de familie ca după victoria asupra polonezilor, Tomilinii să se mute la Moscova: bătrînul va fi tratat de un profesor celebru, Elizaveta Alexeevna se va înscrie la universitate, iar pe Mişka îl vom da să înveţe la aceeaşi şcoală de pe Patriarşie Prudî, unde învăţase altădată maică-sa. Viitorul ni se părea că este proprietatea noastră necontestată de nimeni, războiul – o furtunoasă pregătire a fericirii, iar fericirea însăşi, o însuşire de caracter a noastră. Nerezolvate erau numai amănuntele viitorului, şi amănuntele acestea le discutam nopţi în şir, iar nopţile erau magnifice cînd mucul de lumînare se reflecta în damigeana tulbure de rachiu. Elizaveta Alexeevna înflorise şi era ascultătoarea noastră tăcută. N-am mai văzut vreodată o fiinţă atît de emotivă, liberă şi temătoare. Şiretul Surovţev ne ducea seara cu o trăsurică rechiziţionată încă în Kuban pînă sus pe deal, unde văpaia asfinţitului incendia conacul părăsit al ducelui Gonsiorowsky. Caii slăbănogi şi lungi, deşi pursînge, alergau mînaţi de hăţurile roşii; un cercel singuratic se clătina în urechea lui Surovţev, iar dintr-o rîpă inundată de cuvertura galbenă a florilor izbucneau nişte turnuri rotunde. Zidurile surpate desenau pe cer o linie curbă, îmbibată de sînge rubiniu, o tufă de măceş îşi ascundea fructele şi o treaptă albastră, un

rest din vechea scară pe care urcaseră cîndva regii poloni, lucea din lăstăriș. Așezîndu-ne pe treapta asta, o dată am apropiat-o de mine pe Elizaveta Alexeevna și am sărutat-o. Ea s-a dat încet în lături, s-a ridicat în picioare și, îmbrățișînd zidul, s-a lipit cu fața de el. Stătea imobilă, în jurul capului ei orbit pîlpîia o dungă de foc prăfuită; tresărind apoi și parcă vrînd să surprindă un anume sunet, Tomilina înălță capul; degetele i se desprinseră de zid; împiedicîndu-se și iuțind pașii, alergă la vale. O strigai, însă ea nu-mi răspunse. Jos, împrăștiat prin toată trăsurica, dormea rumenul Surovțev. Iar noaptea, cînd adormiră toți, m-am furișat în odaia Elizavetei Alexeevna. Citea ținînd cartea la distanță; brațul căzut pe masă nu părea viu. Întorcîndu-se spre ușă cînd am bătut, Elizaveta Alexeevna se ridică de pe scaun.

— Nu, zise ea uitîndu-se țintă la mine; nu, dragul meu! și strîngîndu-mi capul în brațele ei lungi și goale, m-a sărutat cu un sărut tot mai năvalnic, mai nesfîrșit și fără glas. Zbîrnîitul telefonului în camera vecină ne îmbrînci pe unul de lîngă celălalt. Mă chema aghiotantul șefului de stat-major.

— Înaintăm, îmi spuse el la telefon, ai ordin să te prezinți la comandantul de brigadă...

Am alergat în capul gol, înșfăcîndu-mi hîrtiile din fugă. Caii erau scoși din curți și călăreții goneau țipînd în beznă. De la comandantul brigăzii, care stînd în picioare își încheia dulama, aflarăm că polonezii spărseseră frontul la Lublin și că noi aveam misiunea unei operații de încercuire. Ambele regimente porneau peste un ceas. Trezit din somn, bătrînul mă urmărea cu neliniște prin frunzișul unui lămîi.

— Spune-mi că ai să te întorci, mai zise el și dădu din cap.

Aruncîndu-și o scurtă îmblănită peste bluza subțire de noapte, Elizaveta Alexeevna ieși în uliță să ne conducă.

Prin întuneric trecu în goană turbată un escadron invizibil. Cînd cotirăm în cîmp, mă uitai îndărăt: aplecată, Tomilina îi aranja hăinuța băiatului care stătea în față, iar lumina intermitentă a lămpii de pe tăblia unei ferestre se scurgea pe ceafa ei uscăţivă...

Străbătînd fără haltă o sută de kilometri, am făcut joncţiunea cu Divizia 14 de cavalerie, apoi, derutaţi, am început să ne retragem. Dormeam în șa. La popasuri, cădeam la pămînt biruiţi de somn şi caii, încordîndu-şi căpăstrul, ne tîrau adormiţi cum eram, prin mirişteа cîmpiei. Venea toamna, cu ploile galiţiene cernîndu-se mute. Contopiţi într-un corp tăcut şi zburlit, şerpuiam şi ne învîrteam în cerc, plonjam în sacul legat la gură de polonezi, apoi izbuteam să ieşim din el. Simţul timpului ne părăsise. Aşternîndu-mi pentru noapte în biserica din Telşcensk, nici prin gînd nu-mi trecea că ne găsim la nouă verste de Budeatici. Îmi aminti Surovţev, şi ne uitarăm unul la altul.

— Păcat că-s caii obosiţi, zise el vesel; că altfel am da o fugă...

— Nu se poate, răspunsei eu; îi speriem în puterea nopţii...

Şi ne-am dus. Atîrnasem de oblînc nişte daruri: o căpăţînă de zahăr, un guler roşcat de blană şi un ied viu de două săptămîni. Drumul trecea printr-o pădure plină de freamăt şi cu pămîntul desfundat, o stea de oţel se pitea prin coroanele stejarilor. În mai puţin de o oră ajunserăm pînă la aşezarea al cărei centru arsese şi era îngrămădit cu autocamioane pudrate de praf, cu atelaje de artilerie şi oişti sfărîmate. Fără să descalec, am bătut la geamul cunoscut, şi un nor alb străbătu odaia. Îmbrăcată cu aceeaşi bluză de in cu dantelă ponosită, Tomilina ieşi fuga în prag. Mă apucă de mînă cu mîna ei fierbinte şi mă duse în casă. În odaia cea mare, pe lămîii rupţi erau

întinse la uscat nişte rufe bărbăteşti, oameni necunoscuţi dormeau în paturi de campanie lipite unul de altul, ca la spital. Scoţîndu-şi afară tălpile murdare, cu gurile înţepenite strîmb, oamenii aceştia ţipau răguşit prin somn şi respirau lacom şi zgomotos. În casă cantonase comisia noastră pentru prada de război, iar Tomilinii fuseseră înghesuiţi într-o odăiţă.

— Cînd o să ne luaţi de aici? mă întrebă Elizaveta Alexeevna, strîngîndu-mă de mînă.

Trezindu-se, bătrînul începuse să dea din cap. Strîngînd iedul la piept, micuţul Mişa rîdea fericit, fără zgomot. Deasupra lui stătea Surovţev, bosumflat, şi-i tot scotea din buzunarele şalvarilor săi căzăceşti pinteni, monede găurite, un fluier cu şnur galben împletit. În casa asta ocupată de comisia pentru prada de război n-aveai unde să te ascunzi, aşa că m-am dus cu Tomilina într-o baracă de scînduri unde iarna se puneau cartofii şi ramele de stupi. Acolo, într-o cămară, am văzut ce cale ireversibil nefastă era calea începută cu întîia sărutare de la castelul ducelui Gonsiorowsky...

Puţin înainte de răsăritul soarelui ne-a bătut la uşă Surovţev.

— Cînd o să ne luaţi de-aici? întrebă Elizaveta Alexeevna uitîndu-se în lături.

Fără să-i răspund, m-am îndreptat spre casă, vrînd să-mi iau rămas-bun de la bătrîn.

— Principalul este că nu mai e timp, şi Surovţev îmi îngrădi drumul. Încălecaţi, să mergem...

Mă împinse în uliţă şi-mi aduse calul. Tomilina îmi întinse mîna, care i se răcise brusc. Ea îşi ţinea capul sus, ca de obicei. Odihniţi peste noapte, caii ne duseră în trap. Prin împletiturile negre ale stejarilor se ridica soarele incendiat. Triumful dimineţii îmi umplu toată fiinţa.

În pădure se ivi un luminiş, dădui pinteni calului, întorsei capul şi-i strigai lui Surovţev:

— Să mai fi stat niţel... M-ai speriat prea devreme!

— Ba nu-i devreme deloc, îmi răspunse el, ajungîndu-mă din urmă şi despărţind cu mîna ploaia de scîntei ude a unei crengi. Să nu fi fost bătrînul, v-aş fi speriat mai devreme... Dar avea chef de vorbă moşneagul, l-au apucat nervii, pe urmă a horcăit deodată şi a început să se prăvale într-o rînă... Am sărit la el şi, cînd mă uit, era mort, se dusese...

Pădurea se sfîrşi. Intrarăm în arătură; cîmpul n-avea drum. Ridicat în scări, rotindu-şi ochii şi fluierînd, Surovţev adulmeca direcţia, apoi, inspirînd-o odată cu aerul, se aplecă pe coama calului şi porni în goană.

Ajunserăm la timp. La escadron se suna deşteptarea. Soarele ardea, făgăduind o zi fierbinte. În dimineaţa aceea, brigada noastră trecu fostul hotar al Regatului Polon.

Debutul

Acum vreo douăzeci de ani, aflîndu-mă la o vîrstă cu desăvîrşire gingaşă, mă plimbam prin oraşul Sankt Petersburg cu o legitimaţie în buzunar şi, cu toate că era o iarnă cumplită, fără palton pe mine. Palton, trebuie să recunosc, aveam totuşi, dar nu umblam îmbrăcat cu el din considerente principiale. Averea îmi era alcătuită pe atunci din cîteva povestiri, pe cît de scurte, pe atît de riscante. Duceam aceste povestiri pe la diferite redacţii, unde nimănui nu-i dăduse prin cap să le citească, dar dacă totuşi nimereau sub ochii cuiva, ele produceau un efect contrar. Un redactor de revistă îmi trimisese prin omul de serviciu o rublă, alt redactor îmi spusese despre manuscrisul meu că e o nerozie curată, dar că socrul său are un depozit de făină la care aş putea să capăt o slujbă. Am refuzat, pricepînd că nu-mi mai rămînea nimic de făcut decît să mă duc la Gorki.

La Petrograd apărea pe atunci revista internaţionalistă „Letopis", care în cîteva luni de existenţă izbutise să ajungă cea mai bună dintre publicaţiile noastre lunare. Revista era redactată de Gorki. M-am dus la el, în strada Bolşaia Monetnaia. Inima ba îmi bătea să se spargă, ba se oprea de tot. În sala de aşteptare a redacţiei se adunase cea mai neobişnuită societate din cîte s-ar putea imagina: doamne din lumea bună şi aşa-numiţii „derbedei", telegrafişti din Arzamas, liber-cugetători şi bolşevici ilegalişti, muncitori stînd în grupuri aparte.

Audiențele trebuiau să înceapă la ora șase. Exact la șase ușa se deschise și intră Gorki, uimindu-mă cu statura lui, cu înfățișarea sa uscățivă, cu forța și dimensiunile oaselor lui enorme, cu albăstrimea ochilor mici și fermi, cu costumul străin care îi atîrna nițel cam ca un sac, totuși nu fără cochetărie. Am spus că ușa s-a deschis exact la șase. El a rămas credincios toată viața acestei punctualități, care este o virtute a regilor și a muncitorilor bătrîni, pricepuți și siguri de ei înșiși.

Vizitatorii din sala de așteptare se împărțeau în cei care aduseseră manuscrise și în cei care așteptau să li se hotărască soarta.

Gorki se apropie de al doilea grup. Călca ușor, fără zgomot, aș zice chiar elegant; ținea în mînă niște caiete; pe unele dintre ele mîna lui scrisese mai mult decît mîna autorului. Vorbea cu fiecare îndelung și concentrat, ascultîndu-și interlocutorul cu o atenție lacomă care absorbea totul. Părerea și-o exprima fățiș și dur, alegînd niște cuvinte a căror forță am aflat-o mult mai tîrziu, după ani și decenii, cînd cuvintele acestea, străbătîndu-și lungul drum ireversibil prin sufletul nostru, au devenit o regulă și o orientare în viață.

După ce a isprăvit cu autorii pe care-i cunoștea, Gorki s-a apropiat de noi, ceilalți, adunîndu-ne manuscrisele. Mie îmi aruncă o privire fugară. Eu aveam în vremea aceea înfățișarea unui amestec rumenit și puhav de adept al lui Tolstoi și de social-democrat, palton nu purtam, însă eram înarmat cu niște ochelari legați cu o sfoară ceruită.

Era într-o marți. Gorki mi-a luat caietul din mînă și mi-a spus:

— Pentru răspuns, vineri.

Pe atunci, astfel de vorbe sunau neverosimil... De obicei, manuscrisele mucegăiau prin redacții luni în șir, iar de cele mai multe ori, o veșnicie.

M-am întors vineri şi am dat de alţi oameni: ca şi întîia oară, erau printre ei contese şi liber-cugetători, muncitori şi călugări, ofiţeri de marină şi liceeni. Intrînd în încăpere, Gorki îmi aruncă iarăşi o privire fugară de o clipită, dar mă lăsă la urmă. Plecară toţi. Rămaserăm noi doi, Gorki şi cu mine, care picasem din altă planetă, din propria noastră Marsilie (nu ştiu dacă mai e nevoie să precizez că mă refer la Odesa). Gorki mă chemă în biroul său. Cuvintele pe care le rosti el acolo îmi hotărîră destinul.

— Cuiele pot să fie mărunte, zise el, sau pot să fie mari, cît degetul meu. Şi el îmi apropie de ochi un deget lung, alcătuit din forţă şi gingăşie. Calea scriitorului, stimate revolver (cu accentul pe o), e plină de cuie, mai cu seamă din cele mari. Vei avea de mers prin ele desculţ, o să-ţi curgă destul sînge şi cu fiecare an o să curgă mai mult... Dacă eşti om slab, or să te cumpere şi or să te vîndă, or să te sîcîie, or să te adoarmă şi ai să te ofileşti vrînd să pari pom înflorit... Dar pentru un om cinstit, pentru un literat şi revoluţionar cinstit, a trece pe un astfel de drum e o mare cinste, pentru care acţiune grea, stimate domn, te şi binecuvîntez...

Cred că n-au existat în viaţa mea ore mai importante decît cele pe care le-am petrecut în redacţia revistei „Letopis“. Ieşind de-acolo, mi-am pierdut cu totul senzaţia fizică a propriei făpturi. Pe un ger de treizeci de grade, vînăt, arzător, eu alergam în delir prin uriaşele coridoare fastuoase ale capitalei, deschise spre depărtatul cer întunecos, şi m-am deşteptat abia cînd am lăsat în urmă Ciornaia Recika şi Novaia Dereynia...

Trecuse jumătatea nopţii, şi de-abia atunci m-am întors în Peterburgskaia Storona, în camera pe care mi-o închiriase în ajun soţia unui inginer, o femeie tînără, fără experienţă. Cînd veni soţul ei de la slujbă şi-mi examină enigmatica

şi adolescentina persoană, dădu dispoziţie să fie luate toate paltoanele şi toţi galoşii din vestiar şi să se încuie cu cheia uşa care dădea din camera mea în sufragerie.

Aşadar m-am întors în noua mea locuinţă. Un perete mă despărţea de vestiarul lipsit de galoşii şi paltoanele care de obicei i se destinau, iar în suflet îmi clocotea, inundîndu-mă cu arşiţa ei, o bucurie care-şi cerea tiranic dreptul la izbucnire. N-aveam de ales. Stînd în vestiar, zîmbeam nu ştiu la ce şi, pe neaşteptate chiar pentru mine, am deschis uşa sufrageriei. Inginerul şi soţia lui îşi beau ceaiul. Văzîndu-mă la ora aceea tîrzie, amîndoi păliră la faţă, şi mai ales fruntea li se albi de tot.

„Începe", se gîndi inginerul şi se pregăti să-şi vîndă scump viaţa.

Făcui doi paşi spre el şi-i mărturisii că Maxim Gorki îmi făgăduise să-mi publice povestirile.

Inginerul înţelese că a greşit luînd drept hoţ pe un nebun, şi îngălbeni de groază.

— Am să vă citesc povestirile mele, spusei eu aşezîndu-mă şi trăgînd spre mine un pahar cu ceai care nu-mi era hărăzit; povestirile pe care mi-a promis că o să le publice...

Scurtimea conţinutului concura în operele mele cu ignorarea categorică a bunei-cuviinţe. O parte din ele, spre norocul oamenilor cumsecade, n-a mai văzut lumina tiparului. Cenzurate din reviste, acele povestiri au servit drept motiv pentru darea mea în judecată în acelaşi timp pe baza a două articole: pentru încercarea de a răsturna ordinea existentă şi pentru pornografie. Judecarea mea trebuia să aibă loc în martie 1917, însă poporul, luîndu-mi apărarea, s-a răsculat la sfîrşitul lui februarie, a ars actul de acuzare şi odată cu el şi clădirea judecătoriei de ocol.

Alexei Maximovici locuia pe atunci în bulevardul Kronwerkski. Îi aduceam tot ce apucam să scriu, iar de scris scriam în fiecare zi cîte o povestire (mai tîrziu am

fost nevoit să mă las de sistemul acesta, numai spre a cădea în extrema cealaltă). Gorki citea totul, respingea tot şi îmi cerea să continui. În cele din urmă am obosit amîndoi şi el mi-a spus cu vocea lui de bas uşor surdă:

— E categoric limpede că dumneata, stimate domn, nu ştii nimic ca lumea, dar bănuieşti multe... Prin urmare, intră şi dumneata în rîndul oamenilor...

Şi a doua zi m-am pomenit corespondent al unui ziar ce nu luase fiinţă, avînd o indemnizaţie de două sute de ruble în buzunar. Ziarul n-a apărut niciodată, dar indemnizaţia mi-a prins bine. Deplasarea mea de documentare a durat şapte ani şi în acest răstimp am bătut multe drumuri şi am fost martorul multor bătălii. Demobilizat după cei şapte ani, am făcut a doua încercare de a publica şi el mi-a trimis un bilet în care-mi scria: „Poate că e timpul să începi...“.

Şi din nou începu să-mi dea ghes, pasionată şi neobosită, mîna lui. Cerinţa aceasta de a spori necontenit şi cu orice preţ numărul lucrurilor necesare şi sublime de pe pămînt el o impunea miilor de oameni descoperiţi şi crescuţi de dînsul, iar prin ei şi omenirii întregi. Era stăpînit de patima neslăbită o clipă, nemaivăzută şi neţărmurită, pentru creaţia omenească. El suferea cînd un om în care-şi pusese multe speranţe se arăta steril. Şi îşi freca mîinile fericit, făcînd cu ochiul lumii, cerului, pămîntului, cînd dintr-o scînteie izbucnea văpaia...

Sumar

Armata de cavalerie

Trecerea rîului Zbruci 7
O biserică în Novograd 10
Scrisoarea 14
Comandantul rezervei de cai 20
Domnul Apolek 23
Soarele Italiei 33
Ghidale 38
Întîia mea gîscă 42
Rabbi 47
Drum spre Brodî 51
Lecţie despre taceankă 54
Moartea lui Dolguşov 58
Comandantul Brigăzii 2 62
Saşka Hristos 65
Povestea vieţii lui Pavlicenko Matvei Rodionîci 71
Cimitirul din Kozin 78
Prişcepa 79
Istoria unui cal 81
Konkin 86
Beresteciko 90
Sarea 94
Seara 99
Afonka Bida 102
La Sfîntul Valent 110
Comandantul de escadron Trunov 115
Ivanii 124

Urmare la istoria unui cal. 132
Văduva 134
Zamostie 140
Trădarea 145
Cesniki 151
După luptă 156
Un cîntec 161
Fiul rabinului 164
Argamak 167

Povestiri din Odesa

Regele 177
Cum se petreceau lucrurile la Odesa 185
Un tată 196
Liubka Cazacul 207

Alte povestiri

Păcatul lui Iisus 217
Prima dragoste 223
Ai căscat gura, căpitane! 232
Sfîrşitul azilului 234
Drumul 245
La subsol 254
Deşteptarea 265
Guy de Maupassant 273
Ţiţeiul 283
Di Grasso 290
O sărutare 295
Debutul 302

La EDITURA POLIROM

au apărut:

José Saramago – *Călătorie prin Portugalia*
Javier Marías – *Chipul tău, mîine. Dans şi vis*
John Steinbeck – *Către un zeu necunoscut*
María Dueñas – *Iubirile croitoresei*
Truman Capote – *Harfa de iarbă. Arborele nopţii şi alte povestiri*
John Cheever – *Povestiri. Integrala prozei scurte*
Sam Savage – *Ţipătul leneşului*
Bernhard Schlink – *Minciuni de vară*
Alessandro Baricco – *O poveste*
Boris Vian – *Toamnă la Pekin*
Donna Tartt – *Micul prieten*
Michel Houellebecq – *Harta şi teritoriul*
Haruki Murakami – *1Q84* (vol. I-III)
Philip Roth – *Nemesis*
Chuck Palahniuk – *Pigmy*
Abraham Yehoshua – *Misiunea directorului de resurse umane*
Philippa Gregory – *Regina roşie*
David Lodge – *Bărbatul făcut din bucăţi*
José Saramago – *Ultimul caiet*
Alberto Vázquez-Figueroa – *Iubire pe o insulă blestemată*
Jonathan Franzen – *Libertate*
Eiji Yoshikawa – *Povestea familiei Heike*
Cormac McCarthy – *Căluţii mei, căluţi frumoşi*
Alberto Moravia – *Iubitul nefericit*
Truman Capote – *Mic dejun la Tiffany*
Carlos Ruiz Zafón – *Palatul de la Miazănoapte*
Gore Vidal – *Iulian*
Ilf şi Petrov – *1001 de zile sau Noua Şeherezadă*
F. Scott Fitzgerald – *Aventurile lui Pat Hobby*
Ian McEwan – *Solar*
Jeffrey Eugenides – *Intriga matrimonială*

Michele Mari – *Pink Floyd în roşu*
W. Somerset Maugham – *Catalina*
Joyce Carol Oates – *Apa neagră*
Naghib Mahfuz – *Teba în război*
Kjell Espmark – *Béla Bartók contra celui de-al Treilea Reich*
Carlos Ruiz Zafón – *Luminile din septembrie*
Edgar Allan Poe – *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*
Jack Kerouac – *Oceanul e fratele meu*
Sofi Oksanen – *Purificare*
Kate Williams – *Plăcerile bărbaţilor*
Yann Martel – *Viaţa lui Pi*
John Steinbeck – *Nehotărîţii sorţi ai bătăliei*
David Grossman – *Pînă la capătul pămîntului*
Patrick McGuinness – *Ultimele o sută de zile*
Francisco Goldman – *Rosteşte-i numele*
Patrick deWitt – *Fraţii Sisters*
Siri Hustvedt – *O vară fără bărbaţi*
Amélie Nothomb – *O formă de viaţă*
Emir Kusturica – *Unde sînt eu în toată povestea asta?*
Chuck Palahniuk – *Blestemaţi*
Philip Ó Ceallaigh – *Şi te trezeşti rîzînd*
Truman Capote – *Integrala prozei scurte*
Allan Sillitoe – *Singurătatea alergătorului de cursă lungă*
Carlos Ruiz Zafón – *Prizonierul cerului*
Philippa Gregory – *Doamna apelor*
Kathleen Winter – *Annabel*
Philip Roth – *La revedere, Columbus*
Eowyn Ivey – *Copila de zăpadă*
Günter Grass – *Între Germania şi Germania*
Vasili Grossman – *Drumul*
Mikkel Birkegaard – *Condamnat la moarte*
Parinoush Saniee – *Cel care mă aşteaptă*

în pregătire:

John Steinbeck, *Cupa de aur*

www.polirom.ro

Redactor: Mădălina Vatcu
Coperta: Laurenţiu Midvichi
Tehnoredactor: Radu Căpraru

Bun de tipar: iulie 2012. Apărut: 2012
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail : office.bucuresti@polirom.ro

Str. Bucium nr. 34 Iaşi
tel.: 0232/211225
fax: 0232/211252
office@printmulticolor.ro
www.printmulticolor.ro

SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA